

norden

Hvor parallelt

Om parallellspråkighet på Nordens universitet

De nordiska universiteten har med **The aim of this text is to report on the st** Denne rapport er et forsøg på at skabe en sådan internationaliserats. Med ett annat **search about the conse-quences of chan** oversigt for tre udvalgte delområder: undervisning, publicering man säga att de angifierats. För un **instruction at Nordic universities from th** og tilstedeværelsen af udenlandske studerende og ansatte. Der er tionella. Det nya är att det nu sätts **English. On the basis of these accumulatio** også områder, der ikke behandles i denne rapport, herunder sprogbrug og engelsk. Rapporterna ger en **number of recommendations about issue**gen i den interne administration, fx i mailkorrespondance og mødekom-altt finns mellan de nordiska länder **English as language of instruction. The im**unikation. Sprogvalg i den eksterne kommunikation, fx på hjemmesider, universitet, och inte minst mellan **teachers, heads of departments and** er behandles heller ikke, ligesom sprogvalg i specialer heller ikke dækkes. inom dem. Dessa skillnader ska **ntage of instruction and are res**ponsible for hvert delområde udgør et selvstændigt kapitel, og hvert kapitel opdeles i med som en udgangspunkt, men i **age of instruction: deans, rectors, politici**ci: Først gives en beskrivelse af situationen på nationalt plan og derefter samma utmaningen från engelskan **tion etc. In later years, Nordic universitie**sen beskrivelse af situationen opdelt på fagområde. Beskrivelsen på natio-Inledningen vänder sig till alla **sominternationalisation seen as an increased** nalt plan giver et samlet overblik over udbredelsen af engelsk på danske udbildningspolitik. Den är en upp **mments and employees and as an ever-inc**universiteter, som kan sammenholdes med de andre nordiske lande (se och utveckla två diskussioner som **acomposition. This has resulted in new ling**medenfor). Den fagopdelte beskrivelse er vigtig, fordi det har vist sig, at sionen om internationalisering **angstif has always been multilingual, but** under ofte er store forskelle mellem brugen af engelsk inden for forskellige og diskussionen om språkpolitik. **increasing proportion of courses, program**fagområder. Håbet er, at oversigterne kan give et reelt billede af den Ibland katersom de fleste nivå **English. This means that students to an** ifaktiske udbredelse af brugen af engelsk (og dansk) ved danske uni-for samfunnsvitenskap og humanio **in a foreign language, English, at Nordic** versiteter og være til gavn for politikere, universitetsadministratorer **students who have grown up in the Nor** og andre beslutningstagere samt den stigende gruppe af

faren for en
slik udvik-
ling mot
me r

Nordic language
as their mother
tongue and
Nordic stu-
dents
with

forskere, som ar-
bejder inden
for dette
områ-
de.

Hvor parallelt

Om parallellspråkighet på Nordens universitet

Frans Gregersen (red.)

*Frans Gregersen, Olle Josephson, Sebastian Godenhjelm,
Monica Londen, Jan-Ola Östman, Ari Páll Kristinsson,
Haraldur Bernharðsson, Unn Røyneland, Gjert Kristoffersen,
Marita Kristiansen, Jacob Thøgersen, Taina Saarinen,
Anna Kristina Hultgren og Linus Salö*

Hvor parallelt
Om parallellspråkighet på Nordens universitet
Frans Gregersen (red.)

*Frans Gregersen, Olle Josephson, Sebastian Godenhjelm, Monica Londen, Jan-Ola Östman,
Ari Páll Kristinsson, Haraldur Bernharðsson, Unn Røyneland, Gjert Kristoffersen,
Marita Kristiansen, Jacob Thøgersen, Taina Saarinen, Anna Kristina Hultgren og Linus Salö*

ISBN 978-92-893-2787-9
ISBN 978-92-893-2788-6 (EPUB)
<http://dx.doi.org/10.6027/TN2014-535>

TemaNord 2014:535
ISSN 0908-6692

© Nordisk Ministerråd 2014

Layout: Hanne Lebech
Omslagsfoto: Jette Koefoed
Tryk: Rosendahls-Schultz Grafisk
Oplag: 400

Printed in Denmark

Denne rapport er udgivet med finansiel støtte fra Nordisk Ministerråd. Indholdet i rapporten afspejler dog ikke nødvendigvis Nordisk Ministerråds synspunkter, meninger, holdninger eller anbefalinger.

www.norden.org/da/publikationer

Det nordiske samarbejde

Det nordiske samarbejde er en af verdens mest omfattende regionale samarbejdsformer. Samarbejdet omfatter Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige samt Færøerne, Grønland og Åland.

Det nordiske samarbejde er både politisk, økonomisk og kulturelt forankret, og er en vigtig medspiller i det europæiske og internationale samarbejde. Det nordiske fællesskab arbejder for et stærkt Norden i et stærkt Europa.

Det nordiske samarbejde ønsker at styrke nordiske og regionale interesser og værdier i en global omverden. Fælles værdier landene imellem er med til at styrke Nordens position som en af verdens mest innovative og konkurrencedygtige regioner.

Nordisk Ministerråd

Ved Stranden 18
1061 København K
Telefon (+45) 3396 0200

www.norden.org

Indhold

Forord.....	11
-------------	----

Sprogpolitik og internationalisering på nordiske universiteter

<i>Frans Gregersen, Olle Josephson</i>	15
1. Indledning: Sprogpolitik og internationalisering på nordiske universiteter.....	17
1.1 Niveauer i sprogpolitikken.....	20
1.2 Et eksempel.....	25
1.3 Et andet eksempel: Bibliometriske forskningsindikatorer.....	27
1.4 Universiteterne og sprogpolitikken.....	29
1.5 Terminologi og grundlæggende dokumenter.....	30
1.6 Afrunding.....	33

Språkpolitik och internationalisering på nordiska universitet

<i>Frans Gregersen, Olle Josephson</i>	35
1. Inledning: Språkpolitik och internationalisering på nordiska universitet.....	37
1.1 Nivåer i språkpolitiken.....	40
1.2 Ett exempel.....	45
1.3 Ett annat eksempel: bibliometriske forskningsindikatorer.....	47
1.4 Universiteten och språkpolitiken.....	49
1.5 Terminologi och grundläggande dokument.....	50
1.6 Avrundning.....	53

Engelsk som undervisningssprog på nordiske universiteter – hvordan gør man?

<i>Jacob Thøgersen, Olle Josephson, Monica Londen, Linus Salö</i>	55
Indhold.....	57
Sammenfatning.....	59
1. Indledning.....	63
1.1 Rapportens formål.....	63
2. Forventninger til universitetsuddannelser.....	65
2.1 Alle universitetsuddannelser indebærer indskoling i et særligt sprog.....	65
2.2 Udfordringerne er ofte de samme uanset undervisningssprog.....	67
2.3 Tale, skrive, læse og lytte er ikke samme kompetence.....	68
2.4 Moderne universitetspædagogik stiller øgede krav til sprog.....	69

3. Baggrund: Universitet, sprog og samfund	71
3.1 Universiteter er blevet internationale	71
3.2 Samfund er flersprogede	73
3.3 Mennesker er flersprogede.....	74
3.4 Sprogkompetencer er aktivitetsbundne	75
4. Forskningsbaseret viden om engelsk som universitetssprog.....	77
4.1 Omfanget af engelsk undervisning øges.....	77
4.2 Undervisere og studerende overvurderer ofte deres egne engelskkompetencer	79
4.3 Undersøgelser af unge viser modersmålets betydning	81
4.4 Ændring af undervisningssprog medfører en anden undervisningsstil.....	84
4.5 Undervisning på engelsk rummer mange lokalsprogede indslag.....	87
4.6 Findes der et særligt <i>lingua franca</i> -engelsk?.....	88
4.7 Begrebet parallelsproglig	90
5. Anbefalinger – hvordan man indfører velfungerende parallelsproglighed i undervisningen	93
5.1 Iværksæt en langsigtet planlægning.....	93
5.2 Gør opmærksom på at sprogomlægning kan medføre problemer	95
5.3 Opbyg tosproget emnekompetence.....	96
5.4 Sprogvalg implementeres bedst med en pragmatisk og mangesidig indstilling.....	97
6. Rekommandationer – hur man inför en fungerande parallellspråkighet i undervisningen.....	101
6.1 Planera på lång sikt.....	101
6.2 Var uppmärksam på att språkbyte kan medföra problem	103
6.3 Bygg upp tvåspråkig ämneskompetens.....	104
6.4 Språkval implementeras bäst med en pragmatisk och mångsidig inställning.....	105
7. Kortversion på svenska	109
7.1 Rekommandationer	110
English Summary	113

Landerapport Danmark: Parallelsproglighed på danske universiteter: en statusrapport 2013

Anna Kristina Hultgren.....	117
Indhold.....	119
Sammenfatning.....	121
Forord	125
Forkortelser.....	127
Det danske uddannelsessystem: en kort forklaring.....	128

1. Indledning: Universiteter i forandring.....	129
1.1 Parallelsproglighed	129
1.2 Rapportens formål.....	131
1.3 Internationale og nationale behov.....	132
1.4 Øget konkurrence og resultatorienterede belønningssystemer.....	133
2. Publiceringssprog.....	137
2.1 Indledning	137
2.2 Nationalt plan.....	138
2.3 Fagopdelt.....	146
2.4 Sammenfatning.....	150
3. Udenlandske studerende og nyansatte	151
3.1 Indledning	151
3.2 Nationalt plan.....	152
3.3 Fagopdelt.....	160
3.4 Sammenfatning.....	164
4. Undervisningssprog.....	167
4.1 Indledning	167
4.2 Nationalt plan.....	168
4.3 Fagopdelt.....	170
4.4 Sammenfatning.....	171
5. Sprogpolitiske dokumenter.....	173
5.1 Indledning	173
5.2 Nationalt plan.....	173
5.3 Universitetsopdelt.....	176
5.4 Politik og praksis: en sammenlignende diskussion.....	182
5.5 Sammenfatning.....	188
6. Konklusion.....	189
Litteratur	191
English Summary.....	195
Parallellingualism at Danish Universities: A Status Report 2013	195

Landrapport Norge: Internasjonalisering og parallellspråklighet ved norske universitet og høyskoler

<i>Gjert Kristoffersen, Marita Kristiansen, Unn Røynealand.....</i>	<i>197</i>
Innhold.....	199
Sammendrag	201
1. Innledning.....	205
1.1 Språkpolitiske dokumenter på nasjonalt nivå.....	205
1.2 Lovpålagt ansvar for norsk fagspråk	206
1.3 Språkpolitiske dokumenter og språkpolitikk på institusjonsnivå.....	207
2. Parallellspråklighet	209

3. Språkvalg i forskningspublikasjoner	211
3.1 Språkvalg i poenggivende tidsskriftartikler, bøker og bokkapitler ...	213
3.2 Språkvalg i doktoravhandlinger.....	218
3.3 Språkvalg i masteroppgaver.....	233
4. Undervisningsspråk.....	237
4.1 Språk i pensumartikler og lærebøker	237
4.2 Hvordan oppleves pensum på engelsk?	241
4.3 Språk brukt i muntlig undervisning	243
4.4 Hvordan oppleves undervisning på engelsk?.....	248
5. Internasjonal mobilitet.....	249
5.1 Utdanning.....	250
5.2 Forskning.....	253
Litteratur.....	255
English Summary	257

Landrapport Sverige: Parallelspråkighet vid svenska universitet och högskolor

<i>Linus Salö, Olle Josephson</i>	261
Innehåll.....	263
Sammanfattning	265
1. Parallelspråkighet.....	269
2. Publiceringsspråk.....	273
2.1 Nationellt perspektiv	275
2.2 Disciplinperspektiv.....	277
2.3 Sammanfattning: två publiceringsmönster?.....	283
3. Mobilitet.....	287
4. Undervisningsspråk.....	291
4.1 Nationellt perspektiv	291
4.2 Ämnesperspektiv.....	295
4.3 Sammanfattning och jämförelse med några andra kartläggningar: är parallelspråkigheten redan här?	300
5. Språkdokument.....	303
5.1 Verklighetsbild och genomslagskraft.....	307
6. Diskussion	309
Litteratur.....	315
Appendix	317
English Summary	319

**Landrapport Finland: Utgångspunkter för en fungerande
parallellspråkighet**

<i>Sebastian Godenhjelm, Taina Saarinen, Jan-Ola Östman</i>	323
Innehåll.....	325
Sammanfattning.....	327
1. Inledning.....	329
1.1 Helsingfors universitet.....	337
1.2 Jyväskylä universitet.....	340
1.3 Åbo Akademi.....	342
2. Universitetens språkdokument.....	345
2.1 Språkdokument vid Helsingfors universitet.....	345
2.2 Språkdokument vid Jyväskylä universitet.....	349
2.3 Språkdokument vid Åbo Akademi.....	352
2.4 Sammanfattning om universitetens språkdokument.....	355
3. Publiceringsspråk.....	357
3.1 Publiceringsspråket inom det humanistiska ämnesområdet.....	361
3.2 Publiceringsspråket inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet.....	363
3.3 Publiceringsspråket inom det naturvetenskapliga ämnesområdet...	365
3.4 Sammanfattning om publiceringsspråk.....	367
4. Undervisningsspråk.....	369
4.1 Undervisningsspråket inom det humanistiska ämnesområdet.....	373
4.2 Undervisningsspråket inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet.....	379
4.3 Undervisningsspråket inom det naturvetenskapliga ämnesområdet.....	384
4.4 Magisterprogram.....	390
4.5 Sammanfattning om undervisningsspråk.....	392
5. Mobilitet.....	395
5.1 Mobilitet inom det humanistiska ämnesområdet.....	398
5.2 Mobilitet inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet.....	403
5.3 Mobilitet inom det naturvetenskapliga ämnesområdet.....	408
5.4 Sammanfattning om mobilitet.....	414
6. Sammanfattande diskussion.....	415
Litteratur.....	419
English Summary.....	423

**Landerapport Island: Islandsk eller engelsk i islandsk universitets-
virksomhed?**

<i>Ari Páll Kristinsson, Haraldur Bernharðsson</i>	427
Indhold.....	429
Sammenfatning.....	431
1. Indledning.....	433
2. Dokumenteret sprogpolitik.....	437
3. Udgivelsessprog.....	449
3.1 Akademikeres videnskabelige udgivelser.....	449
3.2 Doktorafhandlinger.....	455
4. Undervisningssprog.....	463
4.1 Oversigt.....	463
4.2 Udviklingen 2007–2011.....	464
4.3 Grunduddannelser og overbygningsuddannelser.....	465
4.4 Effekten af studie- og undervisningsmetoder.....	467
5. Universitetsvirksomhed på tværs af landegrænser og nationaliteter.....	469
6. Konklusion.....	479
Litteratur.....	481
Útdráttur.....	483
Íslenska eða enska í íslensku háskólastarfi?.....	483
English Summary.....	485
Icelandic or English at Icelandic Universities?.....	485

Forord

Formålet med denne bog er at stille de nødvendige materialer til rådighed for den eller dem som vil planlægge, udføre, evaluere eller revidere en sprogpolitik som tager udgangspunkt i parallelsproglighed mellem et lokalt nordisk sprog (eller flere lokale nordiske sprog) og engelsk. I alle de nordiske lande arbejdes der med denne problemstilling, og det er håbet at bogen vil kunne fungere dels som ideoplæg til at gennemtænke hvad parallelsproglighed er og kan være, dels at den kan give det nødvendige faktagrundlag for beslutninger, også i form af henvisninger til relevant viden på området.

Først kommer en sprogpolitisk indledning som samtidig kan fungere som en slags recept for hvordan det sprogpolitiske arbejde kan organiseres. Denne indledning findes i både en dansk og en svensk version. Derefter følger et kapitel om sprogvvalg i undervisningen som giver de vigtigste parametre der skal tages under overvejelse når man træffer valget mellem et lokalt nordisk sprog og engelsk – eller et helt tredje sprog. Her kan man også finde henvisninger til den relevante litteratur om hvilke konsekvenser ens valg har.

Enhver sprogpolitik tager udgangspunkt i den lokale sproglige virkelighed. Derfor har vi i bogen samlet fem landerapporter, en fra hver nordisk stat. De drejer sig om det samme, nemlig brug af engelsk over for det lokale nordiske sprog i det pågældende lands universitetssystem, og de er søgt opstillet med samme fokuspunkter så det bliver nemmest muligt at sammenligne på tværs af stater. Alligevel kan det ikke – og bør ej heller – skjules at de fem landerapporter netop ikke kan sammenlignes direkte fordi det talmæssige grundlag i de forskellige lande er så uensartet. Selvfølgelig kan man sammenligne, men man skal hele tiden holde sig for øje, dels at der er faktiske forskelle mellem landene mht. størrelse, sproglig virkelighed og opbygningen af universitetssektoren, dels at dokumentationen for brug af engelsk altid skal hentes frem fra andre statistikker – og næsten aldrig kan hentes frem i samme format.

Alle dele af rapporten vil også blive publiceret særskilt og digitalt sådan at man kan udnytte det man vil. Samtidig vil landerapporterne også blive publiceret lokalt i de enkelte lande. Den islandske landerapport er til brug for dette bind blevet oversat til dansk. Og såvel den sprogpoltiske indledning som oplægget om valg af undervisningssprog findes både på dansk og svensk. Endelig er der – for at leve op til en minimal parallelsproglighed – engelske *summaries* i slutningen af hver enkelt landerapport.

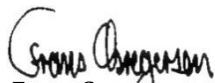
Hvor parallelt er valgt som titlen på denne publikation af tre grunde:

1. Publikationen handler om parallelsproglighed på nordiske universiteter. Begrebet parallelsproglighed diskuteres i alle de afsnit der indgår i bogen, fra forskellige vinkler, og alle bidrag er skrevet som resultat af arbejdet i det nordiske netværk om parallelsproglighed på nordiske universiteter; se <http://nordiskparallelsprogsnet.blogs.ku.dk/> hvor arbejdet er dokumenteret.
2. Titlen kan efterfølges af et spørgsmålstegn. I så fald spørges der om hvor parallelt de to sprog, det nordiske og engelsk, står i universiteternes dagligdag. Det er det spørgsmål som besvares i bogens fem landerapporter.
3. Men titlen kan også efterfølges af et udråbstegn. I så fald udtrykkes den indsigt at der faktisk er mange forhold som er fælles for og i alle de fem nordiske stater når det netop drejer sig om forholdet mellem det nordiske sprog og engelsk på universiteter.

I virkeligheden er valget mellem udråbstegnet og spørgsmålstegnet op til læseren. Derfor har vi heller ikke valgt på forhånd. Man kan sagtens læse efter forskelle mellem de nordiske stater og vil helt givet finde en del og sikkert også nogle der forekommer væsentlige. Men man kan også, især hvis man anlægger et europæisk eller globalt perspektiv, finde mange fælles træk. Det er et vidnesbyrd om hvor forskelligt de fakta som bliver præsenteret i landerapporterne kan udlægges.

Til slut vil jeg kun på netværkets vegne takke Nordisk Ministerråd for al støtte til både netværk og rapport og Torben Christiansen for hans tilrettelægning af bogen.

På gruppens vegne

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Frans Gregersen'.

Frans Gregersen
professor, dr. phil.

Sprogpolitik og internationalisering på nordiske universiteter

*Af Frans Gregersen, Københavns Universitet og Olle Josephson, Stockholms
Universitet*

1. Indledning:

Sprogpolitik og internationalisering på nordiske universiteter

Denne indledning findes i både en dansk og en svensk version, for svensk version se side 37ff. På basis af de fem landerapporter, som udgør hver sit kapitel nedenfor i dette bind, kan man konstatere:

- at de nordiske universiteter i løbet af de sidste tyve år publicerer stadig færre videnskabelige artikler og ph.d.-afhandlinger på de lokale nordiske sprog; i stedet er det blevet langt det almindeligste at universiteterne *publicerer store dele af deres videnskabelige resultater på engelsk*
- at der samtidig er sket en stærk stigning i antallet af *kurser på engelsk* hvad enten de indgår i hele uddannelser på engelsk eller står alene og endelig
- at der er *flere internationale studerende og ansatte* på de nordiske universiteter nu end før.

De nordiske universiteter er med et yndet ord blevet *internationaliseret*. Med et andet og nok så dækkende ord kunne man tale om *anglificeret*. For universiteterne har altid været internationale. Det ny er derimod at international nu sættes lig engelsk.

Rapporterne giver et indblik i de store forskelle der trods alt er mellem de forskellige nordiske lande, internt mellem deres mange forskellige universiteter og, sidst men ikke mindst, mellem de faglige hovedområder og endda inden for dem. Disse forskelle skal ikke overses, tværtimod må de altid være med som udgangspunkt, men her i indledningen vil selve den fælles udfordring fra engelsk blive hovedtemaet.

Indledningen henvender sig til alle der er aktive i forsknings- og uddannelsespolitik. Den er en opfordring til os alle om at intensivere og kva-

lificere to diskussioner som alt for sjældent tænkes sammen, nemlig diskussionen om *internationalisering (anglificering) af forskning og uddannelser* og diskussionen om *sprogpolitik*.

Indimellem kan man blive grebet af den fornemmelse at den sprogpoltiske diskussion i de nordiske lande foregår i ét rum mens den uddannelses- og forskningspolitiske virkelighed befinder sig i et helt andet. I det sprogpoltiske rum kan man analysere flersprogethed i arbejdsliv og uddannelse og trække vigtige konklusioner ud af det mens man vedtager højtidelige erklæringer om sproglige fællesskaber, sproglige rettigheder og parallelsproglighed. I det tilsvarende rum for uddannelses- og forskningspolitik vedtages og gennemføres ganske anderledes effektive tiltag der alle sigter på at internationalisere og integrere de nordiske universiteter i et større globalt videnssamfund, men netop derfor også har betydelige sprogpoltiske konsekvenser. Pessimisten kan synes at høre hvordan de sprogpoltiske musikanter står og spiller lokkende toner om parallelsproglighed mens de nordiske sprog som bærende for universitetets liv og virksomhed er på vej til at gå til bunds som en anden Titanic. En mere optimistisk anlagt observatør kan foreslå et andet billede: Tænk hvis den ensomme sprogpoltiske fløjtespiller også kunne indgå og lade sig høre i det store uddannelses- og forskningspolitiske orkester. Det ville lyde så meget bedre!

For tvedelingen mellem på den ene side sprogpolitik og på den anden side forsknings- og uddannelsespolitik svarer dårligt til de faktiske forhold. De landerapporter som optrykkes nedenfor, giver et tydeligt billede: sprog, undervisning og forskning er uadskilleligt forenede. En bredere studenterrekruttering, international studenterudveksling, fornyelse af undervisningsformer med henblik på større studenteraktivitet, flere artikler i internationalt førende tidsskrifter, direkte kontakt med original forskning som en væsentlig del af pensum – alt dette vil uundgåeligt betyde at studerende, lærere, forskere og institutionsledelser må tage stilling til sproglige udfordringer. Dem der hører til valg af undervisningssprog, er emnet for det næste kapitel. Her fastholdes et overordnet perspektiv på hele universitetssystemet.

Formålet med denne indledning er at åbne dørene mellem de to rum så personer der befolker dem, kan mødes. På den måde kan uddannelses- og forskningspolitikens sproglige virkninger blive sat på dagsordenen samtidig med at de sprogpoltiske konsekvenser af den internationaliserings- og

globaliseringsdagsorden der er så vigtig, kan belyses nøgternt. Måske vil det vise sig at mange af personerne har været med i begge rum, med en leve-dygtig skizofreni til følge: Alle er glade for internationalisering – og alle vil foran spejlet indrømme at de egentlig er bedst til at tale deres første sprog (det kan være anderledes med at skrive, men ofte er det nu ligeså). Hvordan kan man så få det bedste af alle verdener, et internationaliseret universitet som samtidig løfter den samfundsmæssige forpligtelse i det lokale samfund der i alt væsentligt finansierer det? *That is the question.*

I modsætning til mange af de amerikanske universiteter som så ofte holdes op som forbilleder, er de nordiske universiteter nemlig finansieret af de nordiske folk via skatteindtægter. En måde at anskue universiteter-nes rolle på er at kræve at de leverer brugsværdier tilbage til de skatteborgere der betaler for dem. Det sker for det første i form af uddannelse af kandidater der kan bruges i de nordiske samfund: lærere, læger, kommunikationsansatte og psykologer er alle mere eller mindre bundet til at bruge de lokale nordiske sprog og kende de lokale nordiske traditioner for at kunne udføre deres erhverv. Men det sker også i form af forskningsresultater. Der er stigende fokus på at få samspillet mellem grundforskning, anvendt forskning og teknologi (forstået i bredeste forstand som det der skal til for at anvende forskningsresultater), til at fungere så smidigt og hurtigt at samfundsudviklingen kan blive drevet frem af forskning. Her vil det være et demokratisk problem hvis forskningskredsløbet fordi det bliver stadig mere angliciseret, vanskelig- eller umuliggør formidling af den nyeste viden til virksomheder, private som offentlige, og i sidste ende til den betalende offentlighed.

Det er ubestrideligt når man læser landerapporterne at engelsk har få-et en anden rolle at spille på universiteterne hvad enten man ser på publiceringssprog for afhandlinger og tidsskriftartikler eller kursusudbud på både grunduddannelses- (BA/BS) og overbygningsniveau (MA/MS). Men det er et falsk billede hvis man tror at de nordiske sprog af den grund er forsvundet. I den daglige undervisning med gruppearbejde og afleveringer, i kursislitteraturen på grunduddannelsesniveau og ikke mindst i den daglige interaktion har de nordiske sprog en dominerende rolle. Inden for de humanistiske, samfundsvidenskabelige og juridiske hovedområder er de nordiske sprog også vigtige i forskeruddannelse, afhandlinger, monografier og videnskabelige rapporter. For studerende, lærere og forskere er

den daglige sproglige erfaring snarere den stadige vekslen mellem og blanding af engelsk og et nordisk sprog. De nordiske universiteter praktiserer med andre ord allerede nu alle en form for parallelsproglighed, to eller flere sprog bruges af de samme mennesker til forskning, undervisning, formidling og administration. Det brændende problem er om den form for parallelsproglighed nu udnyttes optimalt: Er den smart nok tænkt, eller er den bare ankommet som en utilsigtet konsekvens af andre beslutninger? Og hvad vil en klog parallelsproglighed betyde? I denne tekst er der ingen tvivl: En klog parallelsproglighed er en der, efter tilbundsående, og med passende mellemrum gentaget, diskussion udnytter de forhåndenværende sproglige ressourcer bevidst til at opnå de forsknings- og uddannelsespolitiske mål der fastsættes.

Er det ikke det vi har? Nej, ofte ses en sprogpolitisk uskyld som betyder at man ikke forholder sig til en langsigtet sprogpolitik fordi man simpelthen ikke kan få øje på behovet. Efter vores mening er det ikke blot mere sprogpolitik der er brug for, men en politisk kulturændring så sproglige betragtninger og hensyn *integreres* i den politik der føres på en lang række områder fra turisme til uddannelse og forskning. Det vil være den indlednings succeskriterium at det lykkes at få alle i de to rum til at mødes for at arbejde inden for en model hvor sproglige konsekvenser tænkes ind i og sammen med ethvert forsknings- og uddannelsespolitisk tiltag. Vi er ved at vænne os til at miljøet skal tænkes med i enhver beslutning. Nu må turen komme til sprogene.

1.1 Niveauer i sprogpolitikken

De fleste nordiske lande har i løbet af de sidste 20 år gennemført en sprogpolitisk proces som har involveret kommissions- eller udvalgsarbejde, afgivelse af betænkninger eller direkte lovforberedende og efterfølgende lovstiftende arbejde. Således er der indført sproglove i Island, Sverige og Finland som fastslår og regulerer brugen af de forskellige sprog i de forskellige sprogsamfund. I Norge kom stortingsmeldingen om mål i sprogpolitikken i 2007. Tilsvarende diskuteres det med jævne mellemrum om Danmark skal have en egentlig sproglovgivning. Sådanne love danner

det umiddelbare grundlag for sprogpolitikker for offentlige myndigheder, i dette tilfælde universiteterne.

Den statslige regulering af sprogs brug i samfundet er imidlertid uhyre generel og kan derfor kun afgive rammer og ideologisk grundlag for en sprogpolitik på de nordiske universiteter. Derfor har flere universiteter da også gennemført en debat som er mundet ud i fastlæggelsen af universitetets egen sprogpolitik. Eksemplerne kan findes i de forskellige landerapporter hvor de udgør et særligt afsnit.

En sprogpolitik for nordiske universiteter må naturligvis fastlægges inden for rammerne af en overordnet statslig lovgivning. Men med disse begrænsninger er der stadig store frihedsgrader. I det følgende gennemgås de forskellige niveauer og forhold som vil skulle indgå i en debat der fører frem til en sprogpolitik som både regulerer vigtige sprogforhold og som bliver efterlevet. Det sidste afhænger indlysende nok af om sprogpolitikken opleves som universitetsbefolkningens egen, eller om den opleves som et diktat ovenfra eller eventuelt et folkekrav nedefra som ikke har ledelsens opbakning.

Det er helt indlysende et ledelsesansvar at få formuleret og gennemført institutionens sprogpolitik, men det er ganske urealistisk at tro at en ambitiøs sprogpolitik vil blive overholdt i den daglige praksis i de utallige sammenhænge den gælder for, medmindre dem der skal praktisere den, har indset dens nytte og begrundelsen for den. Teksten her skal således sætte lederne i stand til at sætte den debat i gang som må gå forud for formuleringen af en fælles overordnet sprogpolitik som så kan udfyldes på de forskellige niveauer som gennemgås nedenfor.

De fleste universiteter er opdelt i fakulteter som fungerer som koordinerende ramme om arbejdet ved flere institutter. De ansatte er som hovedregel ansat ved institutter. De fleste ansatte ved disse institutter har flere opgaver, dvs. som fx både forsker, underviser og formidler, mens en del er ansat til udelukkende at varetage administrative opgaver som personaleudvikling, -service og regnskab og atter andre til både at varetage administrative opgaver og formidlingsopgaver til enten studerende (fx eksamenstilmeding) eller forskere (fx forskerservice, dvs. fx hjælp med ansøgninger). Endelig er der i serviceenheder ansat personer som hjælper forskere og/eller studerende med fx IT-opgaver, gør rent eller passer driftsanlæg. En sprogpolitik bør foruden alle de forskellige typer af ansatte omfatte de stu-

derende på alle de forskellige niveauer fra BA til ph.d., men den kan ikke behandle alle disse forskellige funktioner og ansættelsestyper ens. Fx vil det være en fejltagelse med ganske store konsekvenser hvis man baserede en sprogpolitik for nordiske universiteter på at alle studerende havde et nordisk sprog som første og bedste sprog. Et træk som ganske vist ikke er behandlet i landerapporterne, men som blev fremhævet i det nordiske parallelsprogsnetværks arbejde, er at alle lande nu huser store befolkningsgrupper som har et ikke-nordisk sprog som første og bedste sprog. Hertil kan lægges at ganske mange af de internationale medarbejdere som ansættes på universiteterne ikke har engelsk som første og bedste sprog. Andetsprogsbrug må stå centralt i enhver klog sprogpolitik, for den er i stadig højere grad virkelighed både på den ene og den anden side af katederet (som for øvrigt langt de fleste steder er afskaffet!).

Det sprogpoltiske ansvar på et universitet ser forskelligt ud på de forskellige niveauer. Vi giver i det følgende eksempler på ansvarsfordelingen, men understreger samtidig at forudsætningerne altid varierer på forskellige institutioner hvorfor de forskellige opgaver på det relevante universitet kan være placeret på andre niveauer. Opgaverne er imidlertid de samme, nemlig:

Universitetsledelsen

- At fastlægge de grundlæggende retningslinjer og mål for institutionens sprogpolitik.
- At sørge for at de nødvendige økonomiske ressourcer er til rådighed.
- Stadig at følge op på implementeringen af sprogpolitikken.
- At etablere tilbud i det relevante nordiske sprog for internationale ansatte på centrale enheder inden for intern og ekstern kommunikation og i engelsk for alle ansatte der ikke har engelsk som førstesprog inden for de samme enheder.
- At etablere tilbud i det relevante nordiske sprog for internationale studerende, forskere og lærere så de får kompetence på det ønskede niveau til at bevæge sig sprogligt i hverdagen.

TRUSLEN: Hvis ikke ledelserne udstikker kursen, risikerer institutionen at hverken de ansatte eller de studerende som er blevet tiltrukket udefra,

kan fastholdes på længere sigt. Sprogpolitik er også fastholdelsespolitik og integrationspolitik.

Fakulteter

- Sørge for at der etableres permanent sprogstøtte til lærere og studerende der har brug for det, fx i form af sprogcentre, oversættelseshjælp m.m.
- Etablere kurser for lærere i flersproget undervisningspraksis og disciplinspecifikt fagsprog. Det gælder både for lærere som har brug for at få styrket kompetencen til at undervise på engelsk og lærere som har brug for at styrke kompetencen til at undervise på det relevante nordiske sprog.
- Oprette kurser for studerende og stipendiater i akademisk skrivning på både engelsk og det relevante nordiske sprog.

Truslen: Hvis ikke fakulteterne indfører støtteforanstaltninger hvor det er nødvendigt, risikerer man et drastisk fald i uddannelsernes og forskningen kvalitet, et fald som kunne være undgået.

Institutter

- Sørge for at der findes den ønskede balance mellem engelsk og nordisk i det samlede kursusudbud, kursislitteraturen, eksamensopgivelser, eksamensoplysninger og seminar- samt undervisningssprog på grunduddannelses-, master- og forskeruddannelsesniveau.
- Udarbejde særligt støttemateriale til parallelsproget undervisning i form af tosprogede termlister, oversættelser og sammenfatninger til det relevante nordiske sprog eller engelsk – af centrale dele af kursislitteraturen.
- Sætte fokus på lærernes kompetence til tosproget undervisning og tilbyde lærerne videreuddannelse og kompetenceudvikling inden for området.
- Give studerende direkte undervisning i at skrive og læse fagspecifikke akademiske tekster inden for instituttets faglige område på både det relevante nordiske sprog og engelsk.

- Monitorere om internationale lærere, forskere og studerende kommer til at blive socialt isolerede på arbejdspladsen på grund af manglende sproglige kompetencer inden for det relevante nordiske sprog.

Truslen: Integration sker på arbejdspladsen, men hvis ansatte og/eller studerende udelukkes fra arbejdspladsens fællesskaber eller dens primære virksomhed af sproglige grunde, er det et tab både for den enkelte og for institutionen. Den enkelte bliver isoleret; institutionen går glip af værdifuld indlæring om hvordan den selv og det indhold der formidles på den, opleves af udefrakommende med en anden baggrund og et andet perspektiv.

Læreren

- Tilpasse sin pædagogik efter at mange af de studerende ikke har det pågældende undervisningssprog som førstesprog (se rapporten om undervisningssprog) og efter om han/hun selv har undervisningssproget som sit bedste sprog.

Truslen: Også på dette område gælder at hvis undervisningsstrategien ikke tilpasses til læringssituationen, så sker der en mindre end optimal udnyttelse af både underviserens og de studerendes tid. Effektiviteten falder simpelthen.

Man kan i den sprogpoltiske proces have glæde af at differentiere klart mellem de forskellige sproglige funktioner: *tale, lytte, læse* og *skrive*. De to første er bundet til talesproget, de to sidste til skriften. Tale og skrive er produktive kompetencer mens lytte og læse er receptive (uden derfor at være passive). Forståelse af sprog går oftest forud for produktion, hvad enten det gælder skrift eller tale.

På det gamle nationale universitet blev der stillet, ofte ganske store, krav til *læseforståelse* på fremmede sprog: fransk, engelsk, tysk og i enkelte tilfælde som fx teologi derudover hebraisk, latin og græsk. Derimod var der, ud over i de fag der direkte studerede de fremmede sprog, hverken grund til at stille krav om produktiv beherskelse af de samme sprog i tale eller på skrift. Dette ændrer sig når der af hensyn til internationaliseringen fx indføres regler om at der tales engelsk på et givet studiums kurser enten fordi et bestemt modul eller kursus undervises af en lærer der ikke behersker det lokale nordiske sprog, eller fordi man ønsker at et kursus skal kunne tilbydes studerende som ikke behersker det lokale nordiske

sprog. Produktive færdigheder er nu et must. Og kravene er historisk set stigende: Jo bedre man taler eller skriver engelsk, jo nemmere får man ved at trænge igennem med sit budskab. Se videre i næste kapitel om undervisningssprog.

En sprogpolitik kan tage sit generelle udgangspunkt i sproglig internationalisering, i en version af parallelsproglighed der præciserer hvori denne består i forskellige sammenhænge, eller i en modtagepolitik som giver alle internationale universitetstilknyttede der har behov for det (forskere, undervisere, administrative eller studerende) en så grundig undervisning i det lokale nordiske sprog så de – eventuelt efter en bestemt periode – kan fungere på dette. I de fleste tilfælde vil der formentlig blive tale om blandinger af disse tre muligheder. Parallelsproglighed er et vilkår, det er udformningen af den der er til diskussion.

Sprogpolitikker må se forskellige ud alt efter hvilket universitet der er tale om, hvilket fag sprogpolitikken drejer sig om eller hvilket institut den gælder. Almene anbefalinger er derfor vanskelige at give. Alligevel har vi i det følgende valgt at give et eksempel. Det er konstrueret på basis af diskussionerne inden for parallelsprogsnetværket.

1.2 Et eksempel

Institut X er et stærkt internationaliseret miljø. Forholdene ligner dem på store institutter inden for hovedområderne natur- eller sundhedsvidenskab eller de tekniske videnskaber. Der er stor vægt på den omfattende forskning, men der drives også megen undervisning på grunduddannelsesniveau.

De ansatte på institut X har flere gange klaget over at de internationale ansatte på instituttet ikke har lært nok NORDISK (står i det følgende for det lokale nordiske sprog) til at kunne påtage sig administrative opgaver, ligesom de internationale har beklaget sig over ikke at kunne forstå meddelelser fra ledelsen – især de uformelle.

Institut X vedtager en sprogpolitik for de ansattes liv som satser på at gøre det realistisk for internationale at læse og forstå skrevne NORDISKE tekster således at der stadig kan skrives om administrative sager udelukkende på nordisk – alternativet ville være at have to konstant parallelle sprog, dvs. hele tiden at oversætte fra *nordisk* til engelsk (som ikke alle

internationale på institut X behersker lige godt). Og det ville efter ledelsens opfattelse være for dyrt.

Til gengæld anså ledelsen det for urealistisk at lære de internationale at tale *nordisk* nok til at de kunne undervise på *nordisk*. Man satsede i stedet på at lære dem at forstå talt *nordisk* nok til at de kunne lade studerende som foretrak dette, stille deres spørgsmål på *nordisk*. Det forudsatte til gengæld at alle de studerende fik et kursus i at forstå talt fagspecifikt engelsk, idet det igen ansås for urealistisk at lære alle at forstå mere end engelsk og at lære dem at forstå alt talt engelsk. Der blev i undervisningen lagt vægt på at forstå engelsk med accent således at de internationale der ikke havde engelsk som første sprog blev forstået (lige så godt som dem der havde). Samtidig indførtes et øget fokus på genrekrav på akademisk engelsk i alle opgaver og generelt på faglig argumentation i studenteropgaver både mundtligt og skriftligt.

Ledelsen besluttede efter intense diskussioner med de studerende og efter forslag fra disses repræsentanter at man skulle have en fordeling sådan at BA-undervisningen var på *nordisk*, mens der bestandig skulle være både kurser undervist på engelsk på MA-delen og kurser på *NORDISK*. Ph.d.-undervisning på instituttet foregik kun på engelsk. Det betød at også vejledning efter aftale mellem vejleder og den ph.d.-studerende kunne foregå på engelsk. Hensigten var bl.a. at alle afhandlinger skulle skrives på engelsk for at man kunne få internationale bedømmere og for at man kunne få flere artikel-afhandlinger hvor de enkelte artikler var affattet på engelsk og publiceret i internationale tidsskrifter.

Da ledelsen havde fastsat sprogpolitikken kom implementeringsfasen. Den betød at alle ansatte dels afgav ønsker om målrettet sprogundervisning enten på *nordisk* eller på engelsk med henblik på at de efter to-tre år ville kunne nok til at sprogpolitikken kunne implementeres. Samtidig udvikledes de kurser som skulle gøre de studerende opmærksomme på de særlige vanskeligheder ved at forstå fagspecifikt talt engelsk – med accent. Undervejs rejste mange en bekymring om hvorvidt man oplevede faldende standarder på studenteropgaver i almindelighed og studenteropgaver på engelsk i særdeleshed. Man blev opmærksom på at studerende i højere

grad end tidligere skal undervises eksplicit i at skrive opgaver. Der blev derfor nedsat en arbejdsgruppe som fik til opgave at udvikle kortere kurser som uden ECTS-belastning¹ af de studerendes studier skulle sætte dem i stand til at læse og skrive på et rimeligt niveau både på *nordisk* og engelsk. Instituttet vurderede at det både for den studerende og for instituttet kunne betale sig at opkvalificere de sproglige kompetencer siden det førte til at langt flere kunne indfri de høje krav. Der var simpelthen færre der dumpede efter kurset – og underviserne kunne koncentrere sig om indholdsformidling.

I løbet af implementeringen fik man så godt et overblik over hvor de største vanskeligheder i at fungere på engelsk hhv. *nordisk* lå, at man udviklede en termbank som under stadig ajourføring indeholdt termer med oversættelser samt angivelser af hvor der savnedes en ækvivalent på enten engelsk eller *nordisk*. Endvidere begyndte man i forbindelse med arbejdet med at oprette et genrekatalog over de genrer som studiet krævede beherskelse af, at udforske de diskurs- og genrekonventioner som særlig prægede de fag og discipliner som institut X underviste og forskede i. Det betød at man kom til at diskutere om de krav der stilledes til de skriftlige opgaver i løbet af studiet, egentlig var adækvate i forhold til konventionerne og omvendt om alle konventioner var lige hensigtsmæssige.

1.3 Et andet eksempel: Bibliometriske forskningsindikatorer

Fire af de fem nordiske lande har indført bibliometriske indikatorer: Norge, Danmark, Island og Finland. I hvert enkelt tilfælde har man skullet tage stilling til hvordan man skal værdsætte publikationer. Det almindeligt anførte formål med en bibliometrisk indikator er at give et mål for forskningskvalitet. Systemet skal præmiere den bedste forskning. Det har betydet overvejelser over hvordan man kan afveje forholdet mellem konkurrence og kvalitet. For mange er der en lineær sammenhæng: Jo mere kon-

¹ ECTS = European Credit Transfer System.

kurrence om at komme til at blive publiceret i tidsskriftet X, jo større kvalitet må X have. Det er indlysende at de store naturvidenskabelige tidsskrifter, fx *Science* og *Nature*, som over hele verden anses for at være prestigøse at publicere i, får utallige artikelforslag og derfor har meget store forkastelsesprocenter. Der er meget stor konkurrence og tidsskrifterne opfylder derfor dette krav for at blive tilskrevet kvalitet. Der synes endvidere inden for naturvidenskaberne at være næsten fuldstændig enighed om hvilke tidsskrifter der er de mest prestigøse, gerne fordelt på de meget specialiserede og de mere generelle (som de to nævnte). Naturvidenskabsfolk synes derfor indstillet på uden videre at rangere tidsskrifter efter *impact factor* og forkastelsesprocenter.

Alle de tidsskrifter som efter disse kriterier lander højest oppe på listen er engelsksprogede.

For en række af de humanistiske og samfundsvidenskabelige discipliner er sagen ikke så simpel. Lad os tage et eksempel, studiet af de finsk-ugriske sprog. Faktisk findes der ikke nogen fenno-ugrist i hele verden som vil benægte at de tidsskrifter hvor den mest specialiserede forskning på dette område publiceres, er skrevet på – finsk. Naturligvis. Men hvordan kan man tage hensyn til det i den bibliometriske indikator? Der er jo ikke nær den samme konkurrence om at komme til fadet.

Vores formål med at trække dette eksempel frem er ikke at gøre reklame for den ene eller anden løsning på det nationale dilemma, men at påvise det indlysende: Enhver bibliometrisk indikator er normativ. Den bestemmer hvad der anses for god forskning. Og hvis den bedste forskning er den der bliver publiceret på engelsk, så vil det have konsekvenser for universitetsforskernes adfærd. Normative tiltag normerer adfærd. Måske ikke på kort sigt, men på langt sigt vil den underskov af nordisk-sprogede tidsskrifter der endda nogle af dem – ud fra et helt andet sprogpolitisk perspektiv – støttes af de nordiske samarbejdsorganer for forskning som ønskelige organer at opretholde for nordiske forskere, gå en stille død i møde. Et rendyrket eksempel på hvordan kravet om kvalitet anvendt uden sprogpolitisk indsigt, eller for at sige det mere generelt, hvordan de modstridende gode viljer har, givetvis utilsigtede, og alligevel ganske sikre, konsekvenser.

1.4 Universiteterne og sprogpolitikken

De nordiske universiteter har i sprogpolitikken været diskuteret ud fra et særligt perspektiv som aktualiserer to vigtige begreber: *domænetab* (svensk *domänförlust*) og *parallelsproglighed*.

Når man taler om sprogs roller i forskellige *domæner*, skal man gøre sig klart at alle sprogsamfund er opdelt i forskellige sfærer: Visse transaktioner udføres fx kun mundtligt (fx fortrolige samtaler, intime betroelser eller konspirationer), visse altid skriftligt (fx lovgivning), men langt de fleste udføres i en blanding af tale og skriftsprog (fx domsafsigelser). Visse transaktioner udføres i Norden altid på det samfunds bærende sprog (fx nyhedsoplæsning i nationale radio- og tv-kanaler) men findes tilgængelige på en række andre, herunder de andre nordiske (via satellitbåret eller netbaseret nyhedsformidling).

På universiteterne udføres tre forskellige aktiviteter: der *forskes*, der *undervises* og der *formidles*. Hertil kommer at institutionerne som sådan skal administrere de ansatte og kommunikere med omverdenen. Dette kaldes i det følgende for *intern og ekstern kommunikation*.

Forskning er en særlig sfære i samfundet, præget af særlige krav, og der gør sig særlige kræfter gældende på dette felt. Forskningen er et domæne. *Undervisning* er et andet domæne, præget af helt andre kræfter, og endelig er *formidling* igen et tredje domæne.

Ideen med domænebegrebet er at muliggøre en specifik diskussion af hvilken rolle og vægt et givet sprog har inden for et bestemt felt i sprogsamfundet. Man taler derfor om *domænegevinst* for de nordiske sprog når man beskriver hvordan forskningssproget i en lang og indviklet proces i løbet af perioden fra reformationen til 1950'erne gik fra at være latin til at blive det lokale nordiske sprog i hvert fald inden for bestemte fag, særlig de humanistiske. Omvendt taler man om et truende *domænetab* for nordiske sprog når forskningen i stigende grad bliver publiceret på engelsk (eller et andet internationalt sprog) i stedet for på de nordiske stats- eller samfunds bærende sprog.

Begrebet *parallelsproglighed* betegner en sprogpolitisk overbevisning om at det lader sig gøre at fastholde et domæne eller en aktivitet som både inter-national (dvs. udført på et ikke-nordisk sprog, i langt de fleste men ikke alle tilfælde, engelsk) og national, dvs. udført på et samfunds bærende

nordisk sprog. Begrebet har fået en særlig betydning på de højere uddannelser men holdningen kan udmærket udbredes til at gælde en generel sprogpolitik. Til gengæld ligger der ikke i begrebet nogen klar handlingsanvisning på hvilke funktioner der bør udføres på hvilke(t) sprog, givet at der er de og de ressourcer til rådighed. Det er derfor vi taler om klog parallelsproglighed som et mål for sprogpolitikken.

Under alle omstændigheder er det jo ikke kun på universiteterne man har brug for flere sprog. Sproglig mangfoldighed er et særkende for alle større byer i Norden, og engelsk og en række andre sprog er til rådighed inden for massemedierede produkter i massivt omfang. Endelig er erhvervsvirksomheder – især de største af dem – i mange tilfælde gået over til at have engelsk som koncernsprog simpelthen fordi de har andre end nordisk-talende ansatte. En sprogpolitik for universiteterne må tage hensyn til at de nordiske samfund bliver stadig mere mangfoldige i sproglig henseende.

1.5 Terminologi og grundlæggende dokumenter

En sprogpolitisk proces som den vi håber at igangsætte, forny og/eller kvalificere bør ikke starte fra et nulpunkt. Derfor vil vi i dette afsnit stille en terminologi til rådighed og henvise til nogle vigtige dokumenter. Vi anfører også andre dokumenter i landerapporterne.

Karakteristisk for de tidlige 2000-år er at der har været en stærkt øget sprogpolitisk aktivitet i hele den vestlige verden. I sidste instans er det en uundgåelig reaktion på globalisering og øget sproglig mangfoldighed i samfundene, og det gælder altså såvel universiteter som andre sektorer. Sprogpolitik kan defineres som bevidste indgreb i sproglige forhold som ellers har været overladt til sig selv og til sprogbrugernes forgodtbefindende. Bevæggrundene bag sprogpolitik er ideologiske. Man ønsker en bestemt sprogsituation opretholdt, fremmet eller forhindret. Der kan skelnes mellem sprogpolitikens ideologiske baggrund, dens udformning og dens konsekvenser. Som med al anden politik kan der være både tilsigtede og utilsigtede konsekvenser.

I løbet af 2000-årene blev der i alle de nordiske lande publiceret vigtige dokumenter som angiver mål og begrundelser for en national sprogpoli-

litik. På det nordiske område findes tre vigtige aftaler: Helsingfors-aftalen om nordisk samarbejde (1962), Deklaration om nordisk sprogpolitik tiltrådt af de nordiske ressortministre (2006) og Den nordiske sprogkonvention (1981, 1987). Alle disse dokumenter er tilgængelige på Nordisk Ministerråds hjemmeside www.norden.org.

I den nævnte deklARATION om nordisk sprogpolitik etableres følgende terminologi (vi citerer fra den svenske original):

"Ett språk kan vara *komplett och samhällsbärande* i förhållande till det språksamhälle där det talas. Att ett språk är *komplett* betyder i detta sammanhang att det kan användas på samhällets alla områden. Att ett språk är *samhällsbärande* betyder att det i ett givet språksamhälle används för officiella ändamål, t.ex. undervisning och lagstiftning.

I Norden finns det sex språk som både är kompletta och samhällsbärande: danska, finska, färöiska, isländska, norska (i sina båda skriftspråksformer bokmål och nynorska) och svenska. Att sammanhanget mellan språk och nation inte är ett-till-ett visar t.ex. Finland, där både finska och svenska är lagfästa nationalspråk. Det finns ytterligare två språk som kan betraktas som samhällsbärande men som inte kan användas på samhällets alla områden: samiska i olika varieteter och grönländska. Dessutom finns det några språk med speciell ställning: meänkieli (tornedalsfinska), kvänska, romani i olika varieteter, jiddisch, tyska samt de olika nordiska teckenspråken.

När uttrycket *Nordens språk* används i denna text avses alla dessa språk. När uttrycket *Nordens samhällsbärande språk* används i denna text avses danska, finska, färöiska, grönländska, isländska, norska, samiska och svenska, medan *Nordens statsbärande språk* endast avser danska, finska, isländska, norska och svenska.

Slutligen talas det cirka 200 utomnordiska språk i Norden i och med att invandringen de senaste decennierna har utökat den språkliga mångfalden.

När uttrycket *alla språk i Norden* används i denna text avser det totaliteten av språk som talas i hela Norden."

Der skelnes således mellem *de statsbærende sprog i Norden*: dansk, finsk, islandsk, norsk og svensk, *de samfundsbærende sprog i Norden* som er de nævnte plus færøsk, grønlandsk og samisk og endelig *Nordens sprog* som yderligere inkluderer de sprog som er nævnt i de forskellige landes lovgivning: meänkieli, kvensk, romani, jiddisch, tysk og de forskellige nordiske tegnsprog. Endelig dækker udtrykket *alle Nordens sprog* de nævnte sprog plus yderligere de hen ved 200 forskellige sprog som tales af et

varierende antal personer som bor i de nordiske lande enten som første eller andet eller tredje sprog.

En sprogpolitik kan gælde de statsbærende sprog. Det gælder lovgivningen om islandsk i Island, svensk i Sverige og svensk og finsk i Finland eller den kan gælde de samfundsbærende nordiske sprog sådan som deklarationen på visse områder gør det. Endelig kan man i den nordiske deklaration om sprogpolitik finde formuleringer om rettigheder som gælder forholdet mellem individer og deres (første) sprog.

Forholdet mellem første, andet og eventuelle andre sprog er centralt for enhver sprogpolitisk indsats. Her kan vi nøjes med at fremhæve to pointer som er lige vigtige at have med i billedet selv om de ofte ses som modsætninger: Der er ikke mange personer i hele verden som er ensprogede, og i de nordiske lande er der kun ganske få. Det betyder at to- eller flersprogethed er det normale, ikke det afvigende. Samtidig er det oftest sådan at der blandt disse sprog er et som er det bedste til en bestemt funktion. Det behøver ikke være det samme til alle funktioner, men alle individer har betragtelig større navigationsformåen på det sprog der for dem er bedst til fx at undervise på, end det der er næstbedst. Derfor er et valg mellem sprog til at udføre en bestemt funktion på et universitet næsten altid samtidig et valg mellem navigationsformåen af højeste grad over for lavere grader, altså et valg af den kvalitet med hvilken funktionen udføres. Og det er ikke givet at det er ens for alle de ansatte – eller alle de studerende – hvilket sprog der er bedst.

Sprogpolitikkerne i de nordiske lande har indtil videre været blottet for egentlige sanktioner. Det betyder at der har været tale om udtrykte hensigter, ønsker og mål men ikke en egentlig lovgivning af samme art som den lovgivning der regulerer fx radio og tv, for slet ikke at tale om færdselslovgivningen. Det betyder at sprogpolitikken i praksis bliver indlejret i andre politikker som det er sket med internationaliserings- og globaliseringsdagsordenen. Det vil givetvis koste penge at gennemføre sprogpolitikker som mere aktivt specificerer fx hvilke parallelsproglige krav universiteterne skal opfylde. Det koster allerede nu betydelige summer at kommunikere internt og eksternt på to eller flere sprog. Det at oversætte er hverken let eller gratis.

Men det er heller ikke omkostningsfrit at lade stå til. Studerende som ikke kan klare at gennemføre studierne af sproglige grunde, forskere som

ikke får publiceret fordi de ikke får hjælp til oversættelse eller sprogvaske bliver i længden meget dyre for institutionerne. Uden en aktiv sprogpolitik kommer institutionerne dermed til at blive udsat for en række uplanlagte og uforudsete omkostninger.

1.6 Afrunding

Klog parallelsproglighed må som udgangspunkt bygge på et solidt kendskab til de faktiske forhold som de er nu. I de landerapporter som præsenteres i dette bind, kan man få et indblik i væsentlige sider af den sprogpoltiske virkelighed på de nordiske universiteter. Det siger sig selv at de præcise tal – som stammer fra perioden 2011 – 13 – hurtigt bliver forældede for de vil altid have karakter af øjebliksbilleder fra en dynamisk proces. Men læst rigtigt peger hver enkelt rapport på underliggende udviklinger som er forbløffende ens over hele Norden. Det giver fælles vilkår og derfor også muligheder for at lære af smitsomt gode forbilleder (*best practice*) der hvor den eller de findes.

En sprogpolitik skal ses som en i princippet uendelig historie. Det er en proces der begynder med at sætte den herskende fordeling af sproglige kompetencer på et institut, et fakultet eller et universitet til debat. I løbet af debatten vil man uvægerlig opdage at det er fint med overordnede principper, men at de må tilpasses lokale virkeligheder for at kunne praktiseres så de reelt bliver til gavn for de implicerede. En sådan proces kan, hvis den gennemføres med konsekvens og tålmodighed, føre frem til omfattende faglige diskussioner som rækker langt ind i kernen af uddannelses- og forskningspolitikken. Sprogpolitik kan ikke undgå at få konsekvenser. Den kan heller ikke undgå at medføre udgifter. Udgifterne skal som alle andre kunne forsvares ud fra den gavn de gør. Det er vores faste overbevisning at alle vil tjene på at integrere sprogpolitikken langt bedre i universiteternes daglige praksis.

Språkpolitik och internationalisering på nordiska universitet

*Av Frans Gregersen, Københavns Universitet och Olle Josephson, Stockholms
Universitet*

1. Inledning: Språkpolitik och internationalisering på nordiska universitet

Inledningen finns såväl i en dansk som en svensk version, för en dansk version se sida 17ff. På basis av de fem landrapporter som utgör var sitt kapitel i denna volym, kan man konstatera:

- att de nordiska universiteten under de senaste tjugo åren har publicerat allt färre vetenskapliga artiklar och doktorsavhandlingar på de lokala nordiska språken; i stället har det blivit det absolut vanligaste att universiteten *publicerar stora delar av sina vetenskapliga resultat på engelska*
- att det samtidigt har skett en stark ökning av antalet *kurser på engelska*, vare sig de ingår i hela utbildningsprogram på engelska eller ges som fristående kurser
- att det är flera *internationella studenter och anställda* på de nordiska universiteten än tidigare.

De nordiska universiteten har med ett omhuldat ord *internationaliserats*. Med ett annat nog så träffande ord kunde man säga att de *anglifierats*. För universiteten har alltid varit internationella. Det nya är att det nu sätts likhetstecken mellan internationell och engelsk.

Rapporterna ger en inblick i de stora skillnader som trots allt finns mellan de nordiska länderna, internt mellan deras många olika universitet, och inte minst mellan olika ämnesområden eller till och med inom dem. Dessa skillnader ska inte förtigas, tvärtom bör de alltid vara med

som en utgångspunkt, men i denna inledning kommer den gemensamma utmaningen från engelskan att vara huvudtemat.

Inledningen vänder sig till alla som är verksamma inom forsknings- och utbildningspolitik. Den är en uppmaning till oss alla om att intensifiera och utveckla två diskussioner som alltför sällan förenas, nämligen diskussionen om *internationalisering (anglifiering) av forskning och utbildning* och diskussionen om *språkpolitik*.

Ibland kan man uppleva att den språkpolitiska diskussionen i de nordiska länderna pågår i ett särskilt rum, medan den utbildnings- och forskningspolitiska verkligheten befinner sig i ett helt annat. I det språkpolitiska rummet kan man analysera flerspråkighet i arbetsliv och utbildning och dra viktiga slutsatser, medan man antar högtidliga deklarationer om språklig gemenskap, språkliga rättigheter och parallellspråkighet. I motsvarande rum för utbildnings- och forskningspolitik beslutas och genomförs helt väsensskilda, verkningsfulla åtgärder som alla siktar på att internationalisera och integrera de nordiska universiteten i ett större globalt vetenskapssamhälle, men just därför också har betydande språkpolitiska konsekvenser. Pessimisten kan tycka sig höra hur de språkpolitiska musikanterna står och spelar lockande toner om parallellspråkighet, medan de nordiska språken som fundament för universitetens liv och verksamhet håller på att gå till botten som ett annat Titanic. En mer optimistiskt lagd iakttagare kan föreslå en annan bild: Tänk om den ensamma språkpolitiska flöjtspelaren också kunde ingå och låta sig höras i den store utbildnings- och forskningspolitiska orkestern. Det skulle låta så mycket bättre!

För tudelningen mellan å ena sidan språkpolitik och å andra sidan forsknings- och utbildningspolitik svarar dåligt mot faktiska förhållanden. De landrapporter som står att läsa på de följande sidorna ger en tydlig bild: språk, undervisning och forskning är oupplösligt förenade. En bredare studentrekrytering, internationellt studentutbyte, förnyade undervisningsformer med inriktning mot ökad studentaktivitet, flera artiklar i internationellt ledande tidskrifter, direktkontakt med originalforskning som en väsentlig del av kurslitteraturen – allt detta betyder ofrånkomligen att studenter, lärare, forskare och institutionsledare måste ta ställning till språkliga utmaningar. De som har att göra med val av undervisningsspråk är ämnet för nästa kapitel. Här håller vi oss till övergripande perspektiv på hela universitetssystemet.

Syftet med denna inledning är att öppna dörrarna mellan de två rummen så att personerna som befolkar dem kan mötas. På så sätt kan utbildnings- och forskningspolitikens språkliga konsekvenser sättas på dagordningen samtidigt som de språkpolitiska konsekvenserna av internationaliserings- och globaliseringsdagordningen, som är så viktig, kan belysas ordentligt. Kanske kommer det att visa sig att åtskilliga har vistats i båda rummen, med en livsduglig schizofreni som följd: alla gillar internationalisering – och vill framför spegeln medge att de egentligen klarar bäst att tala på sitt förstaspråk (det kan vara annorlunda med att skriva, men ofta är det på samma sätt). Hur kan man då få det bästa i alla världar, ett internationaliserat universitet som samtidigt axlar sina samhälleliga förpliktelser i det samhälle som i allt väsentligt finansierar det? *That is the question.*

Till skillnad från många amerikanska universitet, som så ofta lyfts fram som förebilder, är ju de nordiska universiteten finansierade av invånarna i Norden via skatteintäkter. Ett sätt att betrakta universitetens roll är att kräva att de levererar bruksvärden tillbaka till de skattebetalare som betalar för dem. Det sker först och främst i form av utbildning av studenter som kan göra tjänst i de nordiska samhällena: lärare, läkare, kommunikations- och informationsverksamma och psykologer är alla mer eller mindre bundna till att bruka de lokala nordiska språken och att känna till lokala nordiska traditioner för att utföra sina uppdrag. Men det sker också i form av forskningsresultat. Det finns ett ökande fokus på att få samspelet mellan grundforskning, tillämpad forskning och teknologi (förstått i sin bredaste bemärkelse som det som behövs för att använda forskningsresultaten), att fungera så snabbt och smidigt att samhällsutvecklingen kan drivas framåt av forskningen. Här blir det ett demokratiskt problem om forskningens kretslopp på grund av tilltagande anglicisering försvårar eller omöjliggör förmedling av det nyaste vetandet till andra verksamheter, privata eller offentliga, och i slutändan till den betalande allmänheten.

När man läser landrapporterna är det obestridligt att engelska har fått en annan roll på universiteten, vare sig man ser på publiceringsspråk för avhandlingar och forskningsartiklar eller kursutbud både på grundnivå (kandidatexamen) eller avancerad nivå (master- eller magisterexamen). Men det är en falsk bild om man tror att de nordiska språken därför har försvunnit. I den dagliga undervisningen med grupparbeten och inlämningsuppgifter, i kurslitteraturen inom grundutbildningen och inte minst i

den dagliga interaktionen har de nordiska språken en dominerande roll. Inom de humanistiska, samhällsvetenskapliga och juridiska huvudområdena är de nordiska språken också viktiga i forskarutbildningen, avhandlingar, monografier och vetenskapliga rapporter. För studerande, lärare och forskare är den dagliga språkliga erfarenheten snarast den ständiga växlingen mellan och blandningen av nordiskt språk och engelska. De nordiska språken praktiserar alla redan nu med andra ord en form av parallellspråkighet: två eller flera språk används av samma människor för forskning, undervisning, förmedling och administration. Den brännande frågan är om denna form av parallellspråkighet utnyttjas optimalt i dag: är den tillräckligt genomtänkt, eller har den bara växt fram som en oförutsedd konsekvens av andra beslut? Och vad skulle en klok parallellspråkighet betyda? I denna text råder inget tvivel: en klok parallellspråkighet är den som efter djupgående, och med jämna mellanrum upprepade, diskussioner medvetet utnyttjar tillgängliga språkliga resurser för att uppnå de forsknings- och utbildningspolitiska mål som satts upp.

Men är det inte det vi har? Nej, ofta möter man en språkpolitisk oskuld som innebär att man inte förhåller sig till en långsiktig språkpolitik därför att man helt enkelt inte har fått syn på behovet. Enligt vår mening är det inte bara mer språkpolitik som behövs, men en förändring av den politiska kulturen så att språkliga perspektiv och hänsynstaganden *integreras* i den politik som förs på en lång rad områden, från turism till utbildning och forskning. Kriteriet på att den inledning ni nu läser är framgångsrik är att det lyckas att få alla i de två rummen att mötas för att arbeta inom en modell där språkliga konsekvenser tänks in i och tillsammans med varje forsknings- och utbildningspolitisk åtgärd. Vi börjar vänja oss vid att miljöhänsyn ska finnas med i varje beslut. Nu måste turen komma till språken.

1.1 Nivåer i språkpolitiken

Flertalet nordiska länder har under de senaste tjugo åren genomfört en språkpolitisk process som har inbegripit utrednings- eller kommittéarbete, betänkanden eller direkt lagförberedande och efterföljande lagstiftande arbete. Således har det införts språklagar i Island, Sverige och Finland som slår fast och reglerar bruket av olika språk i de skilda språksam-

funden. I Norge kom stortingsmeldingen om mål i språkpolitiken 2007. På samma sätt diskuteras det med jämna mellanrum om Danmark ska ha en egentlig språklagstiftning. Lagar av detta slag utgör den omedelbara grunden för språkpolitik och för myndigheter och offentliga institutioner, i detta fall universiteten.

Den statliga regleringen av bruk av språk i samhället är emellertid mycket allmänt hållen, och den kan därför bara ge ramar och ideologisk grund för en språkpolitik på de nordiska universiteten. Därför har flera universitet också genomfört en debatt som mynnat ut i att man lagt fast universitetets egen språkpolitik. Exempel återfinns i de olika landrapporterna där de bildar ett särskilt kapitel.

En språkpolitik för nordiska universitet ska naturligtvis läggas fast inom ramarna för en överordnad statlig lagstiftning. Men med dessa begränsningar finns det fortfarande stora frihetsgrader. I det följande går vi igenom de olika nivåer och förhållanden som kan ingå i den diskussion som leder fram till en språkpolitik som både reglerar viktiga språkförhållanden och som efterlevs i praktiken. Det senare beror naturligtvis på om språkpolitiken upplevs som de universitetsverksammas egen, eller om den upplevs som diktat från ovan eller eventuellt ett folkligt krav underifrån som inte har ledningens stöd.

Det är självklart ett ledningsansvar att formulera och genomföra lärosätets språkpolitik, men det är ganska orealistiskt att tro att en ambitiös språkpolitik skulle upprätthållas i den dagliga praktiken i de otaliga sammanhang där den gäller, med mindre än att de som ska praktisera den har insett nyttan av och grunderna för den. Den text ni nu läser ska således sätta ledningen i stånd att sätta i gång den debatt som måste föregå formulerandet av en gemensam överordnad språkpolitik som sedan kan sättas i verket på de olika nivåer som går igenom nedan.

De flesta universitet är indelade i fakulteter som fungerar som koordinerande ramar för arbetat vid flera institutioner. De anställda är i regel anställda vid institutioner. De flesta anställda vid dessa institutioner har flera uppgifter, det vill säga som till exempel både forskare, lärare och förmedlare, medan en del är anställda för att uteslutande sköta administrativa uppgifter och förmedlingsuppgifter antingen till studerande (till exempel inskrivning och registrering) eller forskare (till exempel forskarservice såsom hjälp med ansökningar). Dessutom finns särskilda service-

enheter med personer anställda som hjälper forskare och/eller studerande med till exempel IT, renhållning eller driftsunderhåll. En språkpolitik ska förutom alla de olika slags anställda också omfatta studerande på alla nivåer från grundutbildning till doktorander, men den kan inte förhålla sig till alla dessa skilda funktioner och anställningstyper på samma sätt. Exempelvis skulle det vara ett misstag med förödande följder om man baserade en språkpolitik för nordiska universitet på att alla studerande hade ett nordiskt språk som första och bästa språk. Något som inte tas upp i landrapporterna, men som lyftes fram i det nordiska parallellspråksnätverkets arbete, är att alla länder nu har stora befolkningsgrupper med ett icke-nordiskt språk som första och bästa språk. Till detta kan läggas att väldigt många av de internationella medarbetare som anställs på universiteten inte har engelska som första och bästa språk. Andraspråksanvändning är centralt i varje klok språkpolitik, eftersom den i allt större grad är ett faktum på både ena och andra sidan katedern (som ju för övrigt är avskaffad på de flesta ställen!).

Det språkpolitiska ansvaret ser olika ut på olika nivåer. I det följande ger vi exempel på ansvarsfördelningen, men understryker samtidigt att förutsättningarna alltid varierar på skilda institutioner, varför en viss uppgift på ett givet universitet kan vara placerat på andra nivåer. Men uppgifterna är de samma, nämligen.

Universitetsledningen

- Att fastlägga grundläggande riktlinjer och mål för lärosätets språkpolitik.
- Att svara för att det ges nödvändiga ekonomiska resurser.
- Att fortlöpande följa implementeringen av språkpolitiken.
- Att etablera utbildningsmöjligheter i relevant nordiskt språk för internationellt anställda på centrala enheter för intern och extern kommunikation och i engelska för alla anställda som inte har engelska som förstaspråk inom samma enheter.
- Att etablera utbildningsmöjligheter i relevant nordiskt språk för internationella studenter, forskare och lärare så de får kompetens på önskvärd nivå för att klara sig språkligt i vardagen.

Hot: Om inte ledningen stakar ut kursen riskerar lärosätet att varken de anställda eller de studenter som rekryterats internationellt, kan hållas kvar på längre sikt. Språkpolitik är också rekryteringspolitik och integrationspolitik.

Fakulteter

- Svara för att det etableras permanent språkstöd till de lärare och studenter som behöver det, till exempel i form av språkcentrum, översättningshjälp med mera.
- Inrätta kurser för lärare i flerspråkig undervisningspraktik och ämnesspecifikt fackspråk. De gäller både för lärare som behöver förbättra sin förmåga att undervisa på engelska och lärare som behöver förbättra sin kompetens att undervisa på relevant nordiskt språk.
- Inrätta kurser för studenter och forskare i akademiskt skrivande, både på engelska och relevant nordiskt språk.

Hot: Om inte fakulteterna inför stödfunktioner där det är nödvändigt, riskerar man ett drastiskt fall i undervisningens och forskningens kvalitet, ett fall som kunde ha undvikits.

Institutioner

- Svara för att det finns en önskad balans mellan engelska och nordiskt språk i det samlade kursutbudet, i kurslitteraturen, examensuppgifter, examensinformation och seminarier – samt i undervisningsspråk på grundutbildnings-, master- och forskarutbildningsnivå.
- Utarbeta särskilt stödmaterial för parallellspråkig undervisning i form av tvåspråkiga termlistor, samt översättningar och sammanfattningar till relevant nordiskt språk eller engelska av centrala delar av kurslitteraturen.
- Sätta fokus på lärarnas kompetens i tvåspråkig undervisning och erbjuda lärarna fortbildning och kompetensutveckling inom området.
- Ge studenterna direkt undervisning i att läsa och skriva ämnesspecifika akademiska texter inom institutionens ämnesområde på både relevant nordiskt språk och engelska.

- Ingripa om internationella lärare, forskare och studerande blir socialt isolerade på arbetsplatsen på grund av bristande språklig kompetens inom relevant nordiskt språk.

Hot: Integrationen sker på arbetsplatsen, men om anställda och/eller studenter utestängs från arbetsplatsens gemenskap eller dess primära verksamhet av språkliga skäl, så är det en förlust både för den enskilde och för institutionen. Den enskilde isoleras; institutionen går miste om värdefull kunskap om hur den själv och det innehåll den förmedlar kan upplevas av utifrånkommande med annan bakgrund och annat perspektiv.

Läraren

- Anpassa sin pedagogik till att många av de studerande inte har det rådande undervisningsspråket som förstaspråk (se rapporten om undervisningsspråk) och till om läraren själv har undervisningsspråket som sitt bästa språk.

Hot: Också inom detta område gäller att om undervisningsstrategin inte anpassas till inlärningssituationen, så utnyttjas både lärarens och de studerandes tid mindre optimalt. Effektiviteten försämras helt enkelt.

Man kan i den språkpolitiska processen ha nytta av att skilja mellan olika språkliga funktioner: *tala, lyssna, läsa och skriva*. De två första hör till talspråket, de två senare till skriften. Tala och skriva är produktiva kompetenser medan lyssna och läsa är receptiva (utan att därför vara passiva). Förståelse av språk föregår ofta produktion, oavsett om det gäller skrift eller tal.

På det gamla nationella universitetet ställdes ofta ganska stora krav på *läsförståelse* på främmande språk: franska, engelska, tyska och i vissa fall som till exempel teologi dessutom hebreiska, latin och grekiska. Däremot fanns det – förutom de ämnen som direkt studerade främmande språk – ingen grund för att ställa krav på produktiv behärskning av samma språk i tal eller skrift. Läget förändras när det av hänsyn till internationaliseringen till exempel införs regler att det talas engelska på några bestämda kurser, antingen därför att ett särskilt moment eller en kurs undervisas av en lärare som inte behärskar det lokala nordiska språket eller därför att man önskar att en kurs ska kunna erbjudas studerande som inte behärskar det lokala nordiska språket. Produktiva färdigheter blir nu ett måste. Och

kraven ökar historiskt sett: ju bättre man talar eller skriver engelska, desto lättare får man att tränga igenom med sitt budskap. Se vidare nästa kapitel om undervisningsspråk.

En språkpolitik kan ta sin allmänna utgångspunkt i språklig internationalisering, i en version av parallellspråkighet som preciserar vari denna består i olika sammanhang, eller i en mottagningspolitik som ger alla internationellt universitetsanknutna som behöver det (forskare, lärare, administratörer eller studenter) en så grundlig undervisning i det lokala nordiska språket att de – eventuellt efter en bestämd period – kan fungera på detta språk. Vid de flesta tillfällen blir det antagligen aktuellt att blanda dessa tre möjligheter. Parallellspråkighet är ett krav; det är utformningen av den som kan diskuteras.

Språkpolitik kan se olika ut allt efter vilket universitet det gäller, vilket ämne det handlar om eller vilken institution som är aktuell. Allmänna anbefallningar är därför vanskliga. Likväl ger vi ett exempel i följande kapitel. Det har konstruerats på basis av diskussionerna inom parallellspråksnätverket.

1.2 Ett exempel

Institutionen X är en starkt internationaliserad miljö. Förhållandena liknar dem på stora institutioner inom medicin, naturvetenskap eller teknik. Institutionen är forskningstung med mycket omfattande forskning, men bedriver också mycket undervisning på grundnivå.

De anställda på institution X har flera gånger klagat över att de internationellt anställda på institutionen inte har lärt sig tillräckligt med "nordiska" (ordet får fortsättningsvis beteckna det lokala nordiska språket) för att kunna åta sig administrativa uppgifter. Likaledes har de internationella beklagat sig över att inte förstå alla meddelanden från ledningen – särskilt de informella.

Institut X beslutar nu om en språkpolitik för anställda som satsar på att göra det realistiskt för internationella medarbetare att läsa och förstå nordiska texter, det vill säga skriftspråk, så att man fortfarande kan skriva om administrativa ärenden uteslutande på nordiska – alternativet skulle vara att ha två konstant parallella språk, det vill säga att hela tiden över-

sätta från nordiska till engelska (som inte alla internationellt anställda på institutionen behärskar lika bra). Och det skulle enligt ledningens uppfattning vara för dyrt.

Men ledningen ansåg det också orealistiskt att lära de internationellt anställda att tala nordiska så väl att de kunde undervisa på nordiska. Man satsade i stället på att lära dem förstå talad nordiska så mycket att de kunde låta studenter som så önskade ställa sina frågor på nordiska. Det förutsatte i gengäld att alla studenter fick en kurs i att förstå talad ämnesspecifik engelska, eftersom det åter ansågs orealistiskt att lära alla att förstå mer än engelska och att lära dem förstå all talad engelska. I undervisningen lades vikt på att förstå bruten engelska så att de internationella medarbetare som inte hade engelska som förstaspråk blev förstådda (lika väl som de som hade engelska som förstaspråk). Samtidigt infördes ett ökat fokus på genrekrav på akademisk engelska i alla uppgifter och allmänt sett på fackspråklig kommunikation i både skriftliga och muntliga uppgifter för studenterna.

Ledningen beslutade efter intensiva diskussioner med studenterna och efter förslag från dessas representanter att man skulle ha en sådan fördelning att grundutbildningen var på nordiska, medan det på avancerad nivå alltid skulle finnas kurser på både engelska och nordiska. Forskarutbildning på institutionen skedde endast på engelska. Det betydde också att handledning efter överenskommelse mellan handledare och forskarstuderande kunde ske på engelska. Avsikten var bland annat att alla avhandlingar skulle skrivas på engelska så att man kunde få internationella bedömare och så att man kunde få fler sammanläggningsavhandlingar där de enskilda artiklarna var författade på engelska och publicerade i internationella tidskrifter.

Då ledningen hade fastställt språkpolitiken kom implementeringsfasen. Den innebar att alla anställda fick uppge sina önskemål om anpassad språkundervisning antingen på nordiska eller på engelska med sikte på att de efter två, tre år skulle kunna tillräckligt för att språkpolitiken skulle kunna implementeras. Samtidigt utvecklades de kurser som skulle göra studenterna uppmärksamma på de särskilda svårigheterna med att förstå talad fackspråksengelska – med brytning. Medan detta pågick bekymrade sig många över om man upplevde en sjunkande standard på studenternas uppgifter i allmänhet och uppgifter på engelska i synnerhet. Man blev

uppmärksam på att studenterna i högre grad än tidigare måste undervisas explicit i att skriva inlämningsuppgifter av olika slag. Därför inrättades en arbetsgrupp som fick till uppgift att utveckla kortare kurser som utan att ge ECTS-poäng skulle sätta dem i stånd att läsa och skriva både engelska och nordiska på rimlig nivå. Institutionen värderade att det både för studenten och för institutionen kunde löna sig att kvalificera den språkliga kompetensen eftersom det förde till att långt fler kunde infria de höga kraven. Det var helt enkelt färre som blev underkända – och lärarna kunde koncentrera sig på innehållsförmedlingen.

Under implementeringen fick man en så god överblick över var de största svårigheterna fanns i att fungera på engelska i förhållande till nordiska, att man utvecklade en termbank som uppdaterades fortlöpande och innehöll termer med översättningar samt uppgifter om det saknades en ekvivalent på antingen engelska eller nordiska. Vidare började man i samband med utbildningsarbetet att upprätta en genrekatalog över de genrer man måste behärska för att klara studierna och att utforska de diskurs- och genrekonventioner som särskilt präglade de ämnen och discipliner som institutionen X undervisade och forskade i. Det innebar att man kom att diskutera om de krav som ställdes på de skriftliga uppgifterna under studierna egentligen var adekvata i förhållande till konventionerna, och omvänt om alla konventioner var lika ändamålsenliga.

1.3 Ett annat exempel: bibliometriska forskningsindikatorer

Fyra av de fem nordiska länderna har infört bibliometriska indikatorer: Norge, Danmark, Island och Finland. I samtliga fall har man behövt ta ställning till hur man ska värdesätta publikationer. Det allmänt anförda syftet med en bibliometrisk indikator är att ge ett mått på forskningskvalitet. Systemet ska premiera den bästa forskningen. Det har inneburit överväganden om hur man kan avväga förhållandet mellan konkurrens och kvalitet. För många finns det ett linjärt samband: ju mer konkurrens om att bli publicerad i tidskrift X, desto större kvalitet har X. Det är kännetecknande att de stora naturvetenskapliga tidskrifterna, till exempel *Science* och *Nature*, som över hela världen anses vara de mest prestigefyllda

att publicera i, får otaliga artikelförslag och därför har en mycket hög refuseringsprocent. Konkurrensen är mycket hård, och tidskrifterna uppfyller därför kravet för att tillskrivas hög kvalitet. Det verkar också inom naturvetenskaperna råda en nästan fullständig enighet om vilka tidskrifter som är de mest prestigefyllda, med fördelning på de mycket specialiserade och de mer allmänna (som de två ovannämnda). Naturvetare tycks därför inställda på att utan vidare ranka tidskrifter efter *impact factor* och refuseringsprocent.

Alla de tidskrifter som enligt dessa kriterier kommer högst på listan är engelskspråkiga. För en rad humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen är saken inte så enkel. Låt oss ta ett exempel, studiet av finsk-ugriska språk. Det finns faktiskt inte en fenno-ugrist i hela världen som skulle förneka att de tidskrifter som publicerar den mest specialiserade forskningen på området skrivs på – finska. Naturligtvis. Men hur kan man ta hänsyn till det i den bibliometriska indikatorn? Där finns ju inte alls samma konkurrens om att komma fram till köttgrytorna.

Vårt syfte med att dra detta exempel är inte att göra reklam för den ena eller andra lösningen på det nationella dilemmat, men att påvisa det uppenbara: varje bibliometrisk indikator är normativ. Den bestämmer vad som anses som god forskning. Och om den bästa forskningen är den som blir publicerad på engelska så får det konsekvenser för universitetsforskarnas beteende. Normativa åtgärder normerar beteende. Kanske inte på kort sikt, men på lång sikt så kommer den undervegetation av nordiskspråkiga tidskrifter – varav en del, utifrån ett helt annat språkpolitiskt perspektiv, stöttas av nordiska samarbetsorgan för forskning såsom önskvärda forum att hålla liv i för nordiska forskare – att gå en stilla död till mötes. Detta är ett renodlat exempel på hur kravet på kvalitet, använt utan språkpolitisk insikt, eller för att säga det mer generellt, hur motstridiga goda viljor får, givetvis oavsedda men ändå tämligen förutsägbara, konsekvenser.

1.4 Universiteten och språkpolitiken

De nordiska universiteten har inom språkpolitiken diskuterats utifrån ett särskilt perspektiv som aktualiserar två viktiga begrepp: *domänförlust* (på danska *domænetab*) och *parallelspråkighet*.

När man talar om språks roller i olika *domäner* ska man göra klart för sig att alla språksamhällen är uppdelade i olika sfärer: vissa aktiviteter utförs till exempel bara muntligt (till exempel förtroliga samtal, intima förtroenden eller konspirationer), vissa alltid skriftligt (till exempel lagstiftning), men de allra flesta i en blandning av tal och skrift (till exempel domslut). Vissa aktiviteter utförs i Norden alltid på det samhällsbärande språket (till exempel nyhetsuppläsning i de stora nyhetsprogrammen i nationella radio- och tv-kanaler) men finns tillgängliga på en rad andra språk, däribland andra nordiska språk (via satellitburen eller nätbaserad nyhetsförmedling).

På universiteten utförs tre olika verksamheter: det forskas, det undervisas och det förmedlas. Härtill kommer att institutionerna ska administrera de anställda och kommunicera med omvärlden. Detta kallas i det följande för *intern och extern kommunikation*.

Forskning är en särskild sfär i samhället, präglad av särskilda krav, och särskilda krafter gör sig gällande på detta fält. Forskningen är en domän. *Undervisning* är en annan domän, präglad av helt andra krafter, och till slut är *förmedling* en tredje domän.

Idén med domänbegreppet är att möjliggöra en specifik diskussion om vilken roll och vikt ett givet språk har inom ett bestämt fält i språksamhället. Man talar därför om *domänvinst* för de nordiska språken när man beskriver hur forskningsspråket i en lång och invecklad process i loppet av perioden från reformationen till 1950-talet gick från att vara latin till att vara det lokala nordiska språket, i alla fall inom vissa ämnen, särskilt de humanistiska. Omvänt talar man om en hotande *domänförlust* för nordiska språk när forskningen i stigande grad publiceras på engelska (eller ett annat internationellt språk) i stället för de nordiska stats- eller samhällsbärande språken.

Begreppet *parallelspråkighet* står för en språkpolitisk övertygelse om att det låter sig göras att hålla fast en domän eller en aktivitet som både internationell (det vill säga utförd på ett icke nordiskt språk, vid de flesta

men inte alla tillfällen engelska) och nationell, det vill säga utförd på ett samhällsbärande nordiskt språk. Begreppet har blivit särskilt viktigt inom högre utbildning, men hållningen kan utmärkt utvidgas till att gälla språkpolitik i allmänhet. Däremot ligger det inte i begreppet någon klar handlingsanvisning om vilka specifika funktioner som ska utföras på det ena eller andra språket, givet att de är möjliga att ta i bruk. Det är därför vi talar om klok parallellspråkighet som ett mål för språkpolitiken.

Under alla omständigheter är det ju inte bara på universiteten man har bruk för flera språk. Språklig mångfald kännetecknar alla större städer i Norden, och engelska och en räkka andra språk används i mycket stor utsträckning i medierna. Och många företag – särskilt de riktigt stora – har många gånger övergått till att ha engelska som koncernspråk eftersom de har andra anställda än nordisk-talande. En språkpolitik för universiteten måste ta hänsyn till att de nordiska samhällena blir mer och mer mångfaldiga språkligt sett.

1.5 Terminologi och grundläggande dokument

En språkpolitisk process som den vi hoppas sätta i gång, förnya eller utveckla kan inte starta från noll. I detta avsnitt ska vi därför anvisa en terminologi och hänvisa till några viktiga dokument. Det hänvisas också till andra dokument i landrapporterna.

Kännetecknande för det tidiga 2000-talet är en starkt ökad språkpolitisk aktivitet i hela västvärlden. Ytterst är det en oundviklig reaktion på globalisering och ökad språklig mångfald i våra samhällen, och det gäller alltså såväl universitet som andra sektorer. Språkpolitik kan definieras som medvetna ingrepp i språkförhållanden som tidigare varit lämnade åt sig själva eller språkbrukarnas godtycke. Bevekelsegrunderna bakom språkpolitiken är ideologiska. Man önskar att upprätthålla, främja eller förhindra en särskild språksituation. Man kan skilja mellan språkpolitikens ideologiska bakgrund, dess utformning och dess konsekvenser. Som med all annan politik kan det finnas både avsedda och oavsedda följder.

Under 2000-talet publicerades i alla nordiska länder viktiga dokument som lägger fram mål och utgångspunkter för en nationell språkpolitik. På det nordiska området finns tre viktiga överenskommelser: Helsingforsav-

talet om nordiskt samarbete (1962), Deklaration om nordisk språkpolitik, bifallen av de nordiska samordningsministrarna (2006) och Den nordiska språkkonventionen (1981, 1987). Alla dessa dokument är tillgängliga på Nordiska Ministerrådets webbplats www.norden.org.

I deklarationen om nordisk språkpolitik etableras följande terminologi:

"Ett språk kan vara *komplett och samhällsbärande* i förhållande till det språksamhälle där det talas. Att ett språk är *komplett* betyder i detta sammanhang att det kan användas på samhällets alla områden. Att ett språk är *samhällsbärande* betyder att det i ett givet språksamhälle används för officiella ändamål, t.ex. undervisning och lagstiftning.

I Norden finns det sex språk som både är kompletta och samhällsbärande: danska, finska, färöiska, isländska, norska (i sina båda skriftspråkformer bokmål och nynorska) och svenska. Att sammanhanget mellan språk och nation inte är ett-till-ett visar t.ex. Finland, där både finska och svenska är lagfästa nationalspråk. Det finns ytterligare två språk som kan betraktas som samhällsbärande men som inte kan användas på samhällets alla områden: samiska i olika varieteter och grönländska. Dessutom finns det några språk med speciell ställning: meänkieli (tornedalsfinska), kvänska, romani i olika varieteter, jiddisch, tyska samt de olika nordiska teckenspråken.

När uttrycket *Nordens språk* används i denna text avses alla dessa språk. När uttrycket *Nordens samhällsbärande språk* används i denna text avses danska, finska, färöiska, grönländska, isländska, norska, samiska och svenska, medan *Nordens statsbärande språk* endast avser danska, finska, isländska, norska och svenska.

Slutligen talas det cirka 200 utomnordiska språk i Norden i och med att invandringen de senaste decennierna har utökat den språkliga mångfalden.

När uttrycket *alla språk i Norden* används i denna text avser det totaliteten av språk som talas i hela Norden."

Man skiljer således mellan *de statsbärande språken i Norden*, danska, finska, isländska, norska och svenska, *de samhällsbärande språken i Norden* som är de ovannämnda plus färöiska, grönländska och samiska, och *Nordens språk* som därtill inkluderar de språk som nämns i olika länders lagstiftning: meänkieli, romani chib, jiddisch, tyska och de olika nordiska teckenspråken. Slutligen avser uttrycket *alla Nordens språk* de nämnda språken plus ytterligare de bort mot 200 olika språk som talas av ett varierande antal personer som bor i de nordiska länderna, antingen som första-, andra- eller tredjespråk.

En språkpolitik kan avse det statsbärande språket. Det gäller lagstiftningen om isländska i Island, svenska i Sverige och svenska och finska i Finland. Eller den kan avse de samhällsbärande nordiska språken såsom deklarationen om nordisk språkpolitik gör på vissa områden. Därtill kan man i den nordiska deklarationen om språkpolitik finna formuleringar om rättigheter som gäller förhållandet mellan individer och deras (första-) språk.

Förhållandet mellan första-, andra- och eventuellt ytterligare språk är centralt för varje språkpolitisk insats. Här kan vi nöja oss med att framhäva två punkter som är lika viktiga att ha med i bilden, även om de ofta ses som motstridiga: det är inte många människor i hela världen som är helt enspråkiga, och i de nordiska länderna är det bara mycket få. Det betyder att två- eller flerspråkighet är det normala, inte det avvikande. Samtidigt är det ofta så att bland dessa språk finns ett som passar bäst till en bestämd funktion. Det behöver inte vara det samma för alla funktioner, men alla människor har avsevärt större handlingsutrymme på det språk som för dem är bäst att till exempel undervisa på, jämfört med det språk som är näst bäst. Därför är ett val mellan olika språk för att utföra en viss funktion på ett universitet nästan alltid samtidigt ett val mellan handlingsutrymme av högre eller lägre grad, alltså ett val av den kvalitet med vilken funktionen utförs. Och det är inte givet att det är samma språk som är bäst för alla anställda – eller alla studenter.

Språkpolitiken i de nordiska länderna har än så länge inte rymt egentliga sanktioner. Det betyder att det varit tal om uttalade avsikter, önskingar och mål men inte en egentlig lagstiftning av samma slag som den lagstiftning som reglerar till exempel radio och tv, för att inte tala om trafiklagstiftning. Det betyder att språkpolitiken i praktiken blivit inbäddad i andra politikområden, såsom skett med internationaliserings- och globaliseringsdagordningen. Det kostar givetvis pengar att genomföra en språkpolitik som mer aktivt preciserar till exempel vilka parallellspråkiga krav universiteten ska uppfylla. Det kostar redan nu åtskilliga summor att kommunicera internt och externt på två eller flera språk. Att översätta är varken lätt eller gratis.

Men det är heller inte utan kostnader att inget göra. Studenter som inte klarar att genomföra studierna av språkliga skäl, forskare som inte blir publicerade därför att de inte får hjälp med översättning eller språkgranskning blir i längden mycket dyrare för lärosätena. Utan en aktiv

språkpolitik kommer lärosätena därmed att bli utsatta för en räkna opladerade och oförutsedda kostnader.

1.6 Avrundning

Klok parallellspråkighet måste som utgångspunkt bygga på en solid kunskap om de faktiska förhållandena som de ser ut i dag. I de landrapporter som presenteras i denna volym kan man få en inblick i väsentliga sidor av den språkpolitiska verkligheten på de nordiska universiteten. Det säger sig själv att de exakta siffrorna – som avser perioden 2011 – 13 – snart blir föråldrade, eftersom de alltid har karaktären av ögonblicksbilder från en dynamisk process. Men läst på rätt sätt pekar varje enskild rapport på underliggande utvecklingslinjer som är förbluffande likartade över hela Norden. Det ger gemensamma förutsättningar och därför också möjligheter att lära av smittsamt goda förebilder (*best practice*) där den eller de finns.

En språkpolitik ska ses som en i princip oändlig historia. Det är en process som börjar med att ta upp till diskussion den rådande fördelningen av språkliga kompetenser på en institution, en fakultet eller ett universitet. Under diskussionen kommer man ofrånkomligen att upptäcka att det är bra med överordnade principer, men att de måste anpassas till den lokala verkligheten för att kunna praktiseras så att de faktiskt blir till nytta för de inblandade. En sådan process kan, om den genomförs med konsekvens och tålamod, föra fram till omfattande, ämnesrelaterade diskussioner som når långt in i kärnan av utbildnings- och forskningspolitik. Språkpolitik kan inte undgå att få konsekvenser. Den kan inte heller undgå att medföra utgifter. Dessa utgifter ska som alla andra kunna försvaras utifrån den nytta de gör. Det är vår fasta övertygelse att alla tjänar på att integrera språkpolitiken långt bättre i universitetens dagliga praxis.

Engelsk som undervisningssprog på nordiske universiteter – hvordan gør man?¹

Af Jacob Thøgersen, Københavns Universitet, Olle Josephson, Stockholms Universitet, Monica Londen, Helsingfors Universitet og Linus Salö Stockholms Universitet. I redaktionskomiteen har desuden deltaget Haraldur Bernharðsson, Háskóli Íslands og Marita Kristiansen, Norges Handelshøyskole

¹ Denne rapport er fremkommet inden for Netværket for parallelsproglige mål på Nordens internationaliserede universiteter.

Denna rapport har tagits fram inom Nätverket för parallellspråkliga mål på Nordens internationaliserade universitet.

Indhold

Sammenfatning.....	59
1. Indledning.....	63
1.1 Rapportens formål.....	63
2. Forventninger til universitetsuddannelser.....	65
2.1 Alle universitetsuddannelser indebærer indskoling i et særligt sprog.....	65
2.2 Udfordringerne er ofte de samme uanset undervisningssprog.....	67
2.3 Tale, skrive, læse og lytte er ikke samme kompetence	68
2.4 Moderne universitetspædagogik stiller øgede krav til sprog.....	69
3. Baggrund: Universitet, sprog og samfund.....	71
3.1 Universiteter er blevet internationale	71
3.2 Samfund er flersprogede.....	73
3.3 Mennesker er flersprogede	74
3.4 Sprogkompetencer er aktivitetsbundne.....	75
4. Forskningsbaseret viden om engelsk som universitetssprog	77
4.1 Omfanget af engelsk undervisning øges.....	77
4.2 Undervisere og studerende overvurderer ofte deres egne engelskkompetencer	79
4.3 Undersøgelser af unge viser modersmålets betydning.....	81
4.4 Ændring af undervisningssprog medfører en anden undervisningsstil	84
4.5 Undervisning på engelsk rummer mange lokalsprogede indslag	87
4.6 Findes der et særligt <i>lingua franca</i> -engelsk?	88
4.7 Begrebet parallelsproglig.....	90
5. Anbefalinger – hvordan man indfører velfungerende parallelsproglighed i undervisningen.....	93
5.1 Iværksæt en langsigtet planlægning.....	93
5.2 Gør opmærksom på at sproglægning kan medføre problemer	95
5.3 Opbyg tosproget emnekompetence	96
5.4 Sprogvalg implementeres bedst med en pragmatisk og mangesidig indstilling	97

6. Rekommendationer – hur man inför en fungerande parallellspråkighet i undervisningen.....	101
6.1 Planera på lång sikt.....	101
6.2 Var uppmärksam på att språkbyte kan medföra problem	103
6.3 Bygg upp tvåspråkig ämneskompetens.....	104
6.4 Språkval implementeras bäst med en pragmatisk och mångsidig inställning.....	105
7. Kortversion på svenska	109
7.1 Rekommendationer	110
English Summary	113

Sammenfatning

Erfaringer og anbefalinger fra Netværk for parallelsproglige mål på Nordens internationaliserede universiteter

Rapporten är på danska, men det finns en kortversion på svenska efter den danska versionen.

Denne rapport har som formål at gøre status over forskningens fakta om konsekvenserne ved at omlægge undervisningssproget på de nordiske universiteter fra nationalsproget til engelsk og på baggrund af disse akkumulerede forskningsresultater at give et antal anbefalinger til hvilke overvejelser man kan gøre sig når man indfører engelsk som undervisningssprog. Rapporten er tiltænkt undervisere, institut- og studieledere og andre som træffer beslutninger om undervisningssprog og er ansvarlige for at realisere beslutninger om undervisningssprog: dekaner, rektorer, universitetspolitikere.

Udviklingen har medført nye sproglige tilstande

I de seneste år har Nordens universiteter gennemgået en bevidst internationalisering i form af øget andel internationale studerende og ansatte og i form af stadig øget fokus på international konkurrence. Dette har medført nye sproglige tilstande. Universitetslivet har altid været mangesproget, men inden for de senere år ser vi en stadig stigende andel af kurser, programmer og uddannelser udbudt på engelsk. Det betyder at studerende (både studerende der er opvokset i Norden med et nordisk sprog som modersmål, nordiske studerende med andre modersmål end et nordisk sprog og tilrejsende studerende med andre modersmål end de nordiske sprog) i stadigt stigende omfang undervises på et fremmedsprog, nemlig engelsk, på nordiske universiteter. Det betyder også at stadig flere undervisere (både dem med et nordisk sprog som modersmål og dem med et andet modersmål) omlægger deres undervisning til dette fremmedsprog.

Den øgede brug af engelsk medfører nye komplikationer

Omlægningen af undervisningssprog medfører nogle nye udfordringer. For eksempel oplever en del studerende problemer i mødet med engelsk som undervisningssprog, mens det ser ud som om at disse problemer løser sig efterhånden som de vænner sig til undervisningssproget, typisk i løbet af det første år. Undervisningsstil og undervisningsformer ændrer sig ofte. Der vil være en tendens til at underviseres engelsksprogede undervisning er mere formel og mindre dialogisk end deres undervisning på modersmålet. Tilsvarende tyder studier på at studerendes aktiviteter ændrer sig i mødet med fremmedsproget undervisning. De bliver, alt andet lige, mere passive og mindre spørge- og diskussionslystne, og de lægger i højere grad deres arbejds kræfter uden for undervisningstiden. Underviseres forberedelsestid øges desuden når undervisningen foregår på engelsk.

Disse komplikationer kræver en bevidst stillingtagen og en planlagt praktik

Vi vil ikke konkludere at nogle af disse tendenser i sig selv er dårlige, blot påpege at der sker andre forandringer når undervisningssproget ændres. Uddannelsesinstitutioner, undervisere og studerende må være opmærksomme på komplikationerne og bestemme en praksis for hvordan disse kan håndteres og imødegås. I denne diskussion er det vigtigt at alle inddrages. Tidligere erfaringer har vist at visse parter, ofte underviserne, har følt at forandringen i undervisningssprog blev indført efter en politisk vægtet beslutning fra ledelsesniveau uden tilstrækkelig indsigt i de konkrete konsekvenser et sådant skift får.

Anbefalinger

Sidst i rapporten giver Netværket for parallelsproglige mål på Nordens internationaliserede universiteter sine anbefalinger til hvilke overvejelser man kan gøre i forbindelse med sådan en beslutning. I stikordsform er disse råd:

Iværksæt en langsigtet planlægning

- Sprogvalget er en kontrakt mellem universitet og studerende.
Overhold denne kontrakt.

- Sørg for at der findes relevant støttemateriale til kurser hvis kursusproget ændres.

Gør opmærksom på at sprogomlægning kan medføre problemer

- Fokuser på pædagogisk træning (på fremmedsproget) frem for på sprogkurser.
- Sørg for at der findes permanente støtteresurser for undervisere og studerende som behøver særlig sproglig støtte.

Opbyg tosproget emnekompetence

- Beslut hvilke funktioner kandidater skal kunne udføre på hvilke sprog, og sørg for at indrette uddannelsen derefter.

Sprogvalg implementeres bedst med en pragmatisk og mangesidig indstilling

- Tænk på at læring foregår på mange forskellige steder.
- Man skal bruge de sprog man er god til – og træne de sprog man har svært ved.
- Frygt ikke sprogblanding.
- Giv plads til at træne sprog.
- Gør sproglige forskelle relevante.
- Udenlandske studerende skal have mulighed for at lære nationalsproget.

Disse anbefalinger uddybes i rapportens kapitel 5.

1. Indledning

Inden for de seneste årtier har opfattelsen af universiteter i Norden ændret sig. Dette gælder særligt for universiteternes uddannelser. Hvor universiteterne tidligere opfattedes som *nationale* institutioner der uddannede kandidater der skulle varetage jobs på et nationalt arbejdsmarked, opfattes universiteterne nu i højere og højere grad som *internationale* institutioner der skal uddanne kandidater til at arbejde på et internationalt jobmarked, og som skal tiltrække internationale studerende og internationale lærer- og forskerkræfter. Man kan med god ret hævde at universiteterne altid har været internationale institutioner, at forskningsverdenen altid har været international og at der altid har været udveksling af internationale studerende og ansatte. Selve det internationale er altså ikke nødvendigvis noget nyt. Derimod er den stadig øgede fokus på *internationaliseringen* sådan at tiltrækning af internationale studerende og forskere er et succesparameter i sig selv, formentlig relativt nyt. Denne internationaliseringsudvikling gør at spørgsmålet om undervisningssprog på universiteter er kommet i fokus og kommer til at være det mere fremover.

1.1 Rapportens formål

Denne rapport er tiltænkt undervisere, institut- og studieledere og andre som træffer beslutninger om undervisningssprog og er ansvarlige for at realisere beslutninger om undervisningssprog: dekaner, rektorer, universitetspolitikere. Formålet med rapporten er tosidet: dels at gøre status over forskningens fakta om konsekvenserne ved at omlægge undervisningssproget på de nordiske universiteter fra nationalsproget til engelsk, dels på baggrund af disse akkumulerede forskningsresultater at give et antal anbefalinger til hvilke overvejelser man kan gøre sig når man indfører engelsk som undervisningssprog. Rapporten ønsker ikke at tage stilling til hvorvidt det er hensigtsmæssigt eller ej at undervise på engelsk i stedet for modersmå-

let. Som regel er der andre årsager til at skifte undervisningssprog til engelsk end de rent pædagogiske eller sproglige, fx at man har en stor andel internationale studerende eller en underviser der ikke taler et nationalsprog. Rapporten forsøger at tage udgangspunkt i denne situation og pege på potentielle problemer ved at omlægge undervisningssproget til engelsk og give anbefalinger til hvordan de kan håndteres.

Vores fokus er at etablere et grundlag som diskussioner om sprogvvalg kan baseres på. Megen anden litteratur om sprogpolitik på universiteterne har enten været i form af debatindlæg eller undersøgelser af konkrete tilstande. Med denne rapport vil vi forsøge at opsummere resultaterne af tidligere undersøgelser og give konkrete råd uden at tage stilling for eller imod i debatten om undervisningssprog.

Efter denne korte indledning gennemgår vi de forventninger der gælder til universitetsstudier og de sproglige krav som det giver anledning til at overveje. Derefter følger et afsnit der giver en mere almen introduktion til sammenhængen mellem mennesker, sprog og læring. Dette afsnit er tænkt som fundament for at forstå kapitel 4 der opsummerer forskningsresultater inden for 6 områder, nemlig *andelen af engelsksproget undervisning og holdninger til den; engelskkompetence blandt lærere og studerende; modersmålets betydning for læring; undervisning på fremmedsprog og undervisningsstil; lokalsprog i den engelsksprogede undervisning* og endelig *engelsk som lingua franca*. Sidst i dette afsnit diskuterer vi også begrebet *parallelsproglighed* som har været brugt i forbindelse med universitetsuddannelserne i Norden. Rapporten afsluttes med et antal konkrete anbefalinger til hvordan udfordringer ved at indføre engelsksproget undervisning kan håndteres.

2. Forventninger til universitetsuddannelser

For at kunne diskutere sprog i forbindelse med universitetsuddannelser på et oplyst niveau, må man først danne sig en forståelse af hvad det indebærer at tage en universitetsuddannelse. I dette afsnit diskuterer vi forventninger til den moderne universitetsuddannelse og til de færdiguddannede kandidater. Vores overordnede pointe er at al universitetsuddannelse indebærer indskoling i et fagligt sprog, og dermed at sprogræning er fundamentalt for al (universitets)uddannelse. I takt med at kravene til interaktiv og studentercentreret undervisning stiger, stiger også de sproglige krav til både undervisere og studerende.

2.1 Alle universitetsuddannelser indebærer indskoling i et særligt sprog

En umiddelbart kontroversiel, men, mener vi, rimelig beskrivelse er at universitetsuddannelser for en væsentlig del handler om at lære sig at anvende et fags særlige sprog. Nogle teoretikere taler om dette særlige sprog som "literacy" og om det enkelte fags særlige sprog som dets "disci

plinære literacy”.² Studierne skal altså lære de studerende at tale og skrive (og dermed også anskue verden) som fagfæller, sådan at de kan accepteres som ligestillede. Dette sætter sprog i fokus. For når man har sagt at undervisning går ud på at lære at tale, skrive (og tænke) fagligt adækvat, må man også stille spørgsmålet: på hvilke sprog? Når man taler om at ”tale og skrive som en fagperson”, er det besnærende at tænke ”tale og skrive som en fagperson – på sit modersmål.” Dette er imidlertid langt fra altid tilfældet. For det første er det langt fra sikkert at den nye terminologi og det nye faglige sprog som den studerende møder, første gang mødes på modersmålet. Er kursuslitteratur og undervisning fx på engelsk, kræves der et oversættelsesarbejde før den studerende kan udtrykke sig fagligt på sit modersmål. Og er der ingen sproglige forbilleder, dvs. mere erfarne forskere som kan demonstrere hvordan man taler om faget på modersmålet på en passende måde og som kan retlede de studerende i deres egen sprogbrug, så opbygges der måske aldrig en faglig diskurs på modersmålet. Dette kan være et problem både for at den studerende opnår bedst mulige studieresultat og for hendes fremtidige jobmuligheder på et nationalt jobmarked.

² Northedge, A. (2002): Organizing excursions into specialist discourse communities. A sociocultural account of university teaching. Wells & Claxton (red.): *Learning for life in the 21st century. Sociocultural perspectives on the future of education*. Oxford: Blackwell Publishers, 252–264. Northedge, A. (2003): Enabling participation in academic discourse, *Teaching in Higher Education*, 8, 169–180.

Airey, J. & Linder, C. (2007): Disciplinary learning in a second language. A case study from university physics. Wilkinson & Zegers (red.): *Researching Content and Language Integration in Higher Education*. Maastricht: Maastricht University Language Centre, 161–171.

Airey, J. & Linder, C. (2008): Bilingual Scientific Literacy? The Use of English in Swedish University Science Courses, *Nordic Journal of English Studies*, 7 (3), 145–161.

Lea, M. & Street, B. (2004): The “Academic Literacies” model: Theory and applications, *Theory into Practice*, 45, 368–377.

2.2 Udfordringerne er ofte de samme uanset undervisningssprog

Erfaringer og forskning viser at socialiseringen ind i den akademiske diskurs møder omtrent de samme forhindringer uanset om den sker på dansk/finsk/svensk/norsk/islandsk osv. eller på engelsk.³ Uanset hvilket sprog man undervises på, præsenteres man for problemer som bl.a. er sproglige, nemlig som involverer at sætte ord på verden. Men man må ikke i denne sammenhæng glemme at det kan være en fordel at kunne anvende flere sprog i undervisningen. Det er sandsynligt at indlæring i terminologi på flere sprog kan virke støttende og ikke hæmmende for indlæringen. Fokus på at samme fænomen hedder noget forskelligt på forskellige sprog, eller at en term på ét sprog måske må oversættes til flere forskellige termer på et andet sprog, kan være en fordel for undervisningen. Både fordi det kan hjælpe hukommelsen, og fordi det tvinger den studerende til at tænke dybere over hvad termen i virkeligheden refererer til. Studier har i øvrigt vist at tosprogede mennesker kan have andre (meta)kognitive fordele.⁴

Vores pointe er således at man ikke kan antage at studerende som noget naturligt opbygger et fagligt modersmål. Hvis dette skal opbygges, skal der gives mulighed for at træne det. Udover kursets undervisningssprog er også sproget i kursuslitteraturen en afgørende faktor for indlæringen af fagsprog. Dette gælder ikke mindst for studerende som tilhører en (national)sproglig minoritet, og som kun får en del af deres undervisning på deres modersmål.⁵ Her tænker vi først og fremmest på svensktalende i

³ Airey, J. (2009): *Science, Language and Literacy Case Studies of Learning in Swedish University Physics*. Ph.d.-afhandling. Uppsala universitet.

⁴ Bialystok, E. & Hakuta, K. (1994): *In other words. The psychology and science of second-language acquisition*. New York: Basic Books.

⁵ Londen, M. & Östman, J.-O. (2012): Ambivalens och ansvar: domänsförlust som implicit process vid ett tvåspråkigt universitet, *Nordand Nordisk tidsskrift för andrespråksforskning*, 7 (2), 113–142.

Pecorari, D., Shaw, P., Irvine, A. & Malmström, H. (2011): English textbooks in parallel language tertiary education, *TESOL Quarterly* 45, 313–333.

Shaw, P. & McMillion, A. (2010): Hur förstår svenska studenter ämneslitteratur på engelska? *Om undervisning på engelska – några bidrag från en konferens*. Stockholm: Högskoleverket, 21–30.

<http://www.hsv.se/download/18.50f9d8c512c83cd9615800045/1015R-undervisning-engelska.pdf>

Finland, men argumentet kan udvides til minoritetssprogede som slet ikke undervises på deres modersmål, fx tyrkisktalende i Sverige.

2.3 Tale, skrive, læse og lytte er ikke samme kompetence

Det er samtidig værd at have i tankerne at sproglig kompetence findes inden for forskellige genrer og forskellige færdigheder som tale, skrive, læse og forstå. Der er en vis sammenhæng mellem færdighederne, man bliver altså alt andet lige bedre til at tale ved at læse. Men det helt store spring i kompetence optræder først når man får mulighed for at øve den specifikke kompetence inden for den specifikke genre (akademisk) og den specifikke aktivitet (skrive en opgave, holde et foredrag). Det er vigtigt at have i tankerne i forbindelse med et universitetsstudium. Når man siger at studerende skal have kompetencer på modersmålet og engelsk (og andre sprog), hvilke kompetencer er det så de skal have? Eller mere præcist formuleret: Hvilke opgaver kræver man at de skal kunne løse? Og hvilke opgaver er evt. irrelevante på et givet sprog? Mange studier kræver fx at man kan læse på tysk, fransk og de skandinaviske sprog uden nødvendigvis at kræve at man kan tale eller skrive på de samme sprog. Omvendt er kompetencen i at skrive fagligt på sit modersmål måske ikke længere relevant på alle fag? Hvis det er tilfældet, mener vi at man skal gøre sig det klart. Og omvendt, naturligvis, sørge for at opøve kompetence i at skrive fagligt på de fag hvor det er nødvendigt. Man lærer ikke nødvendigvis at skrive fagligt engelsk ved at læse og tale store mængder engelsk. Man lærer at skrive fagligt engelsk ved at skrive fagligt engelsk. Ligesom man lærer at diskutere fagligt på sit modersmål ved at gøre det.

2.4 Moderne universitetspædagogik stiller øgede krav til sprog

Idealerne for universitetspædagogik er ikke altid udtalt, men er kommet mere i fokus inden for de seneste år. Tidligere opfattedes læring på universiteterne måske nok som den studerendes eget ansvar, og pædagogikken bestod i praksis af selvstudium med vejledning suppleret med envejsforelæsninger. Man finder sikkert stadig denne type pædagogik på universiteterne, men idealerne for undervisning har ændret sig. Selvom studerende fortsat selv skal tage ansvar for egen læring, er det i højere grad underviserens ansvar at hjælpe de studerende med at lære. Idealet er "student centered learning" med fokus på aktiverende undervisningsformer, dvs. at underviserne præsenterer studerende for opgaver som får dem til selv at finde svarene i stedet for at docere egne erfaringer.⁶

De pædagogiske krav ved universiteterne i Norden øges, fx ved ansættelse af undervisningspersonale. Men fokus ligger trods det sjældent på de pædagogiske konsekvenser af undervisning og læring på et sprog som ikke er modersmål for studerende og underviser. Som vi påpegede ovenfor, stræber man i dag efter studentercentreret, interaktiv undervisning, og udover de krav som dette stiller til lærernes sprogkompetencer, stiller det også høje krav til de studerendes evne til at udtrykke sig både mundtligt og skriftligt på undervisningssproget. Interaktiv undervisning er krævende på modersmålet – både for lærer og studerende. Men det bliver endnu mere krævende på et fremmedsprog.

Kvalitetslæring inden for højere uddannelse indebærer at studerende når et højt kundskabsniveau, fx evnen til at sammenligne, analysere, vurdere osv., dvs. evner som i højere grad er afhængige af kreativ brug af sprog, i modsætning til det mere traditionelle læringssyn hvor memorering og beskrivelse var i fokus og de sproglige krav i højere grad var re-produktive. Studerende som ikke føler sig tilpas med undervisningsspro-

⁶ Biggs, J. & Tang, C. (1999): *Teaching for Quality Learning at University*. Maidenhead: McGraw Hill.

get, deltager ofte ikke fuldt ud i undervisningen⁷ hvilket påvirker deres læring og kvaliteten af deres kundskaber. Dette aspekt på de studerendes læring og på hvilke undervisningsformer som ønskes anvendt, bør således også indgå i overvejelserne når man vælger undervisningssprog, og når man planlægger undervisning på et fremmedsprog.

Det er vigtigt også at huske på at "undervisning" på universitetet er meget andet end forelæsninger. Det er også diskussionstimer, gruppearbejde, laboratorieøvelser, opgave- og specialevejledning, opgaveretning og -kommentering osv. Universitetsundervisningen kendetegnes således i dag af mange forskellige typer læringssituationer. Her må også nævnes den øgede anvendelse af netbaserede læringsmiljøer og de studerendes krav om at sådanne skal anvendes i undervisningen. Anvendelsen af interaktive netbaserede læringsmiljøer stiller yderligere krav til undervisernes fremmedsprogskompetence fx når skriftlige opdateringer skal produceres hurtigt, men af høj kvalitet. Hver af disse pædagogiske genrer kalder på forskellige sproglige kompetencer og giver forskellige sproglige betingelser.

Det må i hver af disse genrer være idealet at valget af sprog skal være pragmatisk betinget af deltagerne i samtalen. Det giver mulighed for en differentieret brug af sprog. Når forelæsninger gennemføres på engelsk, skyldes det jo typisk at det er det eneste sprog som en stor gruppe af studerende fra forskellige lande deler. Det samme gælder ikke nødvendigvis i det mindre møde mellem studerende eller mellem enkelte studerende og undervisere. Man kan sagtens kombinere forelæsninger på engelsk med diskussioner på nationalsproget, vejledning på tysk, gruppearbejde på kinesisk osv. Når engelsk ofte vælges som *lingua franca*, skyldes det jo sprogets store udbredelse ikke en særlig kvalitet ved engelsk.

⁷ Ljosland, R. (2008): *Lingua franca, prestisjespråk og forestilt fellesskap. Om engelsk som akademisk språk i Norge. Et kasusstudium i bred kontekst*. Ph.d.-afhandling. Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet, 230 ff.

3. Baggrund: Universitet, sprog og samfund

I dette afsnit gennemgås nogle centrale fakta om universiteter, om sprog og om flersproglighed. Grunden til at vi giver denne almene introduktion, er at disse almene fakta får konsekvenser i senere diskussioner af sprogvælg. Afsnittet falder i fire dele. I den første beskrives den udvikling der har gjort universiteterne til internationale institutioner og dermed i højere grad engelsksprogede. De følgende tre dele beskriver grundlæggende antagelser om sprog, modersmål og menneskers sprogsevne. I en diskussion af undervisningssprog er det vigtigt at forstå hvorfor modersmålet normalt gives forrang, men også at mennesker er fuldt ud i stand til at opnå høje kompetencer på mange sprog. Brugen af flere sprog vil oftere være støttende end hæmmende for hinanden. Forskellige sprog er ikke klart adskilte fra hinanden, hverken som sproglige systemer eller i den enkeltes hjerne. Det er naturligt for flersprogede at blande sprog og skifte mellem dem afhængigt af situation.

3.1 Universiteter er blevet internationale

Der træffes hele tiden beslutninger som får sprogpoltiske konsekvenser, ofte uden bevidsthed om at de er sprogpoltiske. To af de mest tydelige eksempler på dette er indførelsen af bibliometriske forskningsindikatorer (BFI) og den såkaldte Bologna-proces som ønsker at øge standardiseringen af europæisk højere uddannelse.

BFI indføres fordi man ønsker et objektive mål for forskningskvalitet. BFI måler forskningsmæssig kvalitet ved at rangere tidsskrifter efter international prestige og gennemslagskraft. Den indirekte sprogpoltiske konsekvens af indførelsen af BFI er en forfordeling af artikler skrevet på "små" sprog som aldrig opnår samme gennemslagskraft som de store

engelsksprogede publikationer. Alternativet til denne forfordeling af ikke-engelske tidsskrifter er at rangere nogle få nationale tidsskrifter som lige så vigtige, og dermed lige så pointgivende, som de største internationale. Dermed tager man højde for de sprogpoltiske konsekvenser, men samtidig virker det urimeligt at påstå at fx et lokalt tidsskrift er lige så prestigøst som de største internationale.

Bolognaprocessen indførtes for at standardisere og internationalisere europæisk undervisning og dermed styrke den i international konkurrence. Der indførtes en art "uddannelsernes frie marked" som gør det lettere for europæiske studerende at rejse mellem europæiske universiteter og sammensætte deres uddannelse. Den eneste måde hvorpå det realistisk kan lade sig gøre at leve som nomadisk studerende, er hvis undervisning udbydes på et sprog man allerede kan. Dette betyder de facto som oftest engelsk selvom vi også ser eksempler på brug af andre sprog – fx finske studerede som undervises på tysk i Tyskland. Den overordnede konsekvens er dog at engelsk har fået statussen som et *lingua franca* inden for højere uddannelse og forskning. Inden for mange områder, og herunder også højere uddannelse, overstiger antallet af ikke-modersmåltalende engelsktalende langt antallet af modersmåltalende.

De øgede krav om at fungere tosproget giver nogle nye udfordringer for universiteterne, både i forbindelse med forskning og undervisning og i forbindelse med administration. Disse udfordringer, og konsekvenserne for staterne, nationalsprogene og de nationale kulturer, har været diskuteret nationalt i de nordiske lande under overskrifter som *domænetab* og *parallelsproglighed*. I de seneste år har vi set en stigende interesse for spørgsmålet både fra universitetsverdenens side (dvs. universiteterne, undervisnings- og videnskabsministerier osv.) og fra sprogpoltisk hold (fx de nordiske sprognævn og -råd osv.). Det har blandt andet givet sig udslag i konferencer og forskningspublikationer og evalueringsrapporter, fx: *Engelska språket som hot och tillgång i Norden*⁸, et temanummer af

⁸ Höglén, R. (2002): *Engelska språket som hot och tillgång i Norden* (TemaNord 2002:561).
<http://www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2002-561>

tidsskriftet *Nordand*, og på det seneste rapporter fra Danmarks Evalueringsinstitut⁹ og fra Sveriges Högskoleverket.¹⁰

3.2 Samfund er flersprogede

Der tales ifølge Ethnologue ca. 7.000 forskellige sprog i verden (og derudover hundredvis af tegnsprog). Tallet skal tages med et gran salt, for som bekendt er der ikke nogen klar grænse mellem forskellige *sprog* og forskellige *dialekter* af samme sprog. Til sammenligning har FN små 200 medlemslande. Af de ca. 7.000 sprog tales kun ca. 5 % af mere end 1.000.000 talere. Det betyder at sprog som dansk, svensk, norsk og finsk hører til blandt verdens meget store sprog. De nordiske lande er mangesprogede samfund. I de nordiske lande tales der i størrelsesordenen 200 forskellige sprog.¹¹ Pointen med disse tal er at forstå hvor heterogent forholdet mellem sprog og nation er. Der er kun en tvivlsom sammenhæng mellem statsborgerskab og modersmål. Desuden er det værd at pointere at langt fra alle mennesker i verden, eller endog i Norden, taler engelsk – selvom den offentlige debat nogle gange kan få en til at tro det.

Der er ikke vandtætte skotter mellem sprog. Alle levende sprog, dvs. alle sprog som bruges af levende personer, forandrer sig, og en af de typiske måder sprog forandrer sig på, er ved at låne fra andre sprog. Det er en helt naturlig proces at mennesker der taler flere sprog, blander træk fra de forskellige sprog sammen. I nogle tilfælde etableres disse træk som dele af det sprog de er lånt ind i. I andre tilfælde bider lånene sig ikke fast, og vi taler så om *kodeskift*, altså brug af ét sprog i en ytring der i øvrigt konstrueres på et

⁹ Engelsksproget undervisning på danske kandidatuddannelser.

<http://www.eva.dk/projekter/2009/undervisningen-paa-engelsksprogede-uddannelser/projektprodukter/engelsksproget-undervisning-paa-danske-kandidatuddannelser>
Erfaringer fra erhvervsakademi- og professionsbacheloruddannelser.

<http://www.eva.dk/projekter/2007/engelsksprogede-uddannelser-og-undervisning>

¹⁰ *Om undervisning på engelska – några bidrag från en konferens.*

<http://www.hsv.se/download/18.50f9d8c512c83cd9615800045/1015R-undervisning-engelska.pdf>

¹¹ Språkrådet, <http://www.sprakradet.se>

andet. Der er ingen naturlige grænser mellem sprog og ingen naturlige grænser for hvad der kan overføres fra et sprog til et andet.

Inden for universitetsundervisningen betyder det at der ikke er nogen sproglig begrænsning på hvilke termer og vendinger fra et sprog der kan benyttes i et andet. Hvis taler og lyttere deler kompetencer inden for (de relevante dele af) sprogene kan alle elementer lånes fra et sprog til et andet, lige så vel som alt kan udtrykkes lige godt på alle sprog. Det er netop denne sproglige plasticitet som gør at sprog kan tilpasses til budskabet.

3.3 Mennesker er flersprogede

Sprog, og det gælder både talt sprog og tegnsprog, er en basal menneskelig kompetence. Alle mennesker har sprogkompetence, og stort set alle mennesker taler eller tegner mindst ét sprog, nemlig deres *modersmål* eller *førstesprog*. Modersmål bruges i sprogvidenskaben om det sprog man lærer først eller kan bedst (det er ikke nødvendigvis det samme). De fleste mennesker har et modersmål, og alle der har et sprog som modersmål, antages at beherske sproget uden problemer. Det er denne antagelse om modersmålets transparens som er årsag til at modersmålet normalt gives forrang i kommunikation. Hvis alt andet er lige, foretrækker vi normalt at bruge vores modersmål i stedet for et andet sprog.

Majoriteten af jordens befolkning lever i samfund hvor det er nødvendigt at beherske mere end et sprog for at klare den daglige tilværelse. Mennesker har en fremragende evne til at beherske mere end et sprog på højt niveau. Kundskaber på et sprog skaber ikke forhindringer for at lære et andet sprog. Tværtimod viser forskning i flersprogede børns sprogudvikling at høj kompetence i modersmålet og meget modersmålsundervisning støtter dem i at lære et andetsprog, fx majoritetssproget.¹²

¹² Abrahamsson, N. & Bylund, E. (2012): Andraspråksinläring och förstaspråksutveckling i en andraspråkskontext. Hyltenstam, Axelsson & Lindberg (red.): *Flerspråkighet – en forskningsöversikt*. Stockholm: Vetenskapsrådet, 153–246. <http://www.vr.se/download/18.7257118313b2995b0f2167d/1355394138985/Flerspr%C3%A5kighet+-+En+forsknings%C3%B6versikt.pdf>

Med hensyn til universitetsundervisningen betyder det at brugen af flere sprog ikke er en ulempe, men måske snarere tværtimod at de kan virke støttende på hinanden.

3.4 Sprogkompetencer er aktivitetsbundne

At beherske et sprog betyder at kunne udføre sproglige handlinger på sproget, og disse sproglige handlinger er bundet til forskellige situationer og aktiviteter. At sige at alle modersmålstalende behersker deres modersmål uproblematisk, betyder at de behersker sprogets interne struktur, ikke at de kan løse alle sproglige opgaver på deres modersmål – fx læse juridiske tekster eller skrive digte.

Når det kommer til fremmedsprog er det endnu mere presserende at tale om varierende kompetencer end når man taler om modersmål. For at måle kompetencen på fremmedsprog, fx engelsk, har man internationale test som fx IELTS (International English Language Testing System) og TOEFL (Test of English as a Foreign Language) som begge bruges som adgangsgivende på internationale studier. Europarådet har parallelt med disse udviklet CEFR (Common European Framework of Reference for Languages).¹³ CEFR skelner mellem kompetencer på forskellige niveauer inden for forskellige færdigheder. Man kan altså godt fx være flydende taler, men relativt ringe læser. Niveauerne er bygget op omkring dagligdags opgaver, fx "kan læse en avis" eller (mere avanceret) "kan læse en lejekontrakt." Det forventes at de fleste har forskellige evner inden for forskellige færdigheder (læse, skrive, tale) og forskellige evner inden for forskellige områder. Bare fordi man kan bestille bord på en restaurant (tale), kan man altså ikke nødvendigvis forstå et jobopslag (læse) eller omvendt.

Det er en almindelig antagelse at man forstår bedst hvis man præsenteres for ny information på det sprog man forstår bedst, og omvendt at man præsenterer svær information bedst på det sprog man taler og skriver bedst. Det er uden tvivl den generelle status, og det er derfor under-

¹³ http://www.coe.int/t/dg4/education/elp/elp-reg/Source/Key_reference/CEFR_EN.pdf

visning, normalt, gennemføres på modersmål. Man skal dog være opmærksom på at der kan være afvigelser. En fagperson som er vant til at skrive på et fremmedsprog *kan* have bedre kompetencer på dette end på sit modersmål. Alt andet lige vil han eller hun dog nok hurtigt kunne lære sig at skrive på sit modersmål.

Relevansen af dette for universitetsundervisningen er at der vil være en vis overførselsværdi fra et sprog til et andet inden for samme register (hvis man kan skrive en akademisk tekst på dansk, er det lettere at lære at skrive den på engelsk) og en vis overførselsværdi fra et register til et andet inden for samme sprog (hvis man kan konversere på engelsk, er det lettere at lære at skrive en akademisk tekst), men også at dele af kompetencerne er ret snævert bundne til sprog og register. Man har behov for træning på det konkrete sprog inden for det konkrete register.

4. Forskningsbaseret viden om engelsk som universitetssprog

I dette afsnit gennemgås undersøgelser som på forskellig måde har behandlet spørgsmålet om indføring af engelsk som undervisningssprog på "ikke-engelske" universiteter. Afsnittet falder i 6 dele med hver sit emne: andelen af engelsksproget undervisning og holdninger til den; engelsk-kompetence blandt lærere og studerende; modersmålets betydning for læring; undervisning på fremmedsprog og undervisningsstil; lokalsprog i den engelsksprogede undervisning og endelig engelsk som *lingua franca*. Sidst i afsnittet diskuteres begrebet parallelsproglighed som har været brugt i forbindelse med universitetsuddannelserne i Norden.

4.1 Omfanget af engelsk undervisning øges

Siden der for alvor kom fokus på internationalisering af universiteterne og på engelsksproget undervisning omkring år 2000, er der lavet en del undersøgelser af konsekvenserne på universiteterne. Flere af disse har fokuseret på at dokumentere andelen af undervisning på henholdsvis engelsk og nationalsprogene.¹⁴ Blandt de seneste kortlægninger skal især frem-

¹⁴ Bolton, K. & Kuteeva, M. (2012): English as an academic language at a Swedish university. Parallel language use and the "threat" of English, *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 33, 429–447.

Brandt, S.S. & Schwach, V. (2005): *Norsk, engelsk og tospråklighet i høyere utdanning. En pilotstudie om bruk av engelsk i fem fagtilbud ved fire læresteder*. Oslo: Norwegian Institute for Studies in Innovation, Research and Education.

Carroll-Boegh, A. (2005): Internationalisation and teaching through English. A Danish perspective, *Educate*, 5 (2), 19–30.

Gunnarsson, B.-L. & Öhman, K. (1997): *Det internationaliserade universitetet. En studie av bruket av engelska och andra främmande språk vid Uppsala universitet* (TeFa No. 16). Uppsala: Uppsala universitet, Department of Scandinavian Languages.

hæves de landerapporter som produceres af Netværk for parallelsproglige mål på Nordens internationaliserede universiteter som også står bag denne rapport. Landerapporterne finder overordnet set sammenlignelige tendenser i alle de nordiske lande. Andelen af engelsksproget undervisning er stigende. Andelen er størst på MA- og ph.d.-niveau og især inden for natur-, medicin- og teknikvidenskabelige fagområder.

Flere undersøgelser er blevet gennemført som har spurgt hele eller dele af universitetsbefolkningerne om deres reaktioner på indførelsen af engelsksproget undervisning og engelsk på universitetet i det hele taget. Ved Københavns Universitet fandt man generelt positive holdninger til indførelsen af engelsksproget undervisning, men også opmærksomhed omkring nogle potentielle problemer mht. læreres evner til at tale frit og studerendes evner til at lære lige så effektivt.¹⁵ Ældre undervisere og undervisere der underviste mindre på engelsk, så relativt mere skeptisk på indførelsen af engelsksproget undervisning. I et studie fra Stockholms Universitet fandt man generelt positive holdninger til brugen af engelsksproget kursuslitteratur, også i kurser som i øvrigt undervistes på svensk, mens de studerende fandt at engelsksproget kursuslitteratur, især for de svagere studerende, var en større belastning end svensk.¹⁶

Generelt ser man positivt (eller i hvert fald ikke negativt) på indførelsen af engelsksproget undervisning, mens nogle kritiske røster har ytret sig om måden engelsksproget undervisning blev indført, nemlig som politisk diktat uden inddragelse af hele universitetsmiljøet.

Melander, B. (2005): Engelska och svenska vid Uppsala universitet – en uppföljning. Bäcklund, Börestam, Marttala & Näslund (red.): *Text i arbete/Text at work. Essays in honour of Britt-Louise Gunnarsson January 12, 2005*. Uppsala: Uppsala universitet, Department of Scandinavian Languages, 135–143.

Petersen, M. & Shaw, P. (2002): Language and disciplinary differences in a biliterate context, *World Englishes*, 21 (3), 357–374.

¹⁵ Jensen, C. & Thøgersen, J. (2011): University lecturers attitudes towards English as the medium of instruction, *Iberica*, 22, 13–33.

Jensen, C., Stæhr, L.S., Thøgersen, J. & Nielsen, J.Ø. (2009): *Underviseres holdninger til engelsk som undervisningssprog. En spørgeskemaundersøgelse på Københavns Universitet*. Center for Internationalisering og Parallelsproglighed, Københavns Universitet.

¹⁶ Pecorari, D., Shaw, P., Irvine, A. & Malmström, H. (2011): English textbooks in parallel language tertiary education, *TESOL Quarterly* 45, 313–333.

Pecorari, D., Shaw, P., Irvine, A. & Malmström, H. (2011): English for academic purposes at Swedish universities. Teachers' objectives and practices, *Iberica*, 22, 55–78.

4.2 Undervisere og studerende overvurderer ofte deres egne engelskkompetencer

Der er tilsvarende lavet adskillige studier af undervisere og studerendes engelskkompetencer.¹⁷ Det generelle billede har været at både undervisere og studerende mener at deres engelskkompetencer er tilstrækkelige, selvom begge grupper kan pege på problemer som undervisningssproget kan skabe, fx at det tager længere tid at forberede sig eller at undervisningen har tendens til at blive mindre dialogisk og interaktiv. Når undervisere og studerendes engelskkompetencer testes efter sprogkompetencetest, viser de sig ofte at være betragteligt ringere end de selv tror. Både i Norge og andre steder i Europa har man således fundet at både undervisere og studerende har ret gode læsekompetencer, mens de har brug for at træne

¹⁷ Hellekjaer, G.O. & Westergaard, M.R. (2002): An exploratory survey of content learning through English at Scandinavian universities. Simensen (red.): *Teaching and Learning Foreign Languages. Issues and Ideas*. Oslo: Unipub, 47–61.

Hellekjær, G.O. (2005): *The Acid Test: Does Upper Secondary EFL Instruction Effectively Prepare Norwegian Students for the Reading of English Textbooks at Colleges and Universities?* Ph.d.-afhandling. Universitetet i Oslo. <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/123456789/32286/Hellekjaer.pdf?sequence=1>

Didriksen, T.S. (2009): *Engelsk som undervisningssprog på de danske universiteter. En empirisk undersøgelse af danske førsteårsstuderendes holdninger og indgangskompetencer* (Københavnstudier i tosprogethed, Vol. C1). København: Københavns Universitet.

Jochems, W., Snippe, J., Smid, H.J. & Verweij, A. (1996): The academic progress of foreign students. Study achievement and study behaviour, *Higher Education*, 31, 325–340.

Vinke, A.A. (1995): *English as the medium of instruction in Dutch engineering education*. Doctoral Thesis. Department of Communication and Education, Delft University of Technology, Department of Communication and Education.

Vinke, A.A. & Jochems, W. (1993): English proficiency and academic success in international postgraduate education, *Higher Education*, 26, 275–285.

Sercu, L. (2004): The introduction of English-medium instruction in universities. A comparison of Flemish lecturers and students language skills, perceptions and attitudes. Wilkinson (red.): *Integrating Content and Language. Meeting the Challenges of a Multilingual Higher Education*. Maastricht: Maastricht University Press, 549–557.

Jakobsen, A.S. (2010): *Ellers er det lige ud af landevejen* (Københavnstudier i tosprogethed, Vol. C2). København: Københavns Universitet.

Lehtonen, T. & Lönnfors, P. (2001): Teaching through English. A blessing or a damnation? Conference papers in the new millennium. http://www.helsinki.fi/kksc/verkkokoulu/2_2001_8.html

Tange, H. (2010): Caught in the tower of Babel, *Language and Intercultural Communication*, 10 (2), 137–149.

Airey, J. (2009): *Science, Language and Literacy. Case Studies of Learning in Swedish University Physics*. Ph.d.-afhandling. Uppsala universitet. <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:173193>

deres mundtlige kompetencer.¹⁸ Tilsvarende fandt et belgisk studie at studerendes forståelseskompetencer var gode nok til at de kunne forstå en forelæsning, mens de havde problemer med at skrive og selv at give præsentationer.¹⁹ Med tanke på de undervisningsformer og læringsmiljøer som i dag anbefales, er det nødvendigt at såvel undervisere som studerende har sproglige kompetencer som muliggør ”dyb læring” og kreativ (snarere end reproduktiv) brug af sprogene.

EVA, Danmarks Evalueringsinstitut, har undersøgt engelsksprogede uddannelser, både på universitetsniveau og på professionsbachelorniveau.²⁰ Begge undersøgelser er primært baseret på spørgeskemabesvarelser blandt undervisere og studerende og viser at begge grupper generelt ser få problemer og opfatter sig selv og hinanden som tilstrækkeligt kompetente til at sprogskiftet ikke har negative konsekvenser. Set i lyset af de andre undersøgelser der er lavet på området, er det ikke overraskende at man ikke umiddelbart opfatter problemer. Det er imidlertid ikke det samme som at der ikke findes udfordringer fx i form af større tidsforbrug, mere monologisk pædagogik og problemer for den del af især de studerende der har sværest ved engelsk. Endelig har andre studier som har stillet mere detaljerede spørgsmål i længere interviews, fundet at der sagtens kan peges på problemer når man reflekterer mere over spørgsmålet.²¹

¹⁸ Hellekjær, G.O. (2005): *The Acid Test: Does Upper Secondary EFL Instruction Effectively Prepare Norwegian Students for the Reading of English Textbooks at Colleges and Universities?* Ph.d.-afhandling. Universitetet i Oslo. <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/123456789/32286/Hellekjaer.pdf?sequence=1>

Sercu, L. (2004): The introduction of English-medium instruction in universities. A comparison of Flemish lecturers and students language skills, perceptions and attitudes. Wilkinson (red.): *Integrating Content and Language. Meeting the Challenges of a Multilingual Higher Education*. Maastricht: Maastricht University Press, 549–557.

¹⁹ Sercu, L. (2004): The introduction of English-medium instruction in universities. A comparison of Flemish lecturers and students language skills, perceptions and attitudes. Wilkinson (red.): *Integrating Content and Language. Meeting the Challenges of a Multilingual Higher Education*. Maastricht: Maastricht University Press, 549–557.

²⁰ Engelsksproget undervisning på danske kandidatuddannelser. <http://www.eva.dk/projekter/2009/undervisningen-paa-engelsksprogede-uddannelser/projektprodukter/engelsksproget-undervisning-paa-danske-kandidatuddannelser>.

Erfaringer fra erhvervsakademi- og professionsbacheloruddannelser. <http://www.eva.dk/projekter/2007/engelsksprogede-uddannelser-og-undervisning>

²¹ Airey, J. (2009): *Science, Language and Literacy Case Studies of Learning in Swedish University Physics*. Ph.d.-afhandling. Uppsala universitet. <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:173193>

Flere og flere nordiske universiteter forsøger at håndtere disse potentielle problemer, nemlig at undervisere og studerende ikke er så sprogligt kompetente som de tror og at især de ældre og dem der underviser mindst på engelsk kan have sproglige problemer. Mange universiteter tilbyder i dag generelle kurser i akademisk skrivning og også kurser i akademisk engelsk. Der har i mange år været sprogcentre der skulle hjælpe studerende med fremmedsprogsindlæring, men disse centre har fået et klarere fokus på engelsk fordi en langt større del af de studerende nu har brug for et godt engelsk. Hvor sprogstøtten tidligere primært var for dem der rejste ud, er høje engelskkompetencer nu også nødvendige for dem der bliver i landet, og for dem kommer udefra til Norden for at studere. Tilsvarende er engelskundervisning for lærere og testning af deres engelskkompetencer blevet en stor opgave for sprogcentrene i takt med at flere og flere underviseres undervisning overgår til engelsk. Kurserne har typisk form af specialiserede kurser i akademisk engelsk for studerende (og til dels undervisere) og i akademisk skrivning (for studerende og i stigende grad også for forskere).

4.3 Undersøgelser af unge viser modersmålets betydning

Tosprogethedsforskning har været et voksende felt i de sidste par årtiers lingvistik. På den ene side fordi tosprogethed åbner for nogle interessante teoretiske spørgsmål om menneskers sprogevne og sammenhængen mellem kognition og sprog, og på den anden side fordi tosprogethed er blevet meget synlig i de nordiske lande, ligesom i de øvrige lande i "Vesten", i anden halvdel af det 20. århundrede i takt med at samfundene er blevet mere flersprogede og flerkulturelle.

Der er naturligvis store forskelle på den prototypiske tosprogede i et nordisk land, fx et barn født af forældre med en tyrkisk etnisk baggrund og med tyrkisk som (ét af sine) hjemmesprog og nationalsproget som skolesprog, og så den prototypiske universitetsstuderende eller -ansatte med en majoritetsbaggrund og med nationalsproget som modersmål og engelsk som (ét af sine) arbejdssprog. Men der er også ligheder mellem de to. Det er nogle af de samme kognitive krav og dermed de samme læ-

ringsmæssige udfordringer som de stilles over for, uanset hvilke sprog der er i spil. Tilsvarende må man tro at man kan tage ved lære af tosprogethedsforskningens erfaringer med forskellige pædagogiske metoder i undervisningen; herunder hvordan man bedst sikrer en parallel indlæring af sprog og anden faglig viden. Det svenske Vetenskapsrådet udgav i 2012 rapporten *Flerspråkighet – en forskningsöversikt* som må være referenceværk for enhver som ønsker at vide mere om tosprogethed i Norden.²²

Rundtom i verden og også i Norden er der gjort en del forsøg med at kombinere ”indholdsundervisning” med sprogundervisning også på universitetsniveau. Denne form for undervisning som går under navnet ”Content and Language Integrated Learning” (CLIL) indebærer fx at engelskundervisning inkluderes i fysikundervisningen. Denne form for undervisning kræver god forberedelse og nøje planlægning for at fungere, og der er en overhængende risiko for at ”sprogdelen” af undervisningen bliver nedprioriteret til støttefunktion for den vigtigere ”indholdsdel”, mens det jo netop var integrationen af de to der var målet.²³ En svensk rapport opsummerer resultater fra en del undersøgelser af CLIL-undervisning i Sverige og internationalt og konkluderer at det er svært at udlede noget entydigt om konsekvenserne af undervisningsformen.²⁴ Nogle studier har vist positive resultater for elevernes engelskkompetencer, andre har vist negative konsekvenser for deres svenskkompetencer. Et enkelt studie har vist at CLIL-undervisning fører til dårligere indlæring af ”kursusindholdet”. I et svensk studie undersøgte man CLIL-undervisning i den svenske gymnasieskole hvor de svensktalende studerendes møde med engelsk ligner det møde som førsteårsstuderende på universitetet præsenteres for.²⁵ Resultatet af undersøgelsen er at eleverne bliver passiveret af den engelsksprogede undervisning, og at de har problemer med at lære et fagsprog både på engelsk og

²² Hyltenstam, K., Axelsson, M. & Lindberg, I. (red.) (2012): *Flerspråkighet – en forskningsöversikt*. Stockholm: Vetenskapsrådet. <http://www.vr.se/download/18.7257118313b2995b0f2167d/1355394138985/Flerspr%C3%A5kighet+-+En+forsknings%C3%B6versikt.pdf>

²³ *Across the disciplines*, 8, Magnus Gustafsson (red.). <http://wac.colostate.edu/atd/clil/index.cfm>

²⁴ Salö, L. (2010): *Engelska eller svenska? En kartläggning av språksituationen inom högre utbildning och forskning*. Stockholm: Språkrådet.

²⁵ Lim Falk, M. (2008): *Svenska i engelskspråkig skolmiljö. Ämnesrelaterat språkbruk i två gymnasieklasser* (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology 46). Stockholm: Eddy.

på svensk. Andre undersøgelser har vist at unge især har svært ved at lære *abstrakte almenakademiske* begreber på et fremmedsprog, dvs. ord som ikke tilhører det enkelte fag, men er almene for akademisk sprog, ord som fx "analyse", "relation", "struktur", "emergence", "pragmatisk" osv. Svækkelsen af indlæringen af fagindhold (fx fysik) når der undervises på et fremmedsprog, er også det der typisk findes i internationale undersøgelser, fx i Sydafrika²⁶, Hongkong²⁷ og New Zealand.²⁸ Dog er det vigtigt at være opmærksom på at disse generelle tendenser dækker over store forskelle mellem forskellige grupper og individer fx mellem socialt stærke og svage elever og mellem rige og fattige skolesystemer.

Når vi har nævnt lighederne mellem studerende der undervises på engelsk, og andre tosprogede der undervises på et fremmedsprog, er det nødvendigt også at pege på nogle forskelle, fx de statusforskelle der er mellem fx tyrkisk og engelsk i Danmark. Som Anne Holmen, professor i parallelsproglighed på Københavns Universitet har bemærket, er det mere eller mindre tabu for minoritetssprogede elever at indrømme at de har problemer med dansk, mens det er meget mindre problematisk (måske endda forbundet med en vis status) for majoritetssprogede at sige at de har problemer med engelsk.²⁹ Parallelt til dette må vi også nævne den voksende gruppe af studerende der ikke har nationalsproget som modersmål – minoritetssprogede, udvekslingsstuderende, full-degree-studerende etc. (se i øvrigt netværkets landerapporter for statistik over andelen af udenlandske studerende i de forskellige nordiske lande). For disse studerende kan engelsk udjævne uligheder mellem dem og de nationalsprogtalende fordi de sidste ikke har den særlige fordel at dele modersmål med deres undervisere.

²⁶ Gerber, A., Engelbrecht, J., Harding, A. & Rogan, J. (2005): The influence of Second Language Teaching on Undergraduate Mathematics Performance, *Mathematics Education Research Journal*, 17, 3–21. <http://science.up.ac.za/muti/language.pdf>

²⁷ Marsh, H., Hau, K.-T. & Kong, C.-W. (2000): Late immersion and language of instruction (English vs. Chinese) in Hong Kong High Schools. Achievement growth in language and non-language subjects, *Harvard Educational Review*, 70, 302–346. <http://www.self.ox.ac.uk/f00marsh.htm>

²⁸ Neville-Barton, P. & Barton, B. (2005): *The Relationship between English Language and Mathematics Learning for Non-native Speakers*. Wellington: Teaching and Learning Research Initiative. http://www.tlri.org.nz/sites/default/files/projects/9211_summaryreport.pdf

²⁹ Holmen, A., personlig kommentar på et møde i Netværket for parallelsproglige mål ved Nordens internationaliserede universiteter, 2012.

4.4 Ændring af undervisningssprog medfører en anden undervisningsstil

Det er ikke kun i Norden at engelsksproget universitetsundervisning er i vækst, det er den i store dele af Europa, bl.a. pga. Bolognaprocessen. Det er derfor heller ikke kun i Norden man har været interesseret i at undersøge konsekvensen af sprogskifte på universitetsundervisningen. Med hensyn til situationen i Norden henviser vi igen til den svenske konference om *undervisning på engelska*.³⁰

I Nederlandene som på mange måder minder om Norden, var man tidligt ude med undersøgelser af engelsksproget undervisning på tekniske universiteter. Et studie fandt at få undervisere opfattede nogen stor forskel på at undervise på nederlandsk og engelsk bortset fra at de brugte længere tid på at forberede sig, og at det kostede flere kræfter at undervise på engelsk. Derudover erkendte nogle undervisere at de havde svært ved at udtrykke sig lige så præcist og lige så umiddelbart på engelsk.³¹

Et andet nederlandsk studie undersøgte de pædagogiske konsekvenser af sprogskiftet og fandt at undervisningen blev relativt mere monologisk og mindre interaktiv når der undervistes på engelsk. Derudover fandt det at de hollandske studerende blev mere passive i undervisningen, deltog mindre i diskussioner og stillede færre spørgsmål i klassen. Studiet kunne dog ikke konkludere at dette førte til ringere udkomme af undervisning, i hvert fald ikke efter en overgangsperiode på et halvt år hvor man så et dyk i forståelsen.³²

De nederlandske resultater minder om dem som man har fundet i Sverige, nemlig at overgangen til engelsksproget undervisning betyder mere forberedelsestid for undervisere og studerende, mere monologisk undervisning fra underviserens side og mere passive studerende der generelt

³⁰ Om undervisning på engelska – några bidrag från en konferens. Stockholm: Högskoleverket.

<http://www.hsv.se/download/18.50f9d8c512c83cd9615800045/1015R-undervisning-engelska.pdf>

³¹ Vinke, A.A., Snippe, J. & Jochems, W. (1998): English-medium content courses in non-English higher education. A study of lecturer experiences and teaching behaviours, *Teaching in Higher Education*, 3 (3), 383-394.

³² Klaassen, R. (2001): *The International University Curriculum. Challenges in English-medium Engineering Education*. Doctoral Thesis. Department of Communication and Education, Delft University of Technology, 175.

foretrækker at stille spørgsmål til læreren på tomandshånd efter timen i stedet for at stille dem i timen.³³ Man fandt også at de studerende har svært ved både at tage noter i timen og have overskud til at forstå hvad der bliver sagt. Undervisningen udvikler sig let til mere eller mindre automatisk notetagning, mens forståelsen af hvad der blev sagt, ofte først finder sted i enrum efter timen.

Ingen af studierne konkluderer at engelsksproget undervisning fører til dårligere læring. Der er stor forskel mellem de studerendes forståelse for det emne de er blevet undervist i, men der er ikke nogen simpel sammenhæng mellem undervisningssproget og forståelsen, og studerende der er undervist på ét sprog er som regel i stand til at forklare hvad de har lært på det andet, bortset fra at de kan mangle specialterminologi. Et finsk studie konkluderede også at man ikke kunne spore negative effekter på indlæringen, og fandt faktisk indikationer på at de studerende der var blevet undervist på engelsk, klarede sig bedre end dem der var undervist på finsk.³⁴

I Sverige har man undersøgt brugen af engelsksproget kursuslitteratur og i hvor høj grad studerende lærer den fornødne engelsksprogede terminologi ved at læse tekster, eller om der evt. er brug for en særlig indsats fra lærerens side for at sikre at studerende lærer en tosproget terminologi – i situationer hvor undervisningssproget ikke er engelsk.³⁵ Konklusionen er at både studerende og undervisere er for lidt opmærksomme på sprogindlæring og tilsyneladende antager at de studerende lærer det engelske

³³ Airey, J. (2009): *Science, Language and Literacy. Case Studies of Learning in Swedish University Physics*. Ph.d.-afhandling. Uppsala Universitet. <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:173193>

Airey, J. (2010): The ability of students to explain science concepts in two languages, *Hermes – Journal of Language and Communication Studies*, 45, 35–49.

Airey, J. & Linder, C. (2006): Language and the experience of learning university physics in Sweden, *European Journal of Physics*, 27, 553–560.

Airey, J. & Linder, C. (2007): Disciplinary learning in a second language. A case study from university physics. Wilkinson & Zegers (red.): *Researching Content and Language Integration in Higher Education*. Maastricht: Maastricht University Language Centre, 161–171.

³⁴ Suvinitty, J. (2012): *Lectures in English as a Lingua Franca. Interactional Features*. Ph.d.-afhandling. Helsingfors Universitet. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/37615>

³⁵ Pecorari, D., Shaw, P., Irvine, A. & Malmström, H. (2011): English for academic purposes at Swedish universities. Teachers objectives and practices, *Iberica*, 22, 55–78.

Shaw, P. & McMillan, A. (2011): Components of success in academic reading tasks for Swedish students, *Iberica*, 22, 141–162.

fagsprog af sig selv. Det gør de måske også, men større opmærksomhed fra underviserens side kan støtte indlæringen. Studierne viser også at svenske studerende generelt klarer engelsksproget studielitteratur på niveau med engelsksprogede studerende i England, mens nogle få svenske studerende falder igennem og forstår meget lidt. Deres problemer er generelt problemer med manglende ordforråd.

Flere studier har på den mest direkte måde undersøgt effekten af sprogskifte ved at observere den samme underviser undervise i det samme stof på engelsk og sit modersmål.³⁶ Et svensk studie fandt at "forelæserne" (som i virkeligheden var studerende) i gennemsnit brugte ca. 25 % længere tid på at præsentere det samme stof på engelsk sammenlignet med deres modersmål, svensk, og at en del detaljer manglede i den engelsksprogede præsentation.³⁷ Et dansk studie som undersøgte en enkelt underviser i fem konkrete undervisningssituationer hvor han underviste i det samme stof på sit modersmål, dansk, og engelsk fandt ligesom det svenske at underviseren brugte ca. 25 % længere på at præsentere det samme materiale.³⁸ Man fandt desuden at lærerens engelsksprogede undervisning var mere formel end den tilsvarende dansksprogede undervisning. Den havde flere træk tilfælles med skriftlig engelsk som man finder i fx lærebøger, mens sproget i den dansksprogede undervisning havde flere talesproglige træk.³⁹ Som med de øvrige undersøgelser konkluderer disse studier heller ikke at disse forandringer nødvendigvis fører til dårligere læring for de studerende. Det er meget muligt at den mere monologiske og formelle stil gør det lettere for de studerende at følge med i undervisningen, man må dog bemærke at dette, i det mindste i nogle tilfælde, fører til

³⁶ Hincks, R. (2010): Speaking rate and information content in English lingua franca oral presentations, *English for Specific Purposes*, 29 (1), 4–18.

Thøgersen, J. & Airey, J. (2011): Lecturing undergraduate science in Danish and in English. A comparison of speaking rate and rhetorical style, *English for Specific Purposes*, 30 (3), 209–221.

³⁷ Hincks, Rebecca (2010): Speaking rate and information content in English lingua franca oral presentations, *English for Specific Purposes*, 29 (1), 4–18.

³⁸ Thøgersen, J. & Airey, J. (2011): Lecturing undergraduate science in Danish and in English. A comparison of speaking rate and rhetorical style, *English for Specific Purposes*, 30 (3), 209–221.

³⁹ Thøgersen, J. (2013): Stylistic and pedagogical consequences of university teaching in English in Europe. Haberland, Lønsmann & Preisler (red.): *Language alternation, language choice and language encounter in international tertiary education*. Berlin: Springer, 181–199.

at studerende ikke deltager lige så aktivt i undervisningen som de ville gøre hvis undervisningen foregik på modersmålet. Begge studier ønsker på den anden side at gøre opmærksom på at et sprogskifte, formentlig, også betyder en ændring i pædagogik og dermed i opfattelse af lærerens rolle i undervisningen, nemlig at pædagogikken bliver mere lærerfokuseret. Det er interessant at bemærke at et finsk studie faktisk fandt indikationer på at engelsksproget undervisning indeholdt *flere* interaktionelle træk end tilsvarende finsk.⁴⁰ Dette tolkes som et positivt træk ved den engelsksprogede undervisning.

Slutteligt må vi bemærke at det kan indbefatte en form for psykisk belastning at undervisningen foregår på et fremmedsprog. Der findes mange eksempler fra Helsingfors Universitet på studerende som er yderst kompetente tosprogede i svensk og finsk, og som stadig beretter om problemer med at studere og skrive eksamensopgaver på finsk.⁴¹

4.5 Undervisning på engelsk rummer mange lokalsprogede indslag

I forbindelse med overgangen til engelsksproget undervisning har der også været en interesse for at undersøge hvordan undervisningen forløber i kurser som har engelsk som undervisningssprog. I både Sverige, Norge og Danmark har man undersøgt brugen af engelsk og svensk/norsk/dansk i universitetskurser der officielt havde engelsk som undervisningssprog, og fundet at en stor del af interaktionen foregår på svensk/norsk/dansk(!).⁴² Et svensk studie fandt fx ikke blot at næsten al

⁴⁰ Suviniitty, J. (2012): *Lectures in English as a Lingua Franca. Interactional Features*. Ph.d.-afhandling. Helsingfors Universitet. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/37615>

⁴¹ Haglund, M., Kyllönen, R. & Långvik, K. (2010): Samma på svenska. En utredning om svenskspråkiga tentamina vid Helsingfors universitet. Studentkåren vid Helsingfors universitet. http://hyy.helsinki.fi:8081/tiedostot/Samma_pa_svenska_utredning_2010.pdf

London, M. & Östman, J.-O. (2012): Ambivalens och ansvar: domänförlust som implicit process vid ett tvåspråkigt universitet, *Nordand Nordisk tidsskrift för andrespråksforskning*, 7 (2), 113–142.

⁴² Söderlundh, H. (2010): *Internationella universitet – lokala språkval. Om bruket av talad svenska i engelskspråkiga kursmiljöer* (Skrifter utgivna av Institutionen för Nordiska Språk, Uppsala Universitet, 83). <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:356540/FULLTEXT01>

samtale i pauserne foregik på svensk, spørgsmål blev også tit stillet (og besvaret) på svensk.⁴³ I Danmark har man fundet lignende tendenser hvor gruppearbejde der officielt skulle foregå på engelsk, som regel i praksis blev gennemført på dansk.⁴⁴ Studierne peger på at sprogvalg er mere styret af sociale betingelser (og sproglig sikkerhed) end af officiel sprogpolitik. Det rejser samtidig nogle væsentlige spørgsmål ved idealet om at undervise på engelsk for at tiltrække og integrere internationale studerende hvis deltagelse i undervisningen de facto kræver kompetencer i nationalsproget. Snarere end at stramme kravene til at undervisningen *skal* gennemføres på engelsk når det er den officielle politik, peger resultaterne nok på at man skal forsøge at give en mere præcis beskrivelse af hvordan sprogvalget konkret skal administreres og hvad man forstår ved at "undervisningssproget" er engelsk. Resultaterne leder os til at mene at internationale studerende har brug for kurser i nationalsproget hvis de skal deltage på lige fod med lokale studerende – dels i undervisning, dels i studenterdemokrati og dels socialt. Hvis de ikke lærer et vist mål af nationalsproget, risikerer man at opbygge en separat kultur for internationale studerende – i stærk kontrast til idealet om internationalisering for at styrke læring. Internationalt er der eksempler på sådanne (sub)kulturer for internationale studerende, bl.a. i et tjekkisk studie.⁴⁵

4.6 Findes der et særligt *lingua franca*-engelsk?

Flere studier i Norden har undersøgt studerendes interaktion når engelsk fungerer som fællessprog, *lingua franca*, for studerende som har forskellige modersmål.⁴⁶ Overordnet set har disse studier fokuseret på at stude-

Ljosland, R. (2008): *Lingua franca, prestisjespråk og forestilt fellesskap. Om engelsk som akademisk språk i Norge. Et kasusstudium i bred kontekst*. Department of Scandinavian Studies and Comparative Literature, Norwegian University of Science and Technology. <http://ntnu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:158732>

⁴³ Söderlundh, H. (2010): *Internationella universitet – lokala språkval. Om bruket av talad svenska i engelskspråkiga kursmiljöer* (Skrifter utgivna av Institutionen för Nordiska Språk, Uppsala Universitet, 83). <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:356540/FULLTEXT01>

⁴⁴ Thøgersen, J. personlig kommentar.

⁴⁵ Kaloscai, K. (2009): Erasmus exchange students. A behind-the-scenes view into an ELF community of practice, *Apples – Journal of Applied Language Studies*, 3 (1), 25–49.

⁴⁶ Mortensen, J. (2010): *Epistemic stance marking in the use of English as a lingua franca. A comparative study of the pragmatic functions of epistemic stance*. Ph.d.-afhandling. Roskilde Universitet.

rende der har engelsk som andetsprog og derfor ikke er lige så formelt kompetente som modersmålstalende, sagtens kan være lige så effektive kommunikatorer. Den vigtigste pointe for studierne er således at man ikke skal drage forhastede konklusioner om at dårlige karakterer i en engelskprøve (hvor modersmålskompetence er det naturlige ideal) betyder at man er ude af stand til at forstå engelsk eller gøre sig forståelig for andre engelsktalende. Faktisk, viser nogle undersøgelser, kan det af og til være en fordel i *lingua franca*-sammenhænge hvis ens engelske ikke er for modersmålsnært.⁴⁷ Et simpelt engelsk med tydelig accent vil ofte være lettere at forstå for andre ikke-modersmålstalende end et kompliceret og hurtigt engelsk talt uden fremmedsproglig accent. Flere af studierne har fokuseret på hvordan *lingua franca*-engelsk er et engelsk der er forskelligt fra engelsk som det tales i fx England, og at man derfor begår en fejl hvis man bedømmer taleres kompetence efter hvor tæt de er på modersmålsnormer.⁴⁸ Engelskkompetence i en *lingua franca*-sammenhæng som fx engelsksproget undervisning på Nordens universiteter skal måles på hvor godt man gennemfører de opgaver der skal løses, ikke på hvor formfuldendt ens engelsk er.

Kritikere af dette perspektiv, bl.a. Robert Phillipson fra Copenhagen Business School, har påpeget at det er et skønsmaleri af virkeligheden.⁴⁹ Det ville muligvis være fordelagtigt hvis taleres engelskkompetencer udelukkende vurderedes på hvor effektivt de kommunikerede. Men i praksis optræder der masser af situationer hvor de vurderes på om deres engelsk lyder som modersmålstalendes. Fx kan en taler kritiseres for at have dårligt engelsk hvis han taler med accent, eller hans faglige kompetence betvivles måske fordi han taler langsommere og mere tøvende end en modersmålstalende. Beviset på at vi stadig er underkastet modersmålsnormer er at *lingua franca*-talende ofte vender sig mod en modersmålstalende for at spørge hvordan et ord bruges eller udtales, mens en modersmålstalende aldrig på

Björkman, B. (2010): *Spoken lingua franca English at a Swedish technical university. An investigation of form and communicative effectiveness*. Ph.d.-afhandling. Stockholms Universitet.

⁴⁷ Jenkins, J. (2000): *The phonology of English as an international language*. Oxford: Oxford University Press.

Mauranen, A. (2012): *Exploring ELF. Academic English shaped by non-native speakers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Seidlhofer, Barbara (2011): *Understanding English as a Lingua Franca*. Oxford: Oxford University Press.

⁴⁸ Björkman, B. (2010): *Spoken lingua franca English at a Swedish technical university. An investigation of form and communicative effectiveness*. Ph.d.-afhandling. Stockholms Universitet.

⁴⁹ Phillipson, R. (2009): *Linguistic Imperialism Continued*. Hyderabad: Routledge.

samme måde spørger en *lingua franca*-talende. Konklusionen er at modersmålstalende, briter, amerikanere osv., stadig har statusmæssige fordele når *lingua franca*-sproget er deres modersmål.

Relevansen af alt dette for universitetsundervisningen understreges af at vende tilbage til vores indledende betragtning om at al undervisning er undervisning i sprog – nemlig i det konkrete fags ”disciplinære literacy”. Al undervisning er samtidig *normativ*, den sætter skel mellem hvad der er acceptabelt og hvad der ikke er. Dermed er beslutningen om sproglige normer altid til stede i undervisningen uanset om man er sig det bevidst eller ej.

4.7 Begrebet parallelsproglig

Inden for de seneste år har vi set sprogpolitikker fra mange nordiske universiteter (se netværkets landerapporter). Som et eksempel har Helsingfors Universitet udarbejdet sprogprincipper bl.a. for at ”försäkra sig om att det språk som används inom forskningen, undervisningen [...] är fullödigt och förståeligt.”⁵⁰

I disse sprogpolitikker ser man ofte begrebet ”parallelsproglighed” brugt for at beskrive den ideelle udvikling/status for sprog på Nordens universiteter. Essensen af begrebet er at indførelsen af mere og mere engelsk sprogbrug på universiteterne, i undervisning, forskning, administration osv., ikke må ske på bekostning af nationalsprogene (og andre fremmedsprog), og omvendt at en styrkelse af nationalsprogene ikke må ske på bekostning af brugen af engelsk. Med begrebet om ”parallelsproglighed” forsøger man med andre ord at pointere at sprogvælge på moderne nordiske universiteter ikke er et spørgsmål om valget *mellem* engelsk og nationalsprog. Ved Helsingfors Universitet, fx, defineres parallelsproglighed som: ”samtidig användning av flera språk på ett eller flera områden. Ett språk tränger inte ut ett annat, utan språken används paral-

⁵⁰ Helsingfors universitets Språkprinciper, 28. http://www.helsinki.fi/strategia/pdf/HY_2007_kieliperiaatteet.pdf

lelt på alla verksamhetsområden.” Samme type formuleringer finder man i de fleste af universiteternes sprogpolitikker.

Parallelsproglighed kan dog i praksis ikke indebære at alle aktiviteter udføres på begge (eller alle) sprog, eller at begge (eller alle) sprog anvendes i samme omfang. Det er fx urimeligt at tro at alle kurser undervises på både engelsk og svensk/finsk/norsk/dansk/islandsk. Derimod skal der være mulighed for at begge (eller alle) sprog kan anvendes inden for aktiviteterne, fx at noget undervisning gennemføres på hvert af sprogene. På det moderne universitet kræves *både* engelsk og nationalsprog, og det gælder i princippet på alle niveauer. Kandidater skal kunne fungere både på engelsk og på nationalsprog, forskere skal kunne formidle både på engelsk og på nationalsprog og administrationen skal kunne tilgodese både udenlandske forskere og studerende og en nationalsproget befolkning.

Et konkret eksempel på parallel- eller tosproget uddannelse er de såkaldte ”tvåspråkiga examina” som nu bliver mere og mere populære ved Helsingfors Universitet. Inden for fx programmet i jura kan svensksprogede og finsksprogede studerende aflægge en tosproget eksamen. Dette indebærer at de studerende aflægger en tredjedel af deres studier på det andet nationalsprog (finsk for svensktalende og vice versa).⁵¹ Det pædagogiske arbejde bag de tosprogede eksamener er omfattende og såvel lærere som studenter tilbydes sprogstøtte (i finsk for svensktalende og vice versa) af universitetets sprogcenter mens uddannelsen forløber.

Begrebet parallelsproglighed er blevet kritiseret fra flere sider⁵² og selv Peter Harder, en af begrebets bannerførere, indrømmer at begrebet er uldent:

⁵¹ Paterlini, C. & Posti, M. (2011): Kaksikieliset tutkinnot – kohti monitieteistä asiantuntijuutta: Erfarenheter från ett pilotprojekt. Läräventyr 2011. Konferens vid Helsingfors universitet, 25.–26.10.2011.

⁵² Preisler, B. (2009): Complementary Languages. The national language and English as working languages in European universities, *Angles on the English-Speaking World*, 9, 10–28.

Hele nummeret af *Angles on the English-Speaking World*, nummer 9 fra 2009, som er et særnummer om ”English in Denmark: Language policy, internationalization and University Teaching” indeholder en mængde væsentlige bidrag til diskussionen af engelsk på universiteterne, både bidrag af teoretisk diskuterende art og bidrag i form af mere praktiske erfaringer og anbefalinger.

Thøgersen, J. (2010): ”Parallelsproglighed” i teori og praksis, *Nyt fra Sprognævnet*, 2010/4, 1–5.

The term "parallel language use" was invented in a normative context, as a description of the goal of Danish language policy. But the goal needs to be translated into credible and recognizable usage patterns – at least if it is to avoid becoming what Frankfurt (2005) defines as bullshit: language that sounds good but with no pretence at describing the real world.⁵³

En del af kritikken har slået ned på den praktiske implementering af idealerne om parallelsprog og har pointeret at selvom man har idealer om at to (eller flere) sprog skal leve i parallel sameksistens, så vil man som oftest skulle vælge ét sprog for den enkelte ytring eller den enkelte sproglige begivenhed. Når fx en forelæsning skal afholdes, skal man, parallelsprogsideal eller ej, vælge ét kursussprog. Alternativet, nemlig at gennemføre alle kurser både på dansk og engelsk, er ikke praktisk muligt. Og taget til sin yderste konsekvens bliver tanken om parallelitet i alle ytringer urimelig. Man kan godt forestille sig at alle officielle skrivelser udfærdiges på to sprog, men man kan dårligt forestille sig at alle forelæsninger holdes på to sprog, at alle studenteropgaver skrives på to sprog eller at alle conferenceoplæg holdes på to sprog. Parallelsprogsideal eller ej, nogle gange må der vælges.

En anden problemstilling kan ses i lyset af det der er sagt ovenfor om forventninger til universitetsuddannelser. For hvad vil det egentlig sige at kandidater skal kunne fungere på både engelsk (på et internationalt jobmarked) og et nationalsprog (på et nationalt jobmarked)? Hvad præcis er det de skal kunne på de to sprog? Og er det præcis de samme opgaver de skal kunne løse på de to sprog? Er der i virkeligheden tale (og ønske) om parallelle kompetencer? Eller er der snarere tale om en slags komplementær fordeling af kompetencer sådan at man for eksempel er trænet i almen formidling (fx i aviskronikker) på nationalsproget, men snævert faglig formidling (i videnskabelige tidsskrifter) på engelsk? Disse vigtige diskussioner af hvordan man sikrer flersproget faglig kompetence (eller parallelsproglighed) inden for universitetsuddannelserne er baggrunden for at vi har opstillet et antal anbefalinger i næste kapitel.

⁵³ Harder, P. (2009): Parallel Language Use. A case for active social construction, *Angles on the English-Speaking World*, 9, 109–128: 110.

5. anbefalinger – hvordan man indfører velfungerende parallelsproglighed i undervisningen

5.1 Iværksæt en langsigtet planlægning

Første overordnede råd er at tænke langsigtet og lave nogle generelle retningslinjer for hvordan sprogvalg implementeres på universitet og i uddannelser. Alt for ofte bliver sprogvalget truffet som ad hoc-beslutninger i stedet for som velovervejede beslutninger.

Formuler klare retningslinjer for valg af sprog, og definer lokale konkretiseringer

Med i langsigtede overvejelser er dels hvordan universitetets og uddannelsens profil skal udvikle sig over en årrække, dels hvordan sprogvalget skal forme den enkelte studerendes uddannelse. Tænk på at formulere retningslinjerne så konkret at de kan implementeres – og ikke som abstrakte ”festtaler”. Hvis man fx beslutter at et kursus undervises på engelsk, hvad betyder det så? Hvem taler engelsk til hvem hvornår? Er det kun forelæsninger der er på engelsk, eller er det også vejledning? Er alt materiale og alle eksempler engelsksprogede, eller forventes kendskab til nationalsproget? Forventes det at de studerende taler engelsk til hinanden, fx i gruppearbejde, eller er det en fordel hvis de taler et andet sprog? Tænk først og fremmest over *hvorfor* undervisningssproget er engelsk, så vil mange af de øvrige svar nok give sig selv.

Sprogvalget er en kontrakt mellem universitet og studerende

Hvis studerende er blevet lovet at et kursus afholdes på et givet sprog (og det er blevet defineret hvad det betyder ...), skal han eller hun også kunne regne med det. Det er uheldig praksis hvis et dansksproget kursus undervises på engelsk fordi der er en gæst i lokalet – eller hvis et engelsksproget kursus undervises på dansk fordi udvekslingsstuderenterne ikke kom. Hvis der er et pædagogisk mål med valget af sprog, må det være konsekvent. Det værste eksempel er det hvor en studerende der ikke føler sig tilpas med et sprog, bliver presset til at acceptere et sprogskifte fordi han eller hun er den eneste der ikke mestrer det andet sprog: ”Er det ikke OK hvis vi taler dansk i dag ...?” Det kræver en stærk studerende at stille sig op mod et helt hold og kræve at aftaler overholdes. Det samme gælder naturligvis i endnu højere grad for eksamener. Hvis studerende er lovet et givet eksamenssprog, må de også kunne regne med det.

Sørg for at der findes relevant støttemateriale til kurser hvis kursusproget ændres

Det lyder banalt, men af og til glemmer man faktisk at undersøge om et sprogskifte overhovedet er praktisk muligt, eller om man reelt indfører et dobbelt sprogkrav, sådan at fx engelsksprogede kurser også kræver kundskaber i et nordisk nationalsprog. Hvis kursusproget ændres til engelsk, så sørg for at kursuspå materialet findes på engelsk. Sørg for at der er fastlagt en anvendt terminologi og en liste over almenvidenskabelige ord og centrale begreber sådan at sprogbrugen er konsekvent og ikke skifter fra dag til dag afhængigt af inspirationens lune. Hvis det er relevant, så skriv gerne lister med oversættelse af terminologi – og inddrag gerne et større ordforråd end der umiddelbart tænkes på. Studier viser at studerende oftere har større problemer med at forstå almenvidenskabelige ord som ”comparison”, ”emergence” og ”reliability” end de kernefaglige begreber. I det omfang det er relevant, så sørg for at samle sammenfatninger, læseanvisning og evt. oversættelser af centrale passager.

5.2 Gør opmærksom på at sprogomlægning kan medføre problemer

Med til en langsigtet planlægning hører også at diskutere de udfordringer som et sprogskifte kan medføre. Det bør være klart for alle at disse udfordringer findes, og det bør ikke være den enkelte underviser eller studerendes eget ansvar at opdage at fremmedsproget undervisning er svært, eller at opfinde sine egne overlevelsestrategier. Gør opmærksom på udfordringerne for undervisere og for nye studerende, fx ved hjælp af denne rapport.

Sørg for at der findes permanente støtteresurser for undervisere og studerende som behøver særlig sproglig støtte

Den vigtigste pointe i denne rapport er at "sprogundervisning" (nemlig det at lære en faglig diskurs) er en central del af alle universitetsuddannelser, og at sprogbrug er en central del af alt akademisk arbejde. Det gælder hvad enten den akademiske diskurs er på modersmålet eller på et fremmedsprog. "Sprogundervisning" kan dermed ikke løsrives fra anden undervisning, og man uddanner ikke gode engelsksprogede videnskabsfolk ved at give dem faglig undervisning på deres modersmål og supplerende engelskkurser, men ved at være bevidst om fremmedsproget i sin undervisning. Nogle studerende og undervisere har dog brug for særlig sprogstøtte, træning i akademisk basisterminologi, akademiske skrivekurser osv. Sørg for at der er et sikkerhedsnet for dem, og at der er et sted de kan henvende sig såsom sprogcentre, sprogværksteder, skrivekurser, pædagogiske udviklingsafdelinger osv.

Fokuser på pædagogisk træning (på fremmedsproget) frem for på sprogkurser

Forskningen viser at de lærere der bedst klarer skiftet i undervisningssprog, er dem der har solid erfaring med at undervise og er pædagogisk stærke, ikke nødvendigvis dem der objektivt set har det bedste engelsk. Hvis det pædagogiske (og faglige) fundament er stabilt, er sprogproblemer overskuelige. Hvis man er pædagogisk (eller fagligt) usikker, hjælper solide sprogkompetencer ikke meget. Undervisere der har problemer med at undervise på engelsk, er som regel bedre hjulpet ved at få pædagogisk træning (i at undervise på et fremmedsprog) snarere end ved at få engelskkurser. Fokuser altså på pædagogisk træning, gerne med opmærk-

somhed på de pædagogiske udfordringer ved at undervise på et fremmed-sprog, ikke på selvstændige sprogkurser.

5.3 Opbyg tosproget emnekompetence

Et mål for moderne universitetsuddannelser er at studerende skal opbygge evnen til at tale og skrive om deres fag på (mindst) to sprog, nemlig nationalsproget og engelsk. Det er uddannelsesplanlægningens opgave at sikre at denne tosprogede emnekompetence opbygges. Det kræver tre overvejelser: For det første en overvejelse af hvilke funktioner kandidaten efter endte studier skal kunne udføre på hvert af de to sprog. For det andet en overvejelse af hvordan kompetencen opbygges. Og for det tredje en overvejelse af hvordan kompetencen testes.

Hvilke funktioner på hvilke sprog?

Der er forskel på at tale, læse, skrive og forstå, og der er forskelle på sproget i forskellige akademiske genrer. Det kan altså fx være at man finder det relevant at kandidater skal kunne skrive akademiske afhandlinger på engelsk (skrive, akademisk, engelsk), men tale med klienter på et nordisk sprog (tale, formidlende, nationalsprog), men aldrig det modsatte: (skrive, akademisk, nationalsprog) og (tale, formidlende, engelsk). Det kan også omvendt netop være at man ønsker at kandidater kan begge dele ... Planlægningen af et uddannelsesforløbs sprogvalg bliver først mulig når man har gjort sig klart hvad man vil opnå.

John Airey, engelsk-svensk forsker i fysikdidaktik, har med sin "Disciplinary Literacy Discussion Matrix" opstillet overvejelserne om sprog, kompetencer og genre som en matrice med et antal felter som man kan diskutere udfyldelsen af (tabel 1).⁵⁴

⁵⁴ Airey, J. (2011): The Disciplinary Literacy Discussion Matrix. A Heuristic Tool for Initiating Collaboration in Higher Education, *Across the Disciplines*, 8. <http://wac.colostate.edu/atd/clil/airey.cfm>

Tabel 1. Disciplinary Literacy Discussion Matrix

		Akademi, forskning etc.	Arbejde	Samfund, offentlig debat etc.
Engelsk	Læse			
	Skrive			
	Tale			
	Forstå			
Svensk/dansk ... m.fl.	Læse			
lokalsprog	Skrive			
	Tale			
	Forstå			

Kilde: John Airey (2011). <http://wac.colostate.edu/atd/clil/airey.cfm>

Modellen lægger op til en overvejelse af *om* og *hvordan* en given funktion skal trænes og testes. Hvis fx studerende skal lære at skrive artikler på engelsk, skal de på en eller anden måde trænes og testes i det (ved at skrive opgaver på engelsk?). Hvis de skal kunne forklare faglige problemstillinger for lægfolk på engelsk, er det det der skal trænes og testes (ved at holde diskussionstimer på engelsk?). Hver udfyldt celle bør altså indeholde informationer om læringsmål, øvelser og testning.

5.4 Sprogvalg implementeres bedst med en pragmatisk og mangesidig indstilling

Vores tredje råd står tilsyneladende i modsætning til det første om at træffe langsigtede beslutninger, men forhåbentlig kun tilsyneladende. Udover at være et læringsmål er sprog også et læringsmiddel, og man skal passe på med at være for rigoristisk i sin insisteren på sproglig ensretning.

Tænk på at læring foregår på mange forskellige steder

Studerende tilbringer meget mere tid uden for forelæsningerne end til forelæsningerne. I, i hvert fald noget af, denne tid foregår der læring. Og i al deres vågne tid er studerende omgivet af sprog som ikke er fastlagt i læringsplaner. Tænk over det, og udnyt de sproglige resurser som det giver anledning til. Fx taler studerende sammen i pauser og efter undervisningen. Her vil sproget være et sprog som de deler og ikke nødvendigvis undervisningssproget. For at tale om deres fag har de brug for et fagsprog. Hvis ikke de har lært et, udvikler de deres eget. Det er kun helt

naturligt, men det er værd at underviseren ved det og evt. giver værktøjer (en nordisksproget terminologi) hvis det er hensigtsmæssigt. Tilsvarende læser studerende Wikipedia, som oftest på engelsk, og en engelsksproget terminologi er altså, så at sige, allerede derude hvad enten man vil det eller ej. Det kan være en god ide at udnytte denne sproglige rigdom. Nogle gange er det sikkert godt med en konsistent (etsproget) terminologi, men andre gange er det måske netop fordelagtigt at diskutere terminologiske forskelle mellem sprog og kilder.

Man skal bruge de sprog man er god til – og træne de sprog man har svært ved

Forskningen viser at en del studerende er utrygge ved at stille spørgsmål på fremmedsprog til forelæsninger, men foretrækker enten at stille dem på deres modersmål (hvis det er muligt) eller i mere uformel samtale med underviseren efter forelæsningsen. Det kan være en god ide at overveje hvordan man som lærer og institution vil tackle det. Mulige løsninger er at lade studerende spørge på deres modersmål og oversætte for resten af gruppen og selv svare på engelsk. En anden løsning kunne være at give bedre tid til private spørgsmål efter timen. Hvis man vælger sådan en løsning, så overvej hvordan studerende vænner sig til at spørge på engelsk – hvis det er et mål. En anden mulighed er selvfølgelig at insistere på at al kommunikation skal foregå på engelsk (selvom det ikke nødvendigvis er vores anbefaling). Uanset hvilken model man vælger, bør der være en klar overenskomst med de studerende så de ved hvad der forventes af dem.

Frygt ikke sprogblanding

Som vi har beskrevet ovenfor er (så godt som alle) mennesker flersprogede, og det er naturligt for flersprogede mennesker at veksle mellem sprog. Der er i sig selv intet sprogligt forkert eller kognitivt uhensigtsmæssigt i at blande flere sprog i samme kursusrække, undervisningstime eller ytring. Man kan sagtens forestille sig fx PowerPoints på ét sprog og forelæsning på et andet – forudsat selvfølgelig at lytterne forstår sprogene. Der er heller intet forkert i at forelæse på et sprog og diskutere på et andet; eller for den sags skyld at diskutere på hvert sit sprog – igen selvfølgelig forudsat at parterne forstår hinandens sprog.

Giv plads til at træne sprog

Hvis rådet ovenfor (om langsigtet planlægning) handler om at give studerende lov til at tale det sprog de er tryggest ved, handler dette til gengæld om at have tolerance for at de også skal træne deres svagere sprog. Det kan være anstrengende at høre sprogligt svage studerende stamme sig igennem et spørgsmål på engelsk (eller svensk hvis de er udenlandske studerende). "Stil hellere dit spørgsmål på svensk/engelsk", kan man føle sig fristet til at sige. Man må blot huske på at det kræver træning – og helst træning inden for den konkrete genre – at lære et fremmedsprog. Det må tilhørerne have respekt for.

Gør sproglige forskelle relevante

Tit kan ét sprogs terminologi uproblematisk oversættes til et andet. Det kan være relevant at udnytte det i undervisningen: "... og det er det vi på svensk kalder XX." Det er ikke dobbelt arbejde at lære dobbelt ordforråd, tværtimod kan det styrke forståelsen af begreber og koncepter og styrke hukommelse og associationer. Ofte er der netop ikke nogen én-til-én-relation mellem to sprogs terminologi. I stedet for at være et problem kan det netop udnyttes som endnu en styrkelse af forståelsen og refleksionen over konceptet, såvel som lede til overvejelser over kulturelle og historiske forskelle.

Udenlandske studerende skal have mulighed for at lære nationalsproget

Alle universiteter vil gerne tiltrække de bedste internationale studerende. Nogle af disse vil være på kort ophold, andre vil tage hele deres uddannelse i Norden. Der har nok generelt været en opfattelse af at hvis bare undervisningssproget var engelsk, var alle sproglige problemer løst. Det har vist sig ikke at være tilfældet. For det første har udenlandske studerende brug for nationalsproget for at kunne klare sig uden for studierne, for det andet har forskningen vist at der er masser af nationalsproget, også i den undervisning der officielt er på engelsk.

Nogle udenlandske studerende ønsker måske ikke den byrde det er at lære et nyt sprog, men for dem der ønsker det, bør der være et tilbud om kurser og en klar plan for hvordan sprogindlæring kan kombineres med faglige kurser uden at føre til urealistisk stort arbejdspress.

Et ofte overset problem på de nordiske universiteter opstår for de studerende som ikke har nationalsproget som modersmål. Også i denne rapport tager vi udgangspunkt i et "majoritetsperspektiv", nemlig at danskere har dansk som modersmål, svenskere svensk osv. Det er langt fra tilfældet hvis man ser på optaget af studerende på de nordiske universiteter. Vi har i denne rapport ikke gjort meget ud af gruppen af nationale studerende der ikke har nationalsproget som deres primære sprog. Generelt kan man sige at de særlige indsatser man iværksætter for at styrke sprogforståelsen ved undervisning på engelsk eller ved undervisning af udenlandske studerende på et nordisk sprog, ofte er særlig gavnlige for dem som ikke har nationalsproget som modersmål. Men denne store studentergruppe kræver også særlig sproglig støtte samt en selvstændig behandling andetsteds.

6. Rekommendationer – hur man inför en fungerande parallellspråkighet i undervisningen

6.1 Planera på lång sikt

Det första allmänna rådet är att tänka långsiktigt och ta fram några allmänna riktlinjer för hur språkval implementeras på universitet och högre utbildningar. Alltför ofta är språkvalet en följd av ad hoc-beslut i stället för ordentliga överväganden.

Formulera klara riktlinjer för språkval och definiera lokala tillämpningar

Till de långsiktiga övervägandena hör dels hur universitetets och utbildningens profil ska utveckla sig under en följd av år, dels hur språkvalet ska forma den enskilda studentens utbildning. Tänk på att formulera riktlinjerna så konkret att de kan implementeras – inte som abstrakta ”festtal”. Om man till exempel beslutar att en kurs ska undervisas på engelska – vad betyder det? Vem talar engelska till vem när? Är bara föreläsningarna på engelska eller även handledning? Är allt material och alla exempel engelskspråkiga eller förväntas kunskap i nationalspråket? Förväntas det att de studerande talar engelska till varandra, till exempel i grupparbete, eller är det en fördel om de talar ett annat språk? Tänk först och främst på *varför* undervisningen är engelskspråkig, så kommer många av de övriga svaren att ge sig själva.

Språkvalet är ett kontrakt mellan universitet och studerande

Om en student har utlovats att en kurs hålls på ett givet språk (och det har definierats vad det betyder ...) så ska han eller hon också kunna räkna med det. Det är en olycklig praxis om en kurs på danska, svenska, finska, norska eller isländska undervisas på engelska därför att det finns en gäst i lokalen – eller om en engelskspråkig kurs undervisas på det nordiska språket därför att utbytesstudenterna inte kom. Om det finns ett pedagogiskt mål med språkvalet ska det vara konsekvent. Det värsta exemplet är när en student inte känner sig väl till mods med ett språk men pressas att acceptera ett språkbyte därför att han eller hon är den enda som inte bemästrar det andra språket: "Är det OK att vi talar svenska i dag ...?" Det kräver en stark student som kan ställa sig upp gentemot en hel undervisningsgrupp och kräva att avtalet hålls. Det samma gäller naturligtvis i ännu högre grad examen. Om de studerande har utlovats ett givet examensspråk, måste de också kunna räkna med det.

Se till att det finns relevant stödmaterial till kurser där man byter undervisningsspråk

Det låter banalt, men av och till glömmer man faktiskt att undersöka om ett språkbyte över huvud taget är praktiskt möjligt, eller om man i realiteten inför ett dubbelt språkkrav så att till exempel engelsk-språkiga kurser också kräver kunskaper i ett nordiskt nationalspråk. Om kursspråket ändras till engelska, så måste man se till att det finns kurslitteratur på engelska. Man måste se till att terminologin är fastslagen och det finns en lista över allmänvetenskapliga ord och centrala begrepp så att språkbruket är konsekvent och inte växlar från dag till dag utifrån lärarens dagsform. Om det är relevant kan man gärna göra en lista med översatta termer – och ta gärna upp ett större ordförråd än det man omedelbart kommer att tänka på. Studier visar att studenter ofta har större problem att förstå allmänvetenskapliga ord som *comparison*, *emergence* och *reliability* än de centrala ämnesbegreppen. I den utsträckning det är relevant bör man se till att det finns sammanfattningar, läsanvisningar och eventuellt översättningar av centrala passager.

6.2 Var uppmärksam på att språkbyte kan medföra problem

Till den långsiktiga planeringen hör också att diskutera de utmaningar som ett språkbyte kan medföra. Det måste stå klart för alla parter att utmaningar av det här slaget finns. Det ska inte vara den enskilda undervisaren eller studentens eget ansvar att upptäcka att det främmande språket är svårt, eller att uppfinna sina egna överlevnadsstrategier. Gör lärare och studenter uppmärksamma på de nya utmaningarna, till exempel med hjälp av denna rapport.

Se till att det finns permanenta stödresurser för lärare och studenter som behöver särskilt stöd

Den viktigaste poängen i den här rapporten är att "språkundervisning" (att lära sig ett ämnes språkbruk) är en central del av alla universitetsutbildningar, och att språkbruk är en central del av akademiskt arbete. Det gäller oavsett om modersmålet eller ett främmande språk används för akademiska uppgifter. "Språkundervisning" kan därmed inte kopplas loss från annan undervisning, och man utbildar inte folk som kan använda akademisk engelska framgångsrikt genom att ge dem ämnesundervisning på modersmålet och kompletterande kurser i engelska, utan genom att vara medveten om det främmande språket i sin undervisning. Några studenter och lärare behöver särskilt språkstöd, träning i akademisk basterminologi, akademiska skrivkurser etc. Se till att det finns ett säkerhetsnät för dem, och att det finns ställen dit de kan vända sig såsom språkcentrum, språkverkstäder, skrivkurser, pedagogiska utvecklingsavdelningar etc.

Fokusera på pedagogisk träning (på det främmande språket), inte på språkkurser

Forskningen visar att de lärare som bäst klarar ett byte av undervisningsspråk är de som har en solid erfarenhet av att undervisa och är pedagogiskt starka, inte nödvändigtvis de som har den bästa engelskan. Om det pedagogiska och ämnesmässiga fundamentet är stabilt, så är språkproblemen överkomliga. Om man är pedagogiskt eller ämnesmässigt osäker så hjälper solida språkkunskaper inte mycket. Lärare som har problem med att undervisa på engelska är som regel bättre behjälpta av att få pedagogisk fortbildning (i att undervisa på främmande språk) snarare än av

att få engelskkurser. Fokusera alltså på pedagogisk fortbildning, med uppmärksamhet på de pedagogiska utmaningarna med att undervisa på främmande språk, inte på självständiga språkkurser.

6.3 Bygg upp tvåspråkig ämneskompetens

Ett mål för modern universitetsutbildning är att studenterna ska bygga upp förmågan att tala och skriva om sitt ämne på (minst) två språk, nämligen nationalspråket och engelska. Det är en uppgift för dem som planerar utbildningen att säkra att denna tvåspråkiga ämneskompetens byggs upp. De kräver överväganden av tre slag: för det första vilka uppgifter studenterna efter avslutade studier ska kunna fullgöra på vart och ett av de två språken, för det andra hur kompetensen ska byggas upp, och för det tredje hur kompetensen ska prövas eller testas.

Vilka funktioner på vilka språk?

Det är skillnad på att tala, läsa, skriva och förstå, och det är skillnad på språket i olika akademiska genrer. Man kan alltså exempelvis finna det rimligt att studenterna ska kunna skriva akademiska avhandlingar på engelska (skriva, akademiskt språk, engelska), men tala med kunder, klienter eller patienter på nordiskt språk (tala, förmedla, nationalspråk), men aldrig det motsatta (skriva, akademiskt, nationalspråk) och (tala, förmedlande, engelska). Det kan också tvärtom vara så att man önskar att studenterna ska lära sig båda delarna. Att planera språkvalet för ett undervisningsförlopp blir möjligt först när man gjort klart för sig vad man vill uppnå.

John Airey, brittisk-svensk forskare i fysikdidaktik, har med sin ”diskussionsmatris för ämneslitteracitet” (Disciplinary Literacy Discussion Matrix) ställt upp övervägandena om språk, kompetenser och genre som en matris med ett antal fält som man kan diskutera hur man vill fylla (tabell 1).⁵⁵

⁵⁵ Airey, J. (2011): The Disciplinary Literacy Discussion Matrix. A Heuristic Tool for Initiating Collaboration in Higher Education, *Across the Disciplines*, 8. <http://wac.colostate.edu/atd/clil/airey.cfm>

Tabell 1. Disciplinary Literacy Discussion Matrix

		Akademi, forskning etc.	Arbete	Samhälle, offentlig debatt etc.
Engelska	Läsa			
	Skriva			
	Tala			
	Förstå			
Svenska/danska ... m.fl.	Läsa			
lokala språk	Skriva			
	Tala			
	Förstå			

Källa: John Airey (2011). <http://wac.colostate.edu/atd/clil/airey.cfm>

Modellen ger underlag för överväganden kring *om* och *hur* en given funktion ska tränas och testas. Om till exempel studenterna ska lära sig att skriva artiklar på engelska, så ska de på ett eller annat sätt tränas och testas i det (till exempel genom att skriva inlämningsuppgifter på engelska?). Om de ska kunna förklara problem inom ämnet på engelska för lekmän, så ska det tränas och testas (diskussionsseminarier på engelska?). Varje utfylld cell bör alltså rymma information om lärandemål, övningar och test.

6.4 Språkval implementeras bäst med en pragmatisk och mångsidig inställning

Vårt tredje råd står till synes i motsättning till det första om långsiktiga beslut, men förhoppningsvis bara skenbart. Utöver att vara ett lärandemål är språk också ett inlärningsmedel, och man ska vara försiktig med att bli rigid i sin strävan efter språkliga riktlinjer.

Tänk på att lärande sker på många olika ställen

Studenter tillbringar mycket mer tid utanför föreläsningar och seminarier än på dem. Under åtminstone en del av denna tid pågår lärande. Och under all sin vakna tid är studenterna omgivna av språk som inte är fastlagt i läroplaner. Tänk på det, och utnyttja de språkliga resurser som det ger möjlighet till. Till exempel talar studenter med varandra i pauser och efter undervisningen. Här blir språket det språk de delar och inte nödvändigtvis undervisningsspråket. För att tala om sina ämnen har de behov av ett fackspråk. Om de inte fått lära sig det, utvecklar de ett eget. Det är fullt

naturligt, men läraren bör känna till det och eventuellt ge verktyg (såsom en nordiskspråklig terminologi) om det är ändamålsenligt. Därtill läser studenter Wikipedia, som oftast är på engelska, och en engelskspråkig terminologi är alltså, kan man säga, redan i svang, oavsett om man önskar det eller ej. Det kan vara en god idé att utnyttja denna språkliga rikedom. Ibland är det säkert bäst med en konsistent (ensspråkig) terminologi, men andra gånger kan det vara givande att diskutera terminologiska skillnader mellan språk och källor.

Man ska använda det språk man är bra på – och träna det man inte kan lika bra

Forskning visar att studenter kan känna sig otrygga med att ställa frågor på ett främmande språk på föreläsningar, men föredrar att antingen ställa dem på sitt modersmål (om det är möjligt) eller i mer informella samtal med läraren efter föreläsningen. Det är en klok idé att som institution eller lärare tänka igenom hur man vill tackla detta. En möjlig lösning är att låta studenterna fråga på det nordiska språket, och sedan själv översätta och svara på engelska inför gruppen. En annan lösning är att ge mer tid för enskilda frågor efter undervisningstillfället. Väljer man den lösningen bör man samtidigt tänka igenom hur studenterna ska vänja sig vid att fråga på engelska – om det är ett mål. En annan möjlighet är naturligtvis att insistera på att all kommunikation ska ske på engelska (även om vi inte rekommenderar det). Oavsett vilken modell man väljer, bör det finnas en tydlig överenskommelse med studenterna så att de vet vad som väntas av dem.

Var inte rädd för språkblandning

Som vi nämnt tidigare är (så gott som alla) människor flerspråkiga, och det är naturligt för flerspråkiga människor att växla mellan olika språk. Det finns i sig inte något språkligt fel eller kognitivt olämpligt med att blanda flera språk i samma kurs, undervisningstimme eller yttrande. Man kan mycket väl tänka sig till exempel PowerPointbilder på det ena språket och föreläsandet på det andra – förutsatt naturligtvis att deltagarna förstår båda språken. Det finns heller inget fel med att föreläsa på ett språk och diskutera på ett annat; eller för den sakens skull att diskutera på var sitt språk – återigen naturligtvis under förutsättning att parterna förstår varandras språk.

Ge utrymme för att träna språk

Om föregående råd (om långsiktig planering) handlar om att tillåta studenterna att tala det språk de är tryggast med, handlar detta råd i gengäld om att det också måste finnas tolerans för att de ska öva sitt svagare språk. Det kan vara ansträngande att höra språkligt svaga studenter stamma sig igenom en fråga på engelska (eller ett nordiskt språk om de är internationella studenter). "Ställ hellre din fråga på svenska/engelska", kan man känna sig frestad att utbrista. Men man ska komma ihåg att det behövs övning – och helst övning inom den specifika genren – för att lära sig ett främmande språk. Det måste lyssnarna respektera.

Gör språkskillnader relevanta

Ofta kan terminologi översättas från ett språk till ett annat utan problem. Det kan vara relevant att utnyttja det i undervisningen: "... och det är vad som på svenska kallas XX." Det är inte dubbelarbete att lära sig ett dubbelt ordförråd; tvärtom kan det fördjupa förståelsen av begrepp och begreppsområden och göra det lättare att minnas dem och bygga associationer kring dem. Men ofta finns inte riktigt en ett-till-ett-relation mellan två språks terminologi. I stället för att vara ett problem kan det utnyttjas till att ytterligare stärka förståelsen av och reflektionen över begreppet, liksom det kan leda till insikter om kulturella och historiska skillnader.

Internationella studenter ska ha möjlighet att lära sig nationalspråket

Alla universitet vill gärna locka till sig de bästa internationella studenterna. Några av dem kommer på kortare besök, andra genomför så gott som hela sin utbildning i ett nordiskt land. Allmänt sett finns det nog en uppfattning att alla språkproblem löser sig bara undervisningsspråket är engelska. Det har visat sig att så inte är fallet. För det första har utländska studenter bruk för nationalspråket för att klara av sin tillvaro vid sidan av studierna, för det andra har forskningen visat att det finns mycket nationalspråk också i den undervisning som officiellt äger rum på engelska.

Några internationella studenter önskar kanske inte ta på sig bördan att lära sig ett nytt språk. Men för dem som önskar det, måste det finnas ett kursutbud och en tydlig plan för hur språkinläring ska kombineras med ämneskurser, utan att det leder till en orimligt stor arbetspress.

Ett ofta förbisett problem på nordiska universitet uppstår för de inhemska studenter som inte har nationalspråket som modersmål. Också i denna rapport har vi tagit utgångspunkt i ett "majoritetsperspektiv", det vill säga att danskar har danska som modersmål, svenskar svenska, finländare finska eller svenska och så vidare. Men det är alltså långt ifrån alltid fallet om man ser till studenterna på universiteten i Norden. Vi har inte diskuterat den gruppen nämnvärt i den här rapporten. Allmänt kan sägas att de särskilda insatser man gör för att stärka språkförståelsen vid undervisning på engelska eller vid undervisning av internationella studenter på ett nordiskt språk ofta också är till särskild nytta för dem som inte har nationalspråket som modersmål. Men denna stora studentgrupp kräver också särskilt språkligt stöd och särskild uppmärksamhet i andra sammanhang.

7. Kortversion på svenska

Syftet med denna rapport är att redogöra för vad forskningen hittills kommit fram till om konsekvenserna av att lägga om undervisningsspråket på Nordens universitet från nationalspråk till engelska, samt att med dessa samlade forskningsresultat som grund ge ett antal rekommendationer om vilka överväganden man kan göra när man inför engelska som undervisningsspråk. Rapporten riktar sig till universitetslärare, prefekter och studierektorer och andra som fattar beslut om undervisningsspråk och är ansvariga för att realisera beslut om undervisningsspråk: dekaner, rektorer, universitetspolitiker.

Utvecklingen har medfört nya språkliga förhållanden

De senaste åren har Nordens universitet gått igenom en medveten internationalisering i form av ökad andel internationella studenter och anställda, liksom ett allt starkare fokus på internationell konkurrens. Detta har medfört nya språksituationer. Universitetslivet har alltid varit mångspråkigt, men under de senaste åren ser vi en allt mer ökande andel kurser, program och utbildningar på engelska. Det innebär att de studerande (både de som vuxit upp i Norden med ett nordiskt språk som modersmål, nordiska studerande med annat modersmål än ett nordiskt språk och inresande studenter med andra modersmål än nordiska språk) i ständigt ökande omfattning undervisas på ett främmande språk, nämligen engelska, på nordiska universitet. Det innebär också att allt fler universitetslärare (både de som har ett nordiskt modersmål och de med annat modersmål) lägger om sin undervisning till detta främmande språk.

Det ökade bruket av engelska medför nya komplikationer

Bytet av undervisningsspråk för med sig några nya utmaningar. Till exempel upplever en del studerande problem i mötet med engelska som undervisningsspråk, även om dessa problem ofta verkar lösa sig efter hand som man vänjer sig vid undervisningsspråket, i de flesta fall under det första året. Undervisningsstil och undervisningsformer förändras ofta.

Det finns en tendens att lärarnas engelskspråkiga undervisning är mer formell och mindre dialogisk än deras undervisning på modersmålet. Likaså tyder studier på att studenternas aktiviteter förändras i mötet med undervisning på ett främmandespråk. De blir – allt annat lika – mer passiva och mindre benägna att ställa frågor och diskutera, och de lägger i högre grad sin energi på arbetet utanför undervisningstiden. Lärarnas förberedelsetid ökar dessutom när undervisningen övergår till engelska.

Dessa komplikationer kräver ett medvetet ställningstagande och en planlagd praktik

Vi vill inte dra slutsatsen att dessa tendenser i sig är dåliga, bara påpeka att också andra förändringar följer när undervisningsspråket ändras. Utbildningsinstitutioner, lärare och studenter behöver uppmärksamma komplikationerna och enas om en praxis för hur de kan hanteras och motverkas. Det är viktigt att alla deltar i denna diskussion. Tidigare erfarenheter har visat att vissa parter, ofta lärarna, har upplevt att förändringen i undervisningsspråk har införts från ledningsnivån på politiska grunder, utan tillräcklig insikt i de konkreta konsekvenserna av ett sådant beslut.

7.1 Rekommendationer

Sist i rapporten ger Nätverket för parallellspråkliga mål på Nordens internationaliserade universitet sina rekommendationer om de överväganden man kan göra i samband med ett beslut om engelskspråkig undervisning. I punktform är dessa råd:

Planera på lång sikt

- Språkvalet är ett kontrakt mellan universitet och studenter. Bryt inte kontraktet.
- Se till att det finns relevant stödmaterial till kurserna ifall kursspråket ändras.

Var uppmärksam på att byte av undervisningsspråk kan medföra problem

- Fokusera på pedagogisk fortbildning för lärarna (på det främmande språket) i stället för språkkurser.
- Se till att det finns permanenta stödresurser för lärare och studenter som behöver särskilt språkligt stöd.

Bygg upp tvåspråkig ämneskompetens

- Bestäm vilka uppgifter studenter ska klara av på vilket språk, och ordna utbildningen därefter.

Språkval implementeras bäst med en pragmatisk och mångsidig inställning

- Tänk på att inläarning sker på många olika ställen.
- Man ska använda det språk man är bra på – och öva det man har svårt för.
- Var inte rädd för språkblandning.
- Ge utrymme för att träna språk.
- Gör språkskillnader relevanta.
- Internationella studenter ska ha möjlighet att lära sig nationalspråket.

English Summary

The aim of this text is to report on the status of research about the consequences of changing the language of instruction at Nordic universities from the national languages into English. On the basis of these accumulated research results, we give a number of recommendations about issues to consider if one introduces English as language of instruction. The intended reader of the report is teachers, heads of departments and others who make decisions on language of instruction and are responsible for carrying out decisions on language of instruction: deans, rectors, politicians working with higher education etc.

Changes at universities have resulted in new linguistic conditions

In later years, Nordic universities have experienced a deliberate internationalization seen as an increased proportion of international students and employees and as an ever-increasing focus on international competition. This has resulted in new linguistic conditions. Life at universities has always been multilingual, but in recent years we have seen an increasing proportion of courses, programs and entire degrees taught in English. This means that students to an increasing degree are taught in a foreign language, English, at Nordic universities; this goes for students who have grown up in the Nordic countries with a Nordic language as their mother tongue and Nordic students with other mother tongues as well as migrating students with other mother tongues than the Nordic languages. It also means that an increasing number of teachers (with a Nordic language or another language as mother tongue) are changing their teaching to teach in a foreign language.

The increasing use of English adds new complications

The change of language of instruction causes some new challenges. For example, some of the students experience problems met with English as a language of instruction; although for most students the problems seem to lessen with growing experience with the new language of instruction,

typically within the first year. The style and forms of instruction often change. There is often a tendency for teachers' English-language teaching to be more formal and less dialogic than their teaching in their mother-tongue. Likewise, students' activities change when met with foreign-language instruction. All else being equal, students become more passive and less eager to participate in discussions; and to a higher degree, they put in their work effort outside of the classroom. Furthermore, teachers' time for preparation is increased when they teach in English.

These complications require considered stance-taking and coordinated practice

We do not wish to conclude that any of the tendencies are bad *per se*; we want to point out that secondary changes do happen when the language of instruction is changed. Institutions of higher education, teachers and students must be aware of these changes and decide on a practice for handling and potentially alleviating them. In this discussion, it is essential to include everyone. Previous experience has shown that some parties involved, often teachers, have felt that the change of language of instruction was imposed based on a political decision at managerial level without sufficient insight into the consequences on the ground resulting from the change.

Recommendations

In the conclusion of the text, the authors give their recommendations for considerations to be taken into account when deciding to change the language of instruction. In bullet points, these recommendations are:

Decide on a long-term planning

- Choice of language is a contract between university and students. Make sure that this contract is respected.
- Make sure that relevant material and support is available if the language of instruction changes.

Raise awareness that the change of language can cause problems

- Focus on pedagogical training (in the foreign language) rather than foreign language instruction.

- Make sure that permanent facilities are in place for students and teachers who need linguistic support.

Build bilingual disciplinary competence

- Decide upon which functions graduates should be able to carry out in which languages, and see to it that the courses are organized to achieve this goal.

Choice of language is best implemented with a pragmatic and flexible approach

- Consider that learning takes place many places – also outside the classroom.
- Encourage students to use the languages they have – and train the languages they struggle with.
- Don't fear language-mixing.
- Give room for the training of languages.
- Make linguistic differences relevant
- International students must have the opportunity to learn the national language(s).

Landerapport Danmark: Parallelsproglighed på danske universiteter: en statusrapport 2013

*Af Anna Kristina Hultgren, The Open University*¹

¹ Anna Kristina Hultgren skrev rapporten mens hun var ansat på Københavns Universitet.

Indhold

Sammenfatning.....	121
Forord.....	125
Forkortelser	127
Det danske uddannelsessystem: en kort forklaring.....	128
1. Indledning: Universiteter i forandring.....	129
1.1 Parallelsproglighed.....	129
1.2 Rapportens formål.....	131
1.3 Internationale og nationale behov.....	132
1.4 Øget konkurrence og resultatorienterede belønningssystemer.....	133
2. Publiceringssprog.....	137
2.1 Indledning.....	137
2.2 Nationalt plan.....	138
2.3 Fagopdelt.....	146
2.4 Sammenfatning.....	150
3. Udenlandske studerende og nyansatte	151
3.1 Indledning	151
3.2 Nationalt plan.....	152
3.3 Fagopdelt.....	160
3.4 Sammenfatning.....	164
4. Undervisningssprog.....	167
4.1 Indledning	167
4.2 Nationalt plan.....	168
4.3 Fagopdelt.....	170
4.4 Sammenfatning.....	171
5. Sprogpolitiske dokumenter.....	173
5.1 Indledning	173
5.2 Nationalt plan.....	173
5.3 Universitetsopdelt.....	176
5.4 Politik og praksis: en sammenlignende diskussion.....	182
5.5 Sammenfatning.....	188
6. Konklusion.....	189
Litteratur	191
English Summary.....	195

Sammenfatning

I dette afsnit følger en kort sammenfatning af rapportens væsentligste konklusioner.

Publiceringssprog

Med hensyn til publiceringssprog affattes 83 % af den samlede produktion af publikationer på Danmarks otte universiteter på engelsk, mens publikationer på dansk udgør 15 %. De resterende 2 % affattes på andre sprog end engelsk og dansk. For ph.d.-afhandlingernes vedkommende er procentdelen af engelske afhandlinger endnu højere, nemlig 89 % (i 2011), mens de dansksproglige udgør 11 %.

Der er stor variation afhængigt af publikationstype og fagområde. Videnskabelige artikler, der publiceres i de mest prestigetunge tidsskrifter (klassificeret som niveau 2 i den bibliometriske forskningsindikator), skrives langt overvejende på engelsk (94 %), mens monografier som den eneste publikationstype oftere skrives på dansk end på engelsk (52 % på dansk og 43 % på engelsk). På de "våde" fakulteter (natur-, teknik- og sundhedsvidenskab) skrives mellem 89 % (for sundhedsvidenskab) og 96 % (for natur- og teknikvidenskab) af alle publikationer på engelsk. De tilsvarende tal for de "tørre" fakulteter (samfundsvidenskab og humaniora) er 61 % (for samfundsvidenskab) og 48 % (for humaniora).

Udenlandske studerende og ansatte

16 % af de studerende på Danmarks otte universiteter kommer fra udlandet. I betegnelsen "udenlandske" indgår både studerende, der normalt læser ved en institution i udlandet, men som er på studieophold i Danmark (5 %), og dem med udenlandsk statsborgerskab, der tager en hel uddannelse ved et dansk universitet (11 %). De udenlandske studerende, der tager hele uddannelsen i Danmark, kan godt i forvejen være bosatte i Danmark og have en dansk adgangsgivende eksamen. Det skyldes at Danske Universiteter, hvorfra de fleste tal stammer, definerer udenlandske studerende som personer med udenlandsk statsborgerskab uanset op-

holdsgrundlag. Denne definition af udenlandske studerende er en anden end den, der benyttes i fx den svenske rapport, hvor det kun er tilrejsende studerende, der medregnes. Når der benyttes en anden definition af udenlandske studerende end Danske Universiteters, angives dette i rapporten.

Der er stor variation blandt universiteterne, med hensyn til hvor stor andel af udenlandske studerende de har. CBS og DTU ligger i top med henholdsvis 25 og 24 %, og AU og RUC i bund med henholdsvis 13 og 9 % af den samlede studenterbestand.

Der er også forskelle på, hvilke fag de udenlandske studerende kommer for at studere, afhængigt af om de tager en del eller hele deres uddannelse i Danmark. Udvekslings- og gæstestuderende kommer primært for at studere de teknik- og naturvidenskabelige fagområder, hvor de udgør 6 % af de studerende. Herefter kommer humaniora, samfundsvidenskab og til sidst sundhedsvidenskab, hvor andelen af udvekslings- og gæstestuderende udgør henholdsvis 4, 3 og 1 %. De udenlandske studerende, der kommer for at tage hele deres uddannelse i Danmark, kommer primært for at læse sundhedsvidenskab, hvor de udenlandske studerende udgør 15 %. Sundhedsvidenskab er dog tæt efterfulgt af teknik- og naturvidenskab og samfundsfag, som begge har 14 % udenlandske studerende. Sidst kommer humaniora med 8 %. I nærværende rapport benyttes oftest en firdelt opdeling i teknik- og naturvidenskab, humaniora, samfundsvidenskab og sundhedsvidenskab.

Andelen af udenlandske nyansatte på Danmarks universiteter var i 2007–2009 18 %, men også her er der stor variation afhængigt af fagområde. Det er de natur- og teknikvidenskabelige fagområder, der står for den største udenlandske rekruttering, hvor henholdsvis 28 % og 24 % af nyansatte kommer fra udlandet. Bemærk, at der er tale om udenlandske nyansatte og ikke udenlandske ansatte blandt hele personalestaben, hvor procentdelen sandsynligvis er væsentligt lavere (denne antagelse bygger på at målrettet international rekruttering er et forholdsvis nyt fænomen).

Undervisningssprog

Udbuddet af engelsksprogede uddannelser var 20 % samlet på Danmarks universiteter i 2011. Der er stor forskel på antallet af engelsksprogede uddannelser, når man sammenligner bachelor- og kandidatniveau. 26 % af alle uddannelser var på engelsk på kandidatniveau, mens det på bachelorniveau kun var 6 %.

Igen er der store forskelle på de forskellige fagområder. De naturvidenskabelige fag står med et omfang på 80 for det største antal af engelsksprogede uddannelser. Dernæst kommer de tekniske videnskaber, hvor 59 uddannelser udbydes på engelsk. Herefter er der et stort spring ned til samfundsvidenskab og humaniora, hvor under halvt så mange uddannelser udbydes på engelsk. Teologi og sundhedsvidenskab ligger helt i bund med kun 3 og 1 af deres kandidatuddannelser på engelsk. Bemærk, at disse tal er absolutte og ikke relative, da der ikke har kunnet findes tal for det samlede antal af uddannelser fordelt på fag (se videre under kapitel 4).

Sprogpolitiske dokumenter

Der har været mange sprogpolitiske initiativer på universitetsområdet, både nationalt og institutionelt, og alle Danmarks otte universiteter har i dag en eller anden form for nedskrevet sprogpolitik. På et overordnet plan tager disse initiativer udgangspunkt i, at universiteterne er og skal være både internationale og nationale aktører, og at dette kræver en parallelsproglig politik. Det er ikke altid sprogpolitikken formuleres som "parallelsproglig," men som minimum vil der være en anerkendelse af, at både nationalsproget dansk og det internationale sprog, engelsk, er i brug. Universiteterne beskriver i deres sprogpolitikker, hvilket sprog der skal bruges på universiteternes forskellige kerneområder, dvs. undervisning, forskningsformidling og administration. De pointerer også vigtigheden af sproglige kompetencer og kvalitetssikring af samme inden for både engelsk, dansk og andre fremmedsprog. Det er usandsynligt, at de sprogpolitiske dokumenter har særlig stor betydning for den faktiske brug af engelsk og dansk. Derimod har de ikke-sprogrelaterede initiativer som universiteterne og regeringen tager, som fx international rekruttering, en udvidelse af det engelske kursusrepertoire og indførelsen af bibliometriske systemer, store indirekte konsekvenser for brugen af engelsk.

Forord

Der har i den sidste tiårsperiode været rettet stor opmærksomhed mod den stigende brug af engelsk ved danske universiteter. I den forbindelse har det ikke altid været nemt at få fat i oversigter over, hvor udbredt brugen af engelsk egentlig er. Der findes ganske vist opgørelser over brugen af engelsk på forskellige delområder, som fx undervisning og publicering, eller på enkelte institutioner og universiteter. Indtil videre har der dog ikke eksisteret nogen samlet, lettilgængelig oversigt over brugen af engelsk på de forskellige områder ved Danmarks otte universiteter.

Denne rapport er et forsøg på at skabe en sådan oversigt for tre udvalgte delområder: undervisning, publicering og tilstedeværelsen af udenlandske studerende og ansatte. Der er også områder, der ikke behandles i denne rapport, herunder sprogbrugen i den interne administration, fx i mailkorrespondance og mødekommunikation. Sprogvalg i den eksterne kommunikation, fx på hjemmesider, behandles heller ikke, ligesom sprogvalg i specialer heller ikke dækkes.

Hvert delområde udgør et selvstændigt kapitel, og hvert kapitel opdeles i to: Først gives en beskrivelse af situationen på nationalt plan og derefter en beskrivelse af situationen opdelt på fagområde. Beskrivelsen på nationalt plan giver et samlet overblik over udbredelsen af engelsk på danske universiteter, som kan sammenholdes med de andre nordiske lande (se nedenfor). Den fagopdelte beskrivelse er vigtig, fordi det har vist sig, at der ofte er store forskelle mellem brugen af engelsk inden for forskellige fagområder.

Håbet er, at oversigterne kan give et reelt billede af den faktiske udbredelse af brugen af engelsk (og dansk) ved danske universiteter og være til gavn for politikere, universitetsadministratorer og andre beslutningstagere samt den stigende gruppe af forskere, som arbejder inden for dette område.

Ud over at kortlægge den faktiske udbredelse af brugen af engelsk og dansk giver rapporten også et indblik i relevante sprogpoltiske dokumenter, som siger noget om, hvordan forskellige aktører på politisk og univer-

sitetsmæssigt plan mener, at den sproglige situation bør se ud. Disse præskriptive dokumenter diskuteres og sammenholdes sidst i rapporten med den deskriptive fremstilling af, hvordan situationen ser ud i realiteten.

Titlen på nærværende rapport er Parallelsproglighed på danske universiteter. Parallelsproglighed er et begreb, der har været på den sprogpolitiske dagsorden i Danmark i hvert fald siden 2003 (Kulturministeriet 2003). Helt overordnet kan parallelsproglighed forstås som en anerkendelse af, at både engelsk og dansk (og måske også andre sprog) er i brug inden for et givent område, i dette tilfælde på universiteterne.

Rapportens undertitel er En statusrapport 2013. Det er blevet tilstræbt på alle områder at få fat i opdaterede tal, dog har dette ikke altid været muligt. Årstallet for opgørelsen angives ved hver figur eller tabel. Tallene stammer fra mange forskellige kilder. I visse tilfælde bygger de på tidligere offentliggjorte statistikker, som er blevet bearbejdet for at passe til formålet i denne rapport. I andre tilfælde drejer det sig om helt nye tal, som er blevet udtrukket fra relevante databaser. Kilden angives ved de enkelte figurer og tabeller.

Rapporten udgør en del af aktiviteterne i et netværk af nordiske sprogforskere, der arbejder under navnet "Netværk for parallelsproglige mål på Nordens internationaliserede universiteter". Netværket er økonomisk støttet af Nordisk Ministerråds program Nordplus Sprog. I forbindelse med aktiviteterne i dette netværk udarbejdes der ensartede rapporter fra fem nordiske lande som, ud over Danmark, udgør Sverige, Norge, Finland og Island. Den danske rapport er desuden finansieret af Center for Internationalisering og Parallelsproglighed, Københavns Universitet, og delvis af Carlsbergfondet.

Forfatteren vil benytte lejligheden til at takke de institutioner og individer, der har gjort det muligt at tilvejebringe statistikkerne: Universitets- og Bygningsstyrelsen (nu Styrelsen for Universiteter og Internationalisering), Danske Universiteter (tidligere Rektorkollegiet), Danmarks Evalueringsinstitut, UNI•C Statistik & Analyse, Det Kongelige Bibliotek, Styrelsen for Videregående Uddannelser og Uddannelsesstøtte, Ministeriet for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser, KU Servicedesk, Annemarie Falktoft, Anne Dorte Bach, Mette Juul Jensen, Lotte Faurbæk, Asger Væring Larsen, Melissa Wieser, Jens Fink-Jensen, Kirsten Vestgaard Jenlev, Tine Kjær Hassager, Jacob Thøgersen samt en række andre. Med-

lemmerne i det nordiske Netværk for parallelsproglige mål på Nordens internationaliserede universiteter takkes for indsigter og gode diskussioner, der har skærpet forfatterens forståelse af udbredelsen af engelsk på Nordens universiteter. Anne Holmen, Frans Gregersen, Jacob Thøgersen, Linus Salö, Gjert Kristoffersen og Robert Phillipson takkes varmt for deres grundige gennemlæsning og kommentarer i forbindelse med et tidligere udkast. Hvad der måtte være af fejl og unøjagtigheder, påtager forfatteren sig alene ansvaret for.

København april 2013. Center for Internationalisering og Parallelsproglighed, Københavns Universitet.

Forkortelser

Universiteter

AAU	Aalborg Universitet
AU	Aarhus Universitet
CBS	Copenhagen Business School
DTU	Danmarks Tekniske Universitet
ITU	IT-Universitetet i København
KU	Københavns Universitet
RUC	Roskilde Universitet
SDU	Syddansk Universitet

Videnskabelige hovedområder

HUM	Humaniora
JORD	Jordbrugs- og Veterinærvidenskabelige Fag
NAT	Naturvidenskab
SAMF	Samfundsvidenskab
SUND	Sundhedsvidenskab
TEK	Tekniske Fag

Det danske uddannelsessystem: en kort forklaring

De nordiske uddannelsessystemer adskiller sig i nogen grad fra hinanden, så for at lette læsningen for dem der ikke er bekendt med termene i det danske system, gives her en kort forklaring:

- *Bachelor*: De første tre år af en videregående uddannelse.
- *Kandidat/master*: Typisk en toårig uddannelse, der tages som overbygning til bacheloruddannelsen. "Master" er en nyere betegnelse end "kandidat".
- *Ph.d.*: En treårig uddannelse efter kandidat-/mastergraden.
- *Doktor*: Den højeste akademiske grad i Danmark. Toges før i tiden ofte efter kandidatgraden, og i dag også efter ph.d.-graden.

1. Indledning:

Universiteter i forandring

1.1 Parallelsproglighed

Omdrejningspunktet for alle aktiviteter på Danmarks otte universiteter er, ligesom for arbejdspladser i almindelighed, kommunikation. Der forskes, undervises, udarbejdes forskningsansøgninger og undervisningsmateriale, der skrives opgaver, afhandlinger, artikler, bøger og mails, og der holdes møder, seminarer, konferencer og frokostpauser. Uanset om disse aktiviteter foregår gennem skrift- eller talesproget, er de kendetegnet ved, at flere end et sprog er i brug. De to sprog, der ofte er blevet fokuseret på i denne sammenhæng er nationalsproget, dansk, og det internationale sprog, engelsk.

Brugen af engelsk synes at være i vækst. Når der eksisterer data over tid, peger de fleste opgørelser i hvert fald på dette. Dette har vakt en del bekymring blandt sprogfolk, politikere og andre (fx Harder 2009), og spørgsmål er bl.a. blevet rejst om, hvorvidt kvaliteten af undervisningen falder, når den foregår på engelsk, et sprog, som de fleste undervisere og studerende ikke har som deres modersmål.

I Danmark er der blevet foretaget en del undersøgelser om de studerende og ansattes holdninger til brugen af engelsk på universiteterne (Jensen *et al.* under udgivelse, Jensen & Thøgersen 2011, Tange 2010, Danmarks Evalueringsinstitut 2010, Jakobsen 2010, Didriksen 2007). Overvejende synes holdningerne blandt studerende og ansatte at være positive, men der peges også på diverse udfordringer med engelsksproget undervisning. Der er også foretaget observationer af, hvordan engelsksproget undervisning ser ud i praksis, og her er det blevet fundet, at forelæsning på engelsk af en dansk underviser giver en mere formel og noget langsommere talestil, og at der forekommer kodeskift, altså en blanding af engelsk og dansk, blandt de studerende (Kiil 2011, Thøgersen & Airey

2011). Endnu er det ikke blevet påvist, at engelsksproget undervisning har en negativ effekt på selve læringsudbyttet hos de studerende, og man kan også forestille sig, at det modsatte er tilfældet, nemlig at det er berigende, både fagligt, sprogligt og kulturelt, at blive uddannet på to eller endda flere sprog igennem sit liv (se fx Phillipson under udgivelse). Der er også blevet rejst spørgsmål om, hvorvidt det danske fagsprog fortsat vil udvikle sig. Hultgren (2012 og 2013) har undersøgt, om fagterminologien inden for kemi, fysik og datalogi er påvirket af engelske lån. Det viser sig, at der ikke er flere engelske lån i fagterminologien, end der er inden for hverdagssproget inden for disse fag.

Det har også været antaget, at dele af befolkningen vil blive afskåret fra at tage del i ny viden, hvis den viden ikke længere (kan) formidles på dansk. De dele af befolkningen, der er blevet nævnt i denne sammenhæng, har især været brugere af den jordbrugs- og veterinærvidenskabelige viden (dvs. primært landmænd), og den del af befolkningen, hvis engelsk-kundskaber ikke er tilstrækkeligt udviklede til at kunne forstå en videnskabelig artikel på engelsk. Ingen af disse påstande er dog blevet påvist af forskningen, og de bygger begge på problematiske antagelser. Al sociolinguistisk forskning viser, at talere tilpasser deres sprog og register til modtageren. Dermed må man formode, at hvis nyuddannede kandidater og forskere sætter sig for at formidle deres viden til lægmænd, er der ikke nogen grund til at tro, at det skulle være behæftet med større problemer end det at "oversætte" en fagartikel skrevet på dansk til et populærvidenskabeligt publikum. Af denne grund er parentesens omkring "kan" meget betydningsfuld i sammenhængen.

Endelig er der blevet udtrykt bekymring over det danske sprogs fortsatte status, hvis det ikke længere (kan) bruges inden for det vigtige samfundsområde, som universitetet udgør. Dansk er i denne sammenhæng blevet beskrevet som et sprog, der går en skæbne som "sekunda-" eller "køkkensprog" i møde (Herslund 1999, Davidsen-Nielsen & Herslund 1999) (for en kritik af sådanne begreber se fx Preisler 2009).

Det er sådanne bekymringer, der ligger til grund for det efterhånden kendte begreb "domænetab" (Haberland 2005, Preisler 2005). Med dette menes, at dansk bruges mindre eller slet ikke i visse sammenhænge eller på visse arbejdspladser. Universiteterne er sammen med multinationale virksomheder de arbejdspladser, der formodes at være blandt de mest

udsatte for domænetab. Dansk "tabes" med andre ord fra "domænet" universiteterne. Et andet centralt begreb i denne sammenhæng er "samfunds bærende sprog" (Nordisk Ministerråd 2006). Ved dette forstås et ønske om, at det skal være muligt at bruge nationalsproget dansk inden for alle samfundsområder, inklusive universiteterne. Et sidste vigtigt begreb er "parallelsproglighed", som beskriver en ønskværdig situation, hvor dansk og engelsk eksisterer ved siden af hinanden, uden at sidstnævnte udkonkurrerer førstnævnte (se fx Hultgren (2014) for en redegørelse for begrebets oprindelse).

Der er i det store og hele enighed om, at parallelsproglighed er en ønskværdig situation. Parallelsproglighed ses med andre ord som løsningen på at undgå "domænetab" og bevare dansk som et "samfunds bærende" sprog. Der er dog mindre klarhed over, hvad "parallelsproglighed" egentlig betyder. I regeringsrapporten *Sprog på spil – et udspil til en dansk sprogpolitik* fra 2003 tales der om en "dobbeltsporet strategi", hvilket kunne foranledige en til at tro, at alle aktiviteter der udføres på engelsk, også skal udføres på dansk (Kulturministeriet 2003: 24). I den opdaterede rapport *Sprog til tiden* præciseres det, at parallelsproglighed ikke betyder en "dublering af alt" (Kulturministeriet 2008: 48). Derimod skal der "foregå relevante aktiviteter på både dansk og engelsk, og det skal sikres, at hverken dansk eller engelsk marginaliseres på de danske universiteter" (Kulturministeriet 2008: 48).

1.2 Rapportens formål

Det er hensigten med denne rapport at dokumentere omfanget af brugen af engelsk og dansk inden for tre relevante delområder eller aktiviteter: publicering, undervisning og andelen af udenlandske studerende og medarbejdere. Den afholder sig fra at komme med vurderinger af, om denne dokumenterede brug er for omfattende eller ikke omfattende nok. Dette vil der med stor sandsynlighed fortsat være delte meninger om.

Selvom denne rapport primært fokuserer på brugen af engelsk og dansk, er det vigtigt at huske på, at universiteterne også er optaget af andre sprog. Holmen (2012) minder os eksempelvis om de mange studerende, der er permanent bosatte i Danmark, men som taler et andet sprog end dansk i

hjemmet, og et stadigt stigende antal studier har vist, at den sprogligt mangfoldige studenter- og medarbejderpopulation tager flere sprog i brug end kun det nordiske nationalsprog og engelsk (Haberland *et al.* 2013, Ljosland 2008). Måske som en reaktion på, at mange sprogfag på universiteterne er truet af nedlægning, har flere danske universiteter, herunder AAU, KU og RUC, indført eller har planer om at indføre mulighed for undervisning i andre sprog for studerende, som fx studerer jura eller et andet ikke-sprogligt fag. Den internationalt anerkendte sprogpolitiske sværvægter Robert Phillipson rejser i en artikel om sprogpolitik på universiteterne en interessant diskussion om forholdet mellem parallelsproglighed og "the multilingual university" (Phillipson under udgivelse). Når der tages initiativer til at gøre opmærksom på, at det hele ikke kun drejer sig om de to sprog engelsk og dansk, kan det delvis tolkes som en modreaktion på netop det faktum, at disse to sprog er de absolut dominerende på danske universiteter i dag.

Ud over at dokumentere brugen af engelsk og dansk forsøger rapporten også at sætte valget mellem engelsk og dansk ind i en bredere samfundsmæssig og politisk sammenhæng. Denne sammenhæng er langt fra udtømmende, men tanken er at give et vist indblik i de politiske beslutninger (som fx indførelsen af resultatorienterede belønningssystemer) og samfundsmæssige forandringer (som fx det, at langt flere danskere tager en universitetsuddannelse i dag), som har konsekvenser, direkte eller indirekte, for valget mellem engelsk og dansk på universiteterne. Disse samfundsmæssige og politiske faktorer har at gøre med behovet for at tilgodese internationale og nationale behov og implementeringen af resultatorienterede belønningssystemer. Begge kan siges at være et produkt af globaliseringen, dvs. at verden, populært sagt, er blevet mindre, og også langt mere kompetitiv.

1.3 Internationale og nationale behov

Der er næppe nogen tvivl om, at danske universiteter, ligesom universiteter i resten af verden, igennem den seneste årrække har gennemgået kolossale forandringer (Hazelkorn 2011, Guruz 2008). Centralt i disse forandringer er behovet for på en og samme tid at tilgodese de til tider modstridende nationale og internationale behov.

Demografiske forandringer og politiske beslutninger har medført, at langt flere i dag end tidligere tager en universitetsuddannelse (Undervisningsministeriet 2009). Dette ses ofte som en positiv udvikling, der tilstræbes bevidst af politikere i EU og på nationalt plan, men det er også en udvikling, der er en økonomisk udfordring for universiteterne. Situationen er ikke blevet gjort nemmere af den verdensomspændende økonomiske nedgang. Man har været nødt til at tænke i nye baner for at finansiere uddannelsen af de store masser. Det er blevet vigtigere for universiteterne at tiltrække eksterne bevillinger, hvad enten de kommer fra offentlige eller private kilder, som supplement til de begrænsede basismidler de tildeles af staten.

Samtidig med de demografiske forandringer der sker på nationalt plan, er der ikke nogen tvivl om at danske universiteter i stigende grad ikke kan ses isoleret. Universiteterne har ganske vist altid været internationale (Gregersen 2012, Mortensen & Haberland 2012), men den transnationale kontakt mellem dem – fysisk såvel som virtuel – er blevet gjort nemmere og dermed langt mere omfattende af banebrydende teknologiske og sociokulturelle forandringer, herunder elektronisk medieret kommunikation og en stadigt stigende fysisk mobilitet. Danske universiteter er en del af et internationalt netværk, hvor der på tværs af sprog- og landegrænser skrives artikler sammen, samarbejdes i store EU-finansierede forskningskonsortier, udveksles studerende og rekrutteres forskere. Alt dette bidrager til en stigende brug af et fællessprog, og det er nu engelsk.

1.4 Øget konkurrence og resultatorienterede belønningssystemer

En anden type af samfundsmæssige forandringer, der har påvirket universitetsområdet og indirekte brugen af engelsk, er en øget konkurrence-tænkning. Denne øgede konkurrencetænkning er formentlig til dels et produkt af, at midlerne på universitetsområdet er mere begrænsede i dag end tidligere. Den synes dog også at være forbundet med en liberalistisk politisk ideologi. Konkurrencementaliteten synes dog til tider at være politisk neutral. I eksempelvis Norge, hvor der i otte år har siddet en minister fra Sosialistisk Venstreparti i spidsen for området, er det vanskeligt at

se, at den skulle have mistet kraft. I Danmark vil det vise sig i hvor høj grad Socialdemokraterne viser vilje til at sætte de reformer i stå, som VK-regeringen satte i gang (Gjert Kristoffersen, personlig kommentar).

I 2006 offentliggjorde VK-regeringen således sin strategi for Danmark i den globale økonomi Fremgang, fornyelse og tryghed (Regeringen 2006). Strategien indeholder i alt 350 konkrete initiativer, der indebærer omfattende reformer på bl.a. uddannelses- og forskningsområdet. Blandt målene er:

- Mindst halvdelen af alle unge skal have en videregående uddannelse.
- Uddannelser med globalt perspektiv.
- Universiteter i verdensklasse.
- Mere konkurrence og bedre kvalitet i den offentlige forskning.
- Stærkere konkurrence og større åbenhed skal styrke innovationen.
- Stærkt samspil med andre lande og kulturer.

Også efterfølgeren til denne rapport bygger på en udpræget konkurrence-tænkning på universitetsområdet og skriver bl.a. at "Mindst ét dansk universitet skal ligge i Europas top 10" (Regeringen 2010). Tæt forbundet med konkurrencetænkningen er en øget målbarhed, der betragtes som en forudsætning for at vurdere, om de opstillede mål er blevet opnået. Efter dette princip om øget konkurrence og målbarhed tildeles Danmarks otte universiteter siden 2010 midler fra staten på baggrund af de resultater, de opnår inden for fire forskellige områder:

1. Antallet af publikationer, den såkaldte "bibliometriske forskningsindikator" (vægtes 25 %)
2. Antallet af studenterårsværk (som fra 2012 vægtes 45 %)
3. Omfanget af eksterne bevillinger (vægtes 20 %)
4. Antallet af beståede ph.d.er (vægtes 10 %) (kriteriet om antallet beståede ph.d.er trådte i kraft i 2011).

Det synes at være tilfældet, at disse principper om målbarhed i forskelligt omfang bidrager til den stigende brug af engelsk på universiteterne. Den bibliometriske forskningsindikator ansporer for eksempel forskere til at

publicere deres forskningsresultater i de højest rangerende tidsskrifter, som oftest er engelsksprogede. Selv om det som regel er institutionerne og ikke forskere personligt, der belønnes af systemet for publikationer i højt rangerende tidsskrifter, har det generelt set også stor betydning for forskernes egen karriere at publicere i prestigetunge kanaler. Principperne om målbarhed er også blevet kritiseret for at føre til enorme administrationsudgifter, som begrænser de midler, der er til rådighed til uddannelse og forskning. Det er til trods for, at universiteternes indtægter er steget støt i perioden 2005–2009 (Boden & Wright 2010).

Konsekvensen af at belønne institutionerne for at tiltrække eksterne bevillinger er bl.a. ændringer i stillingsstrukturerne og en vækst i antallet af postdocs, der oftest er eksternt finansieret (Ståhle 2011). Også dette har konsekvenser for brugen af engelsk, fordi postdocs ofte rekrutteres fra udlandet (Ståhle 2011). Desuden er der ofte et krav i forskningsansøgninger om, at projektet skal bidrage til dansk forsknings internationalisering, og dette betyder som regel også en øget brug af engelsk som et resultat af samarbejdet med udenlandske forskere. Og endelig, når universiteterne belønnes for det antal studerende, der gennemfører deres uddannelser (på bachelor-, kandidat- og ph.d.-niveau), bliver det i højere grad vigtigt at tiltrække de bedste studerende og undervisere, og dette gøres ved at rekruttere internationalt for at øge feltet af kvalificerede kandidater. Denne internationale rekruttering bidrager også til en øget brug af engelsk. Således synes det altså at være tilfældet, at politiske beslutninger har indirekte konsekvenser for sprogbrugen på universiteterne, konsekvenser, der måske ikke kunne overskues eller forudses, da beslutningerne blev truffet. Finsk forskning har vist, at sproglige anliggender sjældent overvejes eller drøftes i universiteternes bestræbelser på at være "internationaliserede" (Saarinen 2012, Saarinen & Nikula 2012).

De forandringer, som universiteter gennemgår, og som har en indirekte eller direkte konsekvens for den stigende brug af engelsk, er mangefacetterede og komplekse. Her er de blevet kogt ned til to faktorer: behovet for at tilgodese på én og samme tid de, til tider modstridende, nationale og internationale behov samt behovet for øget målbarhed, som er et produkt af en øget transnational kontakt og konkurrencementalitet.

2. Publiceringsprog

2.1 Indledning

Takket være den centrale forskningsregistrering, der trådte kraft i 2010, er det muligt at danne sig et ret præcist billede af, hvor mange publikationer der er forfattet på henholdsvis engelsk, dansk og andre sprog på Danmarks otte universiteter. I tråd med politikken om resultatorienterede belønningssystemer er formålet med forskningsregistreringen at måle forskningsproduktionen (målt i antallet af artikler) på landets universiteter og fordele statens midler derefter. Jo flere og jo bedre publikationer et universitet udgiver, jo flere midler får det.

Forskerne skal selv registrere deres publikationer i en database, og her angiver de, hvilket sprog de er affattet på. Herudover registreres også oplysninger om publikationstype, fx om det drejer sig om en videnskabelig artikel, monografi eller doktorafhandling, samt hvilket fakultet forskeren tilhører, fx sundheds-, samfundsvidenskabeligt eller humanistisk. Dette gør det muligt at få et indblik i, hvorledes publiceringsprog hænger sammen med både publikationstype og fagområde.

Dette kapitel giver først et overblik over publiceringsprog på nationalt plan. Derefter gives en oversigt fordelt på publikationstype, og dernæst en oversigt baseret på fagområde (eller fakultet).

Ph.d.-afhandlinger registreres ikke i samme system. Dette skyldes, at de fra og med 2011 ikke tæller med i den bibliometriske forskningsindikator (medmindre de også er udgivet som monografi eller i en anden publikationsform), men i stedet udgør et selvstændigt parameter i det resultatorienterede belønningssystem. Det er dog muligt at søge på ph.d.-afhandlinger og det sprog, de er skrevet på, i Danmarks nationale forskningsdatabase, forskningsdatabasen.dk, og herfra er oplysningerne om ph.d.-afhandlinger hentet. Af denne grund behandles ph.d.-afhandlinger særskilt.

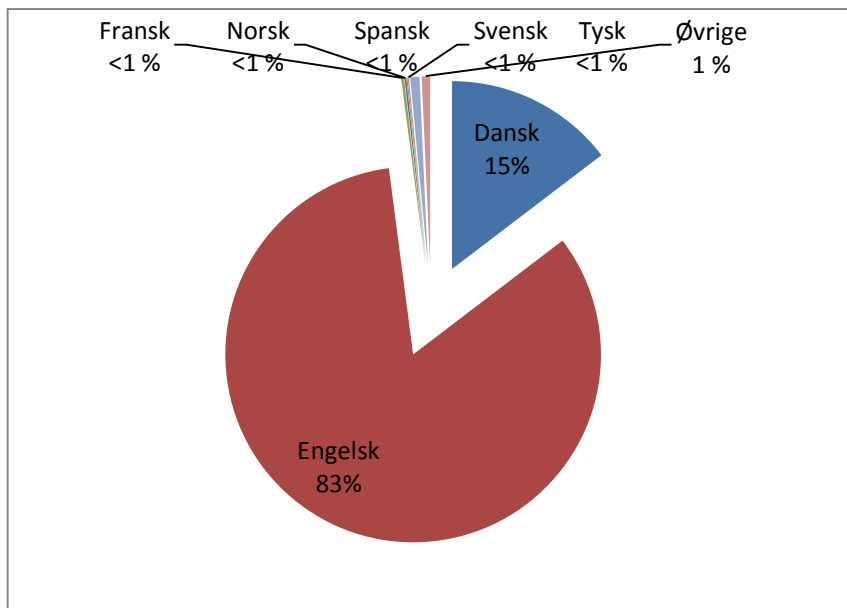
2.2 Nationalt plan

Som det fremgår af figur 1, er langt den overvejende del (83 %) af de samlede publikationer på Danmarks otte universiteter forfattet på engelsk. Københavns Universitet oplyser, at andelen af engelske publikationer reelt kan være højere. Dette skyldes, at publikationer ikke altid inddateres korrekt sprogmæssigt. Som udgangspunkt står sprogverdien i forskningsregistreringssystemet som dansk, medmindre den ændres til engelsk (eller et andet sprog). Københavns Universitet har foretaget en stikprøve, der viser en fejlmargen på omkring 2 % af publikationer, der står som dansksprogede, men er på engelsk. Da alle danske universiteter benytter samme forskningsregistreringssystem (PURE), vil usikkerheden formentlig være generel for alle universiteter i Danmark. Tallene for engelsk skal således betragtes som et minimum.

Publikationer forfattet på dansk udgør 15 %, mens alle andre sprog samlet udgør 2 %. Den største andel af disse 2 % af andre sprog udgøres af tysk (<1 %) og "øvrige" sprog (1 %), dvs. andre end dem, der nævnes i figuren. Publikationer på fransk, norsk, spansk og svensk forekommer, men andelen er forsvindende lille.

Det siger sig selv, at valget af publiceringssprog til dels hænger sammen med, hvilket publikum man henvender sig til. Hvis man vil nå ud til et bredt internationalt publikum, vælger man engelsk, som i kraft af dets status som internationalt sprog forstås af de fleste. Hvis man derimod henvender sig til en snævrere, mere specifik kreds, vælger man måske et andet sprog end engelsk. Det er dog for simpelt kun at se sprogvælg i publikationer som et produkt af, hvilken målgruppe man henvender sig til. Valg af publiceringssprog er også tæt forbundet med, hvilken kanal der publiceres i, og praksisser og traditioner inden for de forskellige fagområder. Dette ses der nærmere på nedenfor.

Figur 1: Publikationssprog på nationalt plan 2010 (ph.d.-afhandlinger ikke medregnet). Totalt antal publikationer: 17.213

Kilde: Udtræk foretaget af Styrelsen for Videregående Uddannelser og Uddannelsesstøtte og omarbejdet af forfatteren.

Publikationer opdeles som nævnt i forskellige typer i statens forskningsregistreringssystem. Opdelingen bruges af staten til at måle universiteter-nes publiceringsaktivitet i forskellige typer publikationer og på baggrund af dette at fordele basismidler. Publikationstyperne er rangordnet, således at de mest anerkendte og/eller arbejdskrævende giver flere point og dermed flere midler til institutionen. For alle publikationstyper gælder det, at de skal have et videnskabeligt sigte, at de skal være underlagt principper for fagfællebedømmelse, og at de skal være forsynet med (for tidsskrifter-nes vedkommende) ISSN (internationalt standardserienummer) eller (for bøgernes vedkommende) ISBN (internationalt standardbognummer). Det sidste kriterium gælder ikke for doktorafhandlinger. I tabel 1 gives en kort forklaring på, hvad der kendetegner de forskellige publikationstyper. Her-til kommer patenter, som også tæller med i den bibliometriske forsknings-indikator, men ikke figurerer i sprogoptællingen.

I tabel 2 ses, hvor mange point de forskellige publikationstyper udløser. Videnskabelige monografier udløser fem eller otte point, afhængigt af hvilket forlag de udgives på. Artikler i monografier giver henholdsvis et halvt eller to point, afhængigt af hvilket forlag monografien udgives på. De videnskabelige artikler kan få enten et eller tre point, afhængigt af hvor velanset det tidsskrift, de udkommer i, anses for at være af de til formålet nedsatte fagkyndige udvalg. Doktorafhandlinger niveauinddeles ikke.

Publikationskanalerne er altså rangordnet i forhold til prestige. Hertil kommer, at jo mere arbejdskrævende en publikationstype er, jo flere point giver den. Det giver således flere point at publicere en videnskabelig monografi end en artikel i et videnskabeligt tidsskrift (som udløser 1 eller 3 point, afhængigt af hvor velanset tidsskriftet er). Det skal noteres, at forskerne normalt ikke selv præmieres direkte for deres publikationer. Belønningen (dvs. basismidlerne) gives til institutionen. Dog har publicering i prestigetunge kanaler som regel alligevel en karrierefremmende effekt.

Tabel 1: Pointgivende publikationer i den bibliometriske forskningsindikator

Publikationstype	Forklaring
Artikler, niveau 1	En artikel i et videnskabeligt tidsskrift, der ikke falder ind under de kriterier, der gælder for artikler på niveau 2.
Artikler, niveau 2	En artikel i et videnskabeligt tidsskrift, der opfattes som værende blandt de ubetinget førende af brede kredse inden for faget. På verdensplan må kun 20 % af tidsskrifter falde i denne kategori.
Monografier	En sammenhængende videnskabelig tekst med en eller flere forfattere.
Antologibidrag	Artikler (inklusive konferencebidrag), der udgør en del af et større videnskabeligt værk.
Doktorafhandlinger	En sammenhængende videnskabelig tekst med én forfatter, som ikke nødvendigvis er publiceret, men som skal være offentlig tilgængelig og forsvaret.

Kilder: Styrelsen for Videregående Uddannelser og Uddannelsesstøtte (2012) og Sivertsen & Schneider (2012).

Tabel 2: Publikationstyper og pointudløsning i den bibliometriske forskningsindikator

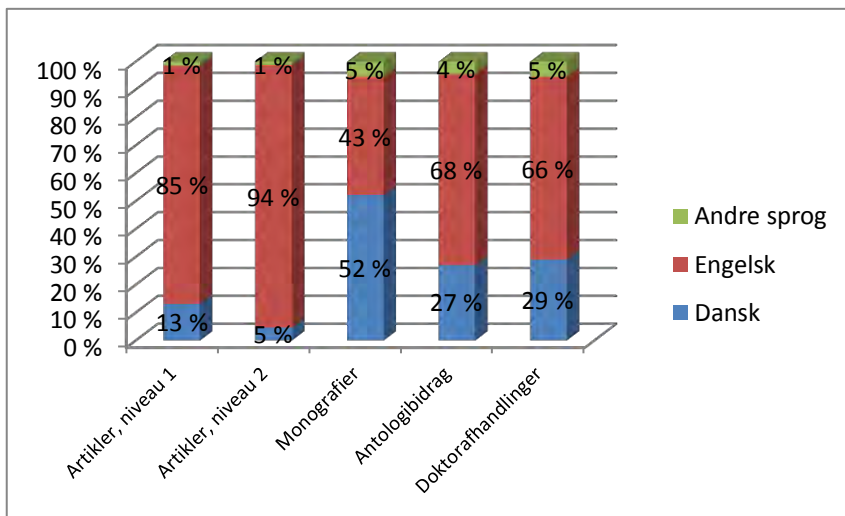
Publikationstype	Niveau 1	Niveau 2
Videnskabelige monografier	5	8
Videnskabelige artikler	1	3
Videnskabelige artikler i monografier	0,5	2
Doktorafhandlinger	5	

Kilde: Forsknings- og innovationsstyrelsen (2008). I 2012 trådte en revideret vægtning i kraft, der medtager både konferenceserier og bogserier (Koncerncenter for Analyse og Statistik 2012).

Denne forholdsvis indgående forklaring på den bibliometriske forskningsindikator er relevant for denne rapport, fordi den har (indirekte) konsekvenser for valg af publiceringssprog. Hvis vi ser på, hvordan publikationstype hænger sammen med publiceringssprog, fremgår det af figur 2, at videnskabelige artikler på niveau 2 skrives på engelsk for 94 %'s vedkommende, mens den tilsvarende andel for videnskabelige artikler på niveau 1 er 85 %. Næst efter videnskabelige artikler kommer bidrag til antologier og doktorafhandlinger, hvor henholdsvis 68 og 66 % affattes på engelsk, og til sidst kommer monografier som oftere skrives på dansk (52 %) end på engelsk. Det havde været interessant også at underinddele monografiene og antologibidragene efter niveau og derefter se, i hvor høj grad disse hang sammen med valget mellem dansk og engelsk, men en sådan underinddeling foretages ikke af det forskningsregistreringssystem, der er tilvejebragt af Ministeriet for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser.

De videnskabelige artikler er altså den publikationstype, der langt oftest affattes på engelsk. Det er dog vigtigt at tage højde for andelen af publikationer inden for hver kategori, som varierer kraftigt. I figur 3 fremgår det således, at langt den overvejende publikationstype er artikler i tidsskrifter på niveau 1, der udgør lidt over halvdelen (51 %) af alle registrerede publikationer. Herefter kommer artikler på niveau 2 (27 %), efterfulgt af antologibidrag (19 %), monografier (3 %), og til sidst doktorafhandlinger, der udgør en så lille andel, at de ikke engang når op på 1 %.

Figur 2: Publikationssprog fordelt på publikationstype 2010.² Totalt antal publikationer: 17.213

Kilde: Udtræk foretaget af Styrelsen for Videregående Uddannelser og Uddannelsesstøtte.

Vurderingen af, hvorvidt et tidsskrift skal placeres på niveau 1 eller 2, har været enormt resursekrævende både fagligt og teknisk (Sivertsen & Schneider 2012). Arbejdet har involveret 67 forskellige faggrupper bestående af tre til tretten forskere, der er grundigt bekendt med fagområdet, fra landets otte universiteter.

Som det ses i figur 2, er sproget i de videnskabelige tidsskrifter, der udløser flest point i forhold til arbejdsindsats, langt overvejende engelsk. Det er muligt, at den bibliometriske forskningsindikator indirekte ansporer forskere til at publicere på engelsk, selv om en sådan årsagssammenhæng ikke kan bevises entydigt. Det skal dog understreges, at der ikke er nogen absolut sammenhæng mellem engelsksprogede tidsskrifter og prestige (to eksempler på dansksprogede tidsskrifter på niveau 2 er *Nydanske Sprogstudier* og det litteraturfaglige tidsskrift *Kritik*). Styrelsen for Videregående

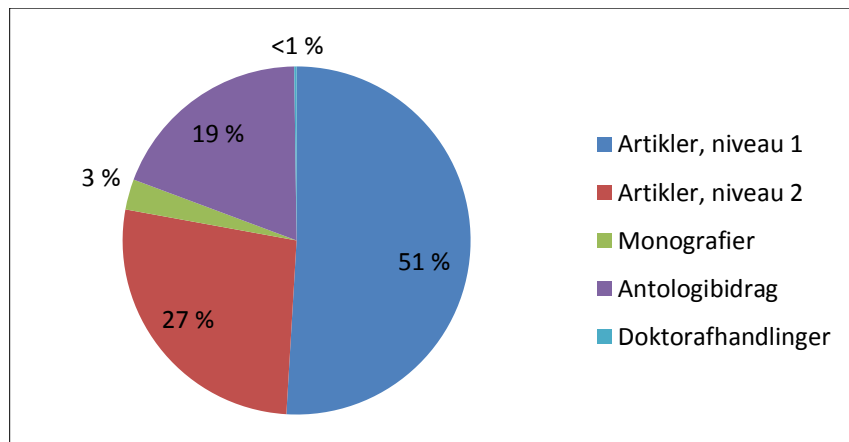
² Niveauinddeling for monografier og antologibidrag er ikke medtaget i opgørelsen.

de Uddannelser og Uddannelsesstøtte giver følgende retningslinjer for indplacering af et tidsskrift på niveau 2:

Der skal benyttes et *for faget* [kursiv i original] internationalt sprog i publiceringskanalen. For mange fagområder vil det være engelsk, for nogle fag vil det dog være et andet sprog end engelsk, som er det for faget internationale sprog. Dansksprogede serier kan således komme på niveau 2, såfremt de er de ubetinget førende serier inden for fagområdet internationalt set (Styrelsen for Videregående Uddannelser og Uddannelsesstøtte 2012: 2).

Det grundlæggende spørgsmål her er, i hvilken grad den bibliometriske forskningsindikator påvirker de enkelte forskeres publiceringspraksis. De allerfleste tidsskrifter på niveau 2 (dog ikke alle) vil kræve, at bidrag er skrevet på engelsk, mens dem, der publicerer nordiske bidrag i høj grad er niveau 1-tidsskrifter/-forlag (dog ikke alle). Det er derfor ikke overraskende, at engelskprocenten er ekstra høj på niveau 2. Det kan dog ikke udelukkes, at de nordiske forskere, der publicerer i niveau 2-tidsskrifter (på engelsk), altid har gjort det. Det fremgår ikke af de data, der her er tilgængelige. Det norske system, som det danske bygger kraftigt på, synes at give en skæv effekt til fordel for engelsk, i og med at forskere i stigende grad publicerer i disse tidsskrifter, således at andelen af niveau 1-publikationer falder (Gjert Kristoffersen, personlig kommentar, med henvisning til den norske forsker Gunnar Sivertsen).

Figur 3: Andel publikationstyper 2010. Totalt antal publikationer: 17.213

Kilde: Udtræk foretaget af Styrelsen for Videregående Uddannelser og Uddannelsesstøtte og omarbejdet af forfatteren.

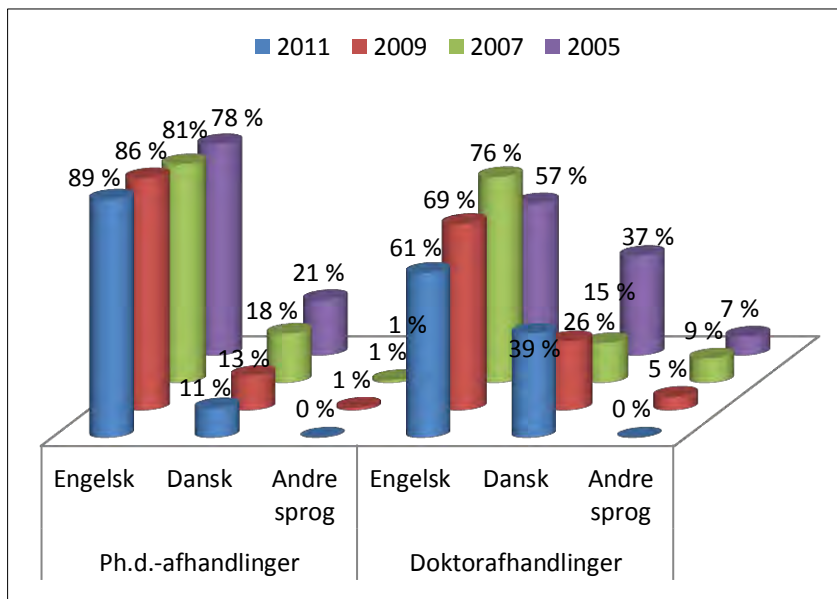
Når det gælder sproget i ph.d.- og doktorafhandlinger, kan det udledes af figur 4, at langt den overvejende del af både ph.d.- og doktorafhandlinger ved landets otte universiteter affattes på engelsk. Ph.d.- og doktorafhandlinger registreres i Danmark i to forskellige databaser, Forskningsdatabasen og Den Centrale Forskningsregistrering. I dette afsnit stammer optællingerne fra Forskningsdatabasen, og der kan derfor forekomme afvigelser i forhold til optællingen i Den Centrale Forskningsregistrering, der danner grundlaget for den bibliometriske forskningsindikator.

For ph.d.-afhandlingernes vedkommende var procentdelen af engelske afhandlinger i 2011 89 %, altså 6 procentpoint højere end for artikler, monografier og doktorafhandlinger, og de danske udgjorde 11 %.

For doktorafhandlinger er mønstret ikke helt lige så klart, dog er der en overvejende del af afhandlinger, der skrives på engelsk. Der er imidlertid større variation både over tid, og når det gælder brug af andre sprog end engelsk og dansk. Dette kan skyldes, at doktorafhandlinger oftere affattes af forskere på et senere stadie af deres karriere; de er derfor typisk ældre end den gennemsnitlige forfatter til en ph.d.-afhandling, og der er noget, der tyder på, at sprogvalg hænger sammen med alder (yngre sprogbrugere har generelt større præference for og kompetence i engelsk end ældre (Preisler 1999)). En undersøgelse af Jensen, Stæhr & Thøgersen (2010) tyder dog på, at denne aldersforskel ikke er lige så udtalt blandt universitetsansatte som blandt den øvrige befolkning.

Når vi ser nærmere på udviklingen over tid, ses det for ph.d.-afhandlingernes vedkommende, at præferencen for engelsk stiger drastisk. I 2005 var 78 % af ph.d.-afhandlingerne skrevet på engelsk, og i 2011 var det 89 %. Disse relative tal skal dog ses i lyset af den absolutte produktion af ph.d.-afhandlinger, som også er steget.

Figur 4: Sprog i ph.d.- og doktorafhandlinger over tid 2005–2011

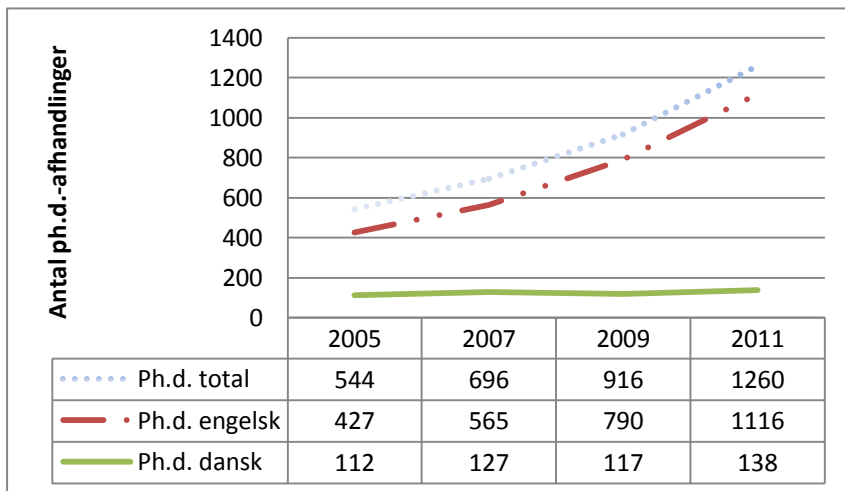

Kilde: Forskningsdatabasen.

Som det fremgår af figur 5, er det totale antal af ph.d.-afhandlinger mere end fordoblet på seks år (fra 544 i 2005 til 1260 i 2011). Antallet af afhandlinger affattet på engelsk (den røde kurve) følger pænt det totale antal (den blå kurve). Antallet for afhandlinger som er affattet på dansk (den grønne kurve) har været mere stabilt igennem årene. Det har igen- nem de seneste år været en politisk prioritering i Danmark at uddanne flere ph.d.er. Og det lader altså til at disse ph.d.-studerende i stigende grad vælger at skrive deres afhandlinger på engelsk. Den stigende brug af engelsk i ph.d.-afhandlinger skal derfor ses i lyset af de politiske og demogra- fiske faktorer som gør at der er langt flere danskere der skriver en ph.d.- afhandling i dag end tidligere.³

³ Det havde også været interessant at se på sprog i specialeafhandlinger, men dette har desværre ikke været muligt på grund af Det Kongelige Biblioteks overgang fra et system til et andet, som vil gøre optæl- lingen upålidelig.

Figur 5: Antal ph.d.-afhandlinger over tid 2005–2011 og affatningssprog

Kilde: Forskningsdatabasen.

2.3 Fagopdelt

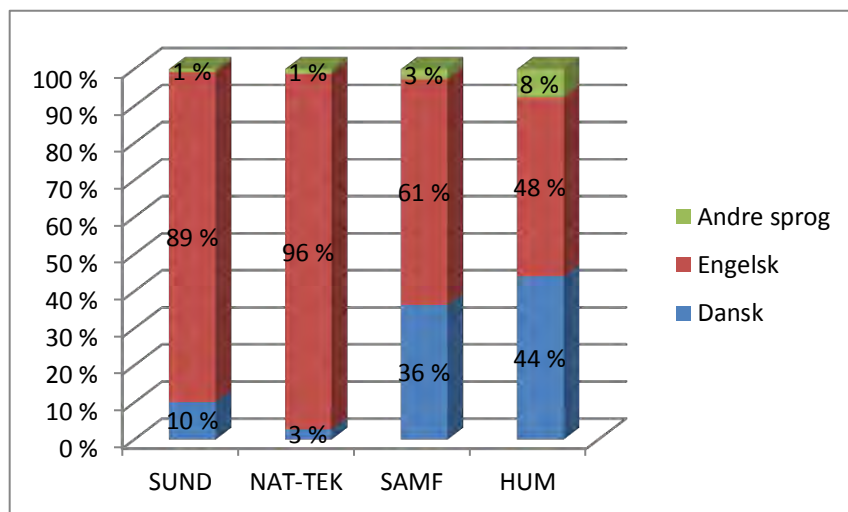
Udover at forskellige publikationstyper har betydning for sprogvalget, er der også forskellige traditioner og praksisser inden for forskellige fag og videnskabsparadigmer. Som det fremgår af figur 6, er der en temmelig skarp opdeling i brugen af engelsk som publiceringssprog mellem de "våde" (natur- og teknikvidenskab samt sundhedsvidenskab) og de "tørre" (samfundsvidenskab og humaniora) fakulteter. På de våde fakulteter samlet set skrives mellem 89 % (for sundhedsvidenskab) og 96 (for natur- og teknikvidenskab) af alle publikationer på engelsk, hvor de tilsvarende tal for de tørre fakulteter er 61 (samfundsvidenskab) og 48 % (humaniora) (de naturvidenskabelige og tekniske fakulteter er slået sammen i opgørelsen af Styrelsen for Videregående Uddannelser og Uddannelsesstøtte).

I en optælling foretaget af Pia Jarvad (2001, 2008) udgør andelen af engelsksprogede artikler på Risø 86 % og engelsksprogede bøger 89 %. (Risø, der nu er sammenlagt med Danmarks Tekniske Universitet, var dengang en selvstændig enhed, der bl.a. forskede i nye energiformer. Institutionen var opkaldt efter den halvø den ligger på, ca. 6 km nord for Roskilde). Tallene er nogenlunde de samme for Det Naturvidenskabelige og

Sundhedsvidenskabelige Fakultet på Københavns Universitet, som Jarvad også undersøger i optællingen. På Det Samfundsvidenskabelige, Teologiske og Humanistiske Fakultet finder Jarvad, at mellem en tredjedel og halvdelen af de publicerede værker er på engelsk. Disse optællinger kan dog ikke sammenlignes direkte med tallene i denne rapport. Dels er mange afdelinger og fakulteter i Jarvads undersøgelse efterfølgende fusioneret, dels er publikationsopdelingen forskellig for de to optællinger.

En del af forklaringen på denne markante forskel mellem fagene, når det gælder sproglig præference, kan være, at de våde forskningstraditioner i højere grad er internationale, hvorimod de tørre lader sig dele op i nationale og regionale traditioner. Et begreb som "dansk historie" og "dansk sprog" i modsætning til fx "spansk historie og sprog" giver umiddelbart mening, mens "dansk fysik eller matematik" versus "spansk" giver knap så stor mening. Dermed bliver national publicering inden for de våde discipliner måske relativt meningsløs (Gjert Kristoffersen, personlig kommentar).

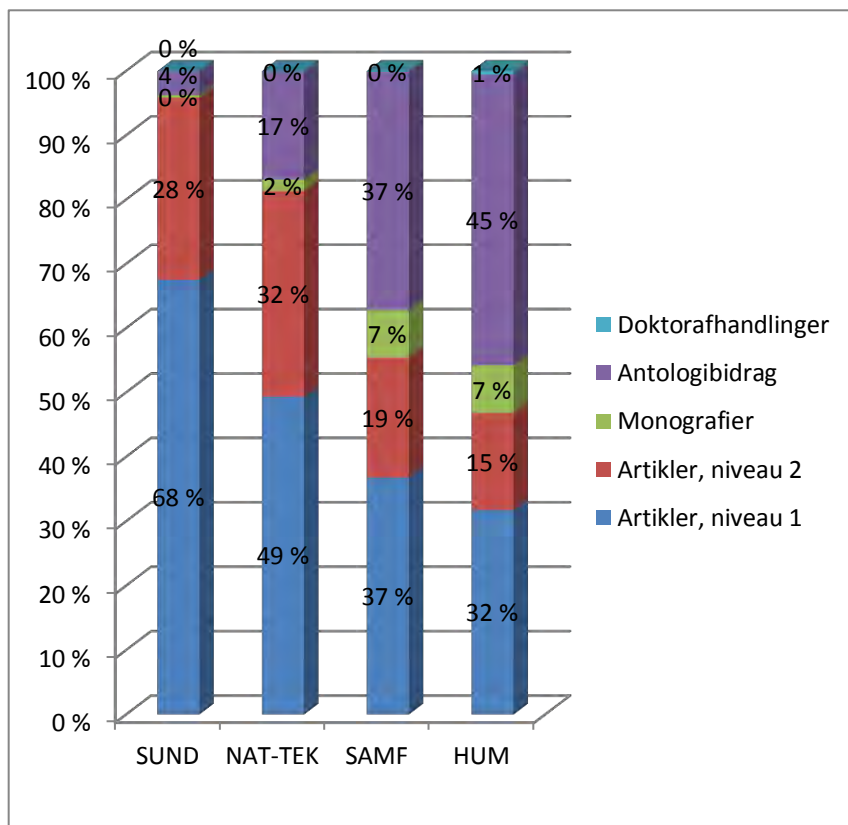
Figur 6: Publiceringssprog fordelt på fakulteter 2010 (ph.d.-afhandlinger ikke medregnet). Totalt antal publikationer: 17.213

Kilde: Udtræk foretaget af Styrelsen for Videregående Uddannelser og Uddannelsesstøtte og omarbejdet af forfatteren. (SAMF inkluderer jura, og HUM inkluderer teologi).

Den større tendens til at skrive på engelsk blandt natur- og sundhedsvidenskabsfolk kan også hænge sammen med forskellige praksisser for publikationsformer. Af figur 7 fremgår det således, at forskere fra de våde videnskaber publicerer særligt ofte i den publikationstype, som langt oftest affattes på engelsk, nemlig videnskabelige tidsskrifter. Humanister og samfundsvidenskabsfolk publicerer forholdsvis oftere i kanaler, hvor sproget i højere grad varierer, nemlig antologier og monografier, og for humanioras vedkommende også doktorafhandlinger (som i det danske system er noget andet end ph.d.-afhandlinger).

Figur 7: Publikationstyper fordelt på fakulteter 2010. Totalt antal publikationer: 17.213

Kilde: Udtræk foretaget af Styrelsen for Videregående Uddannelser og Uddannelsesstøtte. (SAMF inkluderer jura, og HUM inkluderer teologi).

Således kan det i figur 7 ses, at sundhedsvidenskab har over dobbelt så stor andel af publikationer i tidsskrifter som humaniora (96 % sammenlagt hvor humaniora har 47 %). Til gengæld har humaniora med sine 45 % langt større andel publikationer i antologier end sundhedsvidenskab, som har den laveste andel (4 %). Den større andel af engelsksprogede artikler på de våde fakulteter skal med andre ord også ses i forhold til, hvor udbredte de forskellige publikationsformer er.

Når det gælder ph.d.-afhandlinger, har det ikke været muligt at få tal for de forskellige fagopdelinger. Dog er det muligt at se, på hvilket universitet afhandlingen er forfattet. I tabel 3 ses således, at det monofakultære DTU er det universitet i Danmark med den største andel af ph.d.-afhandlinger affattet på engelsk. Kun 2 ud af 278 afhandlinger blev skrevet på dansk i 2011 (1 %). Dette er måske ikke overraskende, da de tekniske fagområder ofte er blevet anset for at være dem, der oftest formidles på engelsk. På Danmarks andet monofakultære universitet, ITU, blev der ikke skrevet nogen ph.d.-afhandlinger i optællingsåret. På de resterende flerfakultære universiteter er der noget større variation i den henholdsvis brug af engelsk og dansk, dog er AAU helt oppe på en andel af 93 % af afhandlinger forfattet på engelsk. RUC er det universitet i Danmark, hvor den største andel af danske ph.d.-afhandlinger skrives, idet over halvdelen (53 %) er på dansk. Til sammenligning har et udvalg nedsat af Kulturministeriet foretaget en optælling af sproget i ph.d.-afhandlinger i perioden 1994–2001. Publiceringssproget blev afgjort på basis af, om afhandlingens titel er på dansk eller engelsk. Af denne optælling fremgår det, at andelen af engelske afhandlinger i de tekniske og naturvidenskabelige fag har været på over 90 % igennem hele perioden. På humaniora var det i 2001 næsten 75 %, der skrev deres afhandling på dansk, men der er dog en stigende tendens til at skrive på et andet sprog end dansk. Den mest markante stigning i engelsk som affatningssprog ses inden for samfundsvidenskaberne, hvor der i 1994 kun var ca. $\frac{1}{3}$, der skrev på et andet sprog end dansk, mens andelen i 2001 var steget til ca. $\frac{2}{3}$. Disse tal kan ikke sammenlignes med tallene i dette afsnit, der fordeles på universiteter og ikke på fagområder (Kulturministeriet 2003).

Tabel 3: Sprog i ph.d.-afhandlinger fordelt på universiteter 2011. Totalt antal publikationer 1.260

		Engelsk	Dansk	Andre sprog	Totalt
RUC	Andel	47 %	53 %	0 %	100 %
	Antal	20	23	0	43
DTU	Andel	99 %	1 %	0	100 %
	Antal	276	2	0	278
SDU	Andel	76 %	23 %	1 %	100 %
	Antal	71	21	1	93
KU	Andel	88 %	12 %	1 %	100 %
	Antal	301	41	2	344
ITU	Andel	0 %	0 %	0 %	100 %
	Antal	0	0	0	0
CBS	Andel	76 %	21 %	3 %	100 %
	Antal	26	7	1	34
AU	Andel	89 %	10 %	0 %	100 %
	Antal	321	37	1	359
AAU	Andel	93 %	6 %	1 %	100 %
	Antal	101	7	1	109

Kilde: Forskningsdatabasen.

2.4 Sammenfatning

Med hensyn til publiceringssprog affattes 83 % af den samlede produktion af publikationer på Danmarks otte universiteter på engelsk, mens publikationer på dansk udgør 15 %. For ph.d.-afhandlingernes vedkommende var procentdelen af engelske afhandlinger endnu højere, nemlig 89 % (i 2011), mens de dansksproglige udgjorde 11 %.

Der er dog stor variation afhængigt af publikationstype og fagområde. Videnskabelige artikler publiceret i de mest prestigetunge (niveau 2) tidskrifter skrives langt overvejende på engelsk (94 %), mens monografier skrives lidt oftere på dansk end på engelsk (52 % på dansk og 43 % på engelsk). På de "våde" fakulteter skrives mellem 89 % (for sundhedsvidenskab) og 96 % (for natur- og teknikvidenskab) af alle publikationer på engelsk. De tilsvarende tal for de "tørre" fakulteter er 61 % (samfundsvidenskab) og 48 % (humaniora).

3. Udenlandske studerende og nyansatte

3.1 Indledning

Universiteternes internationaliseringsstrategier betoner som oftest vigtigheden af at udveksle studerende på tværs af landegrænser og tiltrække udenlandske medarbejdere. Universiteterne opstiller ofte målsætninger om, hvor stor del af studerende og medarbejdere der skal komme fra udlandet, og de fører regnskab med, i hvor høj grad disse tal opnås. Et andet formål med registreringen er at give staten et indblik i antallet af udvekslingsstuderende, da institutionerne modtager et såkaldt internationaliseringsstilskud på 5.000 kroner per udvekslingsstuderende for at kompensere for de udgifter, der er forbundet med at administrere udvekslingen. Takket være denne prioritering om, at de studerende og forskerstaben skal være internationale, er det muligt at danne sig et overblik over, hvor mange studerende og ansatte der kommer fra udenlandske universiteter.

Antallet af udlændinge har relevans for denne rapport, idet man må formode, at jo flere udlændinge der er til stede, jo større er brugen af engelsk. Engelsk bliver i dag typisk brugt som et fællessprog for folk, der ikke deler samme modersmål. Det er dog ikke altid korrekt at antage at to udlændinge med forskellige modersmål taler engelsk sammen. Der kan fx blandt udlændinge være personer, der kan begå sig på dansk eller være forståelige, når de taler deres eget førstesprog, fx nordiske statsborgere. Herudover vil to franskmænd formentlig tale fransk sammen indbyrdes (se fx Haberland *et al.* 2013, Ljosland 2008). I det store og hele virker det dog rimeligt at antage, at tilstedeværelsen af udenlandske studerende vil medføre en stigende brug af engelsk.

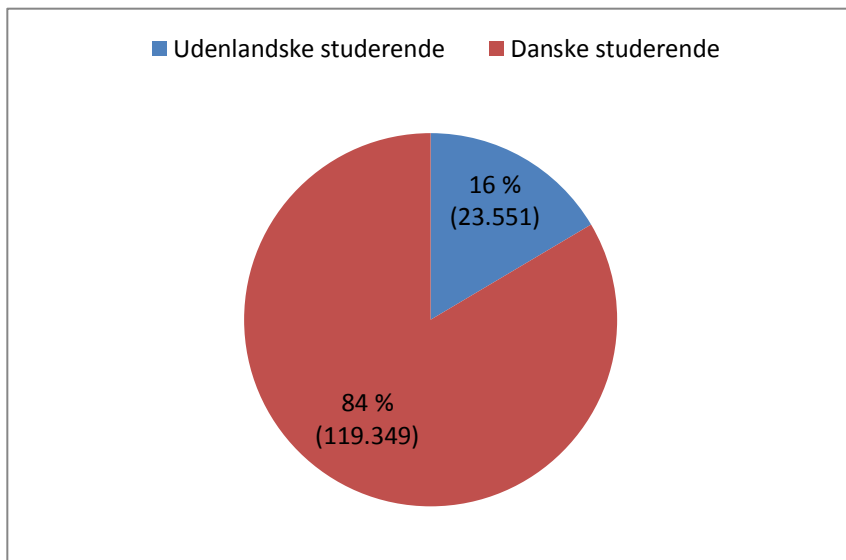
3.2 Nationalt plan

3.2.1 Studerende

Af figur 8 fremgår det, at 16 % af de studerende på Danmarks otte universiteter kommer fra udlandet. I gruppen udenlandske studerende indgår både dem, der er på studieophold i Danmark, men som normalt er indskrevet ved et universitet i udlandet (5 %), og dem, der tager en hel uddannelse ved et dansk universitet (11 %).

Dem, der kommer til Danmark på studieophold kan enten være kommet hertil som en del af et udvekslingsprogram (fx Erasmus), og de kaldes ofte for "udvekslingsstuderende". Eller de kan selv have arrangeret deres ophold, hvorfor de ofte bliver kaldt "free movers" eller "gæstestuderende". Denne gruppe defineres som "udlændinge" i deres egenskab af normalt at være indskrevet ved et universitet uden for Danmark.

Figur 8: Andel (og antal) af udenlandske og danske studerende på Danmarks otte universiteter 2011. Totalt antal studerende: 142.900

Kilde: Danske Universiteter. 2012. Universiteternes Statistiske Beredskab.

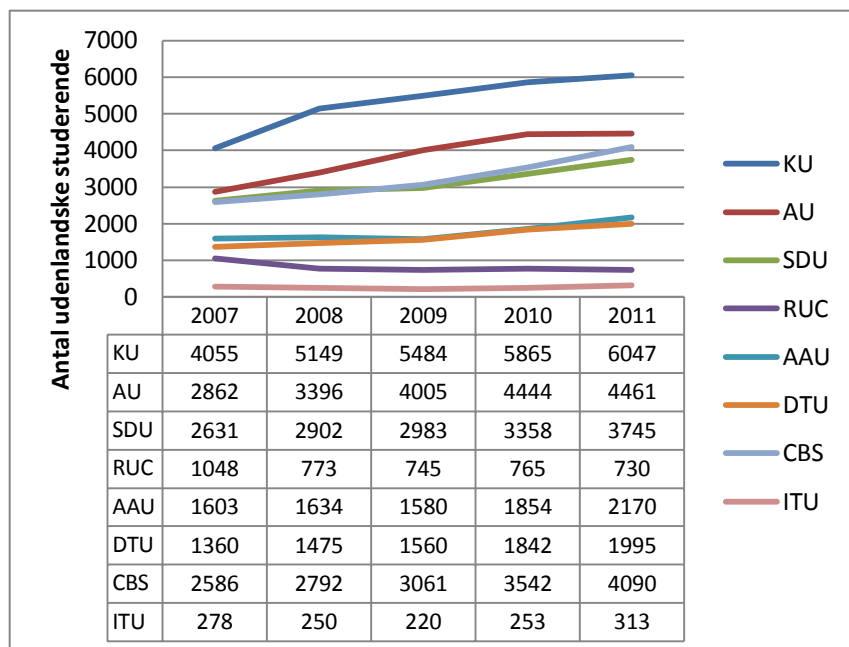
<http://www.dkuni.dk/Statistik/Universiteternes-statistiske-beredskab> (januar 2013).

Den anden gruppe, altså den gruppe af udenlandske studerende, der tager hele deres uddannelse i Danmark, defineres ved at have udenlandsk statsborgerskab. De kan altså godt være født og opvokset i Danmark (og dermed sandsynligvis være dansktalende). Det er den måde, Danske Universiteter opgør tallene på.

Der er visse forskelle på de to grupper af udenlandske studerende, dels med hensyn til afsenderland, dels med hensyn til hvilke fag de primært kommer for at studere. Det vendes der tilbage til senere i dette afsnit.

Det kan også være interessant at se på, hvilke universiteter der modtager flest udenlandske studerende, og hvordan tendensen ser ud over tid. Sammenslutningen af danske universiteter, "Danske Universiteter", har tal fra 2007–2011 fordelt på landets otte universiteter.

Figur 9: Antal udenlandske studerende over tid 2007–2011 fordelt på universitet (både studerende, der tager hele og en del af uddannelsen, indgår i optællingen)

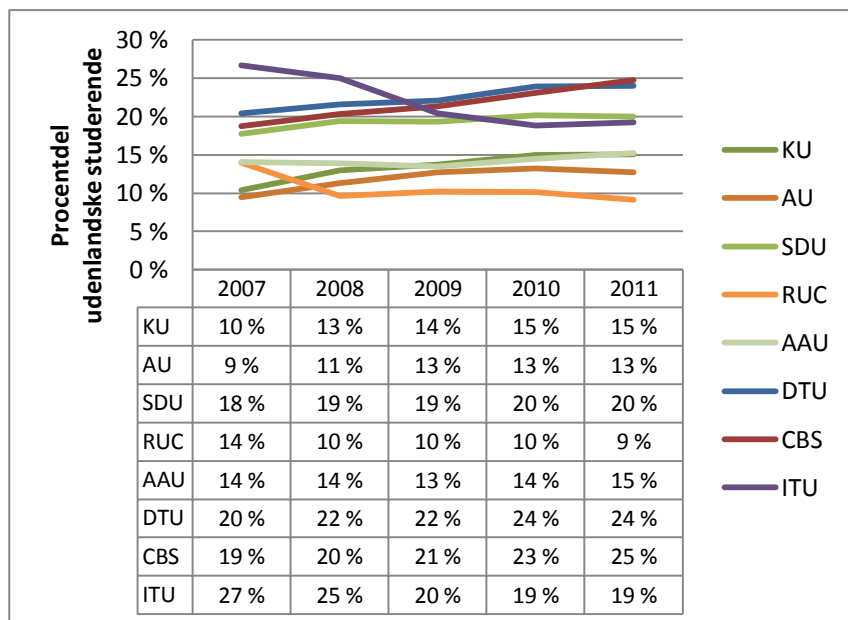
Danske Universiteter. 2012. Universiteternes Statistiske Beredskab.

<http://www.dkuni.dk/Statistik/Universiteternes-statistiske-beredskab> (januar 2013).

Når det drejer sig om, hvilket universitet der har flest udenlandske studerende, er det vigtigt at se på både antal og andel, da det universitet, der modtager flest udenlandske studerende i absolutte tal (KU), ikke er det, der har den største andel af udenlandske studerende. Hvis vi således sammenligner tallene for KU for 2011 i figur 9 og 10, fremgår det, at KU var det universitet, der i 2011 modtog flest studerende fra udlandet, nemlig 6047. I figur 10 ses imidlertid, at SDU, AAU, DTU, CBS og ITU har en større eller lige så stor andel af udenlandske studerende. For sprogbrugens vedkommende må man derfor formode, at der høres mere engelsk på gangene, i lokalerne og i studiegrupperne på CBS, hvor andelen af udenlandske studerende er størst, nemlig 25 % i 2011, end der gør på fx RUC, hvor den er mindst, nemlig 9 % i 2011. Det kan også være interessant at gøre opmærksom på, at de institutioner, der udbyder professionsorienterede uddannelser (kendt som erhvervsakademi- og professionsbacheloruddannelser i det danske system), modtager klart flere internationale studerende, relativt set, end universiteterne. På Erhvervsakademi Sjælland var fx 39 % af skolens studerende internationale i det akademiske år 2009/10 (Styrelsen for International Uddannelse 2011).

Når det drejer sig om stigning over tid, fremgår det af figur 9, at alle universiteter, med undtagelse af RUC, modtager flere studerende fra udlandet i år 2011, end de gjorde i år 2007. Når man ser på, hvor stor en andel de udenlandske studerende udgør af den samlede studenterbestand, er det tilfældet, at alle universiteter, på nær RUC og ITU, har oplevet en stigning fra 2007 til 2011. Faldet i andelen af udenlandske studerende på ITU skyldes først og fremmest, at det samlede antal af indskrevne studerende (dvs. både udenlandske og danske studerende) er steget fra 1042 i 2007 til 1.632 i 2011.

Figur 10: Procentdel af udenlandske studerende over tid 2007–2011 fordelt på universitet (både studerende, der tager hele og en del af uddannelsen i Danmark, indgår i optællingen)

Danske Universiteter. 2012. Universiteternes Statistiske Beredskab.

<http://www.dkuni.dk/Statistik/Universiteternes-statistiske-beredskab> (januar 2013).

Der findes ikke oplysninger om, hvilken sproglig baggrund de udenlandske studerende har, herunder hvorvidt de er i stand til at fungere på dansk. Der findes dog tal på, hvilke afsenderlande de udenlandske studerende kommer fra, og ud fra disse tal kan man gøre visse antagelser, selv om man bør være forsigtig med at drage for hastige konklusioner om sproglige kompetencer på baggrund af herkomstland.

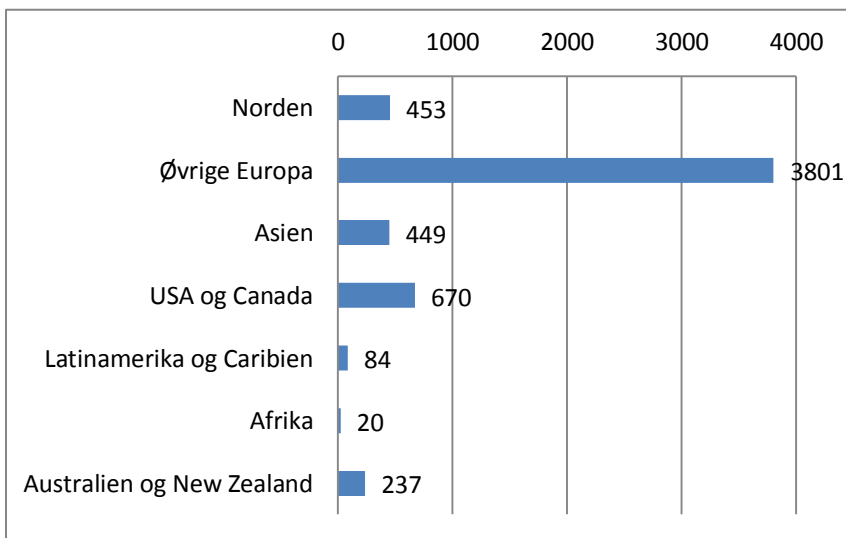
Når man skal se på, hvorfra de udenlandske studerende kommer, er det nødvendigt at skelne mellem gæste- og udvekslingsstuderende på den ene side og på den anden studerende, der kommer for at tage hele uddannelsen i Danmark. Disse to grupper af studerende kommer nemlig typisk fra forskellige områder (bemærk, at tallene for udenlandske studerende på studieophold og dem, der tager hele uddannelsen i Danmark (figur 11 og 12), kommer fra forskellige kilder og er optalt i forskellige år. Sammenligningen her skal derfor tages med forbehold). Gæste- og udvekslingsstu-

derende kommer i overvældende grad fra ikke-nordiske, europæiske lande. I figur 11 ses, at 3.801 studerende på studieophold i Danmark kommer fra ikke-nordiske, europæiske lande. Det er måske ikke forbavsende i lyset af de etablerede udvekslingsprogrammer, hvor det største og mest kendte er det europæiske Erasmusprogram.

De fleste (7.504) af de udlændinge, der kommer for at tage hele uddannelsen i Danmark, kommer også primært fra ikke-nordiske europæiske lande (se figur 12). Antallet af nordiske studerende er dog langt højere (5.356) blandt denne gruppe end blandt gæste- og udvekslingsstuderende.

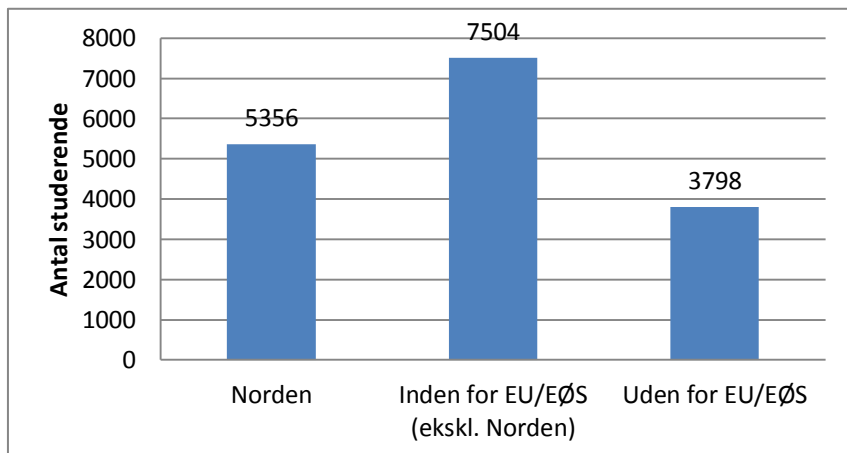
Med hensyn til sprogbrugen vil tilstedeværelsen af begge typer af udenlandske studerende medføre brug af andre sprog end dansk. Det kan dog være tilfældet, at der blandt de nordiske eller i hvert fald de skandinaviske, islandske og finlandssvenske studerende, der altså primært kommer for at tage en hel uddannelse i Danmark, bruges mere dansk, end der gør blandt de øvrige udenlandske studerende.

Figur 11: Udenlandske studerende på studieophold på en universitetsuddannelse i Danmark fordelt på afsenderlande. Antal personer i det akademiske år 2009/10. Totalt antal: 5.714

Kilde: Styrelsen for International Uddannelse 2011.

Figur 12: Udenlandske studerende på en hel uddannelse i Danmark fordelt på afsenderområde. Antal personer 2011. Totalt antal: 16.658

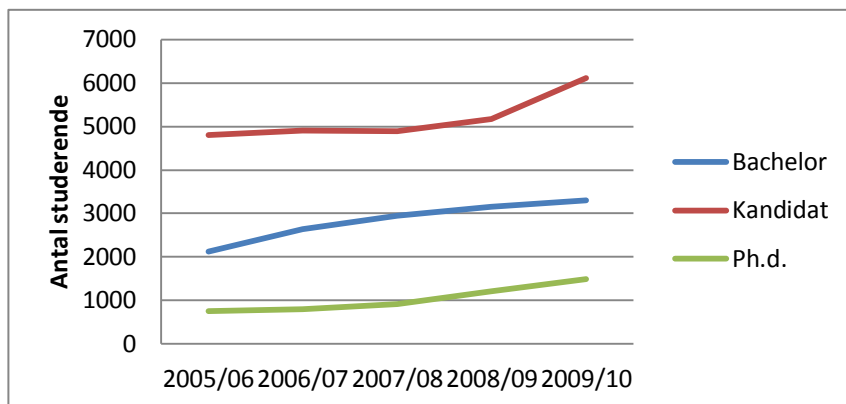
Danske Universiteter. 2012. Universiteternes Statistiske Beredskab.

<http://www.dkuni.dk/Statistik/Universiteternes-statistiske-beredskab> (januar 2013).

Det er også tilfældet, at de udenlandske studerende, der tager en hel uddannelse i Danmark, primært kommer for at læse en kandidat- eller masteruddannelse. Som det fremgår af figur 13, var der over 6.000 udenlandske studerende indskrevet som kandidatstuderende på et dansk universitet i det akademiske år 2009/10. Det tilsvarende tal for udenlandske bachelorstuderende var 3.298. De udenlandske ph.d.-studerende udgjorde i samme år 1.494, dog inkluderer dette tal også ph.d.-studerende ved andre institutioner end universiteterne, fx Arkitektskolerne i København og Århus (Styrelsen for International Uddannelse 2011). Bemærk, at dette er antal og ikke andel, og når det tages i betragtning, at der bliver færre og færre studerende samlet set (altså både danskere og udlændinge), jo højere op i uddannelsessystemet man kommer, vil udenlandske studerende udgøre en stigende andel i den samlede studenterbestand, og jo mere engelsk må man formode, at der bruges.

Disse tal stemmer overens med, at udbuddet af engelsksprogede uddannelser (se kapitel 4) netop er størst på kandidatniveau. Kandidatniveauet er også det uddannelsesniveau, hvor den langt største stigning i antallet af udenlandske studerende er sket fra 2008/09–2009/10.

Figur 13: Udenlandske studerende på en hel uddannelse i Danmark fordelt på uddannelsesniveau. Antal personer 2005/06–2009/10. Ph.d.-niveau indbefatter også ph.d.er ved andre institutioner end universiteterne, fx Kunstakademiets Arkitektskole (hvorfra der blev uddannet 8 i 2009/10) og Arkitektskolen Aarhus (hvorfra der blev uddannet 4 i 2009/10)

Kilder: Styrelsen for International Uddannelse og Videnskabsministeriet 2011.

3.2.2 Nyansatte

Universiteterne har ofte målsætninger om international rekruttering. International rekruttering kan forstås på flere måder. Det kan være rekruttering af forskere med udenlandsk statsborgerskab eller rekruttering af forskere med dansk statsborgerskab, som kommer eller evt. kommer tilbage fra en udenlandsk institution. Hertil kommer, at personer med udenlandsk statsborgerskab godt kan have haft deres seneste ansættelsessted ved en dansk institution. I denne rapport, hvor fokus er på sprogbrugen, medtages kun den gruppe af personer, der har udenlandsk statsborgerskab, og som kommer direkte fra en institution i udlandet. Dette er, fordi forskere med dansk statsborgerskab og forskere med udenlandsk statsborgerskab, der allerede er bosat i Danmark, må formodes (uden tvivl i stærkt varierende omfang) at kunne begå sig på dansk.

Det skal bemærkes, at der kun gives tal på nyansatte forskere, dvs. at tallene ikke siger noget om andelen af udenlandske forskere i forhold til den samlede stab. Da målrettet rekruttering fra udlandet er et forholdsvis nyt fænomen, må det forventes, at andelen af udenlandske forskere er større blandt de nyansatte end blandt de ansatte som helhed.

Tabel 4: Ansættelser i stillinger opgjort på stillingskategori og universitet 2007-2009. Den ansatte havde udenlandsk statsborgerskab og var ansat i udlandet umiddelbart før ansættelsen i Danmark (adjunktniveau inkluderer postdocs, og lektorniveau inkluderer seniorforskere)

	Professor		Lektor		Adjunkt		I alt	
	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel
KU	15	7 %	22	9 %	52	18 %	89	12 %
AU	11	8 %	18	7 %	128	29 %	157	19 %
SDU	8	9 %	32	24 %	48	21 %	88	19 %
RUC	0	0 %	3	7 %	3	9 %	6	7 %
AAU	4	5 %	3	2 %	29	18 %	36	10 %
DTU	2	4 %	30	17 %	129	40 %	161	29 %
CBS	21	25 %	10	14 %	21	26 %	52	22 %
ITU	1	25 %	5	23 %	9	32 %	15	28 %
<i>I alt</i>	62	9 %	123	11 %	419	26 %	604	18 %

Kilde: Styrelsen for Universiteter og Internationalisering (tidl. Universitets- og Bygningsstyrelsen).

I tabel 4 gives et overblik over antallet og andelen af ansættelser mellem 2007–2009, hvor den ansatte havde udenlandsk statsborgerskab og var ansat i udlandet umiddelbart før ansættelsen i Danmark. Tallene er fordelt på stillingskategori og universitet.

Som det fremgår af tabel 4, udgjorde udenlandske medarbejdere samlet set 18 % af de nyansatte på landets otte universiteter. Der er dog stor variation mellem universiteterne, med hensyn til hvor meget de rekrutterer internationalt. DTU står for den største udenlandske rekruttering med 29 % samlet for professorer, lektorer og adjunkter. RUC står for den laveste andel med 7 %.

Danmarks IT-Center for Uddannelse og Forskning (Ståhle 2011) har også tal over tid (fra perioden 2004–2006 og perioden 2007–2009) på antallet af udenlandske nyansatte. Af disse optællinger fremgår det, at antallet af udenlandske (dvs. individer med ikke-dansk statsborgerskab) nyansatte med ansættelse i udlandet umiddelbart før rekrutteringen udgjorde 231 personer i perioden 2004–2006, mens antallet i perioden 2007–2009 var steget til næsten det tredobbelte, nemlig 604. En del af forklaringen på dette er dog, at der i det hele taget var større rekruttering i den senere periode. Det ses i, at den procentuelle stigning ikke er lige så markant, men dog tydelig, idet den gik op fra 12 til 18 % i de to perioder. Det giver desværre ikke mening at sammenligne tallene fordelt på universiteter og fag over tid pga. databrud. Databruddet skyldes især de mange fusioner, der har fundet sted på universitetsområdet.

3.3 Fagopdelt

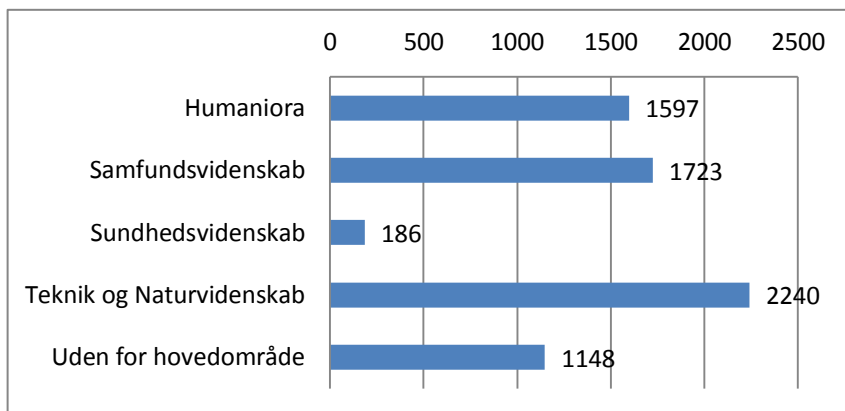
I dette afsnit gennemgås, hvordan de udenlandske studerende og nyansatte fordeler sig på de forskellige fag.

3.3.1 *Studerende*

Udvekslings- og gæstestuderende behandles adskilt fra de udenlandske studerende, der tager hele deres uddannelse i Danmark. Der er store forskelle på, hvilke fag de to grupper kommer for at læse, ligesom der som allerede vist er forskel på, hvilke lande de kommer fra.

I figur 14 ses antallet af udvekslings- og gæstestuderende fordelt på fag. Det fremgår, at de fleste studerende der kommer til Danmark for at tage en del af deres uddannelse, gør det for at studere de teknisk-naturvidenskabelige fag (2.240 personer). Herefter kommer samfundsvidenskab (1.723) og humaniora (1.597), efterfulgt af de studerende, der læser et fag, der ligger uden for deres hovedområde (1.148). "Uden for hovedområde" betyder, at de studerende er kommet til Danmark for at læse et fag, som ikke falder inden for det område, de studerer i deres hjemland. Alle de 1.148 studerende, der falder ind under denne gruppe, er studerende ved Copenhagen Business School, hvilket giver mening, da CBS' anvendelsesorienterede kurser gør stedet attraktivt for studerende, der ønsker at supplere deres uddannelse med sådanne moduler. Til sidst kommer de udenlandske studerende, der tager en del af deres sundhedsvidenskabelige uddannelse ved et dansk universitet (186).

Figur 14: Antal af udvekslings- og gæstestuderende i Danmark fordelt på fag 2011. Totalt antal: 6.893. Tallene for humaniora og samfundsvidenskab kan være noget højere end det, som fremgår af figuren, da der ikke findes data på disse fra CBS. Humaniora inkluderer teologi og pædagogik, og samfundsvidenskab inkluderer jura

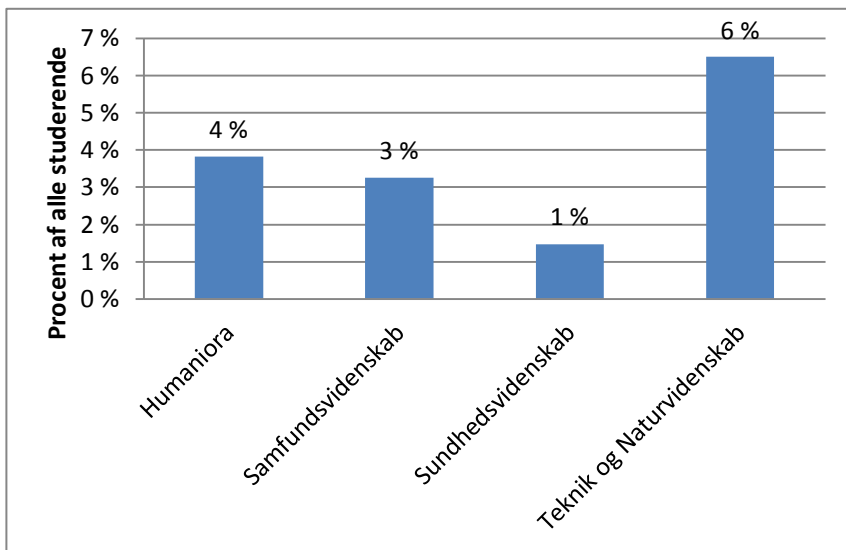

Danske Universiteter. 2012. Universiteternes Statistiske Beredskab.

<http://www.dkuni.dk/Statistik/Universiteternes-statistiske-beredskab> (januar 2013).

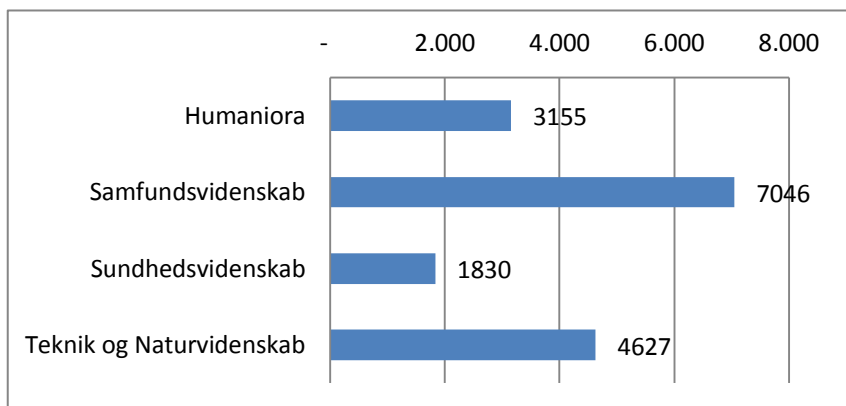
Selv når der tages højde for det totale antal af indskrevne studerende, er det stadigvæk tilfældet, at de teknisk-naturvidenskabelige fagområder tiltrækker flest udvekslings- og gæstestuderende (figur 15). På disse fag udgøres 6 % af de studerende af udvekslings- og gæstestuderende. Herefter kommer (måske overraskende) humaniora med 4 % efterfulgt af samfundsvidenskab (3 %) og til sidst sundhedsvidenskab på 1 %.

Figur 15: Andel af udvekslings- og gæstestuderende fordelt på fag 2011. Totalt antal indskrevne studerende: 142.900. Humaniora inkluderer teologi og pædagogik, og samfundsvidenskab inkluderer jura

Danske Universiteter. 2012. Universiteternes Statistiske Beredskab.
<http://www.dkuni.dk/Statistik/Universiteternes-statistiske-beredskab> (januar 2013).

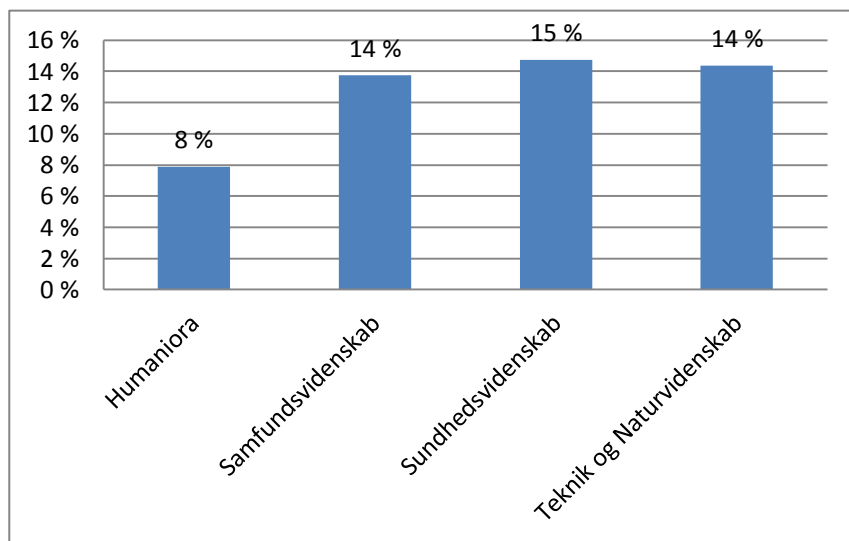
Figur 16: Antal af udenlandske studerende, der tager en hel uddannelse i Danmark, fordelt på fag 2011. Totalt antal: 16.658. Humaniora inkluderer teologi og pædagogik, og samfundsvidenskab inkluderer jura

Danske Universiteter. 2012. Universiteternes Statistiske Beredskab.
<http://www.dkuni.dk/Statistik/Universiteternes-statistiske-beredskab> (januar 2013).

I figur 16 fremgår det, hvor mange udenlandske studerende der tager hele uddannelsen i Danmark, og inden for hvilke fagområder de tager den. Langt de fleste, der kommer til Danmark for at tage en hel uddannelse, kommer for at studere inden for de samfundsvidenskabelige fag (7.046). Dette kan forekomme overraskende, da det ofte antages, at de fagområder, hvor undervisning på engelsk er mest udbredt, er teknik- og natur- samt sundhedsvidenskab, hvor der kun er henholdsvis 4.627 og 1.830 udenlandske studerende. Det er dog vigtigt også at se på de relative tal (se figur 17).

Figur 17: Andel af udenlandske studerende på en hel uddannelse fordelt på fag 2011. Totalt antal indskrevne studerende: 136.007 (ekskl. udvekslings- og gæstestuderende). Humaniora inkluderer teologi og pædagogik, og samfundsvidenskab inkluderer jura

Danske Universiteter. 2012. Universiteternes Statistiske Beredskab.

<http://www.dkuni.dk/Statistik/Universiteternes-statistiske-beredskab> (januar 2013).

Når der tages højde for det totale antal af indskrevne studerende, viser det sig, at sundhedsvidenskab fører an med hensyn til udenlandske studerende, der tager hele uddannelsen i Danmark (15 %). Sundhedsvidenskab er dog tæt efterfulgt af både teknik og naturvidenskab samt samfundsvidenskab. Det er måske overraskende, at samfundsvidenskab har lige så stor andel af udenlandske studerende på en hel uddannelse som teknik og naturvidens-

skab (begge 14 %). Humaniora ligger i bund med 8 % udlændinge, der tager en hel uddannelse i Danmark.

3.3.2 Nyansatte

Det er også interessant at se på udenlandske ansatte i forhold til fagområde. Det fremgår af tabel 5, at der er en del variation i rekruttering af udenlandske medarbejdere med hensyn til fagområde. Det er de natur- og teknikvidenskabelige fagområder, der står for den største udenlandske rekruttering med henholdsvis 28 og 24 % nyansatte fra udlandet. Humaniora og sundhedsvidenskab står for den laveste andel rekruttering af udenlandske medarbejdere med henholdsvis 11 og 10 %. Samfunds- og jordbrugs- og veterinærvidenskab ligger i midten med henholdsvis 14 og 13 %.

Tabel 5: Ansættelser i stillinger på professor-, lektor- og adjunktniveau i 2007- 2009, hvor den ansatte havde udenlandsk statsborgerskab og var ansat i udlandet umiddelbart før ansættelsen i Danmark, opgjort på stillingskategori og videnskabeligt hovedområde

	Professor		Lektor		Adjunkt		I alt	
	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel
HUM	5	8 %	13	9 %	27	13 %	45	11 %
SAM	30	14 %	26	10 %	59	18 %	115	14 %
NAT	6	5 %	39	16 %	182	39 %	227	28 %
JORD	3	8 %	4	5 %	22	21 %	29	13 %
SUND	12	7 %	8	5 %	29	16 %	49	10 %
TEK	6	9 %	33	18 %	100	31 %	139	24 %
<i>I alt</i>	62	9 %	123	11 %	419	26 %	604	18 %

Kilde: Universitets- og Bygningsstyrelsen 2011.

Bemærk, at adjunktniveau inkluderer postdocs, og lektorniveau inkluderer seniorforskere. Humaniora inkluderer teologi, mens pædagogik her er inkluderet i samfundsvidenskab sammen med jura (se Ståhle 2011: 16 for øvrige faginddelinger).

3.4 Sammenfatning

Med hensyn til udenlandske studerende og ansatte kommer 16 % af de studerende på Danmarks otte universiteter fra udlandet. I denne gruppe indgår både udenlandske studerende, der er på et kortere studieophold i Danmark (5 %), og dem, der tager en hel uddannelse ved et dansk universitet (11 %). Der er stor variation blandt universiteterne med hensyn til,

hvor stor andel af udenlandske studerende de har. CBS og DTU ligger i top på henholdsvis 25 og 24 %, og AU og RUC lavest på henholdsvis 13 og 9 %.

Der er forskelle på, hvilke fag de to typer af udenlandske studerende kommer for at studere. Udvekslings- og gæstestuderende kommer primært til Danmark for at studere de teknik- og naturvidenskabelige fagområder, hvor de udgør 6 % af de studerende. Herefter kommer humaniora, samfundsvidenskab og til sidst sundhedsvidenskab, hvor andelen af udvekslings- og gæstestuderende udgør henholdsvis 4, 3 og 1 %.

De udenlandske studerende, der tager hele deres uddannelse i Danmark, kommer derimod primært for at læse sundhedsvidenskab, hvor de udenlandske studerende udgør 15 %. Sundhedsvidenskab er dog tæt efterfulgt af teknik og naturvidenskab samt samfundsfag, der begge har 14 % udenlandske studerende. Sidst kommer humaniora med 8 %.

Andelen af udenlandske nyansatte lå samlet set i 2007–2009 på 18 % på landets otte universiteter, men også her er der stor variation afhængigt af fagområde. Det er de natur- og teknikvidenskabelige fagområder, der står for den største udenlandske rekruttering med henholdsvis 28 og 24 % af de nyansatte fra udlandet. Humaniora og sundhedsvidenskab står for den laveste andel rekruttering af udenlandske medarbejdere, med henholdsvis 11 og 10 %. Samfunds- og jordbrugs- og veterinærvidenskab ligger i midten med henholdsvis 14 og 13 %.

4. Undervisningssprog

4.1 Indledning

Universiteternes internationaliseringsstrategier betoner ofte vigtigheden af at tiltrække udenlandske studerende, og deres hjemmesider giver kursus- og uddannelsesbeskrivelser på engelsk, der er rettet til udenlandske studerende, hvad enten det drejer sig om udvekslings- og gæstestuderende eller om udenlandske studerende, der skal tage hele deres uddannelse ved et dansk universitet. Flere universiteter har målsætninger om, at de skal udvide deres repertoire af engelsksprogede uddannelser.

På trods af dette er det ikke altid helt ligetil at få brugbare tal for, hvor omfattende den engelsksprogede undervisning er på universiteterne. Danmarks Evalueringsinstitut lavede på bestilling af Universitets- og Bygningsstyrelsen en optælling i 2010 (delvist baseret på en tidligere optælling foretaget af Universitets- og Bygningsstyrelsen og det daværende Rektorkollegium i 2007), men denne rapport giver kun absolutte tal og ikke den procentuelle andel af engelsksprogede uddannelser.

Det kan skyldes, at det er svært at få nøjagtige tal på, da en del af de uddannelser, der udbydes på engelsk, også udbydes på dansk, men formentlig kun hvis der er interesse for det blandt de studerende. Hertil kommer, at det i et vist omfang står underviserne frit for at skifte undervisningssproget til dansk, hvis der er enighed blandt de studerende om at gøre det, og underviseren er i stand til det (Danmarks Evalueringsinstitut 2010). Sådanne omstændigheder gør det svært at få nøjagtige tal på det samlede antal af uddannelser, og i hvilket omfang de rent faktisk udbydes på henholdsvis engelsk og dansk.

Det er vigtigt i fremtidige rapporter at kende andelen af engelsksprogede uddannelser i forhold til det totale antal, da man må formode, at det totale antal af uddannelser (både engelsk- og dansksprogede) er steget over årene i takt med den generelle stigning i antallet af personer, der tager en universitetsuddannelse.

En anden opgørelse er foretaget af Universitets- og Bygningsstyrelsen, og den giver data over tiden fra 2007 til 2011. Disse tal anses for at være de mest sikre på området, og de er indsamlet af og verificeret af universiteterne og ACE (Akkrediteringsinstitutionen). Ministeriet for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser er p.t. (januar 2013) ved at opdatere oversigterne, og nye tal forventes i løbet af 2013.

Kapitlet her giver kun optællinger på hele uddannelser. For at få et samlet overblik over, hvor stor en del af undervisningen der foregår på engelsk, ville det være nødvendigt også at give opgørelser over, hvor stor en del af de enkeltstående kurser, der samlet udgør en hel uddannelse på de enkelte universiteter og fakulteter, der udbydes på engelsk. Dette er dog et arbejde, der vil være forbundet med meget stor usikkerhed. For det første er det svært at vide med sikkerhed, hvor mange af de kurser der angives (fx i kursuskatalogerne på institutternes hjemmesider), der rent faktisk ender med at blive udbudt. Det kan også være tilfældet, at der kan være flere undervisere på samme kursus, der bruger hver sit sprog. Desuden kan kursislitteraturen være på ét sprog og undervisningssproget et andet. Forfatteren til denne rapport har fx erfaret, at nogle kurser på grunduddannelsen på datalogi, fysik og kemi på KU blev givet på engelsk, selvom undervisningssproget var angivet til dansk. Dette skyldtes, at underviserne var tyske og finlandssvenske, og at de studerende derfor foretrak, at der blev talt engelsk frem for tysk og svensk. Dette billede svarer til svenske undersøgelser (Söderlundh 2010). På grund af disse omstændigheder gives her kun tal på hele uddannelser, og sprog på de enkeltstående kurser overlades til fremtidige undersøgelser.

4.2 Nationalt plan

Som det fremgår af tabel 6, var 20 % af uddannelserne på Danmarks universiteter engelsksprogede i 2011. Der er stor forskel på antallet af engelsksprogede uddannelser, når man sammenligner bachelor- og kandidatniveau. Det er næppe overraskende, at langt den overvejende del af engelsksprogede uddannelser er på kandidat- eller masterniveau, hvor 26 % af det samlede udbud er på engelsk. På bachelorniveau var 6 % af uddannelserne på engelsk. Dette hænger sammen med, hvilket niveau de

udenlandske studerende (der tager hele uddannelsen i Danmark) typisk befinder sig på, nemlig kandidatniveau (se kapitel 3, figur 13). Denne opdeling har formentlig at gøre med, at jo mere specialiseret undervisningen bliver, jo større er tilstedeværelsen af ikke-dansktalende undervisere og studerende. Sagt på en anden måde: Jo mere specifik viden er, jo længere væk skal man for at finde nogen, der kan formidle den, og/eller der vil tilegne sig den.

Tabel 6: Antal (og procentdel) af uddannelser, der udbydes på engelsk 2007–2011 på Danmarks otte universiteter. Opgørelsen er opdateret i 2009 og ultimo 2011. Bemærk: 2009- og 2011-opgørelsen tager ikke hensyn til uddannelser, der er nedlagt siden 2007, idet denne viden ikke findes systematisk fra før 2010. Opgørelsen medregner desuden kun de uddannelser, der udelukkende udbydes på engelsk. Der fandtes i 2007 ca. 62 uddannelser, der blev udbudt på både dansk og engelsk

	2007	2009	2011
Bachelor	16 (6 %)	19 (7 %)	20 (6 %)
Kandidat/master	109 (20 %)	136 (23 %)	165 (26 %)
Samlet udbud	135 (17 %)	165 (19 %)	197 (20 %)

Kilde: Universitets- og Bygningsstyrelsen (data fra 2007) og ACE's (Akkrediteringsinstitutionen) oversigt over nye godkendte uddannelser siden 2007.

Når der ses på udviklingen over tid, ser det ud til, at der er sket en vækst i udbuddet af engelsksprogede uddannelser på kandidatniveau. Disse er steget fra 109 i 2007, til 136 i 2009 og 165 i 2011. Når der imidlertid tages højde for det samlede antal af uddannelser (altså både de engelsk- og de dansksprogede), er stigningen ikke lige så markant, idet engelske uddannelser udgør henholdsvis 20, 23 og 26 % i de tre optællingsår. Det vil sige, at selvom det er rigtigt, at der er kommet flere engelsksprogede uddannelser, så hører det også med til billedet, at der er kommet flere dansksprogede uddannelser. Denne udvikling kan sammenlignes med væksten i ph.d.-afhandlinger forfattet på engelsk, som også skal ses i lyset af, at det samlede antal af ph.d.-afhandlinger (dvs. også dem, der er forfattet på dansk) er steget. Igen bliver vi altså mindet om, at den vækst, der er sket i brugen af engelsk på diverse områder, delvis hænger sammen med andre demografiske forandringer og politiske beslutninger, som gør, at der er flere, der går på universitetet i dag end tidligere.

4.3 Fagopdelt

Som nævnt foretog Danmarks Evalueringsinstitut i 2010 en egen optælling over antallet af engelsksprogede kandidatuddannelser på Danmarks otte universiteter.

Tabel 7: Antal af kandidatuddannelser på Danmarks otte universiteter, der udbydes på engelsk 2010. Samfundsvidenskab indbefatter også erhvervsøkonomi og erhvervssprog. Andre oplysninger om faginddelinger gives ikke i rapporten

	KU	AU	SDU	RUC	AAU	DTU	CBS	ITU	I alt
Humaniora	8	5	4	3	3	-	-	-	23
Samfundsvidenskab	3	4	3	5	5	-	7	-	27
Teologi	2	1	-	-	-	-	-	-	3
Naturvidenskab	29	29	9	6	7	-	-	-	80
Sundhedsvidenskab	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Teknisk videnskab	-	-	2	-	31	24	-	2	59
<i>Totalt</i>	<i>42</i>	<i>39</i>	<i>19</i>	<i>14</i>	<i>46</i>	<i>24</i>	<i>7</i>	<i>2</i>	<i>193</i>

Kilde: Danmarks Evalueringsinstitut.

Ifølge denne kortlægning foretaget i 2010 udbydes i alt 193 af universiteternes kandidatuddannelser på engelsk. At der er komplikationer i, hvordan det bedst opgøres, ses i de divergerende tal fra Danmarks Evalueringsinstitut og Universitets- og Bygningsstyrelsen. Ifølge førstnævnte var der i 2010 193 engelsksprogede universitetsuddannelser på danske universiteter, hvor der ifølge sidstnævnte kun var 165 året efter. Det forekommer usandsynligt, at der skulle være tale om en reel, og temmelig markant, nedgang i udbuddet af engelsksprogede uddannelser på et år, og forskellen skal formentlig tilskrives de tidligere omtalte vanskeligheder med at opgøre tallene. Der er desværre ikke nogen oplysninger om, hvor stor andel dette udgør af det totale udbud, men tabel 6 kan give et vist indtryk af det for hele landet. Dog skal det huskes, at optællingsåret ikke er det samme, og der kan også være andre metodiske forskelle der gør, at optællingerne ikke er helt sammenlignelige.

Af tabel 7 fremgår også antallet af engelsksprogede kandidatuddannelser fordelt på universitet og fagområde. Bemærk, at mange fagområder ikke er relevante for visse universiteter. Det monofakultære universitet Danmarks Tekniske Universitet, udbyder således kun uddannelser inden for de tekniske videnskaber. Når man ser på antallet af engelsksprogede kandidatuddannelser fordelt på fagområder, fremgår det (måske ikke

overraskende), at det er de naturvidenskabelige fag, der med et omfang på 80 står for det største antal af engelsksprogede uddannelser. Dernæst kommer de tekniske videnskaber, hvor 59 uddannelser udbydes på engelsk. Herefter er der et stort spring ned til samfundsvidenskab og humaniora, hvor kun under halvt så mange uddannelser udbydes på engelsk. Teologi og sundhedsvidenskab ligger helt i bund med henholdsvis 3 og 1 af deres kandidatuddannelser på engelsk. Igen skal det dog understreges, at disse tal ikke siger noget om andelen af engelsksprogede uddannelser, da det samlede antal af uddannelser ikke kendes.

4.4 Sammenfatning

Med hensyn til udbuddet af engelsksprogede uddannelser var samlet set 20 % af uddannelserne på Danmarks universiteter engelsksprogede i 2011. Der er dog stor forskel på antallet af engelsksprogede uddannelser, når man sammenligner bachelor- og kandidatniveau. På kandidat- eller masterniveau var 26 % af det samlede udbud på engelsk. På bachelorniveau var 6 % af uddannelserne på engelsk.

Der er også store forskelle på de forskellige fagområder. De naturvidenskabelige fag står med et antal på 80 for det største antal engelsksprogede uddannelser. Dernæst kommer de tekniske videnskaber, hvor 59 uddannelser udbydes på engelsk. Herefter er der et stort spring ned til samfundsvidenskab og humaniora, hvor kun under halvt så mange uddannelser udbydes på engelsk. Teologi og sundhedsvidenskab ligger helt i bund med kun 3 og 1 af deres kandidatuddannelser på engelsk. Der findes ikke tal for det samlede antal af uddannelser, og dermed er det ikke muligt at udregne andelen af engelsksprogede uddannelser fordelt på fagområde. Endvidere skal der gøres opmærksom på, at tallene kun gælder hele BA- og MA-uddannelser og ikke inkluderer de givetvis mange enkeltstående kurser, der udbydes på engelsk. Endelig savnes helt tal for ph.d.-niveauet.

5. Sprogpolitiske dokumenter

5.1 Indledning

I dette afsnit gives der et indblik i centrale sprogpolitiske dokumenter på supranationalt, nationalt og institutionelt plan. Til forskel fra de tidligere kapitler, der omhandlede beskrivelser af faktiske forhold, handler dette kapitel om idealer. De giver med andre ord et indblik i, hvordan forskellige parter mener, at den sproglige situation ideelt *bør* se ud.

5.2 Nationalt plan

På nationalt plan har der været en række sprogpolitiske initiativer, der har været rettet mod forholdet mellem engelsk og dansk på universitetsområdet. Deciderede sprogpolitiske udspil er kommet i flere omgange fra Kulturministeriet og/eller regeringen (2003, 2004, 2008, 2009) og Dansk Sprognævn (2003, 2007, 2012).

Kulturministeriets rapport *Sprog på spil – et udspil til en dansk sprogpolitik* (2003) og *Sprog til tiden* (2008) er forfattet af udvalg af eksperter på området nedsat af regeringen, og dokumenterne fra 2004 og 2009 er Kulturministeriets og regeringens opfølgning på rapporterne.

I 2004-opfølgningen hedder det om publiceringssprog:

Det hører med til et kultursprog, at sproget også benyttes som videnskabsprog. Hvis dansk fortsat skal kunne bruges i fagligt krævende sammenhænge, er der behov for en parallelsproglighed i såvel forskningen som undervisningen. Der er behov for en strategi, hvor dansk styrkes, uden at engelsk eller andre relevante fremmedsprog nedprioriteres. For at imødegå domænetab er det regeringens ønske, at doktorafhandlinger, herunder ph.d.-afhandlinger, udarbejdet af danske forskere på fremmede sprog i fremtiden skal ledsages af en mere udførlig sammenfatning på dansk end den, der stilles krav om i dag (Kulturministeriet 2004: 7).

Om universitetsuddannelser:

Som et led i bestræbelserne på at gøre de danske universiteter attraktive for udenlandske studerende og forskere er det helt afgørende, at de kan tilbyde engelsksprogede kurser og uddannelser. Internationalisering og tilstedeværelsen af udenlandske forskere og studerende øger kvaliteten i de danske universitetsuddannelser – ikke mindst til gavn for de danske studerende. Derfor er det også glædeligt, at universiteterne har fulgt Folketingets opfordring til at øge udbuddet af fremmedsprogede uddannelser (Kulturministeriet 2004: 7–8).

I 2009-opfølgningen er et af indsatspunkterne ”Styrkelse af dansk på universiteterne:”

Når der også tales dansk på universiteterne, og når der gøres en indsats for at fastholde fagsprogene på dansk, vil det efter regeringens opfattelse samlet set bidrage til, at Danmark står bedre rustet i den globale konkurrence (Regeringen 2009: 7).

Men den overordnede satsning er på internationalisering, og som en konsekvens heraf på mobilitet på tværs af landegrænser og engelsksproget undervisning:

Universiteterne skal være rustede til den globale konkurrence. Det bliver de ved at have fokus på internationaliseringen. Forskning og uddannelse af høj kvalitet forudsætter, at de danske universiteter kan samarbejde med udenlandske forskere og tiltrække udenlandske forskere og studerende. Universiteterne må derfor kunne arbejde på det eller de sprog, der bedst sikrer den udvikling (Regeringen 2009: 7).

I Dansk Sprognævns notat om dansk sprogpolitik (2003: 1) udgør universitetsområdet et selvstændigt punkt ud af fire indsatsområder:

- at dansk sikres som et komplet sprog der er brugbart i uddannelse og forskning
- at det faglige niveau ikke synker pga. danske underviseres og studenters begrænsede beherskelse af fremmedsprog
- at undervisning på fremmedsprog ikke forplanter sig nedad i uddannelsessystemet

- at faglig formidling til offentligheden ikke hæmmes pga. manglende dansk fagsprog.

De samme mål opstilles også, lidt omformuleret, i den reviderede udgave af notatet i 2007.

Det ses, at selv om nævnet anerkender de mange fordele ved at bruge engelsk, er deres primære mål en styrkelse af dansk. I Sprognævnets nyes-te rapport (2012: 12) anbefales:

- At især universiteterne fremover gør specifikt rede for hvordan man sikrer udviklingen af det danske fagsprog på de enkelte uddannelser.
- At der ligesom for grundskolen og ungdomsuddannelserne oprettes en flersproget termbank hvor fagudtryk samles, og hvor fx de begreber som defineres i undervisningen på både dansk og engelsk registreres og deles med andre. En flersproget termbank kan uden problemer indeholde fagudtryk på flere niveauer og derfor anvendes på alle uddannelser.
- At der sikres relevante publiceringskanaler til formidling af forskningsresultater på dansk på højt niveau. Det kan fx ske gennem en forøgelse af midlerne til publikationsstøtteordningerne.

Det er også værd at bemærke, at de skandinaviske lande har været stærkt inspirerede af hinanden på det sprogpoltiske område. I Norge er de vigtigste nationalpolitiske sprogdokumenter *Norsk i hundre! Norsk som nasjonalspråk i globaliseringens tidsalder. Et forslag til strategi* (Språkrådet 2005) og *Mål og mening: ein heilskapleg norsk språkpolitikk* (Kultur- og Kyrkjedepartementet 2009). I Sverige er de *Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket* (Statens Offentliga Utredningar 2002) og *Bästa språket – en samlad svensk språkpolitik* (Regeringen 2005). I disse dokumenter genfindes de centrale sprogpoltiske begreber "samfundsbærende sprog" og "parallelsproglighed".

På nordisk plan har Nordisk Ministerråd også budt ind med et vigtigt sprogpoltisk dokument, nemlig deklaration om nordisk sprogpolitik (Nordisk Ministerråd 2006), som Danmark underskrev i 2007. I denne deklaration, som også har været inspirationskilde til de nationale sprogpoltiske

dokumenter, har universiteternes sprogvalg sit eget punkt og udgør ca. $\frac{1}{5}$ af den samlede tekst. Her er ”parallelsproglighed” et udtalt mål:

- Med parallelsproglighed menes en samtidig anvendelse af flere sprog inden for et eller flere områder. Det ene sprog fortrænger eller erstatter ikke det andet, men sprogene anvendes parallelt. [...] En konsekvent politik mht. parallelsproglighed indebærer.
- At såvel Nordens samfunds bærende sprog som engelsk bør kunne anvendes som videnskabelige sprog.
- At formidling af videnskabelige resultater på Nordens samfunds bærende sprog bør være meriterende.
- At undervisningen i videnskabeligt fagsprog, især det skriftlige, bør tilbydes på både engelsk og på Nordens samfunds bærende sprog.
- At universiteter og andre videnskabelige institutioner vil udvikle langsigtede strategier for sprogvalg, parallelsproglighed, sprogundervisning og oversættelsesstøtte inden for deres virkefelter (Nordisk Ministerråd 2006: 13)

Endelig er det værd at nævne et sprogpolitisk dokument fra EU, som også har inspireret den nationale sprogpolitik. Den Europæiske Union har politisk forpligtet sig til at bevare og understøtte sproglig mangfoldighed, og adskillige dokumenter fra EU-Kommissionen anbefaler en generel politisk målsætning om, at alle borgere i EU skal lære deres modersmål plus minimum to fremmedsprog; en målsætning, som de videregående uddannelser skal bidrage til at opfylde (EU 2003).

5.3 Universitetsopdelt

Universiteterne er fra flere instanser, herunder Kulturministeriet, Nordisk Ministerråd, Danske Universiteter og Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling, blevet opfordret til at udforme sprogpolitikker. Det har ført til, at de fleste af de otte universiteter i Danmark i dag har en sprogpolitik. Universiteternes sprogpolitik varierer kraftigt i omfang. I tabel 8 fremgår det således, at de udgør mellem $\frac{1}{2}$ og 10 sider. Nogle universiteter, som fx

Københavns Universitet og Danmarks Tekniske Universitet, har ikke et særskilt sprogpolitisk dokument, men der står noget om sprogpolitik i andre dokumenter. De fleste sprogpolitikker er offentligt tilgængelige på universiteternes hjemmesider.

Tabel 8: Omfang og oprettelsesdato for sprogpolitik på Danmarks otte universiteter

	Sprogpolitik som særskilt dokument	Offentliggjort	Antal sider
AAU	Ja	10. maj 2009	1
AU	Ja	18. marts 2004	1
CBS	Ja	Februar 2006	10
DTU	Nej (sprogpolitik indgår i uddannelsespolitikken)	2010	¼
ITU	Ja (men ikke offentligt tilgængeligt)	Juni 2011	8
KU	Nej (men sprogpolitikken udgør særskilt afsnit i udviklingsstrategien)	2007	¼
RUC	Ja	11. januar 2006	5
SDU	Ja	Marts 2008	5

Universiteternes sprogpolitik behandler i varierende omfang følgende emner og underemner:

- En anerkendelse af deres dobbelte rolle som nationale og internationale aktører ved at
 - satse på internationalisering
 - bibeholde dansk som akademisk sprog
 - implementere parallelsproglighed eller brug af både engelsk og dansk.
- Retningslinjer for eller beskrivelse af sprogbrug inden for universiteternes tre hovedaktiviteter
 - undervisning
 - forskningsformidling
 - administration.
- En anerkendelse af vigtigheden af sproglige kompetencer, herunder
 - udvikling af engelsk- og danskkompetencer
 - kvalitetssikring og testning af engelskkompetencer
 - kompetencer i andre sprog end dansk og engelsk.

Med henblik på formålet med nærværende rapport er det især det andet punkt, der er interessant, dvs. hvad universiteternes sprogpolitikker siger om sproget i undervisning, forskningsformidling og administration. Dette

vendes der tilbage til sidst i dette afsnit, hvor indholdet i sprogpolitikkerne sammenholdes med realiteterne.

Et andet emne, der også står centralt i universiteternes sprogpolitikker, er sproglige kompetencer, især i engelsk og dansk. I den seneste tid er universiteterne dog også begyndt at beskæftige sig med kompetenceudvikling i andre sprog som et tilbud til studerende, der læser fx jura og andre fag.

Med hensyn til kompetencer i engelsk har flere universiteter indført testning/certificering for undervisere, der underviser på engelsk, mens et parallelt system for testning af danskkompetencer så vidt vides endnu ikke er indført noget sted.

Udvikling, kvalitetssikring og testning af danskkompetencer har været et diskuteret emne i forsøget på at formalisere jævnbyrdigheden mellem dansk og engelsk. Med hensyn til kompetencer i dansk er politikken som regel, at alle udenlandske ansatte tilbydes statsfinansierede sprogkurser i dansk med efterfølgende eksamener. Op til et vist niveau er disse kurser gratis, hvilket gælder for alle indvandrere. I en del kontrakter er det indføjet, at udenlandske ansatte skal kunne fungere på dansk efter en vis periode, fx 2 år. Så vidt vi ved, håndhæves dette krav langt fra altid. Flere universiteter tilbyder deres egne danskkurser som mere avancerede efterfølgere til de statsfinansierede, men den generelle erfaring er, at efterspørgslen på disse kurser er meget mindre end efterspørgslen på engelskkurser.

Danskkompetencer (for ikke-danske ansatte) har ikke samme status. Det vil formentlig opfattes som problematisk eller diskriminerende at teste ikke-modersmålstalendes danskkompetencer. Og det vil muligvis blive opfattet som kontraproduktivt i tiltrækningen af internationale forskere, hvis man faktisk håndhæver formelle krav om danskkompetencer. Af tabel 9 fremgår, hvilke universiteter der behandler hvilke emner.

Ligesom det var tilfældet, at de nationale sprogpolitikker er blevet inspireret af de andre skandinaviske lande og af dokumenter og politikker, som gælder det europæiske og nordiske plan, skal universiteternes sprogpolitikker også ses delvis som et produkt af tidligere dokumenter.

Tabel 9: Emner i Danmarks otte universiteters sprogpolitikker

Emne	Underemne	Universitet
En anerkendelse af universitetets dobbelte rolle som nationale og internationale aktører	Satse på Internationalisering	AAU, CBS, DTU, ITU, KU, RUC, SDU
	Bibeholde dansk som akademisk sprog	AAU, CBS, DTU, KU, RUC, SDU
	Parallelsproglighed	AAU, CBS, KU, RUC, SDU
Retningslinjer for eller beskrivelse af sprogbrug inden for universiteternes tre hovedaktiviteter	Undervisning	AAU, AU, CBS, DTU, RUC
	Forskningsformidling	AU, CBS, KU, RUC, SDU
	Administration	AU, CBS, KU, RUC, SDU
En anerkendelse af et behov for sproglige kompetencer	Udvikling af engelsk- og danskkompetencer	AAU, AU, CBS, DTU, ITU, KU, RUC, SDU
	Kvalitetssikring og testning af engelskkompetencer	CBS, KU, RUC, SDU
	Kompetencer i andre sprog end dansk og engelsk	AAU, AU, CBS, KU, RUC

Danske Universiteter (tidligere Rektorkollegiet) var tidligt ude (marts 2003) med et forslag til sprogpolitik, som de enkelte universiteter blev opfordret til at arbejde videre med. Dokumentet er omfattende (13 sider) og velovervejet. Der gives en række konkrete anbefalinger til universiteterne, der går ud på at styrke både dansk, engelsk og andre sprog, og som er værd at gengive her.

Med hensyn til dansk opfordres der til, at universiteterne:

- Går i dialog med de ansvarlige for ungdomsuddannelserne [...].
- Klart definerer sine forventninger til de studerendes danskkundskaber, når de starter på universitetet.
- Tager skridt til at videreudvikle de studerendes danskkundskaber og -færdigheder i løbet af de(t) første studieår, jf. nedenfor om sprogkompetencecentre.
- Konsekvent indbygger mundtlig og skriftlig formuleringsevne i den samlede vurdering af de studerendes eksamenspræstationer.
- Foranstalter yderligere kursus og / eller adgang til autonom læring for studerende og ansatte, der ikke har dansk som førstesprog (modersmål).

- Etablerer et tilbud om fagrelateret sprogindlæring (fx fagterminologi), der bygger oven på det niveau, der er opnået ved studieprøven for studerende og ansatte, der ikke har dansk som førstesprog (modersmål) (Rektorkollegiet 2003: 4).

Med hensyn til brugen af engelsk og andre fremmedsprog opfordres der til, at universiteterne:

- Går i dialog med de ansvarlige for ungdomsuddannelserne med henblik på at fremme de studerendes fremmedsproglige og interkulturelle kompetencer som skitseret ovenfor [...].
- Klart definerer sine forventninger til de studerendes fremmedsprogskundskaber, når de starter på universitetet, herunder evnen til at benytte litteratur på andre sprog end dansk eller engelsk.
- Klart definerer, hvilke uddannelser der skal udbydes på dansk, og hvilke uddannelser der i større eller mindre grad (også) skal udbydes på engelsk eller et andet fremmedsprog.
- For alle uddannelser klart definerer formål og indhold (det egentlige genstandsfelt), herunder hvilke uddannelser der udbydes i fremmedsprog.
- Klart definerer hvorledes den studerende i løbet af studiet kan tilegne sig eller videreudvikle sine basiskompetencer, herunder færdigheder inden for sprog og (interkulturel) kommunikation, jf. nedenfor.
- Tager initiativ til at fremme mobiliteten fra Danmark til udlandet for studerende på de uddannelser, hvor mobilitetsgraden ikke er tilstrækkelig høj [...].
- Tager initiativ til, at underviserne får mulighed for at styrke deres færdigheder inden for sprog og (interkulturel) kommunikation, således at de kan indgå i forpligtende og meningsfyldt samarbejde (udvikling og forskning) med kolleger uden for Danmark og / eller kan undervise på fremmedsprog inden for deres eget fagområde (Rektorkollegiet 2003: 6–7).

Med hensyn til publikationssprog anbefales det, at:

- Forskningsformidling til de lokale netværk (på dansk) skal styrkes. Universiteterne bør arbejde for, at forskningen bliver mest mulig tilgængelig i forskellige medier og for forskellige modtagere i Danmark, og informationsudvekslingen skal fremmes ikke blot mellem forskningen og det danske samfund (den afprofessionaliserede formidling [formidling til et bredere publikum]), men også mellem fagene (den tværfaglige formidling).
- Universiteterne, eller deres institutter og forskningscentre, bør fastlægge klare strategier for, hvilke(t) sprog deres forskere anvender i deres publikationer.
- Universiteterne bør arbejde for, at forskeruddannelse og evt. - efteruddannelse gør den enkelte forsker i stand til at formidle sine egne forskningsresultater på både (som minimum) dansk og engelsk. En strategi, som fastlægger, at ph.d.-studerende skal formidle deres forskningsresultater på både dansk og fremmedsprog, vil kunne etablere nogle gode vaner, som de bagefter vil bringe med sig i en fortsat forskerkarriere.
- Samtidig bør en sproglig konsulenttjeneste – sprogkompetencecentre [...] – stå til rådighed for forskere, der gerne vil have sproglig feedback, før et manuskript på engelsk sendes til den internationale redaktion (Rektorkollegiet 2003: 9).

Siden disse anbefalinger fra Rektorkollegiet (og en omformuleret version i 2004 (Rektorkollegiet 2004)) har der fra universiteternes side været stort set tavst på det sprogpoltiske område. Måske fordi de allerede har sagt, hvad de ville sige, måske fordi området er kilde til uenighed inden for organisationen, fx mellem forskellige fagtraditioner og universiteter. Hvad der måske er mest sandsynligt, er, at der i det store hele ikke er nogen stor interesse for sprogpolitik. Opfølgning af sprogpoltiske dokumenter udarbejdet et antal år tilbage i fortiden prioriteres ofte ikke særlig højt, og det bliver sjældent diskuteret. Dette bekræftes både af Gjert Kristoffersen, dekan for det Humanistiske Fakultet på Universitetet i Bergen, og medlem af Netværket for parallelsproglige mål på Nordens Internationaliserede Universiteter, og af den internationale ekspert i sprogpolitik Robert Phil-

lipson, professor emeritus ved Copenhagen Business School, der var medforfatter til CBS' sprogpolitiske dokument.

5.4 Politik og praksis: en sammenlignende diskussion

I dette afsnit diskuteres indholdet i universiteternes sprogpolitikker, i forhold til hvilken betydning de har for den reelle brug af engelsk og dansk på universiteterne (om nogen). Der fokuseres på, hvad sprogpolitikkerne har at sige om sprogvalg i undervisning, forskningsformidling og administration, da det er disse tre områder, der er i fokus i denne rapport. Det skal understreges, at det i dette afsnit er forfatterens personlige fortolkning, der gives, jf. i øvrigt Hultgren (i tryk).

Når det gælder undervisningssproget, nøjes de fleste sprogpolitikker med at beskrive den gældende situation. Typisk konstateres det, at der bruges engelsk på overbygningsniveau og dansk på grunduddannelsen, fx:

RUC's uddannelser udbydes på dansk og engelsk (RUC).

Ingeniører fra DTU har både dansk og engelsk arbejdssprog. Det betyder, at undervisningssproget er engelsk på kandidat-uddannelserne og engelsk fagterminologi introduceres på diplomingeniør- og bacheloruddannelserne, hvor undervisningssproget er dansk (DTU).

Universitetets bacheloruddannelser gennemføres på dansk med mindre uddannelsen har et særligt internationalt sigte. Der kan udbydes enkeltstående kurser på engelsk på bacheloruddannelser. Projektvejledning kan foregå på engelsk, hvis gruppen omfatter udenlandske studerende og/eller lærere. Kandidatuddannelser, som har et særligt internationalt sigte eller omfatter udenlandske studerende og/eller lærere, gennemføres på engelsk (AAU).

Disse konstateringer passer fint med, hvordan det ser ud i praksis. Som vi har set i rapporten, er de fleste engelsksprogede uddannelser netop på overbygningsniveau. Nogle politikker noterer, at undervisning på engelsk ikke må medføre en sænkning af niveauet, eller at dansk fremover ikke længere kan bruges som videnskabssprog, fx:

Da SDU udbyder et stort antal kandidatuddannelser, bacheloruddannelser og uddannelsesdele undervist på engelsk, vil særlig opmærksomhed være rettet mod, at det faglige niveau ikke sænkes som følge deraf (SDU).

Det bør også sikres, at dansk opretholdes som et komplet funktionsdueligt sprog, også inden for videregående uddannelse og formidling af forskningens resultater (KU).

Disse konstateringer om, at det faglige niveau ikke må sænkes, og at det danske sprog fortsat skal være et komplet og funktionsdueligt sprog, knytter an til den debat om domænetab, hvor der er blevet udtrykt bekymring over især disse to mulige konsekvenser af engelsksproget undervisning. Her er det dog vigtigt igen at betone pointen fra indledningen, nemlig at det endnu ikke er blevet påvist, at disse to bekymringer har hold i virkeligheden. Interessant nok ledsages betragtningerne dog ikke af en beskrivelse af, hvordan bibeholdelsen af det faglige niveau eller det danske fagsprog skal tilgodeses rent konkret.

I en lidt kynisk tolkning ville man kunne sige, at sprogpolitikkerne på dette område fungerer som et *carte blanche* til at udvide brugen af engelsk. Med andre ord: Hvis man gør opmærksom på, at man er klar over konsekvenserne af den beslutning, man træffer, men erklærer, at man træffer beslutningen alligevel, kommer beslutningen til at fremstå som velovervejet og fornuftig. Dette er altså et eksempel på, at det at have en sprogpolitik ikke er nogen garanti for, at dansk bliver styrket, hvilket nok var den primære hensigt med at anmode universiteterne om at udarbejde sprogpolitikker. Tværtimod er der noget, der tyder på, at sprogpolitikken i stedet kan bruges som røgslør over en stigende brug af engelsk:

CBS vil sandsynligvis fortsætte med at udbyde et stigende antal studieprogrammer og kurser på engelsk. Enhver beslutning om, hvorvidt undervisnings sproget på et studieprogram eller et kursus skal være dansk eller engelsk, vil være baseret på programmets/kursets faglige orientering, pædagogiske overvejelser og det arbejdsmarked kandidaterne uddannes til (CBS).

Engelsk skal i stigende grad anvendes som undervisnings- og især lærebogssprog, hvor det er relevant i undervisningen, og som forskningens fremvoksende *lingua franca* (KU).

Her ses en tydeligt udtalt ambition om at udbyde flere engelsksprogede kurser fremover. Denne intenderede stigning, som langt overvejende deles af alle universiteterne (hvis dette ikke er udtrykt i sprogpolitikkerne,

vil det ofte være et mål i universiteternes strategidokumenter eller udviklingskontrakter), er altså i overensstemmelse med de tal, der er fremlagt i rapporten om vækst over tid.

Men hensyn til valg af publiceringssprog er det typisk for sprogpolitikkerne, at de overlader dette til forfatteren.

Forskningsresultater publiceres internationalt og på det sprog, der måtte være relevant i forhold til forskningsområdet eller den målgruppe, som de henvender sig til (SDU).

Ansaret for sproget i en forskningspublikation ligger primært hos forfatteren (CBS).

In the case of scientific publications, the author may choose whatever language he or she finds most suitable, including languages other than English and Danish (ITU).

En del universiteter skriver i deres politikker, at ikke-danske tekster bør forsynes med et resume på dansk (se det kursiverede i udsnittet nedenfor).

Forskningsresultater offentliggøres på dansk og/eller engelsk. RUC er opmærksom på sin pligt til at formidle forskningsresultater bredt i Danmark. I den for områder, hvor det ikke falder naturligt at publicere på dansk, kan publicering forekomme udelukkende på engelsk. Afhængig af modtagergruppen kan også andre fremmedsprog anvendes. *I begge disse tilfælde bør der være et resume på dansk* [forfatterens kursivering] (RUC).

Selvom nogle politikker, ligesom RUC's ovenfor, skriver, at det er vigtigt at formidle bredt (hvilket må formodes at betyde: på dansk), står der ikke noget om, at denne form for formidling præmieres. Kapitel 2 i denne rapport behandlede publiceringssprog. Optællinger af, hvor omfattende publikationen til det brede publikum er, findes ikke, men det er sandsynligt, at den bibliometriske forskningsindikator og forskernes egne karriereambitioner trækker i den modsatte retning, dvs. i retning af øget publicering på engelsk. Her tyder det altså på, at den gældende laissez faire-politik, der overlader publiceringssprog til forfatteren, resulterer i et stort antal engelsksprogede publikationer.

Der står forholdsvis lidt i sprogpolitikkerne om sprogvvalg i administrationssammenhænge. Når der står noget, synes det primært at handle om, at udenlandske medarbejdere og studerende har brug for at modtage information på engelsk, fx

TAP og andet personale som har at gøre med internationale studerende og gæster forventes at beherske engelsk svarende til niveau B (RUC).

I alle SDU's administrative enheder skal én eller flere medarbejdere kunne kommunikere hensigtsmæssigt med studerende og ansatte på engelsk (SDU).

Endelig skal sprogpolitikken sikre, at KU fremstår som en professionel aktør på det globale uddannelsesmarked. Det indebærer bl.a., at KU's informationsmateriale er på engelsk og lever op til international standard, og at KU har et velfungerende intranet på engelsk (campus-net), så udenlandske studerende/medarbejdere sikres samme informationsniveau som deres danske kolleger (KU).

På dette område synes sprogpolitikkerne at anerkende, at en stor del af de studerende og ansatte har brug for at få information på engelsk. ITU's sprogpolitik, der er på engelsk, går ovenikøbet så langt som til (indirekte) at opfordre til, at brugen af dansk undgås, medmindre der er tungtvejende grunde til også at formidle informationen på dansk:

By default, documents should be composed in Danish or English, not both. In particular, operating with both a Danish and an English version of a document should be done very rarely and only after careful consideration, in order to avoid the overhead involved in producing and maintaining consistency of versions in more than one language.

Moreover, the language of the document should be English, if one or more of the intended readers of the document are not proficient in a Scandinavian language [...] (ITU).

I administrationsøjemed er det sandsynligt, at man på en arbejdsplads, hvor en stor del af de ansatte ikke er dansktalende, kommer ud i situationer, hvor man er i tvivl om, hvilket sprog man skal bruge. Et eksempel kan være, når der skal sendes en mail ud med en vigtig besked til flere modtagere, hvor man (måske til forskel fra en undervisningssituation) ikke har kendskab til alle modtagernes sproglige kompetencer. Udfordringen kan forstærkes af, at afsenderen måske ikke føler, at han eller hun selv besid-

der de nødvendige kompetencer for at kunne udtrykke sig sikkert på engelsk (eller dansk).

ITU's sprogpolitik er forbilledlig på dette område, fordi den giver en række konkrete eksempler på situationer, der typisk opstår i den skrevne administration, og hvordan man kan løse dem (sprogpolitikken er på engelsk; den er her oversat og komprimeret af forfatteren):

- Mails, nyhedsbreve og lignende skrevet på ITU til alle studerende og ansatte skal være på engelsk og kun på engelsk.
- På engelske uddannelsesprogrammer skal alt materiale i forbindelse med ansøgning, immatrikulation og eksamination være på engelsk.
- Dansk bruges når afsenderen og de tilsigtede læsere alle foretrækker dansk.
- Nødsituationsinstruktioner, marketingmateriale og relevante dele af itu.dk bør sandsynligvis være på både dansk og engelsk.
- Notitser på opslagstavler produceret af studerende og ansatte bør være på engelsk, medmindre de kun er relevante for folk som kan begå sig på dansk (ITU).

Disse vejledninger forekommer fornuftige, pragmatiske og realistiske, fordi de tager forståelse som udgangspunkt for succesfuld kommunikation (snarere end tilfældige og subjektive sprogrigtighedskriterier og præferencer, som fx SDU's henstilling til, at der skal bruges britisk engelsk i den officielle kommunikation). Samtidig bygger ITU's anbefalinger på et demokratisk princip om, at flest muligt skal kunne forstå den administrative kommunikation. Desuden er det prisværdigt, at ITU beskriver løsninger på konkrete problematiske situationer i stedet for at holde sig til rent abstrakte formuleringer om "parallelsproglighed" og "både dansk og engelsk." Man kan være enig eller uenig i de konkrete løsningsforslag, men her er der i hvert fald noget at forholde sig til.

Generelt kan man sige om sprogpolitikkerne, at de er gode til at beskrive den sproglige situation, som den rent faktisk ser ud. Når de skriver, at engelsk langt hen ad vejen bruges på overbygningsniveau og dansk på grunduddannelsen, og gør opmærksom på, at det er forfatteren selv, der vælger sprog i videnskabelige tekster, beskriver de situationen, som den

rent faktisk er. Sprogpolitikkerne er ikke visionære; de opstiller ingen målsætninger for eller tager stilling til, hvordan situationen bør se ud. Der bliver som regel heller ikke fulgt op på sprogpolitikkerne (mest fordi der ikke er noget at følge op på). De synes i det store hele at være temmelig betydningsløse dokumenter, der er kommet til verden, fordi universiteterne fra flere sider er blevet opfordret til at udforme sprogpolitikker. Dette ses bl.a. af, at der tilsyneladende ganske ureflekteret genbruges udokumenterede påstande fra tidligere debatter om vigtigheden af at bevare dansk som et akademisk sprog og at sørge for, at niveauet i undervisningen ikke sænkes. Det er tydeligt, at de sprogpoltiske dokumenter på de forskellige niveauer har inspireret hinanden (se fx Hult 2012 for en uddybning af dette).

Afslutningsvis skal der gøres opmærksom på, at det er vigtigt at se de sprogpoltiske dokumenter, nationale og institutionelle, som en del af universiteternes prioriteringsområder. Både i deres udviklingskontrakter, dvs. den aftale, de har indgået med regeringen om deres målsætning, og i deres egne strategidokumenter betones vigtigheden af at rekruttere studerende og medarbejdere internationalt og at styrke det engelsksprogede kursus- og uddannelsesrepertoire. Hertil kommer, at formidling til et bredt publikum på dansk slet ikke præmieres i den bibliometriske forskningsindikator. Sådanne prioriteringer synes alt andet lige at fremme brugen af engelsk.

Sprogpolitikkerne kan således ses som dokumenter, der ikke har nogen reel betydning for, hvordan den faktiske sprogbrugssituation ser ud. I visse tilfælde kan de måske ovenikøbet som nævnt fungere som røgslør for at legitimere en øget brug af engelsk. Med den ene hånd udarbejdes der sprogpolitikker, og med den anden tages der initiativer, der uundgåeligt fører til en stigende brug af engelsk (se Hultgren i tryk for en mere fyldestgørende analyse af universiteternes sprogpolitikker). Universiteterne er oppe imod store socioøkonomiske forandringer og politiske beslutninger, der alle trækker i retning af en stigende brug af engelsk. Et sprogpoltisk dokument står meget svagt i forhold til disse strømninger.

5.5 Sammenfatning

Der har været mange sprogpoltiske initiativer på universitetsområdet, både nationalt og institutionelt, og alle Danmarks otte universiteter har i dag en eller anden form for sprogpolitik. På et overordnet plan tager disse initiativer udgangspunkt i, at universiteterne er og skal være både internationale og nationale aktører, og at dette kræver en parallelsproglig politik. Det er ikke altid sprogpoltikken formuleres som "parallelsproglig", men som minimum vil der være en anerkendelse af, at både nationalsproget dansk og det internationale sprog, engelsk, er i brug. Universiteterne beskriver i deres sprogpoltikker, hvad sproget er på universiteternes kerneområder, dvs. undervisning, forskningsformidling og administration. De pointerer også vigtigheden af sproglige kompetencer og kvalitetssikring af samme inden for både engelsk, dansk og andre fremmedsprog. Det er usandsynligt, at de sprogpoltiske dokumenter har særlig stor betydning for den faktiske brug af engelsk og dansk. Derimod har de ikke-sprogrelaterede initiativer, som universiteterne og regeringen tager, som fx international rekruttering, en udvidelse af det engelske kursusrepertoire og indførelsen af bibliometriske systemer, store indirekte konsekvenser for brugen af engelsk og dansk.

6. Konklusion

Denne rapport har haft til hensigt at dokumentere brugen af engelsk og dansk på Danmarks otte universiteter. Sammenfatningen forrest i rapporten giver et hurtigt overblik over, hvordan brugen af engelsk og dansk fordeler sig inden for de tre områder: publicering, undervisning og antallet af internationale studerende og ansatte. Det er især inden for forskningspublicering, at brugen af engelsk er meget høj, og det gælder særligt inden for de naturvidenskabelige fag. Undervisningen foregår stadig i overvejende grad på dansk, ligesom dansktalende stadig udgør langt den overvejende del af de studerende og ansatte.

Rapporten har forsøgt at fremhæve vigtigheden af at se (den stigende) brug af engelsk i en bredere samfundsmæssig og politisk sammenhæng, herunder især globaliseringen og indførelsen af resultatorienterede belønningssystemer. Begge disse faktorer synes – måske ofte utilsigtet – at medvirke til en øget brug af engelsk.

Universiteterne er til tider blevet beskyldt for strategisk at udvide brugen af engelsk på grund af sprogets "signalværdi", dvs. at universitetet sender et signal om, at det er internationalt, hvis det for eksempel har mange engelsksprogede uddannelser. Det er dog vigtigt at se den stigende brug af engelsk på universiteterne som en del af de verdensomspændende samfundsmæssige, politiske og økonomiske forandringer, der kort blevet ridset op i indledningen. Det er ikke kun universiteterne, der har et ansvar for disse, men os alle sammen, borgere såvel som politikere på individuelt såvel som på samfundsmæssigt plan.

Litteratur

- Boden, Rebecca & Wright, Susan (2010): *Follow the money. An interim report on Danish University funding prepared for Dansk Magisterforening*. København: Dansk Magisterforening. Web: 16. januar 2013.
- Danmarks Evalueringsinstitut (2010): *Engelsksproget undervisning på danske kandidatuddannelser*. København: Danmarks Evalueringsinstitut. Web: 31. december 2012.
- Dansk Sprognævn (2003): Dansk Sprognævns forslag til retningslinjer for en dansk sprogpolitik (Notat). Web: 3. januar 2013.
- Dansk Sprognævn (2007): Notat om dansk sprogpolitik. Web: 3. januar 2013.
- Dansk Sprognævn (2012): Dansk sprogs status 2012. Web: 3. januar 2013.
- Davidson-Nielsen, David & Herslund, Michael (1999): Dansk han med sin tjener talte. Davidson-Nielsen, Hansen & Jarvad (red.): *Engelsk eller ikke engelsk? That is the question*. København: Gyldendal, 11-18.
- Didriksen, Tina Skriver (2007): *Engelsk som undervisningssprog på de danske universiteter. En empirisk undersøgelse af danske førsteårsstuderendes holdninger og indgangskompetencer* (Københavnsterstudier i tosprogethed, bind C1). København.
- EU (2003): Handlingsplan for sprogindlæring og sproglig mangfoldighed. Bruxelles: EU. Web: 3. januar 2013.
- Forsknings- og Innovationsstyrelsen (2008): Styregruppens beslutning om vægtning af publikationsformer (Notat). Web: 19. december 2012.
- Gregersen, Frans (2012): Indledning: Globaliseringens udfordringer med særligt hensyn til universitetsinstitutionerne, *Nordand Nordisk tidsskrift for andrespråksforskning*, temanummer om "domænetab og parallelsproglighed på nordiske universiteter," 7 (2), 5-19.
- Guruz, Kemal (2008): *Higher education and international student mobility in the global knowledge economy*. New York: State University of New York Press.
- Haberland, Hartmut (2005): Domains and domain loss. Preisler, Fabricius, Haberland, Kjærbeck & Risager (red.): *The Consequences of Mobility. Linguistic and Sociocultural Contact Zones*. Roskilde: Roskilde Universitet, 227-237.
- Haberland, Hartmut, Lønsmann, Dorte & Preisler, Bent (red.) (2013): *Language Alternation, Language Choice and Language Encounter in International Tertiary Education*. Dordrecht: Springer.
- Harder, Peter (red.) (2009): *English in Denmark. Language policy, internationalization and university teaching. Angles on the English-Speaking World*, 9. København: Museum Tusulanums Forlag.

- Hazelkorn, Ellen (2011): *Rankings and the reshaping of higher education. The battle for world-class excellence*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Herslund, Michael (1999): Dansk som "det andet sprog." Davidsen-Nielsen, Hansen & Jarvad (red.): *Engelsk eller ikke engelsk? That is the question*. København: Gyl-dendal, 19–25.
- Holmen, Anne (2012): Efterord: Parallelsproglighed og flersprogethed på nordiske universiteter, *Nordand Nordisk tidsskrift for andrespråksforskning*, temanummer om "domænetab og parallelsproglighed på nordiske universiteter," 7 (2), 161–169.
- Hult, Francis M. (2012): English as a Transcultural Language in Swedish Policy and Practice, *Tesol Quarterly*, 46 (2), 230–257.
- Hultgren, Anna Kristina (2012): Domænetab i Danmark. En undersøgelse af sammenhængen mellem "engelsk i stedet for dansk" og "engelsk i dansk", *Nordand Nordisk tidsskrift for andrespråksforskning*, temanummer om "domænetab og parallelsproglighed på nordiske universiteter," 7 (2), 61–83.
- Hultgren, Anna Kristina (2013): Lexical Borrowing from English into Danish in the Sciences: An Empirical Investigation of "domain loss", *International Journal of Applied Linguistics*, 23 (2), 166–182.
- Hultgren, Anna Kristina (2014): Whose parallellingualism? Overt and covert ideologies in Danish university language policies, *Multilingua: Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*, 33 (1–2), 61–87.
- Jakobsen, Anne Sofie (2010): "Ellers er det bare lige ud af landevejen" – En interviewundersøgelse af ti underviseres holdninger til og erfaringer med engelsksproget undervisning ved det Biovidenskabelige Fakultet (LIFE), *Københavns Universitet* (Københavnstudier i tosprogethed, bind C2).
- Jarvad, Pia (2001): *Det danske sprogs status i 1990'erne med særligt henblik på domænetab*. København: Dansk Sprognævn.
- Jarvad, Pia (2008): De nordiske sprog og engelsk ved nordiske universiteter, højskoler og andre højere læreanstalter. København: Dansk Sprognævn. Web: 3. januar 2013.
- Jensen, Christian, Denver, Louise, Mees, Inger M. & Werther, Charlotte (under udgivelse): Students' attitudes to lecturers' English in English-Medium Higher Education in Denmark, *Nordic Journal of English Studies*.
- Jensen, Christian, Stæhr, Lars Stenius & Thøgersen, Jacob (2010): Har ældre universitetsundervisere flere problemer med undervisning på engelsk? *Sprogforum*, 46, 20–27.
- Jensen, Christian & Thøgersen, Jacob (2011): University lecturers' attitudes towards English as the medium of instruction, *Iberica*, 22, 13–33.
- Kiil, Lotte Eggert (2011): *Danish University Students' Use of Code-Switching During English-Medium Instruction. A case study of two English-medium courses at The Faculty of Life Sciences, University of Copenhagen* (Københavnstudier i tosprogethed, Studier i Parallelsproglighed, C3).
- Koncerncenter for Analyse og Statistik (2012): Notat om bogserier og konferenceserier (Notat). Web: 19. december 2012.

- Kulturministeriet (2003): *Sprog på spil – et udspil til en dansk sprogpolitik*. København: Kulturministeriet. Web: 25. december 2012.
- Kulturministeriet (2004): Sprogpolitisk redegørelse. København: Kulturministeriet. Web: 3. januar 2013.
- Kulturministeriet (2008): *Sprog til tiden – rapport fra sprogudvalget*. København: Kulturministeriet. Web: 1. januar 2013.
- Kultur- og Kyrkjedepartementet (2009): *Mål og mening: ein heilskapleg norsk språkpolitikk*. Web: 3. januar 2013.
- Ljosland, Ragnhild (2008): *Lingua franca, prestisjespråk og forestilt fellesskap. Om engelsk som akademisk språk i Norge. Et kasusstudium i bred kontekst*. Ph.d.-afhandling. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling (2009): Universiteternes sprogstrategier. København: Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling. Web: 3. januar 2012.
- Mortensen, Janus & Haberland, Hartmut (2012): English – the new Latin of academia? Danish universities as a case, *International Journal of the Sociology of Language*, 216, 175–197.
- Nordisk Ministerråd (2006): Deklaration om nordisk sprogpolitik. København: Nordisk Ministerråd. Web: 3. januar 2013.
- Phillipson, Robert (under udgivelse): Additive university multilingualism in English-dominant empire. The language policy challenges. Ziegler (red.): *Professionalising multilingualism in higher education*. Bern/Frankfurt: Peter Lang.
- Preisler, Bent (1999): *Danskerne og det engelske sprog*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Preisler, Bent (2005): Deconstructing "the domain of science" as a sociolinguistic entity in EFL societies: The relationship between English and Danish in higher education and research. Preisler, Fabricius, Haberland, Kjærbeck & Risager (red.): *The Consequences of Mobility. Linguistic and Sociocultural Contact Zones*. Roskilde: Roskilde Universitet, 238–248.
- Preisler, Bent (2009): Complementary Languages. The national language and English as working languages in European universities. Harder (red.): *English in Denmark. Language policy, internationalization and university teaching. Angles on the English-Speaking World*, 9, 10–28.
- Regeringen (2005): *Bästa språket – en samlad svensk språkpolitik*. Stockholm: Regeringen. Web: 3. januar 2013.
- Regeringen (2006): Fremgang, fornyelse og tryghed. København: Regeringen. Web: 2. januar 2013.
- Regeringen (2009): Sprog til tiden. Regeringens opfølgning på sprogudvalgets rapport. København: Regeringen. Web: 3. januar 2013.
- Regeringen (2010): Danmark 2020. Viden, vækst, velstand, velfærd. København: Regeringen. Web: 2. januar 2013.
- Rektorkollegiet (2003): Sprogpolitik på de danske universiteter. Rapport med anbefalinger. København: Rektorkollegiet. Web: 3. januar 2013.

- Rektorkollegiet (2004): Internationalisering af de danske universiteter. Vilkår og virkemidler. København: Rektorkollegiet. Web: 3. januar 2013.
- Saarinen, Taina (2012): Internationalization of Finnish higher education – is language an issue? *International Journal of the Sociology of Language*, 216, 157–173. doi:10.1515/ijsl-2012-0044.
- Saarinen, Taina & Nikula, Tarja (2012): Implicit policy, invisible language. Policies and practices of international degree programmes in Finnish higher education. Doiz, Lasagabaster & Sierra (red.): *English-medium Instruction at Universities. Global Challenges*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Sivertsen, Gunnar & Schneider, Jesper (2012): Evaluering av den bibliometriske forskningsindikator. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning. Web: 19. december 2012.
- Språkrådet (2005): *Norsk i hundre! Norsk som nasjonalspråk i globaliseringens tidsalder. Et forslag til strategi*. Oslo: Språkrådet. Web: 3. januar 2013.
- Statens Offentliga Utredningar (2002): *Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. Stockholm: Staten. Web: 3. januar 2013.
- Styrelsen for International Uddannelse (2011): Mobilitetsstatistik for de videregående uddannelser 2009/10. København: Styrelsen for International Uddannelse. Web: 30. december 2012.
- Styrelsen for Videregående Uddannelser og Uddannelsesstøtte (2012): Retningslinjer for niveauinddeling 2012 (Notat). Web: 19. december 2012.
- Ståhle, Bertel (2011): En forskerstab i vækst. Forskerpersonale og forskerrekruttering på danske universiteter 2007–2009. København: UNI•C Statistik & Analyse. Web: 26. december 2012.
- Söderlundh, Hedda (2010): *Internationella universitet – lokala språkval. Om bruket av talad svenska i engelskspråkiga kursmiljöer*. Doktorafhandling. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Tange, Hanne (2010): *Undervisererfaringer med internationalisering*. Århus: Handelshøjskolen Århus.
- Thøgersen, Jacob & Airey, John (2011): Lecturing undergraduate science in Danish and in English. A comparison of speaking rate and rhetorical style, *English for Specific Purposes*, 30 (3), 209–221.
- Undervisningsministeriet (2009): Flere tager en videregående uddannelse. Web: 1. januar 2013.

English Summary

Parallellilingualism at Danish Universities: A Status Report 2013

Over the past decade a great deal of attention has been directed at the increase of English language usage in Danish universities. This report seeks to provide an overview of how widespread English language usage actually is in three key areas: publishing, teaching, and, as a proxy, the presence of international faculty and students. Each of these three areas constitutes a separate chapter and each chapter is divided into two parts: one focusing on the national level and the other on differences between disciplines. The report also describes some relevant language policy documents at Nordic, national and institutional level.

Publishing language

As far as English as a publishing language is concerned, 83 per cent of the total production of publications at Denmark's eight universities is in English while the figure for Danish is 15 per cent. The remaining two per cent are written in other languages. When it comes to doctoral theses, the proportion of English language usage is even higher at 89 per cent (in 2011) while the proportion in Danish amounts to 11 per cent. There is considerable variation between disciplines. In the medical, technical and natural sciences, 89–96 per cent of publications are in English. The figures for the social sciences and humanities are, respectively, 61 and 48 per cent.

International faculty and students

When it comes to international faculty and students, 16 per cent of students at Denmark's eight universities come from outside of Denmark. This figure comprises both visiting students (5 per cent) and non-Danish citizens who take the whole of their degree at a Danish university (11 per cent). Universities vary according to how many international students

they receive. Copenhagen Business School and Denmark's Technical University are at the top with, respectively, 25 and 24 per cent, and the University of Aarhus and Roskilde University are at the bottom with 13 and 9 per cent, respectively. The proportion of international individuals among newly appointed faculty was 18 per cent (2007–2009), and as with publishing and teaching there is variation between the disciplines. The natural and technical sciences have the greatest share of international appointments with 28 and 24 per cent, respectively.

Teaching

In regard to teaching, English-medium programmes constituted 20 per cent in total at all of Denmark's eight universities in 2011. There are great differences between graduate and postgraduate levels, with, respectively, 6 and 26 per cent of programmes being in English. As with publishing, there are differences between the disciplines, with the natural sciences offering most English-medium programmes.

Landrapport Norge: Internasjonalisering og parallellspråklighet ved norske universitet og høyskoler

*Af Gjert Kristoffersen, Universitetet i Bergen, Marita Kristiansen,
Norges Handelshøyskole og Unn Røynealand, Universitetet i Oslo*

Innhold

Sammendrag	201
1. Innledning.....	205
1.1 Språkpolitiske dokumenter på nasjonalt nivå.....	205
1.2 Lovpålagt ansvar for norsk fagspråk	206
1.3 Språkpolitiske dokumenter og språkpolitikk på institusjonsnivå.....	207
2. Parallellspråklighet	209
3. Språkvalg i forskningspublikasjoner	211
3.1 Språkvalg i poenggivende tidsskriftartikler, bøker og bokkapitler....	213
3.2 Språkvalg i doktoravhandlinger	218
3.3 Språkvalg i masteroppgaver	233
4. Undervisningsspråk.....	237
4.1 Språk i pensumartikler og lærebøker	237
4.2 Hvordan oppleves pensum på engelsk?	241
4.3 Språk brukt i muntlig undervisning.....	243
4.4 Hvordan oppleves undervisning på engelsk?	248
5. Internasjonal mobilitet	249
5.1 Utdanning	250
5.2 Forskning.....	253
Litteratur	255
English Summary.....	257

Sammendrag

Kapitlet om Norge består av fem underkapitler. Relevante bakgrunnsdokumenter og kilder knyttet til nasjonalt nivå blir presentert i kapittel 1, punkt 1.1 og 1.2, mens de tilsvarende dokumentene knyttet til institusjonsnivået presenteres i punkt 1.3. Den norske regjeringen la i 2008 fram stortingsmeldingen *Mål og mening* med forslag om en fornyet språkpolitikk i møte med utfordringene knyttet til globalisering. Stortinget sluttet seg til meldingen i 2009. Samtidig fikk universitets- og høyskoleloven et tillegg som påla landets akademiske institusjoner ansvar for å vedlikeholde og videreutvikle norsk fagspråk. Flere universiteter og høyskoler la fram forslag til intern språkpolitikk på denne tiden. Ifølge retningslinjene utarbeidet av Universitets- og høyskolerådet, som mange institusjoner la til grunn for sine egne regler, skal undervisning, særlig på lavere nivå, normalt gis på norsk. Undervisning på engelsk og eventuelt andre fremmedspråk skal bare gis der det er nødvendig. De fleste lokale retningslinjer var vedtatt før utgangen av 2010.

Disse vedtakene er imidlertid bare i begrenset grad blitt satt om i praksis. Det samme gjelder institusjonenes oppfølging av lovendringen. Et godt eksempel på dette er at i de overordnede strategidokumentene institusjonene senere har lagt fram, er språkpolitikk bare nevnt i noen få, og flere institusjoner har senere lagt fram internasjonaliseringsstrategier der mer undervisning på engelsk blir satt opp som et mål, uten at de språkpolitiske retningslinjene vedtatt noen få år tidligere er nevnt.

Kapittel 2 er en kort diskusjon av hvordan termen *parallellspråklighet* kan defineres og operasjonaliseres i institusjonenes praktiske språkpolitikk. I en situasjon der bruk av norsk som undervisningsspråk blir presset av engelsk, er det nødvendig å slå fast mer presist hvordan regelen om at undervisningen skal skje på norsk, skal følges opp. Utfordringen her er å sette en vag definisjon om i en fast og omforent praksis.

Temaet for punkt 3.1 er språkvalg i vitenskapelige publikasjoner. Figur 1 på s. 214 viser at norsk knapt er i bruk innenfor teknologi og naturviten-

skap. Når det gjelder humaniora og samfunnsvitenskap er norsk på den annen side fremdeles i utstrakt bruk. Men andelen går ned, fra ca. 60 til ca. 50 % mellom 2005 og 2011. Innenfor helsefag publiseres det også i noen grad på norsk, men også her ser vi en reduksjon, til ca. 15 % i dag. I figurene som følger i 3.1 blir disse tallene brutt ned på disipliner. Disse viser stor variasjon. Dessverre finnes det ikke tidsserier på disiplinnivå, men gitt at vi ser en nedgang totalt, antar vi at dette også gjelder for de aller fleste disipliner.

Punkt 3.2 tar opp språkvalg i doktoravhandlinger. Vi antar at dette vil avspeile de gjeldende normer for språkvalg innenfor ulike disipliner. Vi finner da også at mønstrene vi identifiserte for vitenskapelige publikasjoner generelt, reproduseres her, men med en enda lavere andel av norsk. Et tilsvarende mønster gjør seg gjeldende for masteroppgaver, jf. 3.3.

Forholdet mellom språkvalg og undervisning diskuteres i kapittel 4. I tillegg til enspråklige programmer, engelsk- så vel som norskspråklige, finner vi programmer der de to kombineres på ulike måter og i ulik grad. Punkt 4.1 handler om språkvalg knyttet til pensumlitteratur. Figur 10 på s. 214 viser at andelen av engelsk varierer fra disiplin til disiplin. Men innenfor de fleste felt finner vi at andelen av norsk både er robust og rimelig stabil. Skal dette fortsette, er vi imidlertid avhengig av at det publiseres lærebøker på norsk. I denne sammenhengen peker vi på at vitenskapelig publisering er et overordnet mål for alle institusjoner, fordi den årlige tildelingen av midler over statsbudsjettet i noen grad påvirkes av denne. Lærebokpublisering har ikke denne effekten. Om denne prioriteringen videreføres, kan resultatet på sikt bli en økende mangel på lærestoff skrevet på norsk.

Punkt 4.2 tar opp studentenes erfaringer med lærestoff på engelsk. De fleste studenter (og lærere) hevder at dette ikke er noe problem for dem. Vi viser imidlertid til forskning som konkluderer med at når norske elever har avsluttet videregående skole, har bare en tredel tilegnet seg tilstrekkelige engelskkunnskaper til at de vil klare opptakskravene til studier i engelskspråklige land. Dette gir grunn til å trekke selvevalueringene i tvil. De fleste studenter hevder også at de ikke har problemer med engelsk som undervisningsspråk. Men også her finnes det forskning som tyder på at undervisning på engelsk kan representere et reelt hinder for optimalt læringsutbytte, jf. punkt 4.4.

Studietilbud som presenterer seg selv som engelskspråklige er tema for punkt 4.3. Nærmere undersøkelser viser at selv om disse framstår som engelskspråklige, viser det seg at de i stedet kjennetegnes av parallellspråklighet der språkvalg styres av hva som oppleves som mest hensiktsmessig i enhver situasjon. De tilbudene der språkbruken er mest konsekvent engelsk, er ofte tilbud som er beregnet på utvekslingsstudenter som ikke behersker norsk.

Det siste kapitlet, kapittel 5, tar opp internasjonal mobilitet. En gjennomgang av de største universitetenes strategidokumenter knyttet til internasjonalisering viser at språkbeherskelse og språklige utfordringer i liten grad diskuteres. Unntaket er Universitetet i Tromsø, der utfordringene og dilemmaene som internasjonal mobilitet reiser med hensyn til språk tas opp. Men ingen løsning legges fram. I lys av dette nevner vi at ved en konferanse i mars 2013 om internasjonalisering, organisert av Senter for internasjonalisering av utdanning, tok ingen av innleiderne fatt i de språklige utfordringene knyttet til internasjonalisering.

1. Innledning

I denne landrapporten for Norge skal vi med utgangspunkt i ulike nasjonale, språkpolitiske dokumenter se nærmere på hvordan parallellspråkligheit defineres og praktiseres ved ulike norske universitet og høyskoler. Vi vil videre se på hvilken språkpolitikk som faktisk føres ved ulike institusjoner innenfor høyere utdanning i Norge, og hvilken språkpraksis som avtegner seg både når det gjelder forskningspublisering og undervisning. Dessuten vil vi ta opp sektorens ønsker om internasjonalisering og praksis når det gjelder student- og lærermobilitet. Vi konsentrerer oss om forholdet mellom norsk og fremmedspråk. Forholdet mellom bokmål og nynorsk er ikke et tema i dette dokumentet.

1.1 Språkpolitiske dokumenter på nasjonalt nivå

I Norge startet arbeidet med en ny språkpolitikk for universitets- og høyskolesektoren i 2005 med rapporten *Norsk i hundre! Norsk som nasjonalspråk i globaliseringens tidsalder*, som ble utarbeidet av en gruppe nedsatt av Språkrådet. Hensikten med dette arbeidet var å legge grunnlaget for en fornyelse av norsk språkpolitikk generelt med utgangspunkt i globalisering og den utfordringen engelskens stadig sterkere stilling representerte. Ett kapittel på 14 av i alt 150 sider var viet høyere utdanning og forskning.

Norsk i hundre! ble kanskje det viktigste grunnlagsdokumentet for stortingsmeldingen *Mål og mening* fra 2008. Med denne meldingen blir språkpolitikk løftet opp på høyeste politiske nivå. Målene fra *Norsk i hundre!* skisert ovenfor for fornyelse av norsk språkpolitikk blir i stor grad videreført. Det overordnede målet for norsk språkpolitikk blir formulert slik:

[Å] sikra det norske språkets posisjon som eit fullverdig, samfunnsberande språk i Noreg. Dette perspektivet er det grunnleggjande gjennomgangsmålet i denne meldinga. (s. 21)

Et underkapittel på 9 av 250 sider er viet terminologi. I innledningen til dette heter det:

Ein grunnleggjande føresetnad for at norsk skal vera eit komplett, samfunnsberande språk, er at det kan brukast til å utveksla og formidla spesialisert kunnskap. Dette krev at det finst tilgang på norske ord og uttrykk i form av fastlagde spesialtermar som kan danna grunnlaget for ein fullverdig fagleg kommunikasjon på norsk. (s. 100)

Etter dette underkapitlet følger et om språkbruk innenfor høyere utdanning og forskning på 20 sider. Dette innledes slik:

Utanom terminologiarbeid reint allment er truleg høgare utdanning og forskning den samfunnssektoren som reint strategisk er viktigast for å trygga stillinga for norsk språk som eit komplett, samfunnsberande nasjonalspråk. Samstundes er dette kanskje også den sektoren der tevlinga frå engelsk og det internasjonale fagspråket er mest påtrengjande, og der ein støytter på dei vanskelegaste dilemmaa når ein skal velja mellom norsk og engelsk. (s. 109)

Her løftes språkpolitikken innen høyere utdanning og forskning fram som det sentrale i arbeidet for å trygge norsk som et fullverdig og samfunnsbærende språk. Et av målene med denne rapporten er å undersøke i hvilken grad tiltak er satt i verk for å trygge norskens stilling innenfor dette området.

1.2 Lovpålagt ansvar for norsk fagspråk

Det viktigste, umiddelbare resultatet av stortingsmeldingen *Mål og Mening* med konsekvenser for høyere utdanning og forskning til nå er at *universitets- og høgskoleloven* i 2009 fikk følgende tillegg til § 1:

Universiteter og høyskoler har ansvar for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk.

Det er imidlertid ennå uklart i hvilken grad og på hvilken måte dette pålegget følges opp ved de ulike institusjonene.

1.3 Språkpolitiske dokumenter og språkpolitikk på institusjonsnivå

I kjølvannet av *Norsk i hundre!* initierte Universitets- og høyskolerådet (UHR) samt flere universiteter og høyskoler sitt eget språkpolitiske arbeid.

UHR la fram sin språkpolitiske plattform i 2006. De overordnede, språkpolitiske retningslinjene er formulert slik:

- Det bør utarbeides språkstrategi ved den enkelte institusjon. Språkstrategien må være utformet slik at den ivaretar og fremmer bruk av norsk språk, likevel slik at engelsk eller annet internasjonalt språk kan brukes der det er hensiktsmessig.
- UHR vil arbeide for en bevisstgjøring i forhold til valg av både undervisnings- og publiseringsspråk.
 - Undervisningsspråket ved universiteter og høyskoler bør til vanlig være norsk.
 - Samisk og norsk er likestilte offisielle språk. Samisk språk skal derfor likestilles med norsk i denne plattformen i de institusjoner og fag der det er naturlig.
 - Engelsk eller andre språk kan brukes i de sammenhenger der det er faglig hensiktsmessig og/eller nødvendig.
 - Vitenskapelig publisering og formidling skal skje på det språk som er mest relevant og naturlig for det aktuelle fagmiljøet og tilpasset aktuell målgruppe.
- Studenter på høyere nivå skal kjenne til og kunne bruke fagspråk både på norsk og på engelsk eller annet internasjonalt språk.
- Institusjonene bør utarbeide språkstrategier som sikrer parallellspråklighet, dvs. norsk som nasjonalt fagspråk og engelsk som internasjonalt fagspråk.
- Institusjonene bør utvikle refleksjon omkring demokrati, formidling og språkbruk.

Flere universiteter og høyskoler har utarbeidet lignende dokumenter og på grunnlag av disse vedtatt en språkpolitikk for institusjonen. Ifølge *Språkstatus 2012* (s. 24) er de institusjonene som til nå har vedtatt en

språkpolitikk Universitetet i Bergen (UiB), Universitetet i Tromsø (UiT) og Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB) (2007); Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), Universitetet i Stavanger (UiS) og Høgskolen i Oslo (nå innfusjonert i Høgskolen i Oslo og Akershus HiOA) (2009); samt Norges handelshøyskole (NHH) og Universitetet i Oslo (UiO) i 2010.¹ Alle synes i stor grad å bygge på UHRs plattform.²

Det ser imidlertid ikke ut til at vedtakene til nå i særlig grad er fulgt opp av konkret handling, men det bør nevnes at UiB har begynt å bygge opp et språksenter, foreløpig i svært beskjeden skala, og NHH har etablert en termbase under utvikling. Som *Språkstatus 2012* peker på, er det ved flere av de samme institusjonene også utarbeidet internasjonaliseringsstrategier som går inn for økt bruk av engelsk uten å vise til institusjonens språkpolitikk. Det er også talende at bare tre av de åtte institusjonene som har gjort språkpolitiske vedtak nevner språkpolitikk i sine overordnede strategidokumenter (s. 25).

Konklusjonen må derfor bli at til tross for gode begynnelse i årene 2007–2010, har lite senere blitt gjort for å sette målene om i konkret praksis. Det betyr i stor grad at det språkpolitiske ansvaret er overlatt til de enkelte fagmiljøene uten at dette er fulgt opp i form av konkrete pålegg forankret i de språkpolitiske vedtakene på institusjonsnivå. I praksis betyr dette at lite blir gjort og at utviklingen når det gjelder f.eks. undervisningsspråk preges av tilfeldige og som oftest pragmatisk bestemte enkeltvedtak knyttet til valg av undervisningsspråk på enkeltemner eller programmer.

¹ I resten av denne artikkelen vil vi bruke forkortelsene i parentes når vi refererer til de ulike institusjonene. I tillegg til de som er med i dette avsnittet, vil vi senere i teksten også referere til Universitetet i Agder (UiA) og Universitetet i Nordland (UiN).

² Lenker til dokumenter som gjør greie for de ulike institusjonenes språkpolitikk finnes på http://www.uhr.no/ressurser/temasider/sprakpolitisk_plattform. Disse er muligens ikke oppdatert.

2. Parallellspråklighet

I *Mål og mening* brukes termen parallellspråkbruk som alternativ til parallellspråklighet. I tråd med forslaget i *Norsk i hundre!* presiseres termen til parallellspråkbruk med preferanse for norsk, som defineres slik:³

Med parallellspråklighet i forhold til engelsk og andre fremmedspråk mener vi som tidligere nevnt en situasjon der norsk foretrekkes i alle situasjoner der det av kommunikasjonsmessige grunner ikke er nødvendig å bruke et fremmedspråk. (s. 99)

Denne modifiseringen peker på et viktig forhold knyttet til begrepet parallellspråklighet som i liten grad synes avklart i dag, nemlig når og i hvilken grad de ulike språkene skal eller kan brukes. Definisjonen representerer et ideal, der det ikke alltid er lett å konkretisere hva som er en kommunikasjonsmessig nødvendig grunn til ikke å bruke norsk. For eksempel er det ikke selvnlysende at en i en forelesningssituasjon der det befinner seg én eller noen få studenter som ikke forstår norsk, skal bruke engelsk, som en i utgangspunktet kan regne med at alle vil forstå. Det finnes klare pedagogiske argumenter mot å skifte til engelsk, men skal alle i salen forstå det som sies fra kateteret, kan en ikke uten videre bruke norsk. Et annet eksempel er nødvendigheten av å utvikle studentenes evne til å forstå og ev. kommunisere fag både på norsk og engelsk. Skal en oppnå dette, kan det tenkes at det er hensiktsmessig å undervise på engelsk, f.eks. på mastergradsnivå, også i situasjoner der en ut fra kommunikasjonsmessige grunner kunne ha undervist på norsk.

³ Som et forvarsel om *Mål og mening* ble følgende setning lagt inn i den såkalte Soria Moria-erklæringen, den politiske plattformen for den første såkalte rød-grønne regjeringen, som tiltrådte i 2005: "Norge er et lite språkområde, og det norske språket er under konstant press. Det er behov for en offensiv språkpolitikk, slik at norsk forblir det foretrukne språk i alle deler av norsk samfunnsliv." (s. 62) Vi ser at også her ble definisjonen fra *Norsk i hundre!* lagt til grunn.

Det trengs med andre ord retningslinjer som mer konkret regulerer parallellspråkligheten. Det er f.eks. ikke nok å slutte seg prinsipielt til regelen i UHRs retningslinjer som sier at undervisningsspråket normalt skal være norsk. Så lenge dette verken overvåkes eller omsettes i mer spesifikke retningslinjer, forblir det lett et ideal ingen tar ansvar for å virkeliggjøre. Dette ser vi som den mest presserende utfordringen i dag dersom målet om parallellspråklighet innenfor høyere utdanning og forskning skal kunne realiseres. Et prinsipp som nå ser ut til å vinne en viss aksept, er at begynnerundervisning, ev. all undervisning på bachelor-nivået, skal skje på nasjonalspråket, i vårt tilfelle norsk. Men så vidt vi vet, er dette ennå ikke nedfelt i form av vedtatte retningslinjer ved noen institusjon i Norge.⁴

⁴ Høyere undervisning i Norge er i dag i svært stor grad organisert i tre sykluser i samsvar med Bologna-deklarasjonen. Den første, som består av 180 studiepoeng (ects), fører fram til bachelorgrad, i løpet av tre år ved normal studieprogresjon. Andre syklus utgjøres av mastergraden, som består av 120 studiepoeng og normal studietid på to år. Tredje syklus er doktorgraden, i Norge kalt ph.d., som normalt skal gjennomføres på tre år. Det eksisterer også en fri doktorgrad utenfor dette systemet, dr.philos.-graden. Denne skal i prinsippet tilsvare ph.d.-graden i kvalitet og omfang.

3. Språkvalg i forskningspublikasjoner

Det finnes en rekke undersøkelser av språkvalg i forskningspublikasjoner knyttet til norske universiteter og høyskoler. Eldre undersøkelser, referert i *Mål og mening* s. 112, viser en sterk utvikling til fordel for engelsk i løpet av de siste årtiene av forrige århundre, mest innenfor naturvitenskapelige disipliner, men også innenfor samfunnsvitenskap og humaniora. Et spørsmål som vi skal forsøke å besvare her, er om denne utviklingen har fortsatt de siste årene, eller om fordelingen mellom engelsk og norsk har stabilisert seg.

I Norge skal alle forskningspublikasjoner registreres i den offentlige databasen Cristin (Current Research Information System In Norway).⁵ Dette gjelder ikke minst de publikasjonene som gir såkalte publikasjonspoeng, som i neste omgang påvirker bevilgningene den enkelte institusjon får hvert år fra regjeringen. Poenggivende publikasjonskanaler (tidsskrift og forlag) i denne *publiseringsindikatoren* deles i to nivåer, nivå 1 og nivå 2. Ca. 20 % av kanalene er såkalte nivå 2-kanaler. Disse er nominert av de ulike fagmiljøene som de beste innenfor sitt eller sine felt, og gir større poenguttelling enn nivå 1-publikasjoner. Da dette tonivåsystemet ble innført i 2006, fryktet mange at dette ville dreie forskningspubliseringen i enda større grad mot engelsk, ettersom de fleste nivå 2-kanalene var engelskspråklige. Innenfor samfunnsvitenskap og humaniora finnes det likevel enkelte nivå 2-tidsskrifter der norsk er hovedspråket, og det er særlig der faren for en slik utvikling mot mer engelsk er til stede, ettersom forskning innenfor realfag og medisin i dag så godt som utelukkende pu-

⁵ <http://www.cristin.no>

bliseres på engelsk. Det er likevel uklart om innføringen av publiseringsindikatoren har påvirket publiseringspraksisen med hensyn til språkvalg.

Det har også vært en del debatt rundt publikasjonsspråk innenfor samfunnsvitenskap og humaniora. I *Norsk i hundre!* formuleres argumentet for forskningspublisering på engelsk slik:

Forskning som legges fram bare på norsk, er utilgjengelig for alle som ikke behersker et nordisk språk. Det er i og for seg lett å tenke seg norske forskningsresultater som kanskje ikke vil vekke den store interessen internasjonalt. Men prinsipielt kan man ikke på forhånd si om noe forskningsresultat at det er uten enhver potensiell interesse utenfor det nordiske språkområdet. Internasjonaliseringen av forskningen er et åpenbart gode. Det er ikke noen god strategi å forsøke å avsondre seg fra den. (s. 73f.)

Denne formuleringen skapte en skarp offentlig debatt da dokumentet ble lagt fram i 2005, der de som kritiserte formuleringen, pekte på at det var viktig også å bevare norsk som publiseringsspråk. Kritikken ble også koblet til den antatt språkvridende effekten av publiseringsindikatoren, som ble innført omtrent samtidig. I en noe nedtonet form, som i noen grad kommer kritikken i møte, finner vi argumentet fra *Norsk i hundre!* igjen i de språkpolitiske retningslinjene fra Universitets- og høgskolerådet fra året etter, sitert ovenfor: "Vitenskapelig publisering og formidling skal skje på det språk som er mest relevant og naturlig for det aktuelle fagmiljøet og tilpasset aktuell målgruppe."

Mål og mening legger sterk vekt på at norsk i tråd med definisjonen av parallellspråklighet skal ha forrang i den forstand at engelsk bare skal brukes der det er nødvendig av kommunikasjonsmessige hensyn. Om forskningspublisering heter det:

Men i mange ulike språkbrukssituasjoner, særleg når det er tale om forskningspublisering, og aller mest innanfor teknologiske, medisinske og naturvitenskaplege disiplinar, vil det svært ofte vera nødvendig å bruka engelsk i staden for norsk. (s. 122)

3.1 Språkvalg i poenggivende tidsskriftartikler, bøker og bokkapitler⁶

Det finnes dessverre lite publisert, oppdatert forskning på språkvalg i norske forskningspublikasjoner som gir oss et best mulig bilde av situasjonen i dag.⁷ En ressurs som burde kunne ha vært brukt, er forskningsinformasjonssystemet Cristin, som vi omtalte ovenfor. Men basen er ennå ikke pålitelig som statistikkgenerator, og det har derfor ikke vært brukt som grunnlag for framstillingen nedenfor.⁸

For forskningspublisering generelt har vi derfor basert oss på lysbildepresentasjoner knyttet til et foredrag holdt av seniorforsker Gunnar Sivertsen ved NIFU i 2011, som han velvillig har delt med oss (Sivertsen 2011). Her gis en oversikt over utviklingen mellom 2005 og 2010 for alle typer publikasjoner som gir uttelling i publiseringsindikatoren, dvs. vitenskapelige artikler i tidsskrifter, serier eller bøker og vitenskapelige monografier.

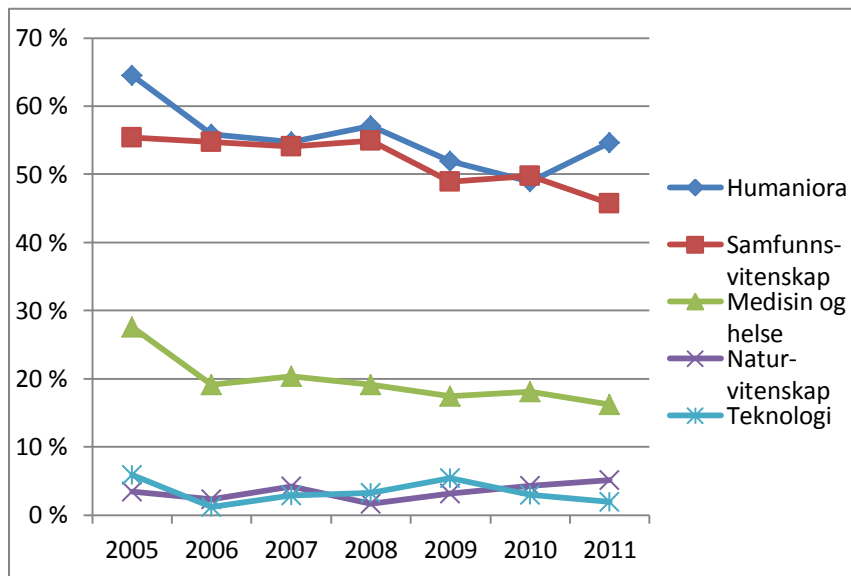
Figur 1 viser den relative utviklingen av andelen norskspråklige publikasjoner innenfor humaniora, samfunnsfag, medisin og helsefag, naturvitenskap og teknologi. Vi ser at norskandelen har sunket når det gjelder humaniora og samfunnsfag, fra ca. 65 % for humaniora og 55 % for samfunnsfag i 2005 til ca. 50 % i 2010. Medisin og helsefag ligger på snaut 20 %. For de to siste områdene, naturvitenskap og teknologi, var andelen av publikasjoner på norsk ca. 5 % gjennom hele perioden.

⁶ I det følgende refererer vi til denne typen enten som forskningspublisering eller generell forskningspublisering.

⁷ Begrepet språkvalg i denne sammenhengen er i høy grad en relativ størrelse. Valget er nok bare mer eller mindre reelt innenfor fagområder der det fremdeles publiseres og skrives avhandlinger på andre språk enn engelsk. Det er disse vi kommer til å konsentrere oss om nedenfor. Innenfor disipliner og større fagområder som i dag så å si utelukkende publiserer på engelsk, som f.eks. realfag, finnes det i liten grad noe reelt valg. Av konsistenshensyn har vi likevel valgt å bruke termen språkvalg uansett fagområde.

⁸ Takkt til seniorforsker Gunnar Sivertsen ved Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) for råd her.

Figur 1: Utvikling i andelen av norskspråklige forskningspublikasjoner 2005–2011 fordelt på fagområder⁹

Kilde: Gunnar Sivertsen, NIFU.

Det er likevel viktig å være oppmerksom på at antallet norskspråklige publikasjoner ifølge Sivertsen (2011) økte fra ca. 2000 i 2006 til ca. 3000 i 2008 for senere å stabilisere seg der. Når andelen likevel går ned, er det fordi antallet publikasjoner på andre språk har økt i enda større grad.

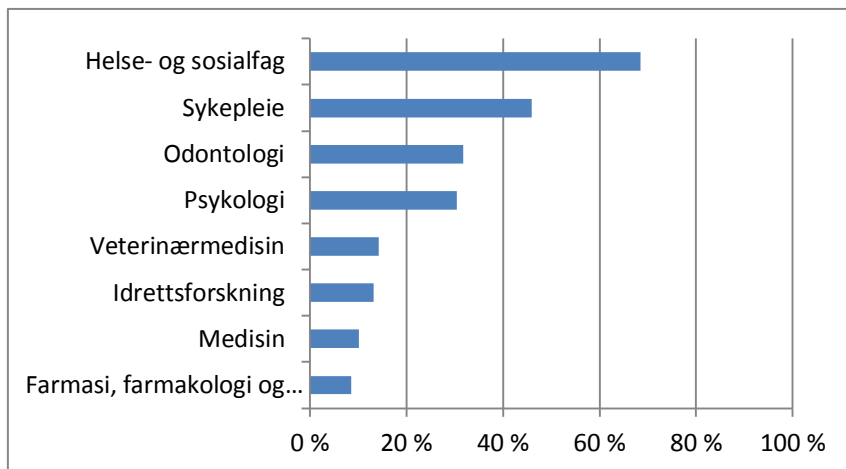
Fordeler vi denne økningen i publikasjoner på norsk på fagområdene, er det humaniora som øker mest, fra under 800 fra 2005–2006 til over 1.400 i 2009 og 2010. Samfunnsfag viser mye større variasjon, med en bunn på vel 800 i 2006 og topp i 2008 med vel 1.300. For de andre områdene ligger antallet konstant, på snaut 400 innen medisin og helsefag og under 100 innen naturvitenskap og teknologi. Dette betyr at norsk bare svekkes relativt, ikke absolutt.¹⁰

⁹ Vi takker Gunnar Sivertsen for å ha delt dataene med oss.

¹⁰ Ideelt burde denne oversikten ha vært sammenholdt med det totale antall publikasjoner innen hvert fagområde. Slike tall har vi dessverre ikke lyktes å finne fram til.

Innenfor de tre fagområdene med en viss andel publikasjoner på norsk, er det store forskjeller fra fag til fag. Figur 2 viser fordelingen innen medisin og helsefag i perioden 2005–2010.¹¹

Figur 2: Fordeling av andelen norskspråklige publikasjoner innenfor medisin og helse

Kilde: Sivertsen 2011.

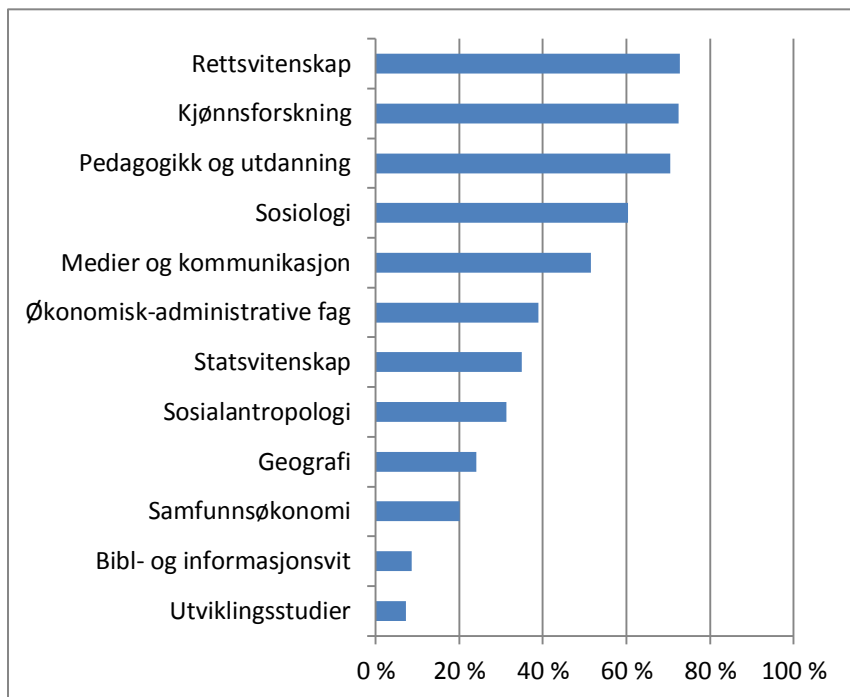
Vi ser at andelen spenner fra over 60 % i helse- og sosialfag, som i denne sammenhengen dekker forskning knyttet til profesjonsfag som sosialt arbeid, fysioterapi etc., til ca. 10 % for de mer akademiske disiplinene medisin og farmasi. Disse siste ligger derved ikke så mye over nivået innenfor naturvitenskap og teknologi.

Figur 3 viser den tilsvarende fordelingen innenfor samfunnsfag, som i denne sammenhengen også omfatter rettsvitenskap, altså juridiske fag. Nettopp dette faget ligger på topp med en norskspråklig andel på over 70 %. Også pedagogikk og utdanningsfag ligger på dette nivået. Begge forskningsområdene kan sies å ha et sterkt nasjonalt fokus, kanskje med unntak av allmenn

¹¹ For de aller fleste fagområdene som gjennomgås her, vil de publikasjonene som ikke er publisert på norsk, være på engelsk. Unntakene kan være sporadiske publikasjoner på et annet skandinavisk språk, samt på andre fremmedspråk, særlig innenfor fremmedspråksfagene under humaniora, jf. nedenfor.

pedagogisk teori, noe som kan forklare den høye norsk-andelen. At kjønnsforskning ligger like høyt, er vanskeligere å forklare. Dette er imidlertid et lite fagområde sammenlignet med de to andre, og derved kanskje mer utsatt for tilfeldige utslag.

Figur 3: Fordeling av andelen norskspråklige publikasjoner innenfor samfunnsfag

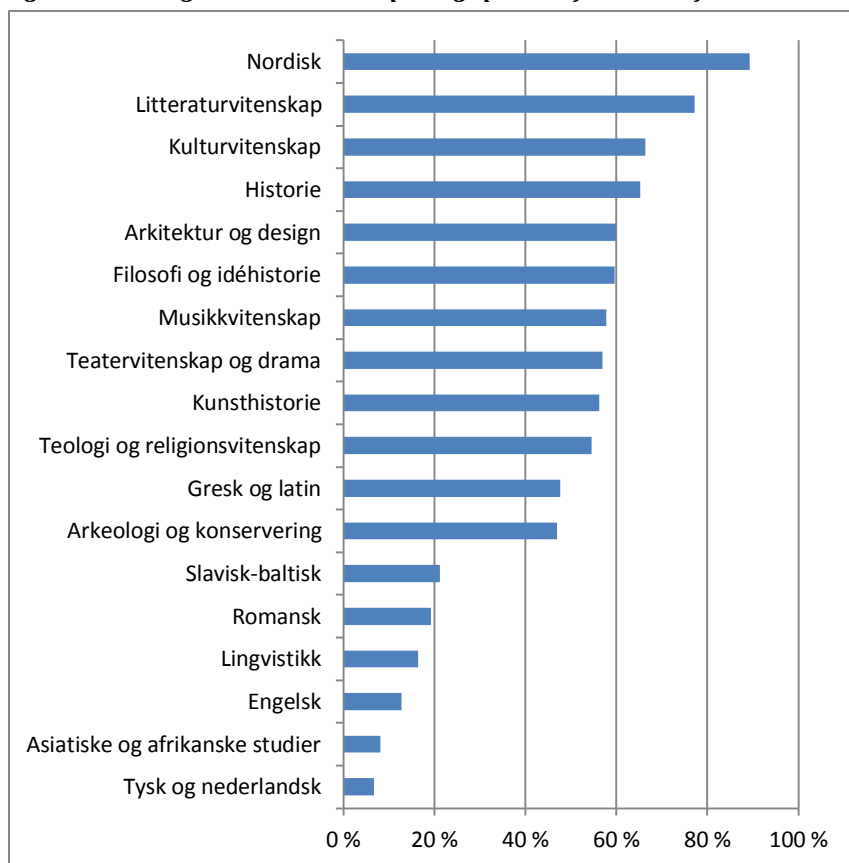
Kilde: Sivertsen 2011.

Av de tradisjonelle samfunnsfagene er det sosiologi som ligger høyest, med ca. 60 %, mens samfunnsøkonomi ligger lavest med ca. 20 %. Her ser vi tydelig avtegnet ulike, fagspesifikke publiseringskulturer. At utviklingsstudier ligger svært lavt er ikke overraskende, ettersom mye av denne forskningen foregår i internasjonale miljøer og er rettet mot et internasjonalt publikum. Til sist er det verd å legge merke til at økonomisk-administrative fag ligger relativt høyt, noe som kanskje er overraskende i lys av at dette er et fagområde som kan knyttes til det andre samfunns-

domenet som ofte knyttes til høyt innslag av engelsk, nemlig (deler av) næringslivet. Samfunnsøkonomi ser vi ligger markert lavere.

Figur 4 viser at også innenfor humaniora er spredningen stor. Ikke overraskende ligger nordiskfaget øverst, med en norskandel på ca. 90 %. Fagene deler seg ellers i nesten to atskilte grupper. I den øverste, rett under nordisk, kommer de såkalte kulturfagene med høy andel norsk-språklige publikasjoner. Nederst kommer fremmedspråksfagene, som med unntak av gresk og latin viser markert lavere andel av publikasjoner på norsk. Bare rangeringen mellom gresk og latin over arkeologi og konservering bryter dette mønsteret. Her er forskjellen uansett svært liten.

Figur 4: Fordeling av andelen norskspråklige publikasjoner innenfor humaniora

Kilde: Sivertsen 2011.

Når det gjelder språkfagene, er det ellers all grunn til å tro at mange av publikasjonene som ikke er på norsk, er skrevet på språkene som utgjør studieobjektene, kanskje med unntak av nettopp de klassiske språkene og kanskje også de asiatiske og afrikanske studiene. Det er med andre ord ingen grunn til å tro at de resterende publikasjonene alle er skrevet på engelsk. En utvidelse av grafen i form av engelskspråklig påbygging på hver søyle ville gitt ytterligere innsikt her.

Konklusjonen etter denne gjennomgangen av publiseringsspråk innenfor de fagområdene der norsk fremdeles er i utstrakt bruk, må først og fremst bli at bak alle de tre gjennomsnittene som framgår av figur 1 skjuler det seg svært stor spredning mellom fag. Ettersom Sivertsens materiale slik dette framgår av figur 2–4 ikke gir utvikling over tid for de ulike fagene, er det vanskelig å si i hvilken grad de generelle fallene som framgår av figur 1 finnes igjen på fagnivå. Men vi kan konstatere at når vi sammenholder tidsskriftsartikler, bøker og antologibidrag, er norsk som publiseringsspråk blitt svekket i perioden 2005–2010 både innenfor humaniora og samfunnsfag. Men med ca. 50 % kan en likevel si at norsk fremdeles står sterkt. Også innenfor medisins- og helsefag er norsk fremdeles til stede, men på et lavere nivå.

3.2 Språkvalg i doktoravhandlinger

Vi går nå videre til en analyse av språkvalget i doktoravhandlinger. Vi antar at dette i stor grad avspeiler rådende publiseringsnormer innenfor et gitt fagmiljø. Og siden avhandlingene innen de fleste fagområder normalt skrives av unge mennesker på vei inn i en forskerkarriere, vil de kanskje også kunne si noe om utviklingen når det gjelder ordinær forskningspublisering, i og med at de i hvert fall et stykke på vei vil avspeile språkvalget til forskere som har det meste av sin karriere foran seg.

Mange institusjoner har retningslinjer som gjelder språkvalg i avhandlinger. Vi vet ikke i hvilken grad dette gjelder generelt i Norge. Men vi har sett nærmere på de tre universitetene som undersøkelsen til sist i dette underkapitlet dekker.

Ved Universitetet i Bergen (UiB) gjelder regelen om at avhandlingen normalt skal skrives på engelsk eller norsk, for hele institusjonen. Univer-

sitetet i Oslo (UiO) og Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) overlater bestemmelser om språk til fakultetene. Vi sjekket først de utfyllende forskriftene ved de medisinske og realfaglige fakultetene, der vi regner sannsynligheten er størst for å finne krav om engelsk. Ved Det medisinske og Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet ved UiO skal avhandlingen ved det første skrives på engelsk eller norsk (§ 10.1), ved det andre skal den "normalt skrives på engelsk" (§ 10.1). Tilsvarende har vi ved NTNU sjekket de utfyllende reglene for tre fakulteter: Fakultet for naturvitenskap og teknologi, der avhandlingen fortrinnsvis skal være skrevet på engelsk eller norsk (§ 7.4), Det medisinske fakultet, som krever at avhandlingen normalt skrives på engelsk (§ 10.1) og Fakultet for ingeniørvitenskap og teknologi, som så vidt vi kan se ikke har noen bestemmelse om språkvalg i sine utfyllende regler. Men at forventningen er engelsk, ser vi av kravet om at minst en av artiklene skal publiseres i et anerkjent, internasjonalt tidsskrift.

Vi har deretter sett på de fakultetene som skal undersøkes nærmere nedenfor, der vi finner et mer eller mindre høyt innslag av avhandlinger skrevet på norsk. Ved UiB gjelder regelen om språkvalg som nevnt hele universitetet, og stiller engelsk og norsk likt. Ved NTNU sier Det humanistiske fakultet i sine felles bestemmelser for ph.d.-programmene (s. 25) at avhandlingen fortrinnsvis skal være skrevet på norsk eller engelsk, altså med samme formulering som Fakultet for naturvitenskap og teknologi, men med språkene i omvendt rekkefølge. I håndboka for ph.d.-kandidater til Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse er det ikke formulert noe språkkrav, men det henvises til at avhandlinger på engelsk eller et annet fremmedspråk skal ha sammendrag på norsk og omvendt. På nettsidene til Det juridiske fakultetet ved UiO har vi ikke funnet noen formulering om språkvalg. Det humanistiske fakultet oppfordrer i sin programplan for ph.d.-kandidatene til å skrive avhandlingen "på engelsk eller det språket som vurderes som mest faglig relevant," mens Det samfunnsvitenskapelige fakultet i sin programplan krever at avhandlingen "skal skrives på norsk, svensk, dansk eller engelsk." I tillegg har de fleste formuleringene tillegg som krever søknad for å få skrive på et annet språk enn engelsk eller norsk. Som vi skal se, gjøres dette utelukkende innenfor fremmedspråkfagene.

Vi ser at det ikke er vesentlige forskjeller i språkkravene mellom de realfaglige og medisinske fagområdene på den ene siden, og de humanistiske og samfunnsvitenskapelige på den andre. Når praksisen likevel er svært ulik, må denne derfor være forankret i noe annet. Vi tror løsningen langt på vei kan kobles til formuleringen vi refererte ovenfor fra Fakultet for ingeniørvitenskap og teknologi ved NTNU, nemlig at minst én av artiklene som inngår i avhandlingen skal være publisert internasjonalt. Går vi til de andre realfaglige fakultetene, finner ved vi flere av dem tilsvarende formuleringer, som gjør de mer åpne formuleringene om språkvalg mer eller mindre irrelevante. Det medisinske fakultet ved UiO, som med hensyn til språkvalg åpner for engelsk eller norsk, krever for eksempel når det gjelder avhandlingens form at den "bør bestå av minst tre (3) vitenskapelige artikler publisert i eller innsendt for vurdering i internasjonale tidsskrift med fagfellelvurdering." Her står det rett nok "bør", og noe senere i samme paragraf (§ 10.2) står det at ikke publiserte monografier også kan aksepteres. Gitt kravet om at artikler som er del av en avhandling må publiseres internasjonalt, begrenses muligheten til å velge norsk til monografiformen. Vi vet ikke hvor mange som i dag velger monografiform innenfor realfag og medisin, men vi har all grunn til å tro at den er svært sjelden. Når artikkelbaserte avhandlinger er normen, og når disse i tillegg baseres på samforfatterskap, sier det seg selv at valg av monografiform og derved norsk som mulig avhandlingsspråk, blir et marginalt fenomen.¹²

Artikkelbaserte avhandlinger blir etter hvert mer alminnelige også innenfor samfunnsvitenskap og humaniora. Sannsynligvis er forskjellen mellom fagområdene store, og vi vil tro at det er en sammenheng mellom valg av avhandlingsform og språk også her, i den forstand at overgang til større grad av artikkelbaserte avhandlinger kobles til krav om internasjonal publisering. Men i det minste innenfor noen fag finner vi skandinavisk-språklige tidsskrifter som mulige publikasjonskanaler for artiklene som inngår i avhandlingen. Koblet med fravær av krav om internasjonal publi-

¹² I 2010 ble det bare skrevet to realfaglige avhandlinger på norsk, begge ved Universitetet i Agder (UiA). Av de tre som ble skrevet innen medisin, ble én skrevet ved UiT og to ved UiB.

sering av artiklene gjør dette at vi også finner artikkelbaserte avhandling-er på norsk, f.eks. innenfor nordisk språkvitenskap.

3.2.1 *De nasjonale forskerutdanningsevalueringene i 2002 og 2012*

Det finnes dessverre ingen spesialiserte, publiserte undersøkelser av språkvalg i doktoravhandlinger. Det viktigste utgangspunktet vi har funnet, er to nasjonale evalueringer av norsk forskerutdanning fra hhv. 2002 og 2012 der språkvalg i avhandlinger nevnes kort. Med utgangspunkt i disse legger vi fram en analyse av avhandlinger skrevet i perioden 2009 til 2012, der vi konsentrerer oss om de tre største breddeuniversitetene i Norge, UiO, UiB og NTNU, og videre om fakultetene der norsk eller et annet skandinavisk språk ennå er i utstrakt bruk, nemlig de samfunnsvitenskapelige, humanistiske og rettsvitenskapelige fakultetene. Ved de realfaglige og helsefaglige fakultetene er norsk knapt i bruk lenger som avhandlingsspråk, på tross av at retningslinjene i mange tilfeller åpner for at avhandlingen kan skrives på norsk, jf. ovenfor.

Evalueringsrapporten fra 2002 (Kyvik 2002) inneholder en tabell som viser at med unntak av humaniora ble de aller fleste doktoravhandlinger allerede på 1990-tallet skrevet på engelsk, jf. tabell 1. *Dr. art.* er den daværende humanioragraden, *dr. oecon.* er graden knyttet til samfunnsøkonomi. De andre skulle være selvforklarende.

Tabell 1: Språkvalg i doktoravhandlinger innen utvalgte fagområder 1993–2000

Språk	Dr. art.	Dr. oecon.	Dr. ing.	Dr. med.	Dr. odont.	Alle
Norsk	49 %	16 %	6 %	2 %	5 %	15 %
Engelsk	40 %	82 %	93 %	95 %	95 %	81 %
Både norsk og engelsk	2 %	2 %	1 %	3 %	-	2 %
Annet språk	9 %	-	-	-	-	2 %
N	151	49	257	206	21	684

Kilde: Kyvik 2002: 81.

Merk at *dr. scient.* (naturvitenskap) og *dr. polit.* (samfunnsfag) ikke er med her. Når det gjelder det første området, er det neppe grunn til å tro at det atskiller seg fra de medisinske fagområdene. Men når det gjelder samfunnsvitenskap ville det ha vært interessant å se hvordan språkvalget

fordeler seg, gitt at norsk står sterkere i samfunnsvitenskapelige forskningspublikasjoner enn i realfag, jf. diskusjonen i forrige avsnitt.

Schwach (2004: 33) legger imidlertid fram sammenlignbare data fra to samfunnsvitenskapelige fag, nemlig statsvitenskap og pedagogikk. Data-ene består av årsserier, fra 1991–2000 for statsvitenskap og 1990–2002 for pedagogikk. I tabell 2 har vi slått seriene sammen i to grupper, før og etter 1996. Prosentene angir hvor stor del av avhandlingene ble skrevet på norsk.

Tabell 2: Andel doktoravhandlinger på norsk innen statsvitenskap og pedagogikk¹³

Fag	T.o.m. 1996	Etter 1996	Samlet
Statsvitenskap (1991–2000)	62 % (N=24)	59 % (N=34)	60 %
Pedagogikk (1990–2002)	77 % (N=26)	67 % (N=33)	71 %

Kilde: Schwach 2004.

Vi ser at for statsvitenskap ligger norskandelen godt over humaniorandelen i tabell 1. Pedagogikk ligger enda høyere, men i motsetning til statsvitenskap viser den et markert fall fra den første halvdel av 90-tallet til den andre.

Et av spørsmålene i en spørreundersøkelse som ble utført i forbindelse med forskerutdanningsevalueringen i 2012, var "Hvor stor andel av avhandlingene som ble levert i løpet av 2010 ble skrevet på engelsk (eventuelt på andre fremmedspråk)?" (Thune *et al.*: 119). I selve evalueringsrapporten er dessverre ikke resultatene framstilt tabellarisk eller grafisk. I stedet finner vi følgende oppsummering:

In terms of language, 54 per cent of the PhD programme units report that more than 80 per cent of all dissertations are written in a foreign language, particularly within health/medical sciences, natural sciences, agriculture and economics/management. Units with lower shares of dissertations in foreign languages are found within the humanities, social sciences, law and education. (s. 51)

¹³ Norsk svarer her til det Schwach kaller skandinaviske språk. Det er ikke mange avhandlinger som skrives på dansk og svensk (fra Universitetet i Bergen har vi funnet bare én fra 2009 til 2012), men i og med at spørsmålet i 2012 var "engelsk eller andre fremmedspråk", er det sannsynlig at ev. avhandlinger på dansk og svensk er blitt klassifisert sammen med de norskspråklige i 2000 og sammen med de engelskspråklige i 2010.

En av forfatterne av rapporten har imidlertid stilt til disposisjon en oversikt for oss som viser prosent per fakultet for universitetene og prosent per institusjon for høyskoler.¹⁴ Ved å samle faglig nærliggende fakulteter og institusjoner, slik som i tabell 3, får vi en viss oversikt over språkvalgsituasjonen innen ulike fagområder i 2010.

Vi ser at det innenfor realfag og medisin så å si bare skrives på engelsk. Om vi sammenligner med tallene for de realfaglige og medisinske doktorgradene fra 1990-årene i tabell 1, ser vi at det lille som var av norsk den gang, nå nesten er utradert, jf. også fotnote 10 ovenfor.

Tabell 3: Andel norsk i doktoravhandlinger fra ulike fagområder i 2010

Fakultets- eller faggruppering	Antall avhandlinger	Andel norsk
Realfag (ett fakultet hver ved UiO, UiB, (UiS) og UiA, tre fakultet ved NTNU)	377	1 %
Helsefag (fakultetene ved UiB, NTNU og UiT) ¹⁵	184	2 %
Handelshøyskolene (NHH, Handelshøgskolen i Bodø, Handelshøgskolen BI)	34	6 %
Samfunnsfag (de samfunnsvitenskapelige fakultetene ved UiO, UiB, NTNU, UiS og UiN, Det psykologiske fakultet ved UiB og Fakultet for utdanningsvitenskap ved UiO)	147	24 %
Teologi (UiO, Menighetsfakultetet og Misjonshøgskolen)	10	30 %
Humaniora (fakultetene ved UiO, UiB, UiS og NTNU)	81	37 %
Rettsvitenskap (fakultetene ved UiO, UiB og UiT)	26	54 %

Kilde: NIFU.

En direkte sammenligning mellom tallene fra 1990-årene i tabell 1 og 3 er vanskelig, fordi disse tar for seg fagområder på tvers av institusjoner, mens undersøkelsen fra 2010 tar utgangspunkt i administrative enheter ved de ulike institusjonene, der fordelingen av fag på fakulteter vil variere fra én institusjon til en annen.

¹⁴ Takk til Terje Bruen Olsen i NIFU for rask og imøtekommende oppfølging.

¹⁵ Universitetet i Oslo besvarte ikke spørsmålet.

Likevel er det mulig å se en utvikling mot mindre norsk og mer engelsk fra 1990-tallet til 2010, i det minste for humaniora, som har falt med vel ti prosentpoeng. For samfunnsfag er det vanskeligere å påvise en allmenn nedgang, siden vi har bare data fra tre enkeltfag fra 1990-årene.

3.2.2 *Språkvalg i avhandlinger fra tre universiteter 2009–2012*

I den siste delen av dette avsnittet om doktoravhandlinger skal vi se nærmere på utviklingen innenfor samfunnsfag, humaniora og rettsvitenskap ved de tre største universitetene i Norge, UiO, UiB og NTNU.¹⁶ Vi har sett på samtlige doktoravhandlinger forsvart ved de relevante fakultetene over fire år, fra 2009 til 2012. For hver avhandling har vi notert språk i tittel, år, universitet, fakultet og institutt.¹⁷ Til sammen er 907 avhandlinger kartlagt.¹⁸

En videre sammenligning ned på fagnivå er likevel som nevnt ikke alltid like lett, fordi fag er organisert ulikt i institutter og med hensyn til fakultetstilhørighet ved de tre institusjonene. Et godt eksempel er samfunnsfagene på fakultetsnivå. Ved UiO hører pedagogikk til et eget fakultet for utdanningsvitenskap, mens det inngår i Det psykologiske fakultetet ved UiB. Psykologi er på sin side en del av de samfunnsvitenskapelige

¹⁶ Med utgangspunkt i figur 1, som viser at også medisin og helse har et visst innslag av norsk, burde kanskje også avhandlinger fra dette området ha vært undersøkt. Det ser imidlertid ut til at doktoravhandlinger på norsk er svært sjeldne her. En stikkprøve av avhandlinger fra Det medisinsk-odontologiske fakultet ved UiB bekrefter dette. Bare 10 av til sammen 352 avhandlinger, dvs. 2,8 %, ble skrevet på norsk i årene 2009–2012. Det er liten grunn til å tro at dette er annerledes ved de to andre universitetene. I samme periode ble ingen avhandlinger ved Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet skrevet på norsk.

¹⁷ Kildene for denne undersøkelsen er tilgjengelig på nettet. For UiOs vedkommende er lister over alle avhandlinger, ordnet kronologisk, lagt ut av hvert fakultet, se f.eks. <http://www.jus.uio.no/forskning/arrangementer/disputaser/>. Når det gjelder UiB, har vi brukt fortegnelsen over pressemeldinger for hver disputas (http://www.uib.no/info/dr_grad/), og ved NTNU publisasjonsdatabasen DiVA (<http://ntnu.diva-portal.org/smash/searchad.jsf?rvn=13>).

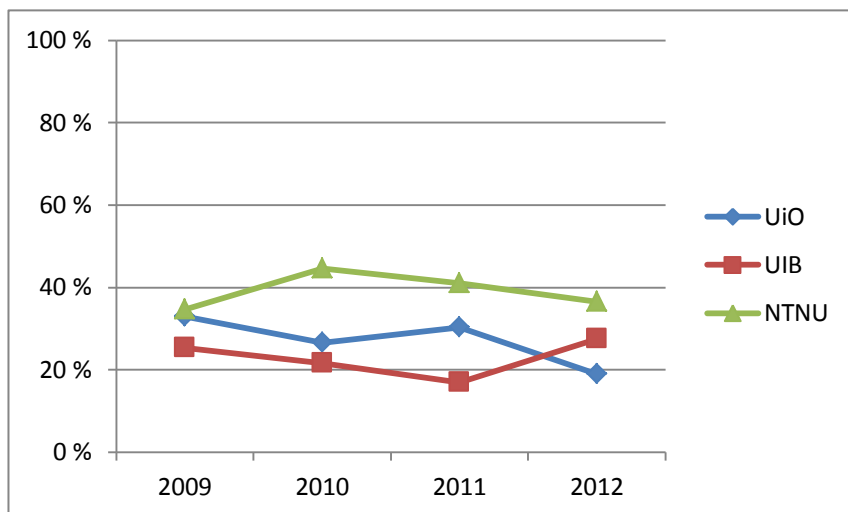
¹⁸ Som nevnt i fotnote 4 har Norge to formelt likestilte doktorgrader, ph.d.-graden som er knyttet til institusjonell forskerutdanning, og dr.philos.-graden, som er en fri grad. Den siste er i dag relativt sjelden, og i stor grad begrenset til samfunnsfag og humaniora. Vi har ikke vært i stand til å skille mellom disse i undersøkelsen. Det kan tenkes at dr.philos.-avhandlinger i noe større grad enn ph.d.-avhandlinger skrives på norsk. Men siden de er fåtallige, vil ikke dette i avgjørende grad påvirke resultatene.

fakultetene ved UiO og NTNU. Når vi skal sammenligne samfunnsfagene som gruppe ved de tre institusjonene, må vi derfor for UiOs del slå sammen fakultetene for samfunnsvitenskap og for utdanningsvitenskap og for UiBs del fakultetene for psykologi og for samfunnsvitenskap for å få sammenlignbare størrelser.

Innenfor humaniora går de samme fagene i stor grad igjen fra fakultet til fakultet. Men ved alle de tre fakultetene har hvert institutt ansvar for flere fag, med en fordeling som varierer. Det vil si at det er vanskelig å bryte materialet ned på fagnivå med utgangspunkt i instituttene, som kildene våre tar utgangspunkt i. Dette ville ha krevd en kvalitativ analyse ned på avhandlingsnivå som ikke har vært mulig innenfor rammene av denne framstillingen.

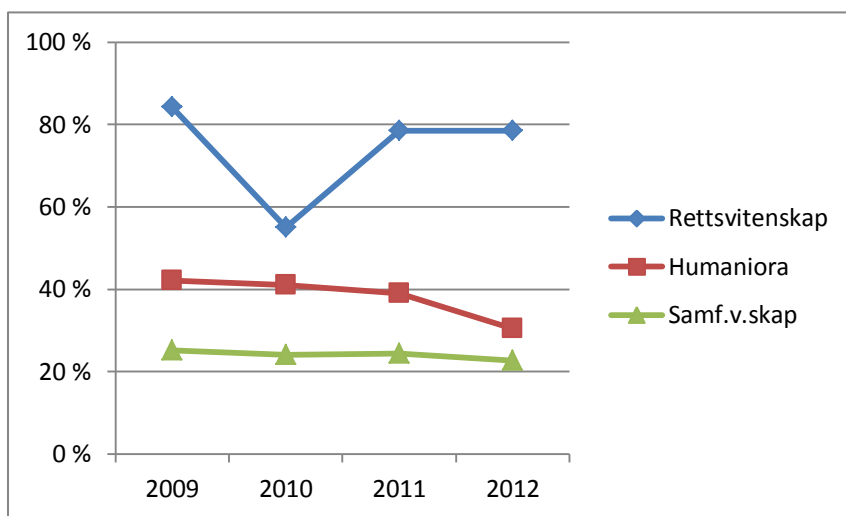
La oss først se om de tre institusjonene skiller seg fra hverandre med hensyn til språkvalg uavhengig av fagområde. Her kan vi bare sammenligne humaniora og samfunnsfag ved de tre institusjonene, ettersom rettsvitenskap bare er representert ved UiO og UiB. Resultatet vist i figur 5 kan tyde på at norsk står noe sterkere ved NTNU enn ved UiO og UiB. Men forskjellene er små, og varierer fra år til år.

Figur 5: Andelen norsk i doktoravhandlinger innenfor humaniora og samfunnsvitenskap fordelt på institusjoner

Vi fortsetter med å sammenligne de tre fagområdene. Figur 6, der samfunnsvitenskap i tillegg til de tre samfunnsvitenskapelige fakultetene også omfatter utdanningsvitenskap ved UiO og psykologi ved UiB, viser gjennomsnitt for hvert år. Vi ser at mens innslaget av norskspråklige avhandlinger holder seg noenlunde konstant, i overkant av 20 % for samfunnsfag, synker det for humaniora med ca. 10 %. For rettsvitenskap er det vanskeligere å se en trend. Bare UiO og UiB tilbyr faget, og antall avhandlinger er lavere; totalt 67, mot 604 og 306 for hhv. samfunnsfag og humaniora. Hvis en ser bort fra 2010, da UiO produserte et uvanlig stort antall avhandlinger på engelsk, ligger andelen ca. 80 %.

Figur 6: Andelen norsk i doktoravhandlinger innenfor tre fagområder

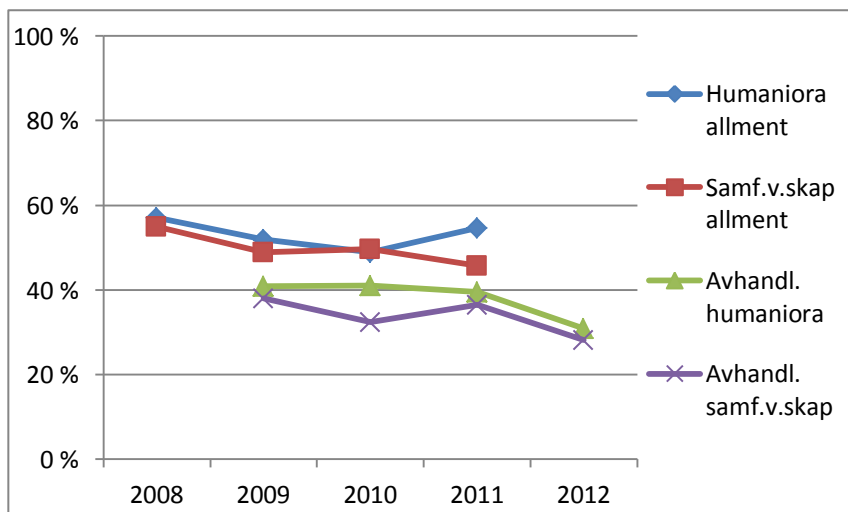

For både humaniora og samfunnsfag tyder grafen på at gjennomsnittlig norskandel i doktoravhandlinger ligger lavere enn i vanlig forskningspublisering, slik denne framgår av figur 1. Datagrunnlaget er imidlertid ikke helt sammenlignbart. I figur 1 er psykologi regnet som helsefag, jf. underinndelingene som framgår av figur 2 til 4. Her er faget lagt under samfunnsfag i tråd med vanlig fakultetsinndeling. Rettsvitenskap er på den annen side en del av samfunnsfag i figur 1, og må derfor legges inn i grunnlaget for samfunnsvitenskapskurven om tallene skal bli sammenlignbare. I tillegg er mediefag regnet som samfunnsfag i figur 3, mens det tilhører de humanistiske

fakultetene ved UiO og NTNU. Ved UiO har faget sitt eget institutt, noe som gjør at avhandlingene kan overføres til samfunnsfag uten problem. Ved NTNU deler det institutt med kunsthøgskolen, slik at en identifisering av de mediefaglige avhandlingene her krever en kvalitativ vurdering av hver avhandling. Dette gjelder også avhandlingene som er skrevet innenfor utdanningsvitenskap ved Det psykologiske fakultet ved UiB. Disse hører til under samfunnsfag i inndelingen i figur 3 og må trekkes ut av de psykologiske avhandlingene på kvalitativt grunnlag før de ev. kan overføres til helsefag. Dette har vi ikke forsøkt å gjøre. Effekten av ikke å gjøre disse to kvalitative justeringene vil uansett sannsynligvis være små.

Ved å trekke ut psykologi og legge resultatene fra rettsvitenskap og medievitenskap ved UiO inn i datagrunnlaget for samfunnsvitenskap, får vi et resultat, som vi med forbehold om de utelatte kvalitative justeringene nevnt i forrige avsnitt, kan sammenligne med utviklingen når det gjelder andel av publikasjoner på norsk innenfor generell publisering slik denne framgår av figur 1. Denne sammenligningen er gjort i figur 7. For generell publisering er bare data fra 2008 og senere tatt med.

Figur 7: Sammenligning av utviklingen innenfor generell publisering med utviklingen knyttet til doktoravhandlinger innenfor samfunnsvitenskap og humaniora

Vi ser at innenfor begge fagområdene velges norsk sjeldnere i doktoravhandlinger enn i den generelle publiseringen, noe som med mange forbehold kan tyde på at yngre forskere innenfor fag der norsk er et mulig valg, i større grad enn eldre velger å publisere sine forskningsresultater på et annet språk enn norsk, i de aller fleste tilfeller engelsk. Vi ser også en nedadgående tendens, innenfor generell publisering (se også figur 1) så vel som i avhandlinger.

Vi skal nå bryte ned språkvalg på instituttnivå. Fordi fag og institutter som nevnt ikke er sammenfallende, er det å oversette en slik analyse til et mer meningsfylt fagnivå vanskelig. Men særlig innenfor samfunnsfag kan vi komme et stykke på vei. Resultatene kan vi deretter så langt som mulig sammenligne med fordelingen for forskningspublisering generelt i figur 3 og 4 ovenfor. Fordi vi på dette nivået vil ha relativt få avhandlinger i hver kategori, ser vi de fire årene under ett.

Tabel 4–6 viser andelen av avhandlinger på norsk ved de samfunnsvitenskapelige fakultetene ved UiO, UiB og NTNU. Instituttene i hver tabell er ordnet etter stigende norskprosent. For alle instituttene i de tre tabellene er den komplementære prosenten engelskandelen.

Tabell 4: Språkvalg i doktoravhandlinger ved de samfunnsvitenskapelige og utdanningsfaglige fakultetene ved UiO, 2009–2012

Institutt	N	% norsk
Økonomisk institutt	27	0 %
Psykologisk institutt	87	6 %
Sosialantropologisk institutt	17	12 %
Institutt for statsvitenskap	39	15 %
Senter for teknologi, innovasjon og kultur	11	18 %
Det utdanningsvitenskapelige fakultet	56	46 %
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi	39	59 %

Tabell 5: Språkvalg i doktoravhandlinger ved de samfunnsvitenskapelige og psykologiske fakultetene ved UiB, 2009–2012

Institutt	N	% norsk
Institutt for økonomi	11	0 %
Institutt for sosialantropologi	14	0 %
Institutt for informasjons- og medievitenskap	16	6 %
Institutt for geografi	13	8 %
Det psykologiske fakultet	85	20 %
Institutt for administrasjons- og organisasjonsvitenskap	10	20 %
Institutt for sammenliknende politikk	15	20 %
Sosiologisk institutt	9	44 %

Tabell 6: Språkvalg i doktoravhandlinger ved Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse ved NTNU, 2009–2012

Institutt	N	% norsk
Institutt for samfunnsøkonomi	4	0 %
Institutt for bevegelsesvitenskap	3	0 %
Institutt for industriell økonomi og teknologiledelse	29	3 %
Psykologisk institutt	23	13 %
Institutt for sosiologi og statsvitenskap	29	34 %
Geografisk institutt	13	38 %
Pedagogisk institutt	14	50 %
Program for lærerutdanning	5	60 %
Sosialantropologisk institutt	3	67 %
Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap	28	68 %
Norsk senter for barneforskning	4	75 %

Et fag som har egne institutter ved alle de tre fakultetene, er (samfunns-) økonomi. Her ser ikke norsk ut til brukes i det hele tatt lenger som publiseringsspråk. Både ved UiO og UiB og ved de to instituttene ved NTNU med økonomi i navnet er så å si alle avhandlingene skrevet på engelsk. I figur 3 ser vi at når det gjelder forskningspublisering generelt i perioden 2005–2010, lå norskandelen innenfor faget på ca. 20 %.

Sosialantropologi har også egne institutter ved alle de tre universitetene. Også her står engelsk sterkt. Ved UiB er samtlige avhandlinger skrevet på engelsk, mens 12 % er skrevet på norsk ved UiO. NTNU skiller seg ut, men antall avhandlinger er svært lavt. Også her er norskandelen markert lavere enn den vi kan lese ut av figur 3 ovenfor, som viser vel 30 %.

Geografi har egne institutter ved NTNU og UiB. Disse avviker markert fra hverandre. Mens 38 % av avhandlingene fra NTNU ble skrevet på norsk, er den tilsvarende prosenten nede i 8 ved UiB. Ettersom geografi er et fag med forbindelser både til realfag og samfunnsfag, kan det tenkes at denne forskjellen går tilbake på vektlegging av ulike deler av faget ved de to institusjonene. Tar vi ut et gjennomsnitt for NTNU og UiB, blir norskandelen temmelig lik den som framgår for faget i figur 3. Ved UiO deler (samfunns-)geografi institutt med sosiologi. Her er norskandelen hele 59 %. I figur 3 ligger geografi og sosiologi langt fra hverandre, geografi med ca. 25 % norskspråklige publikasjoner og sosiologi med hele 60 %. Det er derfor nærliggende å tro at bak de 59 % for instituttet som helhet kan gjemme seg en ulik fordeling for de to fagene. Om det er tilfellet, er det mye som tyder på at sosiologi ved UiO nå faktisk ligger over gjennomsnittet i figur 3.

Mens sosiologi deler institutt med geografi ved UiO, deler det institutt med statsvitenskap ved NTNU. Bare ved UiB har sosiologi eget institutt. Her er andelen norsk 44 %. Dette er relativt høyt, men likevel ikke så høyt som i figur 3. Relativt kan det derved se ut som sosiologi fremdeles er et fag der norsk står sterkt som publikasjonsspråk, siden begge de to andre instituttene som omfatter sosiologi, viser en høy andel norskspråklige avhandlinger i forhold til de fleste andre institutter.

Bare UiO har et eget institutt for statsvitenskap. Mens faget ved NTNU som nevnt deler institutt med sosiologi, har UiB to fag som sammen i stor grad tilsvarer faget, nemlig administrasjons- og organisasjonsvitenskap og sammenlignende politikk. I figur 3 ligger statsvitenskap atskillig lavere enn sosiologi, ca. 35 mot 60 %. Ved sosiologi og statsvitenskap ved NTNU ligger norskandelen på 34 % (N=29). Dette gjennomsnittet tilsvarer den laveste prosenten av de to fagene i figur 3, dvs. statsvitenskap. Ved statsvitenskap ved UiO er norskandelen 15 % (N=39), mens de to instituttene ved UiB begge har 20 %. Begge disse ligger med andre ord lavere enn tallet for statsvitenskap rapportert i figur 3.

Av figur 2 ser vi at 25 % av forskningspublikasjonene innenfor psykologi i årene 2005–2010 var på norsk. UiO og NTNU har egne institutter for psykologi. Også her finner vi en markert lavere norskandel i doktoravhandlingene, hhv. 6 % ved UiO og 13 % ved NTNU. Ved UiB omfatter Det psykologiske fakultet også de pedagogiske fagmiljøene. Andelen avhandlinger på norsk ved fakultetet i Bergen er 20 %, altså noe høyere enn ved UiO og NTNU. Det er ikke urimelig å tro at dette skyldes innslaget av pedagogikk. Vi ser av figur 3 at 70 % av forskningspublikasjonene innenfor pedagogikk og utdanning var på norsk i årene 2005–2010, mens prosenten for psykologi som nevnt var 25. Det vil derfor ikke være overraskende om det at tallene fra UiB også omfatter pedagogikk fører til en høyere gjennomsnittsprosent enn den vi finner ved de rene psykologiske instituttene. Om dette er tilfellet, ser vi også en markert nedgang for psykologi i forhold til den generelle forskningspubliseringen rapportert i figur 3.

Antakelsen om at pedagogikk er årsaken til at norskandelen ved det psykologiske fakultetet ved UiB gjør at dette ligger høyere enn de psykologiske instituttene ved UiO og NTNU, får støtte når vi ser på pedagogikk ved de to andre institusjonene. Ved det utdanningsvitenskapelige fakultetet ved UiO ble 46 % av avhandlingene skrevet på norsk. Ved NTNU finner

vi to enheter som dekker fagfeltet, Program for lærerutdanning og Pedagogisk Institutt. Her ble hhv. 60 og 50 % av avhandlingene skrevet på norsk, med et gjennomsnitt på 53 %. Igjen ser vi at de relative resultatene fra figur 3 reproduseres, men på et atskillig lavere nivå.

Et institutt/fagområde ved NTNU som savner motsvar ved de to andre fakultetene er Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap. Faget sosialt arbeid gir ifølge instituttets nettside "innsikt i sosialt arbeid som kunnskaps- og forskningsfelt", mens helsevitenskap defineres som "en bred innføring i helse belyst fra samfunnsvitenskapelige og humanistiske tilnærminger som for eksempel psykologi, sosiologi, antropologi, geografi, filosofi, etikk og historie." Hele 68 % av de 28 avhandlingene forsvart ved instituttet var på norsk. Også ved Norsk senter for barneforskning kan norsk se ut til å stå sterkt, men tallet på avhandlinger er svært lavt.

Sammenfatter vi nå samfunnsfagene, øyner vi en svekking av norsk innen alle fag når vi sammenligner avhandlingsspråk med generelt publiseringsspråk. Samtidig ser det ut til at det relative forholdet mellom fagene holder seg. Der norsk stod relativt sterkt i generelle forskningspublikasjoner mellom 2005 og 2010, står norsk også relativt sterkt i doktoravhandlinger forsvart mellom 2009 og 2012. Setter vi dette inn i et generasjonsperspektiv, er det likevel mye som tyder på at norsk som publiseringsspråk fremdeles svekkes.

Resultatene for humaniora er som nevnt vanskeligere å analysere på samme måte, fordi det her er atskillig mindre samsvar mellom fag og institutt enn innenfor samfunnsfagene. Når det gjelder fremmedspråkene, er det naturlig å tro at med unntak av engelskfaget er det et vesentlig innslag av angjeldende språk, altså ikke nødvendigvis engelsk, der det ikke er norsk. Ved Institutt for fremmedspråk ved UiB er bare 7 % av 27 avhandlinger skrevet på norsk, mot 37 % på engelsk, jf. tabell 8. De resterende 56 % er skrevet på et annet fremmedspråk. Ved Institutt for moderne fremmedspråk ved NTNU er det bare forsvart tre avhandlinger i perioden. Alle disse er på et annet fremmedspråk enn engelsk. Ved UiO er de europeiske fremmedspråkene lagt til samme institutt som litteraturvitenskap. 29 % (N=21) er her skrevet på et annet fremmedspråk en engelsk, noe som viser at tradisjonen med å skrive avhandlinger på andre europeiske fremmedspråk, i materialet tysk, fransk eller spansk, lever i beste velgående ved alle tre universitetene.

Dessverre tilhører fag med høy og lav norskanandel slik denne framgår av figur 4 i mange tilfeller samme institutt. Å sammenligne instituttprosentene direkte med prosentene i figuren vil derfor i de aller fleste tilfellene være umulig. For alle instituttene i de tre tabellene nedenfor er den komplementære prosenten engelskandelen, unntatt instituttene for fremmedspråk.

Tabell 7: Språkvalg i doktoravhandlinger ved Det humanistiske fakultet, UiO 2009–2012

Institutt	N	% norsk
Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk	21	5 %
Institutt for kulturstudier og orientalske språk	23	13 %
Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk	23	13 %
Institutt for musikkvitenskap	6	17 %
Institutt for medier og kommunikasjon	19	37 %
Institutt for lingvistiske og nordiske studier	27	56 %
Institutt for arkeologi, konservering og historie	32	63 %

Tabell 8: Språkvalg i doktoravhandlinger ved Det humanistiske fakultet, UiB 2009–2012

Institutt	N	% norsk
Institutt for fremmedspråk	27	7 %
Institutt for filosofi og førstesemesterstudier + Senter for vitenskapsteori	12	25 %
Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap	27	48 %
Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier ¹⁹	21	57 %
Griegakademiet – Institutt for musikk	5	60 %

Tabell 9: Språkvalg i doktoravhandlinger ved Det humanistiske fakultet, NTNU 2009–2012

Institutt	N	% norsk
Filosofisk institutt	3	0 %
Institutt for moderne fremmedspråk	3	0 %
Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier	10	20 %
Institutt for arkeologi og religionsvitenskap	3	33 %
Institutt for tverrfaglige kulturstudier	10	40 %
Institutt for musikk	4	50 %
Institutt for historie og klassiske fag	10	50 %
Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap	9	89 %
Institutt for kunst og medievitenskap	11	91 %

¹⁹ Instituttet omfatter fagene språkvitenskap, nordisk språk og litteratur, litteraturvitenskap, teatervitenskap, kunsthistorie, klassiske språk og digital kultur.

Tre fellestrekk kan nevnes. Instituttene der historie og nordisk inngår, ligger høyt når det gjelder publisering på norsk. Dette er i overensstemmelse med at disse fagene også ligger høyt når det gjelder generell publisering, slik denne framgår av figur 4 ovenfor. Instituttene der filosofi inngår, ligger lavt. Dette er mer overraskende, ettersom også filosofi ifølge samme figur ligger relativt høyt. Ut over dette må tallene få tale for seg selv.

En faktor som kan forklare den lavere andelen av norsk i doktoravhandling, er at rekruttering av doktorgradsstipendiater i økende grad skjer internasjonalt. Stipendiater som ikke har norsk som morsmål vil ikke skrive sin avhandling på norsk. Vi har ikke gått nærmere inn på dette, men det faktum at så å si samtlige avhandlinger skrives på engelsk innen medisin og realfag, viser at dette ikke kan være noen forklaringsfaktor her. Internasjonal rekruttering ser foreløpig ut til å spille en mindre rolle innenfor samfunnsfag og humaniora, og det er i tillegg ikke vanskelig å finne fram til avhandlinger der forfatteren har et gjenkjennelig norsk fornavn så vel som etternavn. Det utelukker ikke at de forskjellige vi så i forhold til tallene fra 1990-tallet og i forhold til generell publisering mellom 2005 og 2010, kan skyldes et større innslag av fremmedspråklige stipendiater innenfor samfunnsvitenskap og humaniora. Men sannsynlig er det kanskje ikke.

3.3 Språkvalg i masteroppgaver

Til slutt skal vi kort se på utviklingen når det gjelder masteroppgaver. Her har vi i enda større grad enn for doktoravhandlinger grunn til å tro at språkvalget skyldes kultur i fagmiljøet snarere enn kandidatens personlige preferanser, siden langt fra alle som tar en mastergrad tenker seg en videre karriere som forsker.

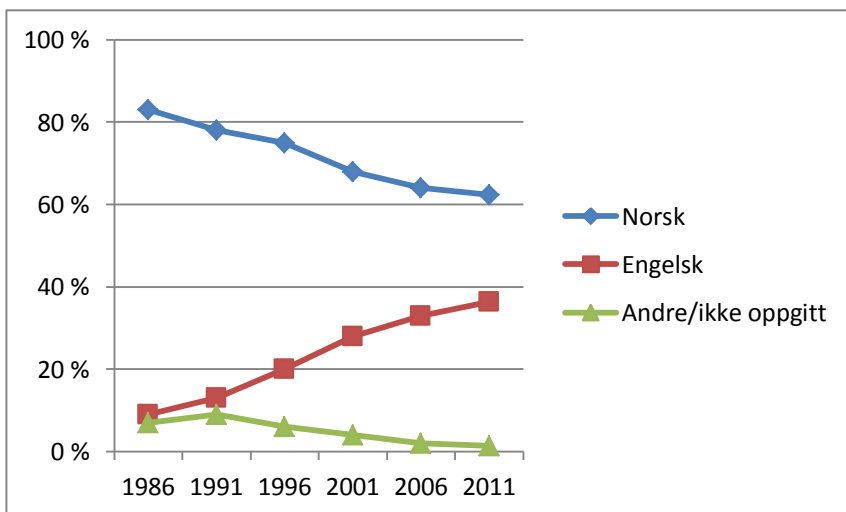
Framstillingen i dette avsnittet bygger på Schwach (2007), som er en undersøkelse som dekker perioden 1986 til 2006, samt tall fra den norske bibliotekdatabasen Bibsys for 2011.²⁰ Tallene fra Bibsys er tatt med for at vi

²⁰ <http://ask.bibsys.no/ask/action/stdsearch>

om mulig kan danne oss et bilde av utviklingen helt fram til de aller siste årene. De baserer seg på samtlige masteroppgaver som er registrert i basen for 2011. Her er det imidlertid flere mulige feilkilder. Ifølge opplysninger fra universitetsbiblioteket ved UiB kan en ikke regne med at alle oppgaver for et gitt år er registrert der, på grunn av noe ulike krav til registrering ved de ulike institusjonene. Dette avspeiles i at Bibsys returnerer en total for 2006 på 8248 oppgaver, mens Schwach oppgir 9138 for dette året. I tillegg skjer det en viss grad av dobbeltregistrering i Bibsys, fordi noen institusjoner registrerer elektronisk utgave og papirutgave som ulike innførsler.

For i noen grad å kontrollere for om disse feilkildene gir utslag, tok vi også ut Bibsys-data for 2001 og 2006 og sjekket disse mot resultatene til Schwach. Samsvaret var godt. For 2001 gav Bibsys en engelskprosent som var én avrundet prosent over den Schwach oppgir, og tilsvarende lavere for andre språk. For 2006 er differansen den samme når den gjelder engelsk, mens norskprosenten her er tilsvarende lavere i forhold til Schwach. Samsvaret mellom de to kildene *kan* tyde på at feilkildene nevnt ovenfor ikke gir alvorlige utslag. Resultatet for 2011 må likevel sammenlignes med resultatene for de tidligere årene med varsomhet, gitt at materialet er etablert på ulike måter og gitt de mulige feilkildene knyttet til Bibsys.

Figur 8: Språkvalg i masteroppgaver i perioden 1986 til 2006

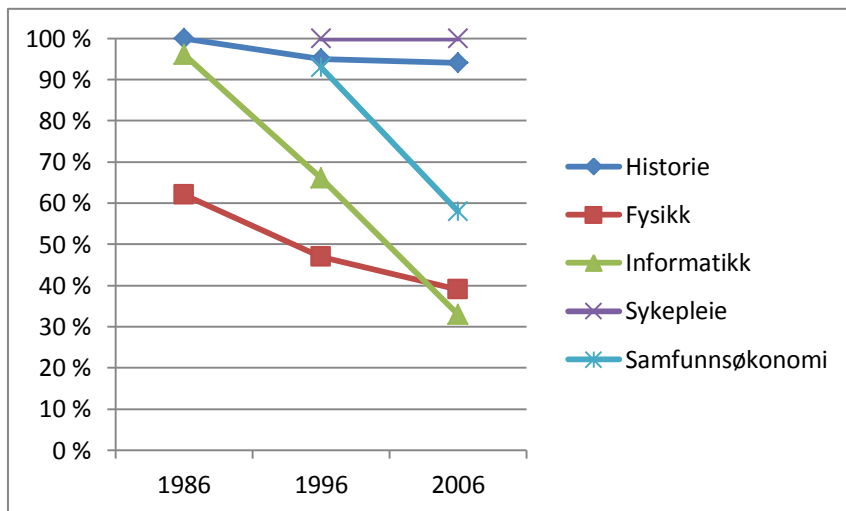

Kilder: Schwach 2007 og for 2011 Bibsys.

Som figur 8 viser, har det skjedd en betydelig og ikke minst jevn økning i andelen av oppgaver på engelsk.²¹ Men norsk brukes likevel i over 60 % over alle disipliner, noe som impliserer at også i fag der publiseringsspråk og avhandlingsspråk i dag så å si uten unntak er engelsk, skrives det masteroppgaver på norsk. Men dette ser som nevnt ut til å være på vikende front.

Schwach understreker at denne økningen ikke kan forklares bare som et resultat av et større antall utenlandske studenter som ikke behersker norsk eller av opprettelse av engelskspråklige masterprogrammer i løpet av perioden. Et annet moment som kan spille inn her, er at når det blir stadig flere ansatte ved institusjonene som ikke har norsk som morsmål, kan presset på dem som kan veilede studenter som ønsker å skrive på norsk bli for stort. Ved Norges Handelshøyskole blir dette i dag oppfattet som et reelt problem som blir forsøkt løst ved å få flere studenter til å skrive på engelsk.

Figur 9: Andelen norsk i mastergradsoppgaver innen utvalgte fagområder

Kilde: Schwach 2007.

²¹ Grafen er laget på grunnlag av en tabell i Schwach (2007).

Utviklingen er også svært ulik fra fag til fag. Av de fem fagene Schwach har undersøkt nærmere, har hun data fra tre tidspunkter, 1986, 1996 og 2006 for tre av dem – informatikk, fysikk og historie. For sykepleiefag og samfunnsøkonomi finnes data fra 1996 og 2006. Utviklingen framgår av figur 9. Ved sykepleie ble alle oppgaver skrevet på norsk både i 1996 og 2006. Ved de fire andre fagene går andelen oppgaver på norsk ned, for fysikk, informatikk og samfunnsøkonomi dramatisk. At norsk som avhandlings-språk den gang holdt bedre stand ved historie, er vel ikke overraskende, sett i lys av norsk her fremdeles står sterkt som generelt publiserings-språk. Men også her ser vi en nedgang.²²

²² Verdiene er beregnet med øyemål i søylediagrammer, og figuren må derfor ikke leses som et helt presist bilde. Trendene er likevel klare, og avspeiler forskjellene i søylediagrammene i kilden.

4. Undervisningsspråk

Under punktet "Språkbruk i høyere utdanning og forskning" i Språkrådets tilstandsrapport fra 2012 sies det:

Språkpolitiske retningslinjer som vert vedtekne ved dei enkelte lærestadene, ser ut til å verta nedprioriterte eller forsvinne heilt i dei sentrale strategidokumenta til dei same institusjonane. Heilt i strid med ambisjonane i Mål og meining aukar truleg omfanget av undervisning på engelsk endå meir enn før. Stillinga for norskspråklege fagbøker og lærebøker ser ut til å verta svekt. Samstundes er signala frå studentane at det er viktig med lærebøker på norsk. (Språkstatus 2012: 23)

Når det gjelder *undervisningsspråk* ble det i 2009 utført en større undersøkelse av språket i undervisning på høyere nivå, dvs. masternivå (Schwach 2009), men foreløpig finnes det ingen undersøkelse av hvor mye det blir undervist på engelsk på grunnivå, dvs. bachelornivå. Motsatt finnes det undersøkelser av språket i *pensum* på grunnivået (Hatlevik & Norgård 2001, Schwach & Dalseng 2011, Schwach *et al.* 2012, Bogen 2012), men ikke på høyere nivå. Dermed har vi altså kunnskap om undervisning på høyere nivå, men ikke på lavere, og om språk i pensum på grunnivået, men ikke på høyere nivå. I det følgende skal vi først se nærmere på de tall som kommer fram i pensumundersøkelsene, og på hvordan studenter på grunnivå vurderer eget læringsutbytte når litteraturen er på engelsk. Deretter skal vi se på tallene for undervisningsspråk på masterprogrammer, og på hvordan mastergradsstudenter opplever undervisning på engelsk.

4.1 Språk i pensumartikler og lærebøker

På oppdrag fra Språkrådet har NIFU (Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning) gjennomført flere undersøkelser av pensum i høyere utdanning. Den ferskeste av disse (Schwach *et al.* 2012) ser nærmere på pensum på grunnivå med vekt på det første året av høyere

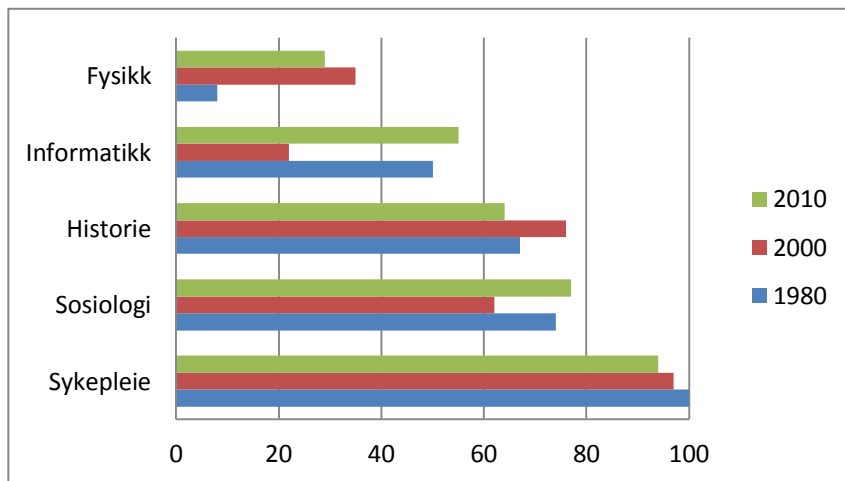
utdanning. Den omfatter de fem fagene fysikk, historie, informatikk, sosiologi og sykepleie. Ved siden av å kartlegge fordelingen av pensum på norsk og på engelsk, drøfter rapporten også ulike bakenforliggende faktorer som kan forklare valget av pensum på henholdsvis norsk og engelsk. Undersøkelsen omfatter i alt intervjuer med og spørreskjema fra 83 studenter ved to universiteter (Universitetet i Oslo og Universitetet i Tromsø) og ved to høyskoler (Høgskolen i Oslo²³ og Høgskolen i Vestfold), samt intervjuer med 20 undervisere fra de samme stedene i tillegg til Høgskolen i Volda.

Rapporten er en videreføring av en kartlegging av språkfordeling i pensum som NIFU gjennomførte høsten 2010 (Schwach & Dalseng 2011). Denne kartleggingen omfattet de samme fem fagene på grunnivået i utdanningen. Samtidig er arbeidet en oppfølging av en større undersøkelse om språk i pensum som NIFU gjennomførte i 1999–2000 (Hatlevik & Norgård 2001).²⁴ Tall fra disse undersøkelsene viser ingen entydig overgang til engelsk i tiårsperioden fra 2000–2010. Tvert imot økte andelen norsk pensumlitteratur samlet sett for de fagene og studietilbudene som ble undersøkt. Også mellom 1980 og 2000 holdt andelen norsk seg stabil eller økte (Hatlevik & Norgård 2001: 9). Samlede tall for 2010 viser at andelen norskspråklig pensum var på hele 73 %, mens andelen engelsk lå på 25 %. I 2000 var andelen norskspråklig pensum på 65 %, mens 33 % var på engelsk (se Schwach *et al.* 2012: 21). Men det er store forskjeller mellom de ulike fagene som ble undersøkt. Som det går fram av figur 10, var norskspråklig pensumlitteratur så å si enerådende innenfor sykepleie både i 1980, 2000 og 2010, mens engelskspråklig pensumlitteratur dominerer i fag som fysikk.

²³ Høgskolen i Oslo har siden blitt fusjonert med Høgskolen i Akershus. Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) ble dannet 1. august 2011.

²⁴ Undersøkelsene fra 2011 og 2012 er vesentlig mindre i omfang enn Hatlevik & Nordgårs undersøkelse fra 2001, som omfattet hele 20 fag. Det kan derfor være noe problematisk å sette resultatene fra de tre undersøkelsene opp mot hverandre, men Schwach *et al.* (2012: 14) mener likevel at det er mulig å sammenligne tallmateriale fra de ulike undersøkelsene og at de viser utviklingstrekk over tid.

Figur 10: Pensum etter sidetall, andelen norskspråklig pensum for ulike fag for studieårene 1980, 2000 og 2010 (prosent)

Kilde: Schwach *et al.* 2012: 22.

Alle fagene hadde pensum på norsk, men andelen norsk og engelsk varierte. Alle fag unntatt fysikk hadde en andel norskspråklig pensum på minst 50 %. I fysikk var andelen norsk pensumlitteratur på mindre enn en tredjedel. I to av fagene, sosiologi og informatikk, økte prosentandelen norsk pensum samlet sett fra 1980 til 2010, mens i historie sank den. I fysikk steg andelen norsk pensum fra 1980 til 2000, mens det har vært en tilbakegang i 2010. Andelen pensum på andre skandinaviske språk har gått ned eller forsvunnet helt innenfor de fag som hadde en viss andel av pensum på våre nabo-språk. Innenfor historie var for eksempel andelen skandinavisk pensumlitteratur på hele 25 % i 1980, mens den var redusert til knappe 4 % i 2010 (jf. Schwach *et al.* 2012: 22). Tendensen er altså at engelsk og/eller norsk øker på bekostning av de andre skandinaviske språkene.

Anders Bogens masteroppgave fra 2012 bekrefter det bildet som kommer fram i undersøkelsene fra NIFU. Bogen (2012) har undersøkt omfanget av norsk og engelsk pensumlitteratur i økonomisk-administrative fag på grunnnivå ved tre høyere utdanningsinstitusjoner (Norges Handelshøyskole, Handelshøyskolen BI og Høgskolen i Telemark), og statsvitenskap på grunnnivå ved tre universiteter (Universitetet i Oslo, Universitetet i Agder og Universitetet i Nordland). Bogens studie viser at norsk dominerer som pensumlitteratur i begge de undersøkte

fagretningene ved de fleste av institusjonene. Andelen engelsk pensumlitteratur ligger på rundt 20 %. Unntaket er Norges Handelshøyskole (NHH) der andelen engelsk ligger på over 50 %. Minst engelskspråklig litteratur finner Bogen på Høgskolen i Telemark, der andelen ligger på knappe 2 % (Bogen 2012: 30). I begge tilfeller er det økonomisk-administrative fag det undervises i. Grunnen til denne ulikheten er valg av engelskspråklig hovedbok på pensum ved NHH.

Verken NIFUs pensumundersøkelser (Hatlevik & Norgård 2001, Schwach & Dalseng 2011, Schwach *et al.* 2012) eller Bogens (2012) undersøkelse viser altså noen dramatisk nedgang i andelen pensumlitteratur på norsk. Alle viser et gjennomsnitt på rundt tre fjerdedeler norskspråklig litteratur og rundt en fjerdedel engelskspråklig litteratur. Likevel kan det være grunn til bekymring. Som Bogen (2012) peker på, er det en tendens til at det skrives færre norske lærebøker og at dette er et område som blir nedprioritert i forskningsmiljøene. Lærebokskriving er ikke spesielt meritterende, det gir lav eller ingen poenguttelling innenfor publiseringsindikatoren. Insentivene til å skulle bruke tid og krefter på å skrive lærebøker på norsk er derfor ikke spesielt sterke. Selv om effekten av publiseringsindikatoren og manglende insentiver til å skrive på norsk ennå ikke synes i form av økt bruk av engelskspråklig pensumlitteratur på grunnivå, kan det være grunn til bekymring. Som Bogen (2012) peker på, er det godt mulig at vi ennå ikke ser den hele og fulle effekten av tellekantsystemet ennå.

Schwach *et al.* (2012: 13) peker på fire faktorer som kan tenkes å virke inn på språkvalg og språkbruk i høyere utdanning.

1. Universiteter og høyskoler har vært inne i en rivende utvikling de siste tiårene. Siden årtusenskiftet har både høyere utdanning samlet sett og de ulike fagene gjennomgått omfattende omdanningsprosesser. Blant annet har gradsstrukturen og utdanningsløpene blitt lagt om.
2. Det samlede antallet studenter har økt i tidsrommet, og det samme gjelder for antallet undervisningstilbud. Etablerte fag er blitt brutt opp, og nye typer studieprogrammer er opprettet. Denne utviklingen kan ha blitt akselerert ved innføringen av kvalitetsreformen, som ble iverksatt i 2003, og større fristilling for lærestedene til å etablere

studieprogrammer. Utvidelsen av tilbudene innebærer at valgene blir flere og variasjonene større.

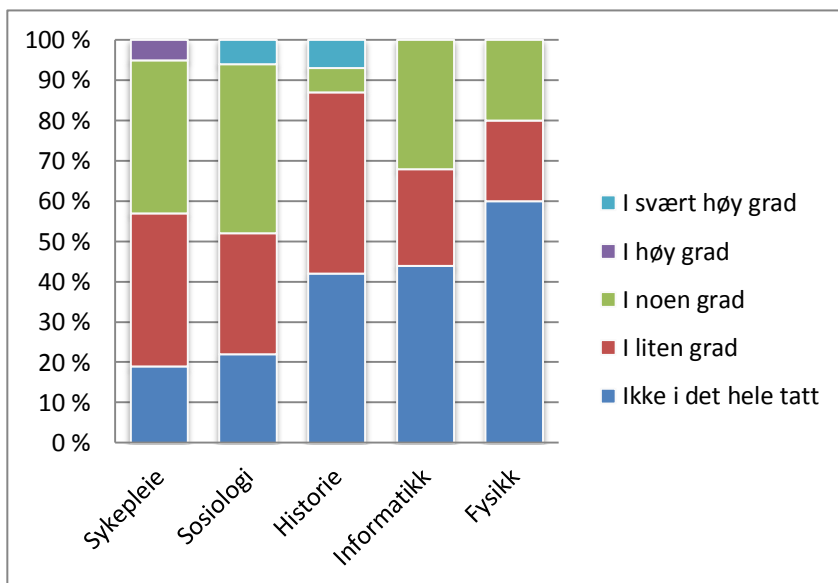
3. Antallet studenter og undervisere fra utlandet og antall engelskspråklige undervisningstilbud har økt.
4. Digitale læremidler blir trolig tatt i bruk i større grad enn tilfellet var rundt millenniumskiftet, da den store undersøkelsen som omfattet 20 fag, ble gjennomført (Hatlevik & Norgård 2001).

Til sammen gir dette en ny situasjon i høyere utdanning, også når det gjelder språkbruk, der endringer i rekruttering, organisering og fagstruktur kan føre til mindre bruk av norskspråklig pensum. Det er med andre ord gode grunner til å følge nøye med på valg av språk i pensumlitteratur i årene framover.

4.2 Hvordan oppleves pensum på engelsk?

Pensum spiller en helt sentral rolle både når det gjelder kunnskapstilegnelse og læringsutbytte, og faglig forståelse er nært knyttet til språklig forståelse, som Schwach *et al.* (2012) påpeker. Språk i pensum er således viktig for tilegnelse av fagstoffet. På spørsmål om studentene opplevde engelsk i pensum som et problem, svarte de aller fleste både på fysikk, informatikk og historie at de ikke eller i liten grad opplevde det som et problem (se figur 11). På sykepleie og sosiologi er det flere som opplever engelsk pensum som vanskelig (i noen grad eller i høyere grad).

Figur 11: Er pensum på engelsk samlet sett et hinder for lesing og læring?

Kilde: Schwach *et al.* 2012: 33.

Over halvparten av alle studentene på alle de undersøkte fagene svarer altså at engelsk i liten grad eller ikke i det hele tatt representerer noe hinder for deres lesing og læring. Det kan likevel være grunn til å stille seg noe kritisk til dette. Glenn Ole Hellekjærs doktoravhandling fra 2005 viser for eksempel at norske elever har et urealistisk forhold til egne engelskferdigheter. Hellekjær konkluderer med at hele to tredjedeler av de 217 elevene han studerte, ikke ville klart opptakskravene til et studium i et engelskspråklig land når de avsluttet videregående skole. Samtidig mente bare cirka en tredjedel av de 578 studentene i hans undersøkelse at de hadde vansker med å lese engelsk (Hellekjær 2005: 4). Hellekjær (2009) peker på at selv om mange norske elever har relativt høye muntlige ferdigheter i engelsk, har de ikke utviklet tilstrekkelig gode kognitive akademiske leseferdigheter som er nødvendige for høyere utdanning. Engelskspråklig pensum representerer dermed med stor sannsynlighet et langt større problem for kunnskapstilegnelse og læringsutbytte for norske studenter enn det de egenrapporterte resultatene i undersøkelsen til Schwach *et al.* (2012) skulle tilsi.

Språk i pensum og språkbruk i undervisning henger sammen på flere måter. Undervisningsspråket vil ofte være helt avgjørende for valg av pensumspråk – i alle fall hvis undervisningsspråket er engelsk, men i mindre grad hvis den muntlige undervisningen foregår på norsk. Dersom undervisningen foregår på engelsk, vil det mest trolig ikke være aktuelt å bruke et norskspråklig pensum. Engelsk fagspråk og fagtermer vil da trolig heller ikke bli oversatt til norsk. Om kurset derimot holdes på norsk, eller på ett av våre skandinaviske nabospråk, vil valg av pensum stå mer åpent. Engelsk som undervisningsspråk vil med andre ord legge flere føringer på valg av pensumspråk enn det norsk som undervisningsspråk vil gjøre.

Dersom undervisningen foregår på norsk og hele eller deler av pensum er på engelsk, vil situasjonen kunne framstå som parallellspråklig. Dersom underviseren oversetter det engelske pensumet til norsk, ved å bruke norsk fagspråk og fagterminologi og norske eksempler, vil det trolig være positivt for læringsutbyttet til studentene.

4.3 Språk brukt i muntlig undervisning

I retningslinjene fra UHR står det at "Undervisningsspråket ved universiteter og høyskoler bør til vanlig være norsk", mens "Engelsk eller andre språk kan brukes i de sammenhenger der det er faglig hensiktsmessig og/eller nødvendig" (jf. pkt. 1.3 ovenfor). Samtidig er internasjonalisering – også av undervisningstilbudene – et klart mål for norske universiteter og høyskoler. I 2009 gjennomførte NIFU en undersøkelse av undervisningsspråket på studieprogrammer som fører fram til mastergraden (Schwach 2009). Studien hadde tre hovedtilnærminger:

1. Kartlegging av det kvantitative omfanget og mønstre i det engelskspråklige tilbudet.
2. Undersøkelser av hvilke indikatorer som kan være egnet til å inngå i statusrapporter og språkbarometre for det norske språkets stilling i høyere utdanning.
3. Etablere et grunnlag for videre dybdestudier av sammenhenger mellom faglig og språklig kvalitet og læringsutbytte i masterprogrammer på engelsk.

Vi skal her særlig se på det første av disse punktene. Undersøkelsen viste at engelsk var utlyst som undervisningsspråk på i gjennomsnitt 18,7 % av de 908 masterprogrammene med påmeldte studenter i 2007–2008, og at 27,4 % av det totale antallet masterstudenter var registrert på disse programmene (se tabell 10 og 11, Schwach 2009: 23). Datamaterialet for undersøkelsen består for det meste av åpne statistiske kilder og andre lett tilgjengelige kilder, i tillegg til data fra de aktuelle institusjonenes hjemmesider.

Tabell 10: Antall masterprogrammer totalt og på engelsk per semester, høst 2007 til høst 2008

	H-2007	V-2008	H-2008	Gj.snitt
Totalt	935	885	905	908
Engelske masterprogrammer	143	162	204	170
Prosentandel på engelsk	15,3 %	18,3 %	22,5 %	18,7 %

Kilde: Schwach 2009: 24.

Note: Omfatter kun programmer hvor det er registrert studenter, og som gir 60 studiepoeng eller mer. Kilde: DBH (Database for statistikk om høgre utdanning).

Tabell 11: Antall masterstudenter totalt og på engelskspråklige masterprogrammer, høst 2007 til høst 2008

	H-2007	V-2008	H-2008	Gj.snitt
Totalt	49 889	47 590	51 506	49 662
Engelske masterprogrammer	13 007	12 850	14 906	13 588
Prosentandel på engelsk	26,1 %	27,0 %	28,9 %	27,4 %

Kilde: Schwach 2009: 23.

Note: Omfatter kun programmer hvor det er registrert studenter, og som gir 60 studiepoeng eller mer. Kilde: DBH (Database for statistikk om høgre utdanning).

Etter all sannsynlighet økte tallet på engelskspråklige masterprogrammer i løpet av 2000-tallet, men dessverre finnes det ikke gode sammenlignbare data fra før 2007, og tidsspennet fra 2007–2009 er selvsagt for kort til å kunne si noe om andelen er stigende. Det finnes likevel noen enkeltundersøkelser fra tidlig på 2000-tallet som kan tyde på at andelen engelskspråklige masterprogrammer har økt. Opptellinger fra 1999–2000 viste at det ble tilbudt 51 engelskspråklige masterprogrammer, i 2002 skal det ha vært 35 BA- og MA-programmer på engelsk og i 2006–2007 skal tallet ha vært 53 MA-programmer (Schwach 2009: 16). De to siste undersøkelsene baserte seg imidlertid på spørreskjemaer og siden NIFUs tall for 2007 var av en helt

annen størrelsesorden (143), er det grunn til å tro at det ble underrapportert (se Schwach 2009: 17). NIFUs undersøkelse viste dessuten at:

- Flere av masterprogrammene på engelsk var i realiteten parallellspråklige. Det fantes brede innslag av norsk. Det er fordelaktig eller beint fram en betingelse å være norskspråklig for å ta en mastergrad på mange av de såkalte engelskspråklige programmene. [...]
- Det var konturer av to typer engelskspråklige masterprogrammer: de parallellspråklige og de mer enspråklig engelske. Vil de parallellspråklige programmene forbli parallellspråklige, eller ser man konturer av en parallellspråklighet med tendens til enspråkighet?
- Mange av de parallellspråklige tilbudene var breddeprogrammer. Med breddeprogrammer menes at programmene var bredt orienterte studietilbud rettet mot større studentmasser. Om tilbudet var på engelsk, fantes det typisk ikke noen parallelltilbud på norsk. (Schwach 2009: 8)

Det første punktet er særlig interessant her. Det kan altså se ut til at selv om studieprogrammer er annonsert som engelskspråklige, så foregår deler av undervisningen på norsk. Det gjelder særlig gruppe- og seminarundervisning der studentdeltagelse og diskusjon er en viktig del av opplegget. Lehtonen *et al.* (1999) rapporterer det samme fra universitetet i Helsingfors: Selv om forelesningene er på engelsk, pensum er på engelsk og eksamen er på engelsk, foregår mange andre læringsaktiviteter på nasjonalspråket:

Embedded in the idea of T[eaching] T[hrough] E[nglish] is that all course-related activities – not only reading requirements – take place in English: lectures are delivered in English, essays are written in English, required reading is in English and exams are set and taken in English. However, it is likely that the reality does not necessarily correspond with the idea. Many learning-related activities are likely to take place in the native language(s) of the students and teachers [...]. Therefore, T[eaching] T[hrough] E[nglish] does not necessarily equal learning solely through English. (Her etter Ljosland 2008: 208).

Ragnhild Ljosland fant det samme i sin doktoravhandling, *Lingua franca, prestisjespråk og forestilt fellesskap* (2008). I masterprogrammet industriell økologi ved NTNU, som både er rettet mot utenlandske og innenlandske studenter, og som i prinsippet skulle være engelskspråklig både i opplæring og vurderinger, fant hun at mye foregikk på norsk (Ljosland 2008: 208ff). Både enkelte forelesninger, øvelser og studentpresentasjoner samt mye av kommunikasjonen mellom student og lærer foregikk på norsk. Både studentene og lærerne var ganske pragmatiske med hensyn til språkvalg. Selv om øvingsoppgaver ble gitt på engelsk, valgte studentene å snakke på det språket de fleste i gruppa var mest komfortable med – enten det var engelsk, norsk eller andre språk. Eller også vekslet studentene mellom ulike språk. Også blant lærerne fant Ljosland en pragmatisk holdning til språkvalg. Lærerne kunne gjerne snakke norsk til enkeltstudenter og grupper, og engelsk i plenum og til utenlandske studenter. Det kan med andre ord se ut til å ha etablert seg en parallellspråklig praksis ved enkelte engelskspråklige masterprogrammer, der det veksles mellom engelsk og norsk og der pragmatiske hensyn styrer valgene. Denne praksisen vil nok i mange tilfeller være en stor fordel for de norskspråklige studentene, men samtidig kan det også være en fare for at de utenlandske studentene blir ekskludert. Schwachs (2009: 28) noe spissformulert hypotese er at: "Det er en stor fordel å være god i norsk for å studere på engelsk i Norge". Samtidig er det helt sikkert en stor fordel å være god i engelsk på de norskspråklige programmene – både fordi mye av pensumlitteraturen og terminologien er på engelsk, men også fordi en god del av undervisning foregår på engelsk – det gjelder i alle fall for NHH (jf. *Ja takk, begge deler*. NHH 2010: 9).

For å undersøke de engelskspråklige programmene nærmere, valgte Schwach 2009 ut fire grupper programmer: Medisin ved UiO, femårige integrerte masterstudier i teknologi og matematikk ved NTNU, master i arkitektur ved Arkitekt- og designhøyskolen i Oslo og master-programmene i økonomi, ledelse og markedsføring ("master of science") ved Handelshøyskolen BI. Så mye som halvparten av studentene på engelskspråklige masterprogrammer var registrert på disse programmene. I tillegg til å se nærmere på hvilket undervisningsspråk og hvilke språkkrav som ble stilt til eksamensbesvarelser, innleveringer og masteroppgaver, undersøkte Schwach (2009) også hvilket språk som ble benyttet i presentasjoner av studieprogrammene på nettet. Hun fant for det første at alle masterprogrammene presenteres på

norsk på nettet. For det andre fant hun at flesteparten av studieprogrammene i realiteten var *parallellspråklige*, noen med forrang for engelsk og andre for norsk. Et stort flertall av studentene på programmene hadde norsk statsborgerskap og har sannsynligvis norsk som førstespråk.

Ifølge nettsidene til profesjonsstudiet i medisin (UiO), som altså er registrert som engelskspråklig i databasen for statistikk om høgre utdanning (DBH), foregår undervisningen på norsk, med unntak av 9. semester da undervisningsspråket er engelsk. Eksamensbesvarelser skal i hovedsak være på norsk. Schwach (2009: 29) konkluderer med at medisinstudiet langt på vei er et norskspråklig studium med et innslag av engelsk. Det samme gjelder for mastergraden i arkitektur. Når det gjelder BIs masterprogrammer, ser de i hovedsak ut til å være engelskspråklige, men her er datagrunnlaget noe vakkende og mangelfullt. Også når det gjelder NTNUs masterprogrammer er opplysningene om språk i undervisning og eksamen mangelfulle. Schwachs undersøkelse kan tyde på at flere av de masterprogrammene som er registrert som engelskspråklige, i praksis for en stor del faktisk foregår på norsk. Schwach (2009: 30) konkluderer med at: "de masterprogrammene på engelsk som har flest studenter registrert, i realiteten trolig er parallellspråklige" og sier videre at: "[P]rogrammene ligger på en skala med glidende overgang fra overveiende norsk til mest norsk".

Hva så med de utenlandske masterstudentene som ikke behersker norsk? I perioden H2007–H2008 var det registrert utenlandske studenter ved i alt 189 ulike engelskspråklige programmer. Det var imidlertid en klar konsentrasjon om et mindre antall programmer. Godt og vel halvparten av de utenlandske studentene var innskrevet på 33 av de 189 programmene der det var registrert utenlandske studenter. Schwachs undersøkelse tyder på at de utenlandske studentene foretrekker tilbud som er særlig rettet mot dem enten temamessig, i praktisk innretning og/eller når det gjelder språklig tilrettelegging. Disse studentene er dessuten gjerne knyttet til utvekslingsprogrammer. Samlet kan man altså si at de mest etterspurte programmene blant de utenlandske studentene er såkalte *nisjeprogrammer*. Det vil igjen si at svært mange av de programmene som tilbys på engelsk, i praksis hovedsakelig har norske studenter.

For å oppsummere så kan det, ifølge Schwach (2009), se ut til at man i Norge har to typer engelskspråklige masterprogrammer: parallell-språklige programmer og mer enspråklige programmer. De største masterprogram-

mene på engelsk, målt i antall registrerte studenter, var overveiende parallellspråklige, mens de reelt sett enspråklig engelske masterprogrammene var mindre i omfang. De parallellspråklige master-programmene var alle breddeprogrammer, dvs. allmenne, bredt anlagte studietilbud, mens de engelskspråklige i hovedsak var mer spesialiserte nisjeprogrammer.

4.4 Hvordan oppleves undervisning på engelsk?

Hvordan oppleves så undervisning på engelsk av studenter og undervisere på engelskspråklige program i Norge? Det finnes dessverre ikke mye dokumentasjon på dette spørsmålet, men Ljoslands (2008) kassustudium av industriell økologi ved NTNU, tyder på at både forelesere og studenter har et noe ambivalent forhold til bruk av engelsk i undervisningen. De fleste ser ut til å mene at de behersker engelsk godt og at det ikke er noe problem verken med forståelsen eller læringsutbyttet. Men både forelesere og studenter var inne på at forelesningene muligens kunne være av dårligere kvalitet dersom foreleseren ble bundet av å bruke et fremmedspråk, og at det kunne være frustrerende å ikke klare å uttrykke nyansene i det man har å si (Ljosland 2008: 220, 227). Studentene rapporterte generelt få problemer med de reseptive ferdighetene, mens de produktive opplevdes som mer utfordrende. Noen studenter opplevde det å snakke engelsk i plenum som en barriere, og flere opplevde dessuten at det tok mer tid og energi å skrive på engelsk (Ljosland 2008: 304).

Det finnes ingen grundige norske studier av hva forelesers språkbeherskelse har å si for studentenes læringsutbytte, og det finnes heller ikke mange undersøkelser som sammenligner studentenes læringsutbytte av undervisning på henholdsvis engelsk og norsk. I Sverige finnes det imidlertid studier av dette, og Airey & Linder (2006), som studerte undervisning på engelsk blant fysikkstudenter med svensk som morsmål, konkluderte med at studentene hadde langt større vansker med å forstå undervisning på engelsk enn det de fortalte i intervju. Mange hadde mer enn nok med å notere og reprodusere det som ble sagt. Det vil ikke være urimelig å anta at det samme er tilfellet for mange norske studenter. Ljosland rapporterer at hun observerte visse problemer hos studentene med å forstå engelsk fagterminologi (2008: 304).

5. Internasjonal mobilitet

Internasjonalisering har blitt stadig viktigere innenfor høyere forskning og utdanning i Norge. Her skal vi se nærmere på hvilke strategier de fire største universitetene har for internasjonal student- og forskermobilitet samt internasjonalisering av forskning og undervisning, og om språk er en del av diskusjonene. Både UiO, UiB, NTNU og UiT har utarbeidet egne handlingsplaner for internasjonalisering eller handlingsplaner der internasjonalisering inngår som en vesentlig del.²⁵ De ulike handlingsplanene tar i varierende grad opp spørsmålet om språk i tilknytning til internasjonalisering. Verken handlingsplanen fra UiO eller NTNUs handlingsplan tar opp språklige spørsmål spesielt.

Handlingsplanen fra UiB har derimot et eget punkt om språk. Under overskriften "Heving av språkkompetanse" diskuteres ulike utfordringer internasjonaliseringen fører med seg og UiBs plan for å møte disse utfordringene:

Universitetet har fortsatt utfordringen med å utvikle norsk som akademisk språk samtidig som engelsk må bli tydeligere etablert som parallelt språk i forskning, undervisning og administrasjon. Internasjonalisering betyr likevel ikke at all aktivitet som ikke foregår på norsk, skal foregå på engelsk. UiB ønsker å legge til rette for at ansatte og studenter som reiser til land hvor engelsk ikke er hovedspråk, får en innføring i stedets språk og for at de som kommer hit på lengre opphold skal lære seg norsk. Universitetets politikk har lenge vært at alle ansatte i løpet av en toårsperiode skal kunne gi undervisning på norsk, og det er viktig at UiB vurderer om opplæringen i

²⁵ UiOs handlingsplan for internasjonalisering 2012–2014 <http://www.uio.no/om/strategi/dokumenter/internasjonalisering-handlingsplan-2012-2014.pdf> Handlingsplan for internasjonal virksomhet 2011–2015 Universitetet i Bergen http://www.uib.no/filearchive/ui_b_internasjonal_virksomhet.pdf Internasjonal handlingsplan for NTNU 2011–2014 www.ntnu.no/styret/saker_prot/25.08.11web/42.11.pdf Vi har ikke funnet en handlingsplan spesielt for internasjonalisering ved UiT, men internasjonalisering er et viktig punkt i UiTs overordna strategidokument 2009–2013 <http://uit.no/Content/143103/Strategi.pdf> og i UiTs handlingsplan 2009–2013 http://uit.no/Content/163115/Handlingsplan_UiT_2009_endelig.pdf

norsk er tilstrekkelig omfattende for dette formål. (Handlingsplan for internasjonal virksomhet 2011–2015: 12).

Handlingsplanen fra UiT er likevel den som går lengst i å diskutere språklige spørsmål. Det blir pekt på ulike utfordringer og skissert en del konkrete tiltak (se pkt 5.1 nedenfor). I UiOs plan for internasjonalisering *Strategi 2020*²⁶ er *språk* kun nevnt en gang, mens et søk etter ordene *norsk* eller *engelsk* ikke gir noen tilslag. Spørsmål vedrørende hvilke språklige konsekvenser eller implikasjoner internasjonaliseringen har eller bør ha, er altså ikke langt framme i diskusjonen ved UiO. I *Strategi 2020* sies det vel å merke at økt internasjonalisering vil kreve investeringer i form av økt språkkompetanse, men det står ikke noe om konkrete tiltak eller planer for å sikre en slik økt kompetanse:

En sterkere satsing på internasjonalisering krever investeringer i Norge i form av økt språkkompetanse i forskning, undervisning og administrasjon. En internasjonal campus, et internasjonalt preg på UiOs nett og et profesjonelt mottaksapparat for internasjonale studenter og ansatte, er viktige elementer i internasjonaliseringen. (Strategi 2020: 7).

5.1 Utdanning

Ifølge handlingsplanene fra de fire største universitetene i Norge har alle et mål om å øke studentmobiliteten – både i form av at flere norske studenter reiser ut og ved at flere utenlandske studenter kommer til Norge. Tiltak som blir nevnt for å øke mobiliteten, er bl.a. etablering av fellesgrader (særlig på master og ph.d.-nivå), flere programmer og kurs på engelsk og mer samarbeid med nordiske og andre utenlandske universiteter.

I Database for statistikk om høgre utdanning (<http://dbh.nsd.uib.no/>) går det fram at det var totalt 10 325 utenlandske studenter i Norge våren 2013. Rundt halvparten av disse kommer fra andre europeiske land – med Tyskland, Sverige og Danmark på topp. Det landet utenfor Europa som sen-

²⁶ <http://www.uio.no/om/strategi>
<http://www.uio.no/om/strategi/Strategi2020Norsk.pdf>

der flest studenter til Norge, er Kina. De fagene som tiltrekker seg flest studenter, er matematisk-naturvitenskaplige fag (1 759), samfunnsvitenskaplige fag (1 753), og historisk-filosofiske fag (1 698). Antallet utenlandske studenter har vært jevnt økende de senere årene (se tabell 12).

Tabell 12: Antall utenlandske studenter i Norge 1993–2013

	1993	2000	2007	2013
UiO	1 637	2 522	3 065	3 299
UiB	828	1 323	1 558	1 438
NTNU	277	862	1 375	2 016
UiT	276	397	564	843
Totalt	3 280	5 106	7 334	10 325

Kilde: <http://dbh.nsd.uib.no>

Tall fra Database for statistikk om høgre utdanning viser at det totale antallet studenter som var registrert ved norske universiteter i 2012 var 100 098. Det betyr at andelen utenlandske studenter totalt sett utgjør ca. 10 %. UiO hadde flest utenlandske studenter med 12 % av totalt 26 869 registrerte studenter, UiB hadde 10 % av totalt 14 290, NTNU hadde 9,5 % av totalt 21 186 og UiT hadde 9 % av totalt 9 307 studenter.

Som nevnt ovenfor, er handlingsplanen fra UiT den som går mest grundig til verks når det gjelder å diskutere språklige spørsmål i tilknytning til internasjonalisering. Vi skal her derfor se litt på hva UiTs handlingsplan sier på dette punktet. Ifølge planen er målet at minst 15 % av studentene ved UiT skal være utenlandske studenter. Denne økningen skal skje dels gjennom en dobling av antallet selvfinansierte studenter på gradsprogram, dels ved økning av antallet utvekslingsstudenter og dels ved økt rekruttering av utenlandske statsborgere bofast i Norge. For å nå dette målet legger UiTs handlingsplan opp til at:

- Hvert studieprogram bør ha ett engelskspråklig emne.
- Antall engelskspråklige studieprogram må økes, spesielt program på bachelornivået.
- Hvert fakultet skal delta i minst ett fellesgradssamarbeid (joint degree) med gode institusjoner i utlandet, inkludert institusjoner i Sør.

- UiT må tilby språklig og pedagogisk støtte til faglærere som skal undervise multikulturelle grupper på engelsk. (Handlingsplan 2009–2013: 21).

Samtidig skisseres en rekke utfordringer ved disse målene f.eks.:

- Internasjonalt utdanningssamarbeid er ikke meritterende.
- Fellesgradssamarbeid er utfordrende og ressurskrevende.
- Lærere og studenter med engelsk som fremmedspråk på engelskspråklige program, kan bety at den totale utdanningskvaliteten blir svekket.
- Utstrakt bruk av engelsk i undervisning og utdanning undergraver norsk som fagspråk.
- Meget få kurs på engelsk ved ikke-engelskspråklige partnerinstitusjoner. UiT-studenter flest har ikke tilstrekkelig kompetanse i et annet fremmedspråk eksempelvis spansk, fransk, tysk, italiensk for å kunne studere ved disse institusjonene. (Handlingsplan 2009–2013: 21).

UiT tilbyr alt et stort antall engelskspråklige studieprogram og enkelt-emner og det planlegges studietilbud på flere fremmedspråk. Ønsket er altså at internasjonalisering av undervisningen ikke bare skal bety økt bruk av engelsk, men at også andre fremmedspråk skal styrkes. I tillegg til å arbeide for økt andel utenlandske studenter, arbeider UiT også for at flest mulig studenter skal ta et utvekslingsopphold i løpet av gradsprogrammet. I handlingsplanen er det et viktig mål at gradsprogrammene ved UiT skal være internasjonalt orienterte og gi rom for utvekslingsopphold. Det samme gjelder for de andre universitetene.

Hvert år arrangeres "Internasjonaliseringskonferansen", som er ment å være den mest sentrale årlige møteplassen for alle som jobber med internasjonalisering innen høyere utdanning i Norge. Årets konferanse, som ble avholdt i Bergen i mars 2013, ble arrangert av SIU (Senter for Internasjonalisering av Utdanning) i samarbeid med UiB, NHH, Høgskolen i Bergen og Kunst- og designhøgskolen i Bergen.

Tema for årets konferanse, der kunnskapsminister Kristin Halvorsen var blant foredragsholderne, var "Internasjonalisering som kvalitets-stempel i

høyere utdanning”. Blant de mange bidragene på konferansen, var det ingen som særlig tok opp de språklige utfordringer som knytter seg til internasjonaliseringen. Viserektor for utdanning, Kuvvet Atakan ved UiB holdt foredraget ”Internasjonalisering av høyere utdanning og institusjonenes ansvar for samfunnsbyggingen og for den demokratiske dannelsen”. Heller ikke under punktet ”Hva slags kompetanse trenger kandidatene?”, nevnes språk spesielt. I sin presentasjon ”Hvorfor velger internasjonale studenter Norge? Lansering av Omdømmeundersøkelsen 2012” viser SIUs direktør Kristin Solheim at engelskunderviste programmer og kurs trekkes fram som en viktig forutsetning for valg av Norge som studiested. For å nå opp i den internasjonale konkurransen om de beste studentene, er altså det å tilby flere kurs på engelsk en viktig nøkkel til suksess. Men ”norsk natur” og ”godt omdømme på studier og forskning” er faktisk de faktorene som flest utenlandske studenter trekker frem som grunn til å velge Norge som studiested (jf. Omdømmeundersøkelsen 2012).

5.2 Forskning

Også når det gjelder forskning uttrykkes det et ønske om økt mobilitet i de fire universitetenes handlingsplaner. Man ønsker å ansette flere utenlandske forskere og knytte til seg flere gjesteforskere samt å sende flere egne forskere på utenlandsopphold. I UiOs *Strategi 2020* sies det:

Universitetet opererer i et globalt arbeidsmarked for vitenskapelig ansatte hvor mobiliteten øker. Det innebærer bedre muligheter for rekruttering internasjonalt, men også at noen av de beste forskerne forlater UiO. Internasjonal mobilitet er en viktig faktor for kvalitet. For å oppnå dette skal fagmiljøene og enhetene utvikle sin rekrutteringspraksis, bl.a. gjennom aktive søk i internasjonale fagmiljøer. Alle utlysninger av vitenskapelige stillinger skal skje internasjonalt. (Strategi 2020: 7)

Hvilke språklige krav som skal stilles de utenlandske ansatte, eller hvilke språklige konsekvenser slik økt mobilitet vil kunne føre med seg, diskuteres ikke i noen av handlingsplanene.

Litteratur

Offentlige dokumenter uten forfatter

Handlingsplan for internasjonal virksomhet 2011–2015 Universitetet i Bergen
http://www.uib.no/filearchive/uib_internasjonal_virksomhet.pdf

Internasjonal handlingsplan for NTNU 2011–2014 www.ntnu.no/styret/saker_prot/25.08.11web/42.11.pdf

Ja takk, begge deler. Språkpolitiske retningslinjer for NHH / Best of both worlds. Language guidelines for NHH. NHH 2010.

Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk. St.meld. nr. 35 (2007–2008). Kulturdepartementet 2008. (<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dokument/proposisjonar-og-meldingar/stortingsmeldingar/2007-2008/stmeld-nr-35-2007-2008.html?id=519923>)

Norsk i hundre! Norsk som nasjonalspråk i globaliseringens tidsalder. Et forslag til strategi. Språkrådet 2005. (http://www.sprakrad.no/upload/9832/norsk_i_hundre.pdf)

Omdømmeundersøkelse blant internasjonale studenter i Norge, 2012.
[http://siu.no/Globalmeny/Publikasjoner/Alle-publikasjoner/\(view\)/10308](http://siu.no/Globalmeny/Publikasjoner/Alle-publikasjoner/(view)/10308)

Soria Moria-erklæringen. Politisk plattform for en flertallsregjering utgått av Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet. Statsministerens kontor 2005. (http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/dok/rapporter_planer/rapporter/2005/soria-moria-erklaringen.html?id=438515)

Språkpolitisk plattform. Universitets- og høyskolerådet 2006. (http://www.uhr.no/ressurser/temasider/sprakpolitisk_plattform)

Språkstatus 2012. Språkrådet 2012. (<http://www.sprakradet.no/upload/Språkstatus/Språkstatus%202012.pdf/>)

Strategi 2020 (<http://www.uio.no/om/strategi/Strategi2020Norsk.pdf>)

UiOs handlingsplan for internasjonalisering 2012–2014 (<http://www.uio.no/om/strategi/dokumenter/internasjonalisering-handlingsplan-2012-2014.pdf>)

UiTs handlingsplan 2009–2013 (http://uit.no/Content/163115/Handlingsplan_UiT_2009_endelig.pdf)

UiTs overordna strategidokument 2009–2013 (<http://uit.no/Content/143103/Strategi.pdf>)

Andre kilder

Airey, J. & Linder, C. (2006): Language and the experience of learning university physics in Sweden, *European Journal of Physics*, 27, 553–560.

Bogen, Anders (2012): *Domenetap i høyere utdanning. En analyse av pensumlitteratur i et utvalg utdanninger og utdanningsinstitusjoner i Norge*. Masteroppgave. Oslo: Institutt for lingvistiske og nordiske studier. Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Hatlevik, Ida K. Riksaasen & Norgård, Jorunn D. (2001): *Myter og fakta om språk. Pensumlitteratur på grunnnivå i høyere utdanning* (NIFU Rapport 5/2001).

Hellekjær, Glenn Ole (2005): *The Acid Test: Does Upper Secondary EFL Instruction Effectively Prepare Norwegian Students for the Reading of English Textbooks at Colleges and Universities?* A dissertation submitted for the degree of Doctor Artium (Dr. art), The University of Oslo.

Hellekjær, Glenn Ole (2009): Academic English reading proficiency at the university level. A Norwegian case study, *Reading in a Foreign Language*, 21 (2), 198–222.

Hellekjær, Glenn Ole (2010): Lecture Comprehension in English-Medium Higher Education, *Hermes – Journal of Language and Communication Studies*, 45, 11–34.

Kyvik, Svein (2002): *Evaluering av norsk forskerutdanning*. Oslo: Norges forskningsråd.

Ljosland, Ragnhild (2008): *Lingua franca, prestisjespråk og forestilt fellesskap. Om engelsk som akademisk språk i Norge. Et kasusstudium i bred kontekst* (Doktoravhandling ved NTNU). Trondheim.

Schwach, Vera (2004): *Norsk vitenskap – på språklig bortebane?* (NIFU skriftserie 9/2004). Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.

Schwach, Vera (2007): Språkvalg i høyere utdanning, dypdykk i én sjanger, hoved-/masteroppgaven. Lysbildepresentasjon på Språkdagen 2007. Lastet ned januar 2013 fra <http://www.sprakrad.no/nb-NO/Toppmeny/Aktuelt/Sprakdagen/Sprakdagen-2007/>

Schwach, Vera (2009): Masterprogrammer på engelsk i Norge. I bredde og nisjer (Rapport 36/2009). <http://www.nifu.no/files/2012/11/NIFURapport2009-36.pdf>

Schwach, Vera, Brandt, Synnøve S. & Dalseng, Carmen F. (2012): Det gikk på engelsk og norsk, engelsk og norsk. En undersøkelse av språk i pensum på grunnnivå i høyere utdanning (Rapport 7/2012). <http://www.nifu.no/files/2012/11/NIFURapport2012-7.pdf>

Schwach, Vera & Dalseng, Carmen F. (2011): Språk i pensumlitteratur. Bruk av norsk og engelsk i første år på grunnnivå i høyere utdanning: fysikk, historie, informatikk, sosiologi og sykepleie (Rapport 9/2011). <http://www.nifu.no/files/2012/11/NIFURapport2011-9.pdf>

Sivertsen, Gunnar (2011): Publiseringsmønsteret i forskningen ved universiteter og høyskoler. Lysbildepresentasjon på seminaret "Språk – læringskvalitet – formidling", Oslo 7.10.2011.

Thune, Taran, Kyvik, Svein, Sörlin, Sverker, Olsen, Terje Bruen, Vabø, Agnete & Tømte, Cathrine (2012): *PhD education in a knowledge society. An evaluation of PhD education in Norway* (Rapport 25/2012). Oslo: NIFU.

English Summary

The chapter about Norway in the present report is divided into five sub-chapters. In the introduction, the relevant background documents and sources are introduced in sections 1.1, 1.2 (national level) and 1.3 (institutional level). In 2009 the Norwegian Parliament discussed and supported a white paper outlining a national language policy in the face of challenges posed by increasing globalization. At the same time, an amendment to the act relating to universities and university colleges in Norway was passed that assigns responsibility for maintaining Norwegian terminology within all fields of knowledge to these institutions. On the institutional level, several universities and colleges at this time developed local language policies. According to the guidelines set down by the Norwegian Association of Higher Education Institutions, which most of the local policies adopted, teaching shall normally be in Norwegian, particularly at lower levels. English and other foreign languages should only be used in contexts where it is deemed expedient. Most of the local policies were in place by 2010.

However, the local policies have to a very limited degree been put into effect. The same can be said of how the institutions follow up the law amendment. It is telling that language policy is mentioned in the institutional strategy documents of only a few of the institutions, and several have later introduced policy documents concerning international cooperation where the use of English in teaching is encouraged, without any mentioning of the language policy documents established a few years earlier.

Section 2 is a short discussion of how the term parallel language use can be defined and made operational on a day-to-day basis. In a situation where Norwegian as a teaching language may come under a growing pressure from English as a result of the increasing internationalization of the student and faculty body, it is necessary to define more precisely how the goal that teaching shall normally be in Norwegian may be implemented. The challenge is how to transform a clearly vague definition into firm practice.

In section 3.1 language choice in scientific publications is discussed. Figure 1 on p. 214 shows that within Technology and the Natural Sciences Norwegian is hardly in use at all. Within the Humanities and the Social Sciences (= samfunnsvitenskap) on the other hand, it is still widely used. However, even though Norwegian was used in about 50 per cent of the publications within both fields in 2011, we also see that between 2005 and 2011, its share was reduced by about 10 per cent in both fields. Within health sciences Norwegian is also in use, but only in about 15 per cent of the publications, and also here we find a decrease from 2005. In the following figures in section 3, the overall figures are split into various subfields. For all fields, we see that there is considerable variation from discipline to discipline. Unfortunately, we do not have time series on this level, but given the fact that we find an overall drop, we would expect this to be the case for most disciplines.

The topic of section 3.2 is language choice in doctoral dissertations. We expect that this reflects the norms for language choice in the respective scientific communities, and we find indeed that the patterns found with respect to scientific publication referred to in the previous paragraph, are reproduced here, but with an even lower percentage of Norwegian. The same pattern is found for master's theses in section 3.3.

The relationship between language choice and teaching is discussed in section 4. In addition to monolingual programmes, be they in English or Norwegian, the two languages can be combined in different ways and to different degrees. In section 4.1 we report findings related to what languages the assigned reading material is written in. As can be seen from Figure 10 on p. 239, the proportion of English varies by field of study. But for most, the proportion of Norwegian is still robust and fairly stable over time. However, the use of textbooks in Norwegian is dependent on availability. In this connection we note that while scientific publication is a priority for all institutions because their revenue from the Government each year is partly dependent on publication rate, the writing of textbooks has no such pecuniary effects, and is therefore not encouraged. If these institutional priorities are continued in the years to come, we may end up with a lack of updated textbooks in Norwegian.

Section 4.2 focuses on students' experiences with reading material in English. Most students (and teachers) claim that this is not a problem for

them. However, research shows that as much as two thirds of Norwegian students leave high school without sufficient skills in English to be accepted into study programmes in English speaking countries. Thus there are reasons to doubt the validity of these self-reports. Students also report that they experience few problems with English as a teaching medium. Also here there are reports that suggest that the students' experience do not necessarily reflect a situation where language is not an impediment for optimal learning (section 4.4).

English language study programmes at Norwegian institutions are discussed in section 4.3. Here, reports reveal that even if programmes are advertised as being taught in English, it very often turns out that they are characterized by parallel language use where language choice is determined by what appears to be most expedient in any given situation. Those programmes where language use is most consistently English are very often those that are explicitly tailored to the needs of foreign exchange students.

Finally, the topic of section 5 is international mobility. A perusal of the major universities' strategies for promoting mobility among students and staff reveals that language skills and language-related challenges is discussed only to a limited degree, except for one university. In the policy document of the University of Tromsø, the challenges and dilemmas that international mobility raises with respect to language choice and development of foreign language skills are identified. However, no solution is offered. Furthermore, symptomatically, at a conference held in March 2013 about this topic organized by the Norwegian Centre for International Cooperation in Education (SIU), none of the speakers had much to say about the linguistic perspective.

Landrapport Sverige: Parallelspråkighet vid svenska universitet och högskolor

*Av Linus Salö, Stockholms universitet och Olle Josephson,
Stockholms universitet*

Innehåll

Sammanfattning.....	265
1. Parallellspråkighet.....	269
2. Publiceringsspråk.....	273
2.1 Nationellt perspektiv.....	275
2.2 Disciplinperspektiv.....	277
2.3 Sammanfattning: två publiceringsmönster?.....	283
3. Mobilitet.....	287
4. Undervisningsspråk.....	291
4.1 Nationellt perspektiv.....	291
4.2 Ämnesperspektiv.....	295
4.3 Sammanfattning och jämförelse med några andra kartläggningar: är parallellspråkigheten redan här?.....	300
5. Språkdokument.....	303
5.1 Verklighetsbild och genomslagskraft.....	307
6. Diskussion.....	309
Litteratur.....	315
Appendix.....	317
English Summary.....	319

Sammanfattning

Parallellspråkighet på svenska universitet

Kapitlet överblickar ett antal centrala aspekter vad gäller språkval på svenska universitet. Vi redovisar uppgifter om publiceringsspråk och undervisningsspråk. Data har tagits fram om främst sex ämnen: fysik, psykologi, historia, juridik, lingvistik och datavetenskap. Utifrån dessa data diskuteras också student- och lärarmobilitet i allmänt samt de språkpolitiska dokument som relativt många universitet och högskolor har tagit fram.

Det övergripande syftet är att kartlägga hur språkförhållandena på universitet och högskolor ser ut i dag i förhållande till aktuella språkpolitiska mål för området. En utgångspunkt är därför Deklaration om nordisk språkpolitik från 2006 (ANP 2007:746), som lyfter fram parallellspråkighet, "det samtidiga bruket av ett eller flera språk inom ett eller flera områden", som ett viktigt språkpolitiskt mål för Sverige, liksom för andra nordiska länder. Denna strävan gäller kanske framför allt forskning och högre utbildning, där bruket av engelska är utbrett och ständigt växande.

Publiceringsspråk

För att undersöka språk för vetenskapliga publikationer har vi utnyttjat databasen Swepub. Siffrorna visar att svenska nästan aldrig används i vetenskapliga publikationer i fysik och datavetenskap; nästan all forskning publiceras i internationella tidskrifter och konferensrapporter som är engelskspråkiga (se tabell 7 och 3). I psykologi och lingvistik (tabell 4 och 5) är omkring 15 procent av de publicerade texterna på svenska. Här kan vi urskilja en nationell marknad för böcker och rapporter på svenska. I historia och juridik (kapitel 2 och 6) är mer än 50 % av texterna på svenska. Inom dessa ämnen är böcker en vanlig publiceringsform, och flertalet av dem – inklusive antologikapitel – publiceras på svenska. Men svenska används också i stor utsträckning i tidskriftsartiklar inom dessa fält. Uppenbart hör frågan om språkkval nära samman med andra vetenskapliga förutsättningar, och det är inte meningsfullt att diskutera

språkval i en tidskriftstung disciplin från en typisk bokdisciplins perspektiv, och vice versa.

Mobilitet och undervisningsspråk

Antalet utländska studenter vid svenska universitet har mångdubblats sedan slutet av 1990-talet (se figur 1). Tidigare studier visar också att engelska som undervisningsspråk blivit mycket vanligare sedan Sverige anslöt sig till Bologna-deklarationen 2007 (till exempel Salö 2010; Dalberg 2013). Även om vi ännu inte vet så mycket om de djupare drivkrafterna bakom denna utveckling, står det klart att svenska universitet i dag är mer internationella än någonsin – språkligt och på andra sätt.

En allmän tendens är att engelskspråkig undervisning är vanligare på avancerad nivå och forskarutbildningsnivå. Exempelvis visar Salö (2010) att 65 % av magister- och masterprogrammen utannonseras som engelskspråkiga, medan engelska betydligt mer sällan är undervisningsspråk på grundnivå och fristående kurser. Resultaten i detta kapitel tyder på att engelskspråkig undervisning är relativt ovanligt i ämnen som historia och juridik men förekommer betydligt oftare i ämnen som fysik och datavetenskap. Engelskspråkig undervisning är också ovanligare i professionsutbildningar som psykolog- eller ingenjörsutbildning. Utbildningsprogram som inte har en tydlig inriktning mot professioner och samhällsliv i Sverige tycks mer benägna att erbjuda engelskspråkig undervisning.

Språkpolicydokument

Vår kartläggning visar att ungefär 15 universitet och lärosäten i dag har någon form av språkpolicy, och de tycks bli fler och fler. Men dokumenten skiljer sig avsevärt i inriktning och innehåll. Några är korta och mycket lite förpliktande, medan andra relativt detaljerat behandlar lärosätets språkliga villkor. Vi kan också konstatera att åtskilliga av de nyare dokumenten hämtat formuleringar från Språklagen från 2009 (SFS 2009:600), som stadgar att svenska som Sveriges huvudspråk "ska kunna användas inom alla samhällsområden" (paragraf 5). Också begreppet parallellspråkighet används flitigt i flera dokument, vilket är tecken på att språkpolitiska ambitioner på nationell och nordisk nivå har påverkat den språkpolitiska medvetenheten på universiteten.

Parallellspråkighet – verklighet eller vision?

Ser man till de data vi har tagit fram står det klart att språkvalet på svenska universitet och högskolor är komplicerat och inte så enkelt att beskriva. Exempelvis svarar de uppgifter om engelskspråkig undervisning som vi och andra redovisat, inte riktigt mot det faktiska språkbruket. Från tidigare empiriska studier vet vi att svenskspråkiga studenter och lärare använder mycket svenska även i situationer där man bestämt att engelska är undervisningsspråk (till exempel Söderlundh 2010). Följaktligen kan man inte bortse ifrån att även om termen parallellspråkighet står för en framtidsvision så kännetecknas svenska universitet och högskolor redan i dag av en livlig språklig mångfald. Från en språkpolitisk utgångspunkt är frågan snarast i vilken grad denna mångspråkighet ska eller inte ska styras medvetet. Vi avslutar därför kapitlet med att i all korthet diskutera hur de förhållanden vi skisserat överensstämmer med de mål som anges i Deklaration om nordisk språkpolitik.

För det första är det självfallet inte möjligt att använda svenska som publiceringsspråk i internationella tidskrifter eller konferensvolymmer. Men det innebär inte att svenska skulle vara omöjlig att använda om det de facto finns forum där vetenskapliga arbeten på svenska accepteras. Vad vi kan se så är frågan om användbarhet främst beroende av andra förhållanden än språkliga resurser och den enskilde forskarens skicklighet i att göra bruk av dem. Med den utgångspunkten vill vi ha sagt att om man anser att framväxt och utveckling av en vetenskaplig svenska är ett önskvärt mål i sig, så förefaller det språkpolitiskt förnuftigt att stödja forum som accepterar svenskspråkiga texter.

För det andra är det tydligt att strävan efter både svensk- och engelskspråkig undervisning måste ta sig mycket olika uttryck inom olika discipliner. Det är i sig inte problematiskt, men det är värt att påpeka att mönstret att engelskspråkig undervisning tar över från och med avancerad nivå verkar hålla på att etableras i universitetens språkpolitik. Många universitet håller fast vid svenska på grundnivå, medan engelskan därefter kan – eller bör – användas i större omfattning. Vi menar att en sådan uppdelning mellan olika utbildningsnivåer är en diskutabel tillämpning av parallellspråkighetsidén.

För det tredje ser vi alltså en positiv tendens att fler och fler och lärosäten utformar språkpolicydokument. Det tyder på ökad medvetenhet om forskningens och den högre utbildningens språkpolitiska utmaningar.

1. Parallelspråkighet

I Deklaration om nordisk språkpolitik (ANP 2007:746) är parallelspråkighet ett tydligt mål. Med det avses generellt "samtidig användning av flera språk inom ett eller flera områden." Begreppet är en produkt av flera års diskussion om nationalspråkens ställning i relation till engelskans, och har givits särskild relevans inom några synnerligen globaliserade samhällsområden. Av dessa områden är högre utbildning och forskning det där engelskans ställning framhållits som mest dominant. En egen punkt i språkdeklarationen, som alltså innehåller rekommendationer men inte är juridiskt bindande, ägnas följaktligen åt styrkeförhållandet mellan nationalspråken och engelska. Av de sex mål som listas rör fyra specifikt språksituationen inom högre utbildning och forskning. Enligt deklarationen innebär en konsekvent politik för parallelspråkighet på detta område:

- att såväl Nordens samhällsbärande språk som engelska bör kunna användas som vetenskapliga språk
- att förmedling av vetenskapliga resultat på Nordens samhällsbärande språk bör vara meriterande
- att undervisningen i vetenskapligt fackspråk, särskilt i skrift, bör ges både i engelska och i Nordens samhällsbärande språk
- att universitet, högskolor och andra vetenskapliga institutioner kan utveckla långsiktiga strategier för språkval, parallelspråkighet, språkutbildning och översättningsstöd inom sina verksamhetsområden. (ANP 2007:746: 83).

Att ljus kastas mot högre utbildning och forskning är ingen slump. I Sverige är relationen mellan svenska och engelska vid universiteten en av de enskilda frågor som fått mest uppmärksamhet under de senaste tjugo årens språkpolitiska diskussion. Resultatet från flera kartläggningar ger vid handen att högre utbildning och forskning är det område där svenskans ställning är som minst självklar (se t.ex. Falk 2001, Svenska språk-

nämnden 2004). När språkförhållandena vid universiteten undersökts mer ingående har det också visat sig att engelskan spelar en viktig roll inom högre utbildning och forskning (Gunnarsson & Öhman 1997, Melander 2004, Salö 2010).

Engelskans ställning har sedan länge varit stark vid universiteten i Sverige. Salö (2010) visar att engelska sedan en bit in på 1900-talet är det helt dominerande avhandlingsspråket, medan svenska och framför allt tyska och franska uppvisat nedgående tendenser. Under 2000-talets fortgående implementering av Bolognaprocessen har fler internationaliseringseffekter uppmärksammas, som får praktiska, språkliga konsekvenser. Exempelvis har den s.k. studentmobiliteten skapat ett nytt studentunderlag i Sverige, då antalet inresande studenter ökat dramatiskt. Samtidigt har lärosätena kommit att erbjuda mer och mer undervisning på engelska, särskilt på avancerad nivå (Höskoleverket 2008: 15ff.). Engelskans roll inom högre utbildning och forskning ger i och med detta utslag i såväl forskning som undervisning och administration. Det skapar därför grunden för en komplex uppsättning problem. Vissa problem rör kvaliteten i utbildningen, ofta med tonvikt på engelskans inverkan på lärandet (se t.ex. Airey & Linder 2010). Intresset från språkvetenskapen har många gånger utgått från det gemensamma projektet att bibehålla svenskan som ett totalfunktionellt språk – komplett och samhällsbärande – något som engelskans dominans i vetenskapen på sikt antas kunna äventyra. Mycket få vill dock avskaffa engelskan. Målet är i stället parallellspråkighet.

Denna rapport belyser några aspekter av språkanvändningen inom högre utbildning och forskning i Sverige. Här presenteras en del nya uppgifter om språk i publicerings- och undervisningspraktiker. Det görs här huvudsakligen utifrån ett disciplinperspektiv, genom att rikta uppmärksamheten mot historia, datavetenskap, psykologi, lingvistik, fysik och juridik. Målet är att bidra till de senaste årens kunskapsproduktion på detta mycket angelägna område. Mer underlag behövs kring våra discipliners förutsättningar att bli parallellspråkiga, och för att skapa bättre förståelse för denna frågas problematik. Sådana hård fakta behövs för att förstå den roll som engelskan spelar vid universiteten, men också för att bättre kunna förstå hur högre utbildningen och forskning är delar av större samhälleliga och historiska processer. Detta hänger samman på sätt som vi ännu har framför oss att förstå. Sammanhangen är komplexa och

ännu inte fullt ut utreda. Vi tror oss veta att mycket av det vi beskriver som renodlade språkfrågor mycket väl kan tänkas ha att göra med icke-språkliga omständigheter. Vi vet att publiceringsspråk hänger samman med val av publikationstyp, och att olika vetenskapliga skrån har olika förutsättningar, traditioner, kunskapssyner, akademiska självbilder och symboliska värden knutna till detta. Vi vet också att undervisningsspråk hänger samman med personal- och studentrekrytering. Men ännu vet vi lite om orsakssambanden, drivkrafterna och konsekvenserna.

Denna rapport bygger till stora delar vidare på och har samma upplägg som Linus Salös kartläggning från 2010, *Engelska eller svenska? En kartläggning av språksituationen inom högre utbildning och forskning* (Rapporter från Språkrådet 1). Förutom att uppdatera fakta har vi dock haft ambitionen att både ge en mångsidigare bild, gå längre i analys och diskussion och samtidigt koncentrera framställningen. Men hänvisningar till Salö (2010) är alltså flitigt förekommande.

2. Publiceringsspråk

Frågan om avhandlingarnas språk har stått i centrum av debatten allt sedan den började (se Teleman 1992). Gunnarsson och Öhman (1997) visade att 87 % av alla doktors- och licentiatavhandlingar vid Uppsala universitet var på engelska. På senare år har det framkommit flera uppgifter som bekräftar eller späder på bilden av engelskans dominans som avhandlingsspråk (Karlsson 2006, Arpi 2008, Isaksson 2008, Salö 2010).

Frågan om språk i avhandlingar är mer komplicerad än vad som framkommit i debatten. Precis som flera kartläggningar visat finns stora skillnader mellan discipliner och ämnesområden. Att nästan 9 av 10 avhandlingar skrivs på engelska är alltså ett genomsnitt som är starkt påverkat av att engelska är det nästan helt allena rådande avhandlingsspråket inom de ämnen där flest avhandlingar skrivs: naturvetenskap, medicin och teknik (Salö 2010). Som påpekas av Hyltenstam (1999) säger kanske valet av avhandlingsspråk mest något om huruvida olika vetenskaper uppfattar sig som huvudsakligen nationella eller internationella. Förhållandevis få forskare står inför reella språkval för sina publikationer; det valet – krasst uttryckt – gjordes i så fall den stund de valde gymnasieprogram. För att kunna publicera på svenska behöver det finnas publiceringsmöjligheter: en nationell eller nordisk marknad för forskningsresultat, och kanaler för att nå dessa marknader.

Att fokus huvudsakligen riktats mot avhandlingarna kan ha flera skäl. Dels har avhandlingarna rent formellt en särställning som vetenskapliga skrifter i och med att de är examensprov, och därmed får de också ett symbolvärde som bevis på att författaren är fullvärdig medlem av vetenskapssamhället. Dels är avhandlingarna den publikationstyp som varit lättast att undersöka, eftersom institutioner i regel har uppgifter om de avhandlingar de själva gett ut. Dock utgör avhandlingarna en förhållandevis liten del av ett universitets skriftliga vetenskapliga produktion: drygt 6 % enligt tabell 1. Likaså skriver forskare nu för tiden som bekant bara en avhandling, så alla avhandlingar i Sverige skrivs av doktorskandidater.

Under resten av karriären producerar forskaren andra typer av texter, och dessa glöms lätt bort. Dessutom är avhandlingen en publikationstyp som ofta i sin tur bygger på andra publikationer. Den vanligaste avhandlingstypen sett över alla discipliner är sammanläggningsavhandlingen. De består av ett antal separata studier, vanligen i artikelform, tillsammans med en inledning, en s.k. kappa. Artiklarna publiceras oftast i internationella tidskrifter. Det finns således ett tydligt samband mellan vetenskapsområdet där engelska dominerar som avhandlingsspråk och vetenskapsområdet där avhandlingar består av artiklar. Urvalet hos Karlsson (2006) visar tydligt på detta. Vid de medicinska fakulteterna vid Karolinska institutet och Uppsala universitet var 100 respektive 99 % av avhandlingarna engelskspråkiga. Här var också 100 respektive 98 % av avhandlingarna sammanläggningar. Inom humaniora vid Uppsala universitet, där samtliga avhandlingar är monografier, skrevs 39 % på engelska.

Det finns alltså skäl att undersöka vilka språk som används också för andra typer av vetenskapliga publikationer. För detta ändamål används här uppgifter från databasen Swepub, som innehåller vetenskapliga publikationer från ett trettiotal svenska lärosätens publiceringsdatabaser.¹ Med hjälp av sökkoder går det att ta fram uppgifter om publikationstyper och hur det fördelar sig över discipliner och språk. Resultaten ska på det hela taget ses som ett grovt mått. Swepub är inte alls avsett att användas för statistiska ändamål, något som här trotsas i brist på mer tillförlitliga databaser över svensk forskning. Det kan finnas skillnader mellan hur olika lärosäten och individuella författare registrerar publikationer; likaså kan inte felregistreringar uteslutas. Det kan också hända att samma publikation av

¹ Blekinge Tekniska Högskola, Chalmers tekniska högskola (2004–), Ersta Sköndal högskola (2008–). Försvarshögskolan, Gymnastik- och idrottshögskolan, Göteborgs universitet (2004–), Högskolan i Borås (2007–), Högskolan Dalarna (2005–), Högskolan på Gotland, Högskolan i Gävle (2004–), Högskolan i Halmstad, Högskolan i Jönköping, Högskolan Kristianstad (2007–), Högskolan i Skövde (2004–), Högskolan Väst (2006–), Karlstads universitet (2006–), Kungliga Tekniska Högskolan, Linköpings universitet (2000–), Linnéuniversitetet (inkl. tidigare Högskolan i Kalmar och Växjö universitet), Luleå tekniska universitet (2000–), Lunds universitet (2002–), Malmö högskola (2007–), Mittuniversitetet (2005–), Mälardalens högskola, Nordiska Afrikainstitutet (1970–), Sophiahemmet Högskola (2008–), Stockholms universitet (2007–), Södertörns högskola, Umeå universitet (2004–), Uppsala universitet (2008–), Örebro universitet (2007–).

olika skäl räknas två gånger. Läsaren uppmanas också att vara försiktig med tolkningen av absoluta tal, då disciplingränser är godtyckligt dragna.

Vad som presenteras i detta avsnitt syftar till att ge en bild av nutida publicering. Tabellerna inkluderar bara publikationer under 2000-talet. Lärosäten som varit anslutna till Swepub under hela 2000-talet förväntas därmed ha en högre relativ andel publikationer i databasen. Eftersom Swepub inte inkluderar alla lärosäten i Sverige inkluderar den heller inte alla vetenskapliga publikationer. Tabellerna inkluderar vidare enbart publikationskategorierna *peer-review-granskade* och *andra vetenskapliga*. Kategorin *populärvetenskap och debatt* har uteslutits i sökningarna.

Tendenser över tid berörs enbart i förbigående i denna publikation. Salö (2010) respektive Östlund & Örneholm (2000) behandlar mer ingående historiska trender över olika tidsperioder. Kort kan sägas att de uppgifter från 2000-talet som redovisas här, har varit relativt oförändrade sedan 1990-talet, åtminstone sett till avhandlingsspråk på nationell nivå. När det gäller andra publikationstyper är det svårt att göra historiska jämförelser.

2.1 Nationellt perspektiv

Publikationer i Swepub kategoriseras efter typ. Därmed kan sökningar ge en anvisning om dels vilka typer av vetenskapliga texter som skrivs vid svenska lärosäten, dels vilka språk som dominerar inom dessa typer. Detta framgår av tabell 1.

Tabell 1: Språk i vetenskapliga publikationer 2000–2012/03. Procentuell andel på svenska, engelska respektive övriga språk inom Swepubs vetenskapliga publikationstyper

Publikationstyp	Totalt antal	Andel svenska	Andel engelska	Andel övriga språk
Tidskriftsartiklar	187 154	6,5	92,5	1,0
Konferensbidrag	70 264	6,5	92,5	1,0
Bokkapitel	34 368	43,3	51,6	5,1
Doktorsavhandlingar	24 395	13,7	85	1,3
Rapporter	17 326	48,9	50,3	0,8
Licentiatavhandlingar	6 447	9,5	89,9	0,6
Böcker	6 362	57,8	36,5	5,7
Andra publikationer	6 167	50,0	44,0	6,0
Recensioner	5 949	19,0	78,5	2,5
Samlingsverk (redaktörskap)	3 965	45,3	50,7	4,0
Forskningsöversikter	3 963	6,7	91,8	1,5
Proceedings (redaktörskap)	716	14,2	82,7	3,1
Patent	446	9,2	82,7	8,1
Konstnärligt arbete	332	21,7	69,9	8,4
Totalt (alla typer)	367 521	14,8	83,6	1,6

Källa: Swepub.

Drygt 83 % av samtliga publikationstyper har under 2000-talet skrivits på engelska. För svenska är motsvarande andel knappt 15 %. Som framgår av tabell 1 är svenska det vanligaste publiceringsspråket enbart inom typerna *böcker* och *andra publikationer*, även om fördelningen svenska-engelska är relativt jämn även för *bokkapitel*, *rapporter* och *samlingsverk*. Fler än 36 språk finns representerade i kategorin *andra språk*, där de flesta är skrivna på tyska (31,1 %), franska (16,8 %) eller spanska (11,1 %). Andelen andra språk är generellt sett som högst inom typer där förhållandevis få publikationer skrivs, vilket bidrar till att endast 1,6 % av alla publikationer i materialet skrivs på andra språk än svenska och engelska.

Över hälften av alla publikationstyper är tidskriftsartiklar, och ungefär en femtedel är konferensbidrag. Att mer än nio av tio publikationer av dessa typer skrivs på engelska är en starkt bidragande faktor till engelskans totala dominans. Av de publikationer som kategoriserats efter Swepubs ämnestilldelning *svep* (n=313 030) hör sammantaget hälften till medicin, naturvetenskap eller teknikvetenskap – ämnesområden där engelskan enligt flera kartläggningar är i det närmaste enväldigt som vetenskapligt skriftspråk (se t.ex. Gunnarsson & Öhman 1997, Salö 2010).

2.2 Disciplinperspektiv

Som flera kartläggningar har visat är det problematiskt att tala om universitet som homogena i fråga om språkanvändning. Det gäller även publiceringsspråk, där stora skillnader råder mellan ämnesområden och discipliner, men ibland också inom discipliner. Indelningen i ämnesområden av typen "samhällsvetenskap" eller "humaniora" ger därmed en rätt ungefärlig bild med betydande reell variation inom de respektive discipliner som ingår där. Med hänsyn till detta presenteras här publiceringsspråk inom så avgränsade enheter som möjligt. För att göra det hanterbart har sex discipliner valts ut: historia, datavetenskap, psykologi, lingvistik, fysik och juridik. Disciplinerna är inte utvalda med syfte att vara representativa för vetenskapen i stort, utan är tvärt om valda för att visa på dess variation (se anmärkningen under respektive tabell för uppgift om vilka subdiscipliner de inkluderar). Inom var och en av dessa discipliner presenteras de sex vanligaste publikationstyperna, tillsammans med en notering om hur dessa procentuellt fördelar sig mellan andel på svenska, engelska och övriga språk. Notera att det finns smärre avrundningsfel mellan dessa språkkolumner i flera av tabellerna.

2.2.1 *Historia*

Historia är ett ämne där svenskan historiskt sett stått stark som publiceringsspråk. Av de 1 136 avhandlingar inom historia som finns i databasen Dokhist (www.dokhist.se), från år 1890 till 2012, är 996 på svenska och 111 på engelska. Viss variation finns emellertid mellan olika grenar av historieämnet: engelska som publiceringsspråk är t.ex. vanligare än genomsnittet inom ekonomisk historia, och mindre vanligt än genomsnittet inom idé- och lärdoms historia (källa: Swepub). Inom historia används andra språk än svenska och engelska inom alla de vanligaste publikationstyperna, även om doktorsavhandlingar nästan uteslutande skrivs på svenska eller engelska. Historieämnets publikationstyper listas efter språk i tabell 2.

Tabell 2: Publiceringsspråk inom historia 2000–2012/03. Procentuell andel på svenska, engelska respektive övriga språk inom sex vetenskapliga publikationstyper

Typ	Antal	Andel svenska	Andel engelska	Andel övriga språk
Bokkapitel	1 458	57,7	34,6	7,6
Tidskriftsartiklar	1 014	45,6	46,3	8,0
Recensioner	471	64,1	27,2	8,7
Konferensbidrag	406	22,4	71,9	5,7
Doktorsavhandlingar	318	78,9	19,8	1,3
Böcker	298	71,1	24,8	4,0
<i>Totalt</i>	<i>3 965</i>	<i>54,5</i>	<i>38,6</i>	<i>6,8</i>

Källa: Swepub.

Anmärkning: Sökkategorin benämns i Swepub historieämnen och inkluderar kategorierna agrarhistoria, bok- och bibliotekshistoria, ekonomisk historia, idé- och lärdoms historia, kyrkohistoria, medicinens historia, rättshistoria, teknik och kultur, teknik- och industrihistoria, teknikhistoria och vetenskapshistoria. Antalet icke-medräknade övriga publikationstyper är 442.

Tabell 2 visar att drygt hälften av den skriftliga, vetenskapliga publiceringen inom historia är svenskspråkig. Knappt 40 % skrivs på engelska. Som vidare framgår är historia ett ämne där boken har en stark ställning som vetenskaplig publikationsform. Omkring 40 % av alla publikationstyper är aningen böcker eller bokkapitel, och doktorsavhandlingar är vanligtvis av typen monografier. Värt att notera är också att det inom historieämnet finns kanaler för artiklar skrivna på svenska – *Historisk tidskrift* och *Scandia* för att nämna två – vilket bidrar till att en lika stor andel av tidskrifterna skrivs på svenska som på engelska. Engelska tycks emellertid dominera vid konferenser, då drygt 70 % av alla konferensbidrag är engelskspråkiga.

2.2.2 Datavetenskap

Datavetenskap är en förhållandevis ung disciplin, som blev ett självständigt akademiskt ämne vid tidigt 1960-tal. Disciplinen var redan från början engelskdominerad och har alltså inte sett någon övergång från svenska till engelska. Tidskriften *BIT* (*Nordisk tidskrift för informationsbehandling*), som började utges 1961, hade ungefär ett svenskspråkigt bidrag per volym de första åren, för att sedan övergå till att bli

helt och hållet engelskspråkig.² Av de avhandlingar som framlagts vid Institutionen för data- och informationsteknik vid Göteborgs universitet är 172 på engelska och en på svenska. Nationellt fördelar sig publikationstyperna enligt tabell 3.

Tabell 3: Publiceringsspråk inom datavetenskap 2000–2012/03. Procentuell andel på svenska, engelska respektive övriga språk inom sex vetenskapliga publikationstyper

Typ	Antal	Andel svenska	Andel engelska	Andel övriga språk
Konferensbidrag	2 895	0,4	99,6	0,0
Tidskriftsartiklar	774	1,0	98,7	0,3
Doktorsavhandlingar	365	1,0	98,9	0,0
Licentiatavhandlingar	331	6,3	93,7	0,0
Rapporter	276	12,4	87,6	0,0
Bokkapitel	233	7,6	92	0,4
<i>Totalt</i>	<i>4 874</i>	<i>2</i>	<i>98</i>	<i>0,1</i>

Källa: Swepub.

Anmärkning: Sökkategorin benämns i Swepub *datavetenskap* och inkluderar kategorierna *datalogi*, *kognitionsvetenskap* och *programvaruteknik*. Antalet icke-medräknade övriga publikationstyper är 183.

98 % av den vetenskapliga produktionen inom datavetenskap är på engelska. I den mån svenska används som vetenskapligt publikationsspråk tycks det röra sig om rapporter, och till viss del även licentiatuppsatser och bokkapitel. Väl värt att notera är att över hälften av disciplinens publikationer i materialet är konferensbidrag – kännetecknande för en disciplin där forskningsresultat har för mycket karaktär av färskvara för att kunna invänta den långdragna publiceringsprocedur som tidskriftsartikeln ofta föregås av. Disciplininternt finns också vedertagna rankningar av konferenser, inte olik de rankingssystem som i andra discipliner finns för tidskrifter. Inga av konferensbidragen är på övriga språk och en försvinnande liten del (13 stycken) är på svenska.

² Se <http://ftp.math.utah.edu/pub/tex/bib/toc/bit.html>

2.2.3 Psykologi

Engelska är det vanligaste publiceringsspråket inom psykologi. Av de avhandlingar som lagts fram vid Psykologiska institutionen vid Stockholms universitet är 85,5 % på engelska. Vid Umeå universitet är motsvarande andel omkring 90 % engelskspråkiga. Nationellt, enligt materialet i Swepub, är denna andel högre under 2000-talet: 94,7 %. Språkfördelningen även för övriga typer framgår av tabell 4.

Tabell 4: Publiceringsspråk inom psykologi 2000–2012/03. Procentuell andel på svenska, engelska respektive övriga språk inom sex vetenskapliga publikationstyper

Typ	Antal	Andel svenska	Andel engelska	Andel övriga språk
Tidskriftsartikel	1 581	5,2	94,3	0,4
Konferensbidrag	710	8,2	91,7	0,1
Bokkapitel	409	33,3	64,5	2,2
Doktorsavhandlingar	281	5,3	94,7	0,0
Rapporter	195	73,3	26,7	0,0
Böcker	74	63,5	31,0	5,4
Totalt	3 250	14,9	85	0,1

Källa: Swepub.

Anmärkning: Sökkategorin benämns i Swepub *psykologi* och inkluderar kategorierna *kognitionsforskning*, *miljöpsykologi* och *tillämpad psykologi*. Antalet icke-medräknade övriga publikationstyper är 104.

Av tabell 4 framgår att 85 % av den samlade vetenskapliga publiceringen inom psykologi är engelskspråkig. Det blir dock genast tydligt att detta medelvärde höjs av att engelska är särskilt vanligt inom de publikationstyper det skrivs flest av: tidskriftsartiklar och konferensbidrag. Psykologi är en tidskriftstung disciplin, där nästan hälften av alla publikationstyper är tidskriftsartiklar. Där är också engelskans dominans nästintill total, vilket även gäller för konferensbidrag och doktorsavhandlingar. För rapporter och böcker är svenska publikationer i majoritet, men det är publikationstyper som det skrivs förhållandevis få av, så det höjer genomsnittet enbart marginellt.

2.2.4 Lingvistik

Också inom lingvistik dominerar engelska som vetenskapligt publiceringsspråk. Lingvistik som akademiskt ämne brukar ses som en gren av språkvetenskapen, som inkluderar allmän språkvetenskap men inte studiet av enskilda språk – t.ex. nordiska språk. Av de kategorier som räknas till lingvistikämnen i Swepub (se anm. tabell 5) används engelska som publiceringsspråk i högre utsträckning i fonetik och datorlingvistik än i t.ex. tvåspråkighet.

Tabell 5: Publiceringsspråk inom lingvistik 2000–2012/03. Procentuell andel på svenska, engelska respektive övriga språk inom sex vetenskapliga publikationstyper

Typ	Antal	Andel svenska	Andel engelska	Andel övriga språk
Konferensbidrag	494	6,7	92,9	0,4
Tidskriftsartiklar	356	17,2	78,9	3,9
Bokkapitel	231	27,3	65,8	6,9
Doktorsavhandlingar	77	14,3	84,4	1,3
Rapporter	49	18,4	81,6	0,0
Samlingsverk/redaktörskap	30	16,7	73,3	10
Totalt	1 237	14,7	82,4	3

Källa: Swepub.

Anmärkning: Sökkategorin benämns i Swepub *lingvistikämnen* och inkluderar kategorierna *barnspråk*, *datorlingvistik*, *fonetik*, *lingvistik*, *språkteknologi* och *tvåspråkighet*. Antalet icke-medräknade övriga publikationstyper är 62.

Drygt 82 % av alla publikationstyper i lingvistik skrivs på engelska. Som visas i tabell 5 är konferensbidrag en viktig kanal i lingvistiken, vilket också är den publikationstyp där engelska dominerar mest. Till skillnad från psykologin – en sett till alla typer jämförbar disciplin – finns det ingen publikationstyp i lingvistik där merparten skrivs på svenska; högst andel svenskspråkiga publikationer finns bland bokkapitlen.

2.2.5 Juridik

Inom juridik dominerar svenska som språk för vetenskaplig publicering. Juridik var ett av de få ämnen som fick dispens från latinanvändningen på 1700-talet, och således ett av de ämnen där svenskan haft en stark ställning som publiceringsspråk genom åren (Tengström 1973). Vissa grenar av ämnet är mer internationellt orienterade än andra, vilket också avspeglar

lar sig på publiceringsspråket. Engelska används mer inom folkrätt än inom t.ex. förvaltningsrätt. Tabell 6 visar hur övriga typer fördelar sig inom disciplinen.

Tabell 6: Publiceringsspråk inom juridik 2000–2012/03. Procentuell andel på svenska, engelska respektive övriga språk inom sex vetenskapliga publikationstyper

Typ	Antal	Andel svenska	Andel engelska	Andel övriga språk
Tidskriftsartiklar	737	68,4	30,3	1,4
Bokkapitel	483	54,9	44,5	0,6
Böcker	180	86,1	13,3	0,6
Doktorsavhandlingar	128	63,3	36,7	0,0
Rapporter	128	78,9	21,1	0,0
Konferensbidrag	97	21,6	77,3	1,0
<i>Totalt</i>	<i>1 753</i>	<i>64,3</i>	<i>34,9</i>	<i>0,8</i>

Källa: Swepub.

Anmärkning: Sökkategorin benämns i Swepub *rättsvetenskap/juridik* och inkluderar kategorierna *civilrätt, finansrätt, offentlig rätt, processrätt, straffrätt* och *övrig rätt*. Antalet icke-medräknade övriga publikationstyper är 190.

Sett över alla typer skrivs nästan två tredjedelar av alla publikationer inom juridik på svenska. Av tabell 6 framgår också att det inom disciplinen finns ett utbud tidskrifter för svenskspråkiga artiklar, då nära 70 % inom denna publikationstyp är svenskspråkiga. Konferensbidrag är i regel på engelska, medan svenska dominerar för rapporter och böcker. Det skrivs förhållandevis många böcker inom disciplinen; en tredjedel av alla publikationstyper är böcker eller bokkapitel. Andelen andra språk är låg inom samtliga publikationstyper.

2.2.6 Fysik

För fysikämnet dominerar engelska stort som vetenskapligt publiceringsspråk. Materialet hos Kaiserfeld (1997) visar att avhandlingar på svenska var i majoritet fram till åren kring 1900, men att tyska tog över under 1900-talets första decennier. Avhandlingar på engelska hörde till ovanligheterna fram till 1930, men ökade därefter i popularitet i mycket snabb takt. I dag skrivs i princip alla avhandlingar på engelska; av de avhandlingar som finns i Swepub under 2000-talet är två registrerade som

svenskspråkiga, varav åtminstone den ena är en bekräftad felregistrering. Övriga typer fördelar sig enligt tabell 7.

Tabell 7: Publiceringsspråk inom fysik 2000–2012/03. Procentuell andel på svenska, engelska respektive övriga språk inom sex vetenskapliga publikationstyper

Typ	Antal	Andel svenska	Andel engelska	Andel övriga språk
Tidskriftsartiklar	9 457	0,2	99,7	0,1
Konferensbidrag	2 253	0,7	99,2	0,0
Doktorsavhandlingar	1 208	0,2	99,4	0,4
Licentiatavhandlingar	258	0,4	99,6	0,0
Forskningsöversikter	143	0,0	100	0,0
Rapporter	103	3,9	94,2	1,9
<i>Totalt</i>	<i>13 442</i>	<i>0,5</i>	<i>99,3</i>	<i>0,1</i>

Källa: Swepub.

Anmärkning: Sökkategorin benämns i Swepub fysik och inkluderar kategorierna astronomi och astrofysik, atom- och molekylfysik, elementarpartikelfysik, geokosmofysik och plasmafysik, kondenserade materiens fysik, partikelfysik och övrig fysik. Dessa kategorier har i sin tur underkategorier. Antalet icke-medräknade övriga publikationstyper är 239.

Också bland andra publikationstyper förefaller engelska i princip vara det enda språket som används inom fysik i Sverige. Varken svenska eller andra språk än engelska används i någon större utsträckning inom någon publiceringstyp. Ett fåtal vetenskapliga rapporter har under 2000-talet publicerats på svenska. Inom den mindre vanliga (icke-medräknade) publikationstypen böcker (n=23) var emellertid 10 på svenska.

2.3 Sammanfattning: två publiceringsmönster?

Siffrorna för publikationer och publikationsspråk visar att publiceringsformerna inom respektive ämne är en viktig, om än inte fullständig, förklaring till språkvalet. Förenklat skulle man kunna tala om ett kontinuum från å ena sidan konferensbidrags- och artikelämnena till å andra sidan bokämnena, där monografier och bokkapitel är en starkt framträdande publikationsform. Engelskan är dominerande publikationsspråk ju mer ämnet är ett konferensbidrags- och artikelämne. Datavetenskap är ett utpräglat exempel med sina snabba digitala konferensbidrag som den absolut vanligaste publikationsformen. Juridik och historia är ämnen i andra änden av skalan. Här blir svenskan starkare.

Men publikationsformen är i sig ingen förklaring, utan manifesterar snarare andra olikheter mellan disciplinerna, där språkvalet blir en följdenlig komponent. För juridik och historia är själva substansen ofta nationell, ofta med utgångspunkt i svensk lagstiftning eller Sveriges historia. För andra discipliner har ämnets substans mindre tydlig förankring i en nationell kontext; det är exempelvis svårt att peka på specifikt svensk fysik eller datavetenskap. Publiceringsformen – och därmed publiceringsspråket – kan också ses som avspeglningar av olika discipliners skilda sätt att konstruera kunskap. Kuteeva och Airey (2013) betonar att kunskap inom en disciplin som fysik i hög grad bygger vidare på vad som uppfattas som disciplinens samlade vetande, vilket förutsätter användning av ett gemensamt språk för vetenskaplig diskussion. På andra sidan skalan – inom humaniora – är sådana kunskapsstrukturer mindre hierarkiskt ordnade, och där tenderar verklighetens beskaffenhet oftare bli föremål för grundlig omtolkning. Språkfrågan är därmed intrasslad i andra villkor, och blir ett uttryck bland annat för att sysslor värdesätts olika på olika håll i vetenskapen.

Tidskriftsartiklar är det vanligaste eller näst vanligaste sättet att publicera sig inom samtliga ämnen som redovisats här. I juridik är nästan 70 % av dem på svenska, i historia närmare 60 %. Men i datavetenskap, fysik, psykologi och lingvistik publiceras över 90 % av artiklarna i engelskspråkiga tidskrifter. Därför måste man också se till olika typer av vetenskapliga kretslopp: i "konferensbidragsämnena", är mottagarna för vetenskapliga publikationer det internationella vetenskapssamhället och inget annat. I det andra fallet, "bokämnena", är också något bredare yrkesgrupper – eller till och med en läsande allmänhet – en del av kretsloppet. Inom juridiken läses vetenskapliga artiklar lika mycket av domare, advokater och andra yrkesverksamma jurister som av forskare – här finns en direkt koppling mellan vetenskap och profession. Det påverkar forskarens roll i relation till det omgivande samhället. På liknande sätt kan den kliniska sidan hos psykologi förklara att så många av rapporterna är på svenska. "Bokämnenas" kunskapsintresse gäller också många gånger i högre grad kulturbundna, gärna specifikt svenska förhållanden.

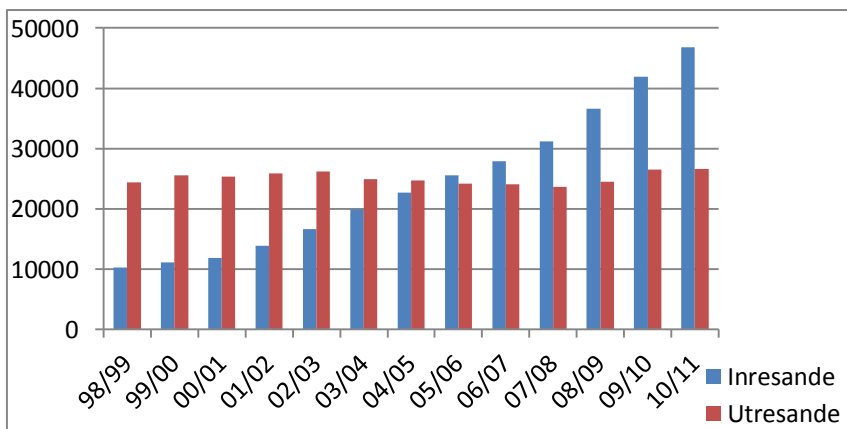
Ämnen placerar sig alltså i olika positioner på denna skala från bokämnen till konferensbidragsämnen, och i alla ämnen kan man kanske skönja spår av båda publiceringskulturerna (även om bokämneskulturen är svår att få syn på exempelvis inom fysik). Lingvistik och psykologi, såsom de framträder i denna undersökning, befinner sig mera i mitten. Ska man komma vidare i diskussionen om publiceringar, parallellspråkighet och språkval, måste man alltså göra distinktioner mellan såväl publiceringsformer som ämneskulturer. Det leder inte framåt att diskutera språkval i ett "bokämne" med "konferensbidragsämnets" glasögon och vice versa.

3. Mobilitet

Mobilitet, i dessa sammanhang, handlar om hur människor rör sig över landsgränser, och därmed ofta över språkgränser. Det råder inga tvivel om att mobiliteten inom svenskt universitetsväsende ökat väsentligt de senaste årtiondena, som en del av framväxten av den nya, internationaliserade högskolan. Hur mobiliteten ser ut bland personal är emellertid inte väl belyst. Man vet därför förhållandevis lite om forskares, lärares och administratörers språkfärdigheter och språkbehov, och hur det påverkar de akademiska praktiker där de ingår. Statistiska Centralbyrån (SCB) har dock beräknat att andelen universitetslärare födda utomlands var 23 % 2010, en siffra som är betydligt högre än inom andra branscher (Eliasson 2012). Detta torde dock inte bara bero på lärosätenas roll som internationella arbetsplatser, utan också på att trösklarna för invandrare är lägre i universitetsvärlden (ibid.). För gruppen doktorander kan man dock se att 37 % av nybörjarna är utländska doktorander (SCB 2011a). Sammantaget vågar vi fastslå att dagens universitet är förhållandevis internationella arbetsplatser, och mer internationella än de någonsin varit.

En grupp man med mer säkerhet kan uttala sig om i dessa sammanhang är studenter. Studentmobiliteten i Sverige har ökat betydligt under de senaste decennierna (t.ex. Högskoleverket 2008). Under 2000-talet har Högskoleverkets årsrapporter om och om kunnat visa hur de inresande studenterna kommit att överträffa de utresande i antal. Relationen mellan inresande och utresande studenter illustreras i figur 1.

Figur 1: Antal in- och utresande studenter 1998/1999 till 2010/2011

Källa: Högskoleverket 2012a.

Det framgår av figur 1 att antalet inresande studenter har fyrdubblats under 2000-talet, samtidigt som antalet utresande studenter varit förhållandevis oförändrat. Denna utveckling har förstås förändrat studentunderlaget vid svenska universitet och högskolor. Enbart i gruppen förstaårsstudenter, alltså nybörjare i svensk högskoleutbildning, var 29 500 studenter inresande läsåret 2010/2011, vilket utgör 28 % av alla nybörjare (SCB 2011b). Av samtliga studenter i Sverige har gruppen inresande ökat från 4 till nästan 11 % under den senaste tioårsperioden (Högskoleverket 2012a).

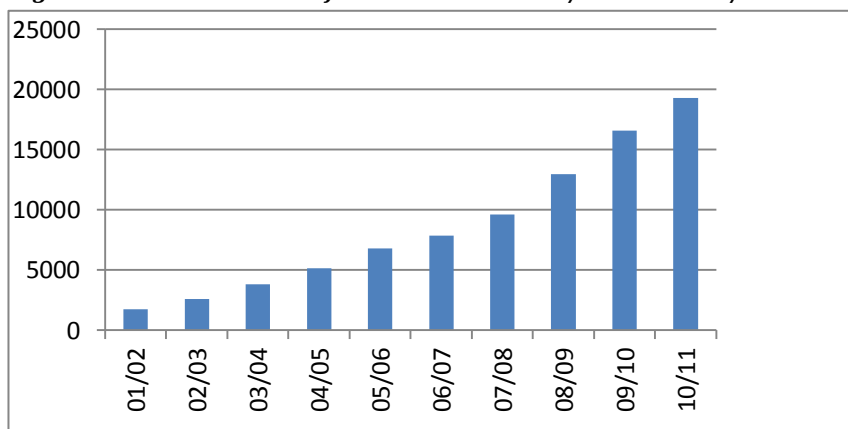
Även om denna stora grupp inresande studenter givetvis innebär ett ökat behov av undervisning på engelska, bör man komma ihåg att åtskilliga av dem inte har engelska som vare sig förstaspråk eller bästa främmande språk. På samma sätt kan man påminna om att många svenska studenter inte har svenska som starkaste förstaspråk eller engelska som bästa främmande språk. Mångspråkigheten är mer komplicerad än så. Det kan också vara värt att påpeka att många inresande studenter kommer från nordiska grannländer, och studerar på samma (språkliga) villkor som inhemska studenter.

För gruppen inresande studenter brukar man skilja mellan *utbytesstudenter* och *freemover-studenter*. Enligt SCB (2011b) kan man se en rad generella mönster som skiljer de två grupperna. Utbytesstudenter, som

deltar i ett utbytesprogram, läser en eller två terminer i Sverige. De läser i hög utsträckning fristående kurser, vanligen inom samhällsvetenskap, juridik, handel, administration. De fem vanligaste ursprungsländerna för denna grupp är Tyskland, Frankrike, Spanien, Kina och Nederländerna. Freemover-studenter ordnar med sina studier i landet på egen hand, och ingår alltså inte i ett utbytesprogram. Många studenter ur denna grupp läser på program, och av dem läser 80 % program på avancerad nivå. De fem vanligaste ursprungsländerna är Kina, Iran, Pakistan, Indien och Bangladesh (SCB 2011b). Det är freemover-studenter som bidragit mest till ökningen av inresande studenter under 2000-talet. Gruppen har fyrfaldigats under den senaste tioårsperioden (Höskoleverket 2012a).

I gruppen freemover-studenter ingår i sin tur den grupp som i statistiken fått benämningen *tredjelandsstudenter*. Studenter från denna grupp kommer från länder utanför EU/EES och Schweiz, och har ordnat med sina studier i Sverige på egen hand. Efter en förändring i högskolelagen (SFS 1992:1434) måste människor från denna grupp sedan hösten 2011 betala en avgift för att studera i Sverige. Det berör en förhållandevis stor grupp inresande studenter, som till antalet därtill har mångfaldigats under det senaste decenniet. Det visar figur 2.

Figur 2: Antal inresande tredjelandsstudenter 2001/2002 till 2010/2011

Källa: Höskoleverket 2012a.

Som figur 2 visar berörde avgiftsreformen 19 300 studenter läsåret 2010/2011, även om vissa grupper är undantagna från betalningsskyldighet (se Högskoleverket 2012a). Det är ännu för tidigt att säga vad de långsiktiga resultaten av denna reform blir. På sikt kan det leda till betydande förändringar i studentunderlaget, vilket i sin tur kan komma att förändra utbudet av engelskspråkig utbildning. Enligt preliminära uppgifter sjönk antalet sökande till de internationella masterutbildningarna rejält sedan studieavgifterna infördes, något som dock delvis kan förklaras av att söktrycket var anmärkningsvärt högt åren innan avgifterna infördes (Högskoleverket 2012b). Dock kan man redan se att avgiften kommer att ge tydliga utslag på kurvan för inresande studenter. Högskoleverket (2012b) rapporterar att antalet nya inresande freemover-studenter minskat från 12 450 till 4 900 – 61 % – mellan hösten 2010 och hösten 2011. Minskningen av nya freemover-studenter från tredjeland är 79 % under samma period, vilket i faktiska tal motsvarar en minskning med 5 000 studenter från denna grupp. Majoriteten av dessa studenter kommer från Asien och Afrika. Om man ser till hur detta påverkar hela gruppen inresande studenter kan konstateras att det totala antalet nya inresande studenter minskat med en tredjedel mellan 2010 och 2011. För vissa lärosäten, t.ex. Blekinge tekniska högskola, har andelen inresande nybörjare nästan halverats mellan de två höstterminerna (Högskoleverket 2012b).

4. Undervisningsspråk

Man kan anta att den utveckling som konstaterats i avsnitt 3 hänger ihop med förändringar i utbildningsutbudet. *Hur* är mindre självklart. Vi ska diskutera det här, men först ska vi försöka belysa hur det ser ut med engelskspråkiga kurser och program inom den högre utbildningen i Sverige, och hur detta fördelar sig över nivåer och ämnen. Det är anmärkningsvärt svårt att få tag på uppgifter om undervisningsspråk vid svenska lärosäten. Varken statistikmyndigheten Statistiska centralbyrån (SCB), högskolemyndigheten Högskoleverket (HSV, numera *Universitetskanslersämbetet*) eller antagningsmyndigheten Verket för högskoleservice (VHS, numera *Universitets- och högskolerådet*) har tillhandahållit någon officiell statistik på detta område. Däremot har man relevanta uppgifter som kan komma till användning i olika hänseenden. De är dock av olika slag, vilket gör det svårt komma fram till en samlad bild av språksituationen inom den högre utbildningen. Men några tydliga mönster går att se, oavsett vilken källa man anlitar: En allt större andel av den högre utbildningen ges på engelska, och det är särskilt på avancerad nivå som de engelskspråkiga utbildningarna finns.

4.1 Nationellt perspektiv

Salö (2010) använder uppgifter om undervisningsspråk som kommer från VHS. Denna uppgift består av en anmärkning som lärosätena själva gör om vilket språk kommande utbildningar ska ges på. Höstterminerna 2008 och 2009 hade ungefär en fjärdedel av alla utannonserade program engelska som undervisningsspråk. Andelen var något lägre för kurser (Salö 2010 s. 34ff.). En uppdatering av dessa uppgifter för höstterminerna 2010 och 2011 visar en uppgång på några procentenheter. Frågan om språk i kurser och program på både grund- och avancerad nivå fördelar sig som framgår av tabell 8 (kurser) respektive 9 (program).

Tabell 8: Kurser som ges på engelska respektive svenska höstterminerna 2010 och 2011. Procentuell andel av det totala antalet

Termin	Antal	Andel på engelska	Andel på svenska
HT2010	18 955	19	81
HT2011	18 790	21	79

Anmärkning: Tabellen är en sammanslagning av VHS vanliga antagningsomgång och den särskilda antagningsomgång med kurser som främst vänder sig till internationella sökande.

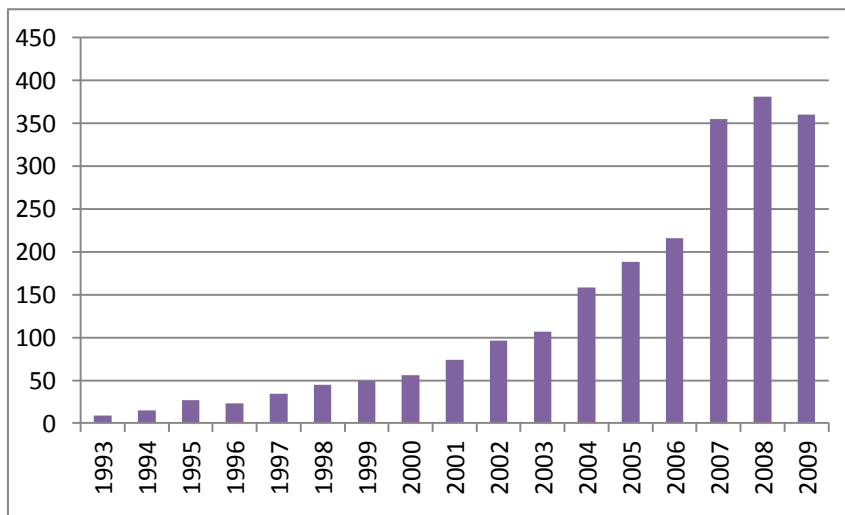
Tabell 9: Program som ges på engelska respektive svenska höstterminerna 2010 och 2011. Procentuell andel av det totala antalet

Termin	Antal	Andel på engelska	Andel på svenska
HT2010	3 771	27	73
HT2011	3 951	28	72

Anmärkning: Tabellen är en sammanslagning av VHS vanliga antagningsomgång och den särskilda antagningsomgång, bestående av endast masterutbildningar, som vänder sig till internationella sökande.

Dalberg (2013) baserar sig på uppgifter från SCB:s högskoleregister. Med ett söksträngsfilter identifieras här utbildningar med engelskspråkig kurs- och programbenämning. Hans bearbetning av SCB:s data visar totalt sett på en lägre andel engelskspråkig utbildning än vad som framgår av tabell 8 och 9. Det kan bero på skillnader i tillvägagångssätt; Dalbergs uppgifter visar språk i programbenämningar, snarare än angivet undervisningsspråk. Det kan också bero på att SCB:s register och VHS register inte innehåller jämförbara uppgifter från den nationella respektive internationella antagningsomgången. Dalberg kan emellertid tydligt visa den påfallande ökningen av engelskspråkiga program under de senaste två decennierna. Detta framgår av figur 3.

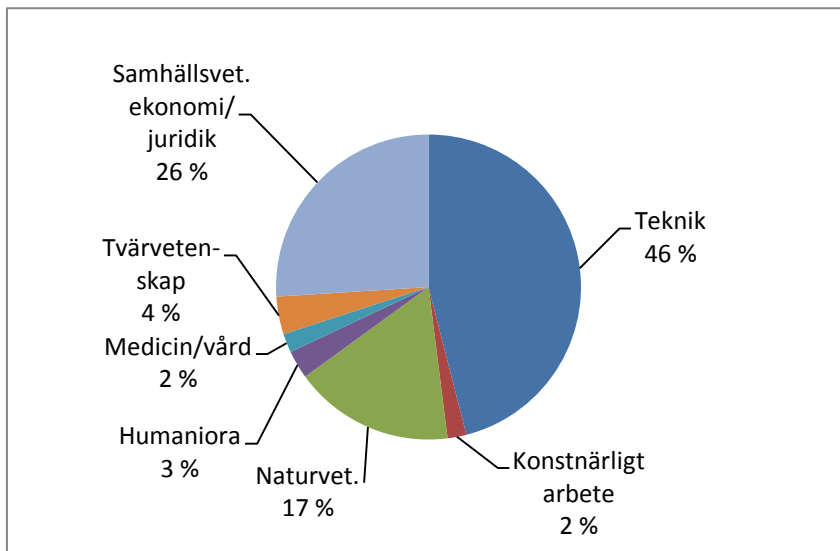
Figur 3: Antal program med engelskspråkiga benämningar i Sverige HT 1993–2009

Källa: Dalberg 2013.

Trots vissa skillnader i utfall visar både Salö (2010) och Dalberg (2013) tydligt att uppgången av engelska som undervisningsspråk har att göra med införandet av tvååriga masterprogram, som i Sverige finns sedan 2007. I Dalbergs material återfinns drygt 60 % av de engelskspråkiga programmen här. Av de engelskspråkiga programmen är nära hälften inom teknik, enligt Högskoleverket. Det framgår av figur 4.

Figur 4: Avancerade program på engelska inom olika ämnen. Procentuell fördelning över olika ämnesområden

Källa: Från Högskoleverket (2008).

Skillnader mellan databaser är inte det enda skälet att vara misstänksam mot kategoriseringar av den här typen. Uppgifterna ger inte svar på om utbildningarna gavs, eller huruvida de gavs med det undervisningsspråk som angivits. Dessutom tar kategoriseringen inte hänsyn till vilket språk kurslitteraturen är på. Det finns anekdotiska belägg för olika typer av pragmatiska lösningar, med t.ex. skriftligt presentationsstöd på ett språk och den muntliga delen av föreläsningen på ett annat. Ny forskning på detta område visar att studenter och lärare i hög utsträckning använder andra språk än det nominella undervisningsspråket; det finns alltså plats för svenska även i utbildningar som formellt sett – och i statistiken – ges på engelska (Söderlundh 2010, jfr nedan). Vidare säger noteringar om undervisningsspråk ingenting om kursernas poäng- och studentantal. I språkpolitiskt hänseende är det förstås också en relevant fråga om studenterna på de engelskspråkiga kurserna är inresande eller inhemska studenter, och om de engelskspråkiga utbildningarna hör till special- eller basutbudet. Detta får vi anledning att återkomma till. Först ska vi titta närmre på undervisningsspråk i ett mer lokalt perspektiv, där vi lutar oss mot andra uppgifter än de nationella och rent kvantitativa.

4.2 Ämnesperspektiv

För att skapa ett mer lokalt perspektiv på frågan om undervisningsspråk har vi kontaktat några olika institutioner per mejl. Institutionerna är sådana som ger utbildning inom de sex discipliner som undersöktes i fråga om publiceringsspråk. De har ombetts ange eller uppskatta hur mycket undervisning de ger på engelska. Målet har varit att visa på skillnader mellan olika utbildningsområden. Minst tre lärosäten för varje utbildningsområde har valts ut utan någon vidare systematik. Syftet har enbart varit att få representation från fler än en institution, eftersom lärosätens, institutioners och utbildningars profil med stor sannolikhet är en betydande faktor för vilket språk undervisningen ges på. Förhoppningen har varit att minst två ska återkomma med svar, något som infriats. Vår redovisning bygger på svar från följande lärosäten:

- Historia: Stockholms, Göteborgs och Lunds universitet.
- Datavetenskap: Uppsala och Umeå universitet samt Lunds tekniska högskola.
- Psykologi: Göteborgs, Lunds och Umeå universitet.
- Lingvistik: Stockholms och Göteborgs universitet.
- Juridik: Göteborgs och Uppsala universitet.
- Fysik: Chalmers tekniska högskola, Göteborgs, Uppsala och Umeå universitet.

Institutionerna har inkommit med uppgifter av varierande typ, allt från kortfattade överslag till fylliga listningar över kurser, program och deras undervisningsspråk. Främst studierektorer har lämnat svar, men i några fall också prefekter, utbildningssekreterare, studieadministratörer o.s.v. (beteckningarna varierar).

4.2.1 Historia

Inom historia är engelska ovanligt som undervisningsspråk. Vid Stockholms universitet ges två kurser à 7,5 hp (högskolepoäng) på engelska. Också på avancerad nivå är ambitionen att ge en eller två engelskspråkiga kurser per termin, vardera 7,5 hp. Flertalet studenter är institutionens svenska masterstudenter. Institutionen för historiska studier vid Göteborgs universitet har två kurser på grundnivå som ges på engelska: Viking and medieval Scandinavian history (15 hp) och Western colonialism and imperialism (15 hp). Mönstret går igen också i Lund, där tre kurser om 7,5 hp vardera ges på engelska varje läsår. De är riktade mot utbytesstudenter och är på grundnivån. På avancerad nivå ges inga kurser på engelska.

4.2.2 Datavetenskap

För datavetenskap råder ordningen att svenska dominerar på grundnivå, varefter engelska tar över. Så är det exempelvis i Uppsala, där undervisningsspråket på avancerad nivå i regel är engelska. På grundnivå är svenska vanligare. Fördelningen är till stor del avhängig vilken gren av datavetenskapen som undersöks. Institutionen för informationsteknologi i Uppsala har fem avdelningar som alla i vid mening undervisar i datavetenskap. Avdelningen för systemteknik ger en tredjedel av sin utbildning med engelska som undervisningsspråk. Inom beräkningsvetenskap ges knappt hälften av undervisningen på engelska. Inom datalogi, datorsystem samt visuell information och interaktion ges 80–90 % av undervisningen på engelska.

Vid Umeå universitet ges alla avancerade kurser i datavetenskap på engelska. Detta görs efter beslut att avancerad nivå ska vara öppen för internationella mastersstudenter; därtill antas det ge de inhemska studenterna träning i engelska. Också på grundnivå accepteras engelskspråkiga kurser, men utgångspunkten är att försöka undvika det tidigt i utbildningarna. Lärare med annat förstaspråk än svenska får undervisa på engelska om de vill det. Under VT 2012 ges 18 % av kurserna på grundnivån på engelska.

Lunds tekniska högskola (LTH) har inga egna program i datavetenskap, men ansvarar för undervisningen på civilingenjörsprogrammen i Lund och inom högskoleingenjörsprogram i Helsingborg. Inom civilingenjörsprogrammen har man 42 olika kurser. Av dessa är det 8 kurser – samtliga på avancerad nivå – som undervisas helt på engelska, oftast be-

roende på att kursansvarig lärare inte har svenska som modersmål. Vid högskolan ska kursplanerna ange huruvida kurser är lämpliga för utbyttestudenter eller ej. För dessa kurser gäller att kursböcker och allt annat kursmaterial är på engelska. Dessutom finns det minst en laborationsgrupp där engelska talas. Föreläsningarna behöver inte vara på engelska men Powerpoint-bilder och dylikt som föreläsaren använder är alltid på engelska. Studenter har också rätt att tentera på engelska. LTH ger omkring 25 sådana kurser, varav 11 är på grundnivå och 14 på avancerad nivå. Samtliga ges inom ramen för civilingenjörsprogrammen.

4.2.3 *Psykologi*

För psykologi förefaller språk i undervisningen variera mycket mellan olika lärosäten. I Göteborg ges två engelskspråkiga kurser på grundnivå, vilket motsvarar en mycket liten andel (ca 1,25 %) av utbildningsuppdraget, beräknat för hela läsåret. I Lund och Umeå ges en respektive två kurser på engelska på grundnivå. På avancerad nivå dominerar emellertid engelska stort som undervisningsspråk vid dessa två lärosäten. I Umeå ges samtliga fristående kurser på avancerad nivå på engelska. Det gäller dock inte kurser inom ramen för psykologprogrammet där svenska är undervisningsspråk också på avancerad nivå. I Lund ges all utbildning på avancerad nivå på engelska från och med hösten 2012. Det kan jämföras med Göteborgs universitet, där inga kurser ges på engelska på avancerad nivå; inte heller ges några program på engelska.

4.2.4 *Lingvistik*

Också för lingvistik är bilden splittrad. Vid Stockholms universitet ges två program. Kandidatprogrammet i lingvistik har svenska som undervisningsspråk. Masterprogrammet i språkvetenskap med inriktning lingvistik ges på engelska. Masterprogrammet ges även med andra inriktningar som inte hör till institutionen. På svenska ges inriktningarna antik grekiska, filosofi, franska, italienska, tvåspråkighet och slaviska språk. På engelska ges inriktningarna engelska, spanska och portugisiska. Svenska för grundnivå och engelska för avancerad nivå gäller också för kurserna. Institutionen ger ett fyrtiotal kurser på grundnivå med svenska som undervisningsspråk. På

avancerad nivå ges 12 kurser varav 11 ges på engelska. Undantaget på avancerad nivå är specialutbildningen i talpedagogik för lärare som ges på svenska. I Göteborg ges all undervisning på svenska, och det finns inga planer på engelskspråkig undervisning 2012–2013.

4.2.5 Juridik

Juridik hör till de ämnen där svenskan traditionellt sett ansetts stå stark. Vid Göteborgs universitet har juristprogrammet i allt väsentligt svenska som undervisningsspråk på grundnivån, även om det finns kurser – t.ex. i internationell rätt – där kurslitteraturen är engelskspråkig. Inga fristående kurser ges på engelska. På avancerad nivå finns däremot ett tiotal fördjupningskurser där omkring hälften är på engelska. Där deltar ett trettiotal utbytesstudenter varje år.

Uppsala universitets juristprogram har ett snarlikt upplägg: de kurser som ges med engelska som undervisningsspråk ges som fördjupningskurser efter de inledande sex svenskspråkiga terminerna. Under höstterminen 2012 finns nio sådana kurser om 30 hp, varav åtta ges på svenska och en på engelska. För kortare kurser, 15 hp, ges tio på svenska och nio på engelska. Utbudet förväntas se ungefär likadant ut vårterminen 2013.

4.2.6 Fysik

För fysik vid Chalmers och Göteborgs universitet finns en tydlig skiljelinje mellan utbildningsnivåerna. Båda lärosätena har svenska som undervisningsspråk upp till kandidatexamen 180 hp. På mastersnivå ges undervisningen på engelska. Chalmers erbjuder t.ex. tre gemensamma mastersprogram: Complex Adaptive Systems, Applied Physics och Physics and Astronomy.

Likaså i Uppsala dominerar svenska som undervisningsspråk på grundnivå. Vid institutionen uppskattar man att 80 % av kurserna ges på svenska. Kurslitteratur är dock nästan helt och hållet engelskspråkig, med undantag för labbinstruktioner och kompendier som åtminstone under de två första åren mestadels är på svenska. Undervisningsspråket på avancerad nivå beror på inriktning. Kurser på avancerad nivå som ingår i masterprogrammet i fysik undervisas helt på engelska och är definierat som ett engelskt masterprogram. Däremot är hälften av kurserna på avancerad

nivå som huvudsakligen ges för civilingenjörer på både svenska och engelska, dock beroende på lärare och ämne.

Institutionen för fysik vid Umeå universitet har lämnat förhållandevis detaljerade uppgifter gällande undervisningsspråk, där flera viktiga aspekter synliggörs. Institutionen ger 15 förberedande baskurser i fysik, som alla ges på svenska. På grundnivå (se tabell 10 i Appendix) ges 49 kurser, varav 17 ges på engelska och 32 på svenska. Sett till antal kurser är det alltså vanligare med svenska som undervisningsspråk på grundnivå. Vid närmare granskning framkommer det emellertid att de svenska kurserna dels är mindre sett till antal högskolepoäng, dels har färre studenter i genomsnitt. Kurserna som ges på svenska är i genomsnitt 16,5 hp med i genomsnitt 16 registrerade studenter per kurs. Kurserna som ges på engelska är i genomsnitt 33 hp med i genomsnitt 33 registrerade studenter per kurs. Beräknat med kvantifieringsmättet helårsstudent (HST)³ ges mer undervisning på engelska än på svenska på grundnivån. För kurser på avancerad nivå i fysik i Umeå (tabell 11) ges 28 kurser på engelska och 4 på svenska. Tre av kurserna som angetts med svenska som undervisningsspråk är examensarbeten. Liknande kurser ser ut att ges också på svenska. Vid denna institution finns alltså ett mönster där engelska – mestadels – är undervisningsspråk för de stora, stabila kurserna, medan svenskan används i mer marginella kurser.

³ Enligt Högskoleverkets definition: "Antalet studenter som är förstagångs- och fortsättningsregistrerade på ett kurstillfälle multiplicerat med kurstillfällets högskolepoängomfattning under en viss period dividerat med 60. Studenter som avbrutit studierna inom tre veckor efter påbörjad kurs ska inte ingå i beräkningen." <http://www.hsv.se/statistik/statistikomhogskolan/nuinfotexter/hsthpr/517helarsstudenterperutbildningsomradeochutbildningsniva.4.2f235a02115fac09ef18000470.html>

4.3 Sammanfattning och jämförelse med några andra kartläggningar: är parallellspråkigheten redan här?

En allmän tendens är att engelska som undervisningsspråk blir vanligare på högre nivåer, det vill säga från och med avancerad nivå. Stickprovet på vardera några institutioner för sex ämnen ger också tydliga exempel på sådana ämnen och institutioner, främst datavetenskap och fysik i Uppsala och Göteborg, men också psykologi i Lund och Umeå och lingvistik i Stockholm. Andra mönster finns dock. Engelska kan vara dominerande undervisningsspråk från början, såsom i fysik i Umeå. Ibland kan nästan all undervisning, på samtliga nivåer, ges på svenska; de få inslagen av engelskspråkiga kurser förekommer främst på grundnivå och riktar sig explicit till utländska studenter. Ett typiskt exempel är historia, men det är likadant på psykologi och lingvistik i Göteborg. Vid andra svenskspråkigt dominerade institutioner har engelskan ett visst men inte så stort utrymme i fördjupningskurser på avancerad nivå – en situation som alltså är mer i enlighet med den allmänna tendensen. Juridik förefaller vara ett sådant ämne.

Intressant är att dessa mönster inte strikt följer ämnesgränser, utan att olika institutioner inom samma ämne kan gå olika vägar. Bolton och Kuteeva (2012) gjorde en enkätundersökning med 4 500 studenter vid Stockholms universitet om hur mycket av den undervisning de mött som bedrivits på engelska. Författarnas slutsats är att bruket av engelska är en pragmatisk fråga för lärare och studenter inom naturvetenskaperna, medan engelska inom humanvetenskaperna mer är ett tilläggs- eller hjälpspråk parallellt med svenskan. Det kan stämma som en mycket grov generalisering, men en granskning av Bolton och Kuteevas siffror bekräftar inte påståendet fullt ut. Av naturvetarstudenterna uppger 13 % att de haft nästan alla lektioner eller föreläsningar på grundnivå på engelska, medan 60 % uppger detsamma för avancerad nivå. Motsvarande siffror för samhällsvetarstudenter är 10 respektive 38 %, för humaniora 11 respektive 21 %. Det finns alltså en tendens i enlighet med det förväntade mönstret, men hur man än vänder och vrider på siffrorna står det klart att det alltid finns en stor grupp som mött andra språkvalsmönster än det majoriteten mött. Denna diversitet och komplexitet är nog det viktigaste resultatet.

Intressant är också hur studentmobilitet hänger samman med engelskspråkig utbildning. I Boltons och Kuteevas undersökning ingick en enkät med 668 lärare vid Stockholms universitet. Hur många av dem önskade att fler kurser gavs på engelska? Bland lärarna i juridik var det 51 %, på samhällsvetenskaplig fakultet 42 %, i både humaniora och naturvetenskap 34 %. Man kan alltså hävda att lärarna på den fakultet som erbjuder minst engelskspråkig undervisning, juridik, var mest angelägna att öka utbudet. I övrigt är det svårt att se några samband mellan å ena sidan önskemål om engelskspråkigt kursutbud och å andra sidan nuvarande kursutbud eller andel utländska studenter. Varför ger lärosäten utbildning på engelska? Att man vill tillgodose inresande studenter behov kan knappast vara enda förklaringen. Dalberg (2013 s. 29) hävdar att bara en fjärdedel av de inresande studenterna 2009 var registrerade på kurser med engelska kursbenämningar. De inresande studenterna läser alltså i första hand de svenskspråkiga kurserna, om Dalbergs uppgifter stämmer. Detta resultat ligger därmed i linje med vad som framhållits av utbildningssociologen Mikael Börjesson (2005), som ser internationalisering av den högre utbildningen i Sverige som en kamp mellan lärosäten på nationell nivå. Den kampen rör prestige och andra värden knutna till det internationella, snarare än en dragkamp om de inresande studenterna. Därmed är det inte så självklart att det ökade engelskspråkiga utbudet ska ses som försök att tillgodose behoven på en ny utbildningsmarknad i Sverige. Börjesson menar att det mesta som görs i internationaliseringens namn ska ses som nationella institutioners strategier för att stärka positionen på hemmaplan (Börjesson 2005 s. 10). Hur utbildningsutbud och studentunderlag korrelerar borde gå att undersöka inom några år, eftersom antalet inresande tredjelandsstudenter framledes förväntas sjunka rejält (Högskoleverket 2012b; jfr även figur 2). Det torde återspeglas i utbildningsutbudet om korrelationen är stark.

Vi vet som sagt inte heller hur språken i praktiken fördelar sig *inom* kurser, oavsett om de rubriceras som svensk- eller engelskspråkiga. Det handlar inte bara om att mycket av kurslitteraturen är på engelska. Söderlundh (2010) undersökte den faktiska språkanvändningen i sammanlagt sex engelskspråkiga kurser vid Uppsala universitet i datavetenskap, företagsekonomi och teknisk fysik. Svenskan användes relativt ofta av

båda lärare och studenter (t.ex. i gruppövningar), och de studenter som inte alls behärskade svenska tenderade att marginaliseras.

Så fort man börjar gräva i siffrorna för undervisningsspråk kompliceras alltså bilden. En mycket grov generalisering skulle kunna vara att både engelska och svenska nästan alltid är närvarande i undervisningssammanhang på ett eller annat sätt. Med den utgångspunkten framstår parallellspråkighet i undervisningen inte som ett utopiskt slagord utan snarare som något som bygger vidare på faktiskt existerande förhållanden.

5. Språkdokument

Den generella utveckling som kan skönjas i de tre föregående kapitlen är att universiteten står inför språkliga utmaningar som saknar motstycke i det övriga samhället. Vad vi har är lite förenklat nya grupper av människor som förhåller sig till nya typer av akademiska normer. Även etablerade praktiker berörs av sådana utvecklingar, eftersom de regleras av ekonomiska incitament knutna till studentrekrytering och vetenskaplig publicering. Och sådana processer verkar reflexivt, i den meningen att nya normer får inverkan på praktiker i den takt som praktiker anpassar sig till dem.

Följaktligen har det bland landets lärosäten blivit en allt viktigare fråga att ta fram styrdokument som på olika sätt hanterar den förändrade språksituationen. Som framgår av den nordiska språkpolitiken är det önskvärt att vart och ett av lärosätena tar fram språkpolicyer eller andra strategier för att hantera språksituationen. I Sverige är detta också en rekommendation från Högskoleverket (2008). Som en sammanfattande lägesbeskrivning gäller att språkpolicyerna hittills inte blivit ett kraftfullt instrument för att utveckla språkarbete och språksyn på lärosätena – några undantag finns nog.

Femtotalet lärosäten har i dag någon form av språkdokument (Salö 2010 nämner 9 stycken 2009 samt ett par dokument på fakultetsnivå). Språkpolicyer för följande lärosäten har kunnat spåras:

- Göteborgs universitet.
- Handelshögskolan i Stockholm.
- Högskolan i Borås.
- Högskolan i Dalarna.
- Karlstads universitet.
- Kungliga konsthögskolan.
- Kungliga tekniska högskolan (KTH).

- Linnéuniversitetet (oklar status).
- Lunds tekniska högskola.
- Lunds universitet (oklar status).
- Malmö högskola.
- Mittuniversitetet.
- Stockholms universitet.
- Sveriges lantbruksuniversitet.
- Södertörns högskola.
- Teknisk-naturvetenskapliga fakulteten vid Uppsala universitet.
- Umeå universitet.

Sannolikt finns ytterligare några språkpolicyer, men de är inte publicerade som externt åtkomliga dokument på webben.

Språkpolicyerna skiljer sig åt vad gäller omfång, innehåll, synlighet och status (jfr Jansson 2008, Salö 2010). Somliga är korta dokument om en sida med allmänt hållna uttalanden om vikten av gott språk och god kompetens i både svenska och engelska (t.ex. Mittuniversitetets 2012). Andra ger med viss utförlighet precisa anvisningar och råd om språkkrav på de anställda och språkval vid examination, disputationer, docentföreläsningar m.m. (se t.ex. KTH:s 2010). Somliga är lätta att hitta på lärosätets webbplats (t.ex. Stockholms universitet eller Göteborgs universitet). Andra är svåråtkomliga, och det är oklart om de beslutats av lärosätets ledning eller har status av förslag och rekommendationer (t.ex. Lunds universitet och Linnéuniversitetet). Den splittrade bilden är i sig en indikation på att språkfrågorna och språkpolicyerna inte hör till de allra viktigaste angelägenheterna för universitets- och högskoleledningar. Man kan till exempel lägga märke till att ett av de allra största universiteten, Uppsala universitet, saknar en samlad språkpolicy.

Några gemensamma drag i språkpolicyerna kan dock utläsas. Det gäller särskilt om man håller sig till dem av lite senare datum, det vill säga efter det att riksdagen beslutade om en språklag för Sverige från och med den 1 juli 2009 (SFS 2009:600).

För det första har just språklagen genomslag som en av de viktigaste utgångspunkterna. Lagen har uppenbarligen en viss styrande effekt, trots

att den inte innehåller direkta sanktioner och främst avser direkt myndighetsutövning, d.v.s. inte undervisning och forskning som är universitetens huvudsakliga verksamhet (jfr Salö 2010). De paragrafer i lagen som i första hand sätter spår i policyerna är:

- § 4 Svenska är huvudspråk i Sverige.
- § 5 Som huvudspråk är svenskan samhällets gemensamma språk, som alla som är bosatta i Sverige ska ha tillgång till och som ska kunna användas inom alla samhällsområden. [...]
- § 11 Språket i offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt.

I något fall (till exempel KTH) har skrivningarna också påverkats av § 12: "Myndigheter har ett särskilt ansvar för att svensk terminologi inom deras olika fackområden finns tillgänglig, används och utvecklas." (Jämför dock den åttonde punkten nedan.)

Följsamheten gentemot språklagen innebär dock knappast en radikal nyorientering. I Salö 2010 analyseras 11 språkpolicyer som nästan alla tagits fram innan språklagen trädde i kraft (s. 42–47). De som tillkommer därefter har en liknande inriktning – de sju punkter som följer gäller alltså både "gamla" och "nya" språkpolicyer. Men formuleringar som att "svenska är huvudspråk" eller att universitetsadministrationens språk ska vara "vårdat, enkelt och begripligt," alltså direkt övertagna från språklagen, återkommer.

För det andra önskar samtliga dokument att användningen av engelska ökar, det vill säga inslag av engelska i kurser, utbud av särskilt engelskspråkiga kurser, avhandlingar på engelska etc. Ambitionen uttrycks med olika styrka, men det är uppenbart att alla lärosäten ser internationalisering som ett viktigt mål och menar att ett led i detta är mer engelska. Inget lärosäte hävdar uttryckligen att svenska språket används för lite inom något område – möjligen kan en sådan farhåga någon gång läsas mellan raderna, till exempel i KTH:s språkpolicy.

För det tredje skiljer dokumenten gärna på några olika tillämpningsområden: administration och information, undervisning på grundnivå, undervisning på avancerad nivå och forskarutbildningsnivå, samt forskning. Inom de två förstnämnda områdena rekommenderas svenska som

dominerande språkval, inom de två andra områdena framhålls ofta vikten av engelska – särskilt på avancerad nivå vill man stärka engelskan. Tyngdpunkten ligger olika i olika dokument. En del koncentrerar sig närmast på lärosätets myndighetsutövning, det vill säga språkval i administrativa dokument. Andra lägger större vikt vid pedagogiska problem.

Däremot, och för det fjärde, skiljer språkpolicyerna mycket sällan mellan olika språkliga villkor för skilda fakulteter, institutioner eller ämnen. Går man till två relativt genomarbetade språkpolicyer för lärosäten med mångskiftande verksamhet, Göteborgs universitet och Stockholms universitet, hittar man knappast en rad om hur ämneskulturer, publiceringstraditioner, meriteringsvägar eller över huvud taget språkets roll som vetenskapligt verktyg kan variera kraftigt mellan olika ämnen.

För det femte har begreppet *parallellspråkighet* fått genomslag. Det används gärna som formel för hur man ska lösa motsättningen mellan engelska och svenska. "I utbildning på forskarnivå ska på samma sätt moment förekomma på båda språken i en utsträckning som gör det möjligt att nå målet parallellspråkighet" (KTH). "Universitetet ska sträva mot att i så hög grad som möjligt vara parallellspråkigt, vilket innebär att svenska och engelska fungerar som parallella vetenskapsspråk." (Stockholms universitet). "Parallellspråkighet innebär att två språk – svenska och engelska – används parallellt vid Lunds universitet" (Lunds universitet). "Universitetet ska tillämpa en parallellspråkighet, som innebär att studenter på alla nivåer vid behov får undervisning på svenska och engelska parallellt och att alla forskare uppmanas att publicera sig på båda språken för att nå både en nationell och internationell läsekrets" (Linnéuniversitetet).

För det sjätte behandlar policydokumenten studenternas språkförmåga – i både engelska och svenska – betydligt utförligare än lärarnas och forskarnas. Man kunde hävda att krav på att lärarna ska kunna undervisa på både svenska och engelska är en nyckelfråga, särskilt viktig vid nyanställningar och fortbildningsinsatser av redan anställda. Likaså kan det vara en viktig fråga hur publicering på svenska respektive engelska ska bedömas – exempelvis kunde det hävdas att just publicering på båda språken är en särskilt viktig merit. Frågor av detta slag nämns, men riktlinjerna preciseras sällan.

För det sjunde får språk vid sidan av engelska och svenska ofta ett mycket begränsat utrymme. Mångspråkigheten begränsas till svenska och

engelska. Flera undantag finns dock. Göteborgs universitet skriver uttryckligen att man ska "verka för studenters och lärares möjligheter att tillägna sig andra språk än svenska och engelska" och "kompetenser i andra språk än svenska och stora europeiska språk bör tas till vara." Lunds universitet har tre övergripande mål: klarspråk, parallellspråkighet och flerspråkighet. Man skriver att "Flerspråkighet innebär att andra språk, förutom de viktigaste språken svenska och engelska, används inom universitetet, även inom andra ämnen än språkämnen," särskilt nämns danska och norska som kommunikationsspråk. Stockholms universitet lyfter fram flerspråkigheten på annat sätt när man påpekar att en stor andel studenter varken har svenska eller engelska som sitt modersmål utan är flerspråkiga med svenska som andraspråk.

För det åttonde kan man notera att de språkliga policydokumenten har ett relativt internt perspektiv. Bara kortfattat berörs de viktiga frågorna om lärosätenas ansvar för svenskans utveckling som vetenskapligt språk, ny terminologi med mera: "SLU använder och utvecklar svensk terminologi inom sina fackområden. SLU bidrar till den svenska Rikstermbanken." (Sveriges lantbruksuniversitet). Ett tydligt undantag är KTH:s policy, där ansvaret för fackspråksutvecklingen får stor plats, och KTH har också inlett ett samarbete med Terminologicentrum.

5.1 Verklighetsbild och genomslagskraft

Stämmer synsätt och rekommendationer i policydokumenten överens med den bild av det faktiska läget som framträder i avsnitt 1–4 i denna rapport? Har policyförfattarna en rimlig uppfattning om språksituationen på lärosätet? Ja och nej. Uppfattningen att avancerad nivå är ett slags svängtapp, där parallellspråkigheten ska tippa över från svenskspråkig till engelskspråkig dominans, stämmer i huvudsak med tendenser i kursutbudet. Snarast överdriver åtskilliga dokument detta förhållningssätt – kartläggningarna visar ju att parallellspråkighet i praktiken finns på alla nivåer. Dokumentens strävan efter parallellspråkighet är därför bättre förankrad i lärosätenas praktik än riktlinjer om engelsk eller svensk enspråkighet i kursutbudet på olika nivåer.

Policydokumenten ser alltså inte fullt ut komplexiteten i språksituationen. De nämner väldigt sällan olika ämnens skiftande språkliga förutsättningar, och går också snabbt förbi lärares och forskares olika förutsättningar – lite utförligare talar man om studenterna. Ett allmänt problem är också att dokumenten ser så olika ut. Det visar att ett mer genomtänkt språkpolitiskt tänkande ännu inte förankrats i den svenska universitetsvärlden; uppmuntrande är dock att språklagen givit viss stadga.

Språkdokumentens genomslagskraft är svår att mäta. Det faktum att många av dem är relativt svårtillgängliga och statusen ibland oklar talar för liten genomslagskraft. Förhållandena kan dock variera. Sveriges lantbruksuniversitet har – möjligen som enda universitet – anställt en särskild språkkordinator med uppgift att se till att universitetets policy efterlevs. Bland annat har det inneburit ett relativt systematiskt terminologiarbete (jfr ovan). Ett äldre exempel på en kraftfull implementering – denna gång på fakultetsnivå – är ett beslut från 2004 för vetenskapsområdet för teknik och naturvetenskap vid Uppsala universitet att en institution måste återbetala de 27 000 SEK kronor som ges som stöd för disputationkostnader om avhandlingen saknar svenskspråkig populärvetenskaplig sammanfattning.

I Salös rapport 2010 påpekas att en mätbar rekommendation är den att engelskspråkiga avhandlingar ska innehålla en sammanfattning på svenska. Salö provar detta för Umeå och Göteborgs universitet som vid tidpunkten för hans rapport sedan några år hade policydokument med rekommendationer om avhandlingssammanfattningar på svenska. Han kan i och för sig notera en svagt stigande kurva men inte någon markant ökning efter det att språkpolycyn beslutats.

Men man får ett något annorlunda resultat om man ser till Stockholms universitet, där rektor i september 2011 beslutade en språkpolicy som rymde formuleringen "[D]oktorsavhandlingar och licentiatuppsatser på svenska ska ha en sammanfattning på engelska och vice versa." I ett stickprov på engelskspråkiga doktorsavhandlingar (samtliga avhandlingar där författarens namn börjar på A–E) framlagda vid Stockholms universitet 2010 respektive 2012 så hade 6 av 26 sammanfattning på svenska 2010 medan motsvarande siffra 2012 var 18 av 40, det vill säga en ökning från drygt 25 % till knappt 50 %. Å ena sidan följdes språkpolycyn av mindre än hälften av avhandlingsförfattarna 2012, å andra sidan är ökningen påtaglig. Det går alltså inte att säga att språkpolicydokumenten är verkningsslösa.

6. Diskussion

I inledningen till denna rapport citerades de nordiska utbildningsministrarnas Deklaration om nordisk språkpolitik från 2006 och dess fyra punkter om *parallellspråkighet* mellan engelska och Nordens språk. En möjlig sammanfattning av den kartläggning som redovisats här skulle kunna vara att *åtskilligt av denna parallellspråkighet redan existerar* vid universitet och högskolor i Sverige. Genomgången av publiceringsspråk och undervisningsspråk visar att både engelska och svenska används. I språkpolicydokumenten, som trots sin osäkra status ändå kan ge visst genomslag, möter ofta termen *parallellspråkighet* som riktlinje för språkvalet. Men parallellspråkigheten är ingenstans systematiskt genomförd eller resultat av långsiktiga överväganden. Våra försök till närmare granskning av stickprov och tendenser visar också att vi kan se många olika mönster för användningen av de båda språken, och att parallellspråkighet följaktligen är en komplex företeelse.

Detta samlade resultat är viktigt. Det visar att parallellspråkighet inte är en avlägsen vision utan verklighetsförankring, utan tvärtom fångar ganska mycket av praxis och ideal för språkanvändningen i den svenska universitetsvärlden.

För att komma vidare kan det därför vara lämpligt att utgå från deklARATIONENS fyra punkter och se i vad mån de förverkligas.

1. Såväl Nordens samhällsbärande språk som engelska bör kunna användas som vetenskapliga språk

Denna punkt uttrycker en riktig målsättning men är mycket allmänt formulerad. Den kan förstås på åtminstone två sätt (jfr Christensen 2006). För det första kan man avse att det inom varje ämne, såväl inom undervisning som i forskning, i tal och skrift, ska finnas praktiker där båda språken används. Naturligtvis används de inte i samma utsträckning och på riktigt samma sätt, men det ska gå att finna exempel på bruk av såväl svenska som engelska i alla viktiga praktiker. Förstår man begreppet på det viset, så råder inom många områden inte parallellspråkighet. Av allt att döma kan svenska

inte användas för att (skriftligt) avrapportera vetenskapliga forskningsresultat inom många discipliner. Av de ämnen som undersökts noggrannare i denna rapport gäller det fysik och datavetenskap och i viss mån även psykologi och lingvistik. Med all säkerhet är förhållandena desamma inom många universitetsämnen. Det finns i dessa ämnen inte några utbredda publiceringskanaler för texter av denna typ. Den möjliga ökningen av antalet svenskspråkiga sammanfattningar i doktorsavhandlingar (jfr ovan) löser inte problemet. Doktorsavhandlingar är en marginell publiceringsform i förhållande till de dominerande tidskriftsartiklarna och konferensbidragen, och många av de korta sammanfattningarna är utpräglat populärt hållna. Om man menar att svenskan ska utvecklas som vetenskapligt fackspråk inom alla discipliner – något som måhända aldrig varit fallet – behövs kraftfullare insatser. Eller så får man ha en annan ambitionsnivå för framför allt naturvetenskaplig vetenskapssvenska.

För det andra kan man med "bör kunna användas" avse att det ska vara åtminstone hypotetiskt möjligt att använda ett språk, svenska eller engelska, inom alla viktiga praktiker. Vid behov ska en forskare kunna formulera en vetenskaplig rapport i fysik eller datavetenskap på gott svenskt fackspråk – även om det behovet nästan aldrig föreligger! Ingen-ting har visat att svenskspråkiga forskare och lärare i dag överlag saknar den förmågan. Det går inte heller att visa att svenska skulle sakna uttrycksresurser för uppgifterna, det vill säga facktermer, fraseologi och textmönster. Tvärt om ger Salö och Hanell (kommande) ett exempel på en svensk datavetare som, för vad det verkar, rätt framgångsrikt skriver två texter på vetenskaplig datavetarsvenska – dessutom i genrer där svenskan tidigare inte använts. Det ställer frågan om svenskans användbarhet på sin spets, så som detta uttrycks både i språkdeklarationen och i språklagens femte paragraf. Men fler undersökningar av svenskan i till exempel avhandlingssammanfattningar eller forskningsansökningar behövs. Termbanker såsom Rikstermbanken gör det möjligt att få en rimlig överblick över svenskt termbestånd, åtminstone den del som tagits fram efter systematiskt tillvägagångssätt.

2. Förmedling av vetenskapliga resultat på Nordens samhällsbärande språk bör vara meriterande

Också denna punkt är oklar. De olika lärosätenas språkpolicyer ger inte några närmare anvisningar. Å ena sidan kan med *förmedling* avses rent vetenskaplig förmedling i vetenskapliga tidskrifter, vid konferenser m.m. I så fall är målet orealistiskt för många ämnen. "Forskningen vid KTH har normalt engelska som publikationsspråk och ofta som arbetsspråk. Detta är den nödvändiga förutsättningen för teknikerns och vetenskapens internationalisering" konstaterar KTH:s policy. Men inom t.ex. historia och juridik värderas vetenskaplig förmedling på svenska högt. Och man kan inte reservationslöst hävda att vetenskaplig förmedling på Nordens språk värderas lägre. Det går peka på insatser som slagit mycket väl ut för att skapa vetenskapliga forum på Nordens språk. (För författarna till denna rapport är ett närliggande exempel den mycket spridda och väl ansedda *Nordisk tidskrift för andraspråksforskning*, grundad 2006.)

Å andra sidan kan med förmedling avses snarast populärvetenskaplig förmedling för andra mottagare än vetenskapssamfundet. I det fallet är det problematiskt vad som är "meriterande". Icke-vetenskaplig förmedling värderas generellt sett lågt vid anställningar, befordran m.m. inom i stort sett alla vetenskapsområden (se Riis, Hartman & Levander 2012). Det räknas till universitetens så kallade tredje uppgift: "samverkan med det omgivande samhället." Trots att många utbildningspolitiker och universitetsledare gjort allmänna uttalanden om den tredje uppgiftens betydelse finns det inga studier som visar att den i praktiken fått ökad betydelse i meriteringsgångarna.

För punkten om publicering på Nordens samhällsbärande språk gäller detsamma som för mycket annat i denna rapport: den måste utvecklas olika för olika discipliner. För ämnen som juridik och historia kan läget sägas vara acceptabelt. Där är uppgiften för ämnesföreträdare främst att se till att nordiskspråkliga forum behåller (eller förstärker) sin vetenskapliga kvalitet och värderas efter förtjänst i bibliometriska rankningssystem. För andra ämnen som psykologi och lingvistik kan det vara viktigt och också realistiskt att skapa nya publiceringskanaler på Nordens samhällsbärande språk. Men för många ämnen – såsom datavetenskap och fysik – är enda vägen till meritvärde för svenskspråkig publicering att utveckla den tredje uppgiften.

3. Undervisningen i vetenskapligt fackspråk, särskilt i skrift, bör ges både i engelska och i Nordens samhällsbärande språk

Denna punkt finns inskriven i nästan alla språkpolicydokument – om än mycket allmänt – och kartläggningen av undervisningen tyder också på att den inte sällan omsätts i praktiken. Man kan urskilja ett slags ideal om att svenska ska ges företräde på grundnivå och engelska på avancerad nivå. Det tycks finnas åtminstone fyra motiv för denna ordning: 1) på avancerad nivå ska utbildningarna hållas öppna för inresande studenter, 2) på avancerad nivå kan lektorer utan tillräckliga kunskaper i svenska undervisa, 3) kurslitteraturen på högre nivåer är ofta engelskspråkig och 4) avancerad nivå ses som delvis förberedande för forskarstudier.

Även om denna ordning är rimlig som en mycket allmän hållpunkt finns det skäl att problematisera den. För det första svarar den många gånger inte mot det verkliga läget: i exempelvis fysik i Umeå är engelska standardspråk, medan svenska är språket för mer perifera specialkurser med få studenter (se tabell 10 och 11). Och i de allra flesta ämnen möter studenter på grundnivå kurslitteratur på engelska och förväntas ha åtminstone en passiv förståelse av vetenskaplig engelska.

För det andra är man långt från parallellspråkighet om det ena språket så att säga avlöser det andra. Också de studenter som bara studerar på grundnivå kan behöva en engelsk fackspråkskompetens i sin framtida yrkesverksamhet. Också studenter på avancerad nivå och forskarnivå behöver utveckla ett svenskt fackspråk av flera skäl: för att de kan ha nytta av det i kommande yrkesliv, för att bättre tillägna sig ämneskunskaperna, för att bidra till det svenska fack- eller vetenskapsspråkets utveckling.

4. Universitet, högskolor och andra vetenskapliga institutioner kan utveckla långsiktiga strategier för språkval, parallellspråkighet, språkutbildning och översättningsstöd inom sina verksamhetsområden

På denna punkt går utvecklingen åt rätt håll, om än långsamt. Antal lärosäten i Sverige med en språkpolicy ökar. Av lärosäten med staten som huvudman, som därtill bedriver både forskning och undervisning, har 15 av 23 någon form av språkpolicy. Av de sex stora universiteten – Stockholms, Göteborgs, Uppsala, Lunds, Linköpings och Umeå universitet – är det bara Uppsala och Linköping som saknar en övergripande policy. Genomgången av språkpolicydokument i avsnitt 5 visade också att språk-

klagen från 2009 haft viss betydelse för dem. Framför allt två problem framstår dock mycket tydligt.

För det första har de ett alltför varierande innehåll. Till en del beror det naturligtvis på att olika lärosäten har olika förutsättningar – variationen är så långt önskvärd. Men lika mycket beror det på olika uppfattningar om vad en språkpolicy ska innehålla. Språkpolitiken vid svenska universitet har på denna punkt ännu inte vunnit nationell stadga. Man skulle till exempel gärna se att policydokumenten i huvudsak följde något slags standardmönster som bland annat täckte:

- Utgångspunkter: högskolelagen, högskoleförordningen och språklagen.
- Övergripande mål: svenska som huvudspråk, internationalisering, parallellspråkighet, flerspråkighet, kvalitet i forskning och utbildning.
- Olika verksamheter: administration och information, utbildning, forskning.
- Olika grupper av anställda: fast anställda lärare och forskare, gästlärare, utbytesforskare etc. – vilka språkliga krav ställs på dem, vilket stöd behöver de?
- Olika studerandegrupper: med svenska som modersmål, med svenska som andraspråk, med svenska som främmande språk; nordiska och utomnordiska utbytesstudenter – vilka krav ställs på dem, vilket stöd behöver de?
- Språk i undervisning, i kurslitteratur, examination m.m. på grundnivå, avancerad nivå, forskarnivå – vilka regler och stödinsatser (t.ex. språkverkstäder) finns och borde finnas?
- Språk i doktorsavhandlingar, examensarbeten, docentföreläsningar m.m. – vilka regler och stödinsatser (t.ex. översättnings- och språkgranskningsstöd) finns och borde finnas?

Det går att hitta språkpolicyer som täcker dessa punkter, och listan kan göras ännu längre, men inte sällan visar sig ganska stora luckor.

För det andra har språkpolicyerna en undanskymd ställning. Det är inte troligt att samtliga anställda känner till innehållet i sitt lärosätes språkpolicy, och ibland är det osäkert vilken status dokumentet har. Den konkreta uppföljningen av de ofta mycket kloka rekommendationerna verkar många gånger saknas. Det går inte att säga att språkpolicyerna skulle sakna genomslagskraft, men den skulle öka avsevärt med ett systematiskt implementerings- och uppföljningsarbete.

Litteratur

- Airey, John & Linder, Cedric (2010): Tvåspråkig ämneskompetens? En studie av naturvetenskaplig parallellspråkighet i svensk högre utbildning. Andersson, Josephson & Thelander (red.): *Språkvård och språkpolitik. Svenska språknämndens forskningskonferens i Saltsjöbaden 2008*. Stockholm: Svenska språknämnden och Norstedts.
- ANP 2007:746 (2007): *Deklaration om nordisk språkpolitik*. Nordiska ministerrådet, Köpenhamn.
- Arpi, Torsten (2008): Svenska på undantag. Göteborgs universitet.
<http://www.gu.se/omuniversitetet/aktuellt/nyheter/nyheterdetalj/?siteNodeId=103633&languageId=100001&contentId=768706> (15 april 2012).
- Bolton, Kingsley & Kuteeva, Maria (2012): English as an academic language at a Swedish university. Parallel language use and the "threat" of English, *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 33 (5).
- Börjesson, Mikael (2005): *Transnationella utbildningsstrategier vid svenska lärosäten och bland svenska studenter i Paris och New York*. Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet.
- Christensen, Martin (2006): *Danske universiteters udbud af engelsksproget undervisning. En undersøgelse af et felt i hastig udvikling*. Institut for Engelsk, Germansk og Romansk, Københavns Universitet.
- Dalberg, Tobias (2013): Engelskans utbredning i den svenska högskolan. En kartläggning av engelskspråkiga benämningar av program och kurser i svensk högre utbildning 1993–2009 (Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi 52). Uppsala universitet.
- Eliason, Per-Olof (2012): Nästan var fjärde lärare/forskare född i annat land än Sverige, *Universitetsläraren*, 6.
- Falk, Maria (2001): Domänförluster i svenskan. Utredningsuppdrag från Nordiska ministerrådets språkpolitiska referensgrupp 2001. Finns på
<http://www.sprakradet.se/2316> (2009-12-08).
- Gunnarsson, Britt-Louise & Öhman, Katarina (1997): Det internationaliserade universitetet. En studie av bruket av engelska och andra främmande språk vid Uppsala universitet, *TeFa* 16.
- Hyltenstam, Kenneth (1999): Svenskan i minoritetsperspektiv. Hyltenstam (red.): *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsperspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Högskoleverket (2008): *En högskola i världen – internationalisering för kvalitet* (Rapport 2008:15 R). Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2012a): *Högskoleverkets årsrapport 2012*. Stockholm: Högskoleverket.

- Högskoleverket (2012b): *Färre studenter från Asien efter avgiftsreformen*. Statistisk analys. Stockholm: Högskoleverket.
- Isaksson, Curt (2008): Allt fler avhandlingar skrivs på engelska, *Universitetsläraaren*, 2.
- Jansson, Erland (2008): Språkstrategier vid nordiska lärosäten. Jansson (red.): *Vetenskapsengelska – med svensk kvalitet?* Stockholm: Språkrådet, Högskoleverket och Södertörns högskola.
- Kaiserfeld, Thomas (1997): *Vetenskap och karriär. Svenska fysiker som lektorer, akademiker och industriforskare under 1900-talets första hälft*. Stockholm: Arkiv förlag.
- Karlsson, Staffan (2006): *Svenska avhandlingars kvalitet och struktur. Har den ökade volymen på forskarutbildningen påverkat kvalitén på svensk forskning? En bibliometrisk analys*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Kuteeva, Maria & Airey, John (2013): Disciplinary differences in the use of English in higher education. Reflections on recent language policy developments, *Higher Education* (online 4 september 2013).
- Melander, Björn (2004): Engelska och svenska vid Uppsala universitet. Ransbo (red.): *Humanister forskar. Humanistdagen vid Uppsala universitet 2006*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Riis, Ulla, Hartman, Thérèse & Levander, Sara (2012): *Darr på ribban? En uppföljning av 1999 års befordringsreform vid Uppsala universitet*. Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier. Uppsala universitet.
- Salö, Linus (2010): *Engelska eller svenska? En kartläggning av språksituationen inom högre utbildning och forskning* (Rapporter från Språkrådet 1). Stockholm: Språkrådet.
- Salö, Linus & Hanell, Linnea (kommande): Performance of Unprecedented Genres. Interdiscursivity in the Writing Practices of a Swedish Researcher.
- SCB (2011a): *Universitet och högskolor. Doktorander och examina på forskarnivå 2011* (Statistiska meddelanden, UF 21 SM 1201). Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- SCB (2011b): *Internationell studentmobilitet i högskolan 2010/11* (Statistiska meddelanden, UF 20 SM 1201). Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- SFS 1992:1434 (1992): *Högskolelag*. Svensk författningssamling. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 2009:600 (2009): *Språklag*. Svensk författningssamling. Stockholm: Kulturdepartementet.
- Svenska språknämnden (2004): *Engelskan i Sverige. Språkval i utbildning, arbete och kulturliv*. Stockholm: Svenska språknämnden och Norstedts.
- Söderlundh, Hedda (2010): *Internationella universitet – lokala språkval. Om bruket av talad svenska i engelskspråkiga kursmiljöer*. Uppsala universitet.
- Teleman, Ulf (1992): Det svenska riksspråkets utsikter i ett integrerat Europa, *Språkvård*, 4.
- Tengström, Emin (1973): *Latinet i Sverige. Om bruket av latin bland kleriker och scholars, diplomater och poeter, lärdomsfolk och vältalare*. Stockholm: Stockholm AB.
- Östlund, Krister & Örneholm, Urban (2000): Avhandlingsspråk vid Uppsala universitet 1600–1855, *Lychnos. Årsbok för idé och lärdomshistoria*. Swedish science press.

Appendix

Tabell 10. Kurser på grundnivå vid Institutionen för fysik, Umeå universitet vår- och höstterminerna 2011. Antal högskolepoäng i relation till antal registrerade studenter och undervisningsspråk

Kurs	Antal hp	Antal registrerade studenter	Undervisningsspråk
Analytisk mekanik	6	32	Engelska
Atom- och molekylfysik	7,5	23	Engelska
Elektrodynamik med vektoranalys	7,5	20	Engelska
Elektromagnetismens grunder	6	34	Engelska
Fasta tillståndets fysik	10,5	58	Engelska
Fysikaliska modellers matematik	10,5	53	Engelska
Grundläggande mätteknik	7,5	54	Engelska
Kvantmekanik	6	23	Engelska
Kvantmekanikens grunder	7,5	35	Engelska
Statistisk fysik	4,5	62	Engelska
Termodynamik	6	25	Engelska
Termodynamik	7,5	16	Engelska
Bemannad rymdfart	7,5	29	Engelska
Arktisk vetenskap	4,5	38	Engelska
Virtuella världars fysik	7,5	16	Engelska
Analytisk mekanik	7,5	9	Engelska
Kvantfysik	4,5	38	Engelska
Astronomi	4,5	8	Svenska
Elektrodynamik	6	25	Svenska
Elektromagnetism	7,5	3	Svenska
Fasta tillståndets fysik	7,5	3	Svenska
Fysik C – examensarbete	15	10	Svenska
Fysikens historia	4,5	6	Svenska
Klassisk mekanik	7,5	43	Svenska
Klassisk mekanik	9	67	Svenska
Kvalitetsprojekt i teknisk fysik	7,5	4	Svenska
Kvantfysik	7,5	6	Svenska
Kvantfysik för energiingenjörer	7,5	1	Svenska
Metoder och verktyg för ingenjörer	7,5	55	Svenska
Projektarbete inom teknisk fysik	3	2	Svenska
Termodynamik	7,5	6	Svenska
Utv.arbete i samverkan med näringslivet	3	5	Svenska
Utv.arbete i samverkan med näringslivet	4,5	4	Svenska
Utv.arbete i samverkan med näringslivet	6	1	Svenska
Utv.arbete i samverkan med näringslivet	7,5	9	Svenska
Vardagens mysterier förklarade	7,5	39	Svenska
Vågfysik och optik	6	30	Svenska
Vågrörelselära	7,5	3	Svenska
Strömningslära	7,5	41	Svenska
Givarfysik	7,5	20	Svenska
El- och vågrörelselära	6	32	Svenska
Laborativ problemlösning i fysik	2	34	Svenska

Kurs	Antal hp	Antal registrerade studenter	Undervisnings-språk
Mekanik I med experimentell metodik	7,5	5	Svenska
Mekanik II	4,5	4	Svenska
Givarfysik för energiingenjörer	7,5	6	Svenska
Mekanik och energifysik	7,5	36	Svenska
Försök med fysik	7,5	1	Svenska
Kommunicera fysik	7,5	1	Svenska
Mekanik II för lärare	7,5	1	Svenska

Tabell 11. Kurser på avancerad nivå vid Institutionen för fysik, Umeå universitet vår- och höstterminerna 2011. Antal högskolepoäng i relation till antal registrerade studenter och undervisningsspråk

Kurs	Antal hp	Antal registrerade studenter	Undervisnings-språk
Astrofysik	7,5	23	Engelska
Avancerade material	7,5	22	Engelska
Beröringsfria mätmetoder	7,5	24	Engelska
Elektrodynamik	7,5	16	Engelska
Fysik D – examensarbete	30	8	Engelska
Fysikens numeriska	7,5	12	Engelska
Icke-linjär fysik	7,5	10	Engelska
Kvantelektronik	7,5	36	Engelska
Kvantfältteori	7,5	14	Engelska
Kvantinformation	7,5	11	Engelska
Kvantmekanik	7,5	18	Engelska
Kvanttransportteori	7,5	25	Engelska
Monte Carlo-metoder	7,5	16	Engelska
Nanoteknik	7,5	43	Engelska
Optisk konstruktion	7,5	42	Engelska
Projekt i optisk fysik	4,5	1	Engelska
Rymdfysik	7,5	18	Engelska
Simuleringsteknik	7,5	7	Engelska
Solceller	7,5	25	Engelska
Statistisk fysik II	7,5	8	Engelska
Modellering och simulering	7,5	27	Engelska
Aktuell forskning i fysik 3	2	8	Engelska
Människor och farkoster i rymden	7,5	4	Engelska
Strömningslära	7,5	31	Engelska
Nanomaskiner	7,5	29	Engelska
Fysik – examensarbete III	30	5	Engelska
Molekylspektroskopi med tillämpningar	7,5	21	Engelska
Avanc. beräkningsmetoder i flödesmekanik	7,5	14	Engelska
Fysik D – examensarbete	15	1	Svenska
Ex.arbete civilingenjörsexamen i teknisk fysik	30	11	Svenska
Fysikaliska egenskaper hos mätgivare	7,5	9	Svenska
Ex.arbete civilingenjörsexamen i teknisk fysik	30	10	Svenska

English Summary

Parallel Language Use at Swedish Universities

This chapter surveys a number of key aspects of language use within Swedish academia. We present facts and figures about language of scientific publishing as well as language of instruction. These questions are investigated from a discipline perspective, and the following disciplines were chosen: physics, psychology, history, law, linguistics and computer science. Moreover, we dwell on these facts in relation to student and staff mobility as well as the content of the language policies of those universities that at present time have formulated a document of this kind.

Our overarching objective is to account for the way in which current language conditions in Swedish academia agree with contemporary language political aims pertaining to this area of society. As our starting point, we therefore take the Declaration on a Nordic Language Policy from 2006 (ANP 2007:746), which poses *parallel use of language*, “the concurrent use of several languages within one or more areas,” to be an important language political aim for Sweden and other nation-states alike. This striving is perhaps most palpably directed towards research and higher education, where the use of English is both widespread and ever increasing.

Language of publishing

As for language used for publishing research, we draw on data obtained from the database Swepub, containing as it does information about language used in the most commonly occurring genres of different scientific fields. The figures obtained here show that Swedish is almost never used in scientific publishing within physics and computer science, where the vast majority of all written scholarly work is published in international journal articles and conference papers where English prevails (see Table 7 and 3 respectively). In psychology and linguistics (Table 4–5), about 15% of the texts are published in Swedish. Here, we can perceive the existence of national publishing markets for books and reports in Swedish. In history and law (Table 2 and 6), more than 50% of the texts are in Swedish. In

these disciplines, books are common forums for scientific outlet, of which most – including book chapters – are published in Swedish. But additionally, Swedish is used extensively in journal articles in these fields. It is also clear that the question of language is entangled with other provisions, and that it will not lead forward to discuss language choice in a journal heavy discipline from a book discipline's point of view, and vice versa.

Mobility and language of instruction

Noteworthy, the number of incoming students to Swedish universities has increased many times since the late 90s (see Figure 1). Meanwhile, as previous studies have shown, English-medium instruction (EMI) has become much more common since Sweden ratified the Bologna Declaration in 2007 (e.g. Salö 2010, Dalberg 2013). Although little is known about the causal forces driving these developments, it is clear that Swedish universities nowadays are more international than ever – linguistically and otherwise.

It is a general trend that EMI is used most extensively at second cycle programs. For instance, Salö (2010) shows that 65% of the one- and two-year Master's programs are advertised as EMI programs, while EMI is used to a much lesser extent at first cycle level and at separate courses. Results in this chapter indicate that EMI education is fairly uncommon in disciplines such as history and law, while it is provided more extensively in disciplines such as physics or computer science. EMI is more uncommon in professional education and training that result in professional qualifications such as psychologist or engineer. Education programs with less obvious outlet in societal functions and professions in Sweden appear to be more prone to offer EMI education.

Language policy documents

Our mapping shows that some 15 universities or other seats of learning at date have a language policy document. This seems to be a steadily increasing number. However, there are major differences in scope and content between the existing documents. Some are short and rather non-committal while others attempt to address present language conditions in greater detail. We moreover note that a number of the newer documents echo the phrasings of the 2009 Language Act (SFS 2009:600), which states that Swedish, as the principal language of Sweden, "is to be usable in all areas of society" (section 5). Moreover, the notion of parallel language use

occurs rather frequently in some documents, thus indicating that language political strivings at national and Nordic levels have impacted on the language political awareness of the universities.

Parallel language use – reality or vision?

In the light of the facts and figures outlined above, we recognize that the use of language in Swedish academia is complex and difficult to pinpoint. For instance, the facts on EMI education provided here and elsewhere do not really account for language use at practice level. We know from previous empirical work that Swedish-speaking students and teachers use Swedish extensively, also in situations where English is ruled to be the official language of instruction (e.g. Söderlundh 2010). Consequently, although the term parallel language use carries a certain visionary load, it cannot be neglected that Swedish academia indeed encompasses an already vivid linguistic diversity. From a language political stance, the question is to what extent this should or should not be purposively managed. We therefore close the chapter by discussing in brief how the conditions sketched in this chapter correspond to the aims outlined in the Declaration.

First, concerning the possibilities of using both Swedish and English in scientific publishing, it goes without saying that Swedish cannot be used in international journals or at international conferences. This, however, does not necessarily imply that Swedish could not be used if there de facto were publishing forums where scientific work in Swedish was accepted. Thus as far as we know, the question of usability pertains mostly to issues other than those of linguistic resources in the language and individual skills in making use of these. Having said that, we hold that if we regard growth and development of scientific Swedish in all disciplines to be a desired aim in itself, then the promotion of merit-rendering forums that accept Swedish texts could be a task worth supporting with a language political rationale. Second, it is clear that the aim that instruction should be given in both English and Swedish is subject to distinct disciplinary differences. This is not per se problematic, but it is worth pointing out that the order of succession in which EMI takes over from second cycle, appears to be in the process of becoming established by policy. Thus, many universities strive to maintain Swedish at first cycle level after which English may be – often should be – used more extensively. We hold that such a language division between educational levels is a debatable conceptual-

ization of parallel language use. Third, as for universities' attempts to draw up language policy documents, we note a positive trend, as more and more seats of learning appear to conform to the trend of drawing up policy documents.

Landrapport Finland: Utgångspunkter för en fungerande parallellspråkighet¹

*Av Sebastian Godenhjelm, Helsingfors universitet, Taina Saarinen,
Jyväskylä universitet och Jan-Ola Östman, Helsingfors universitet*

¹ En kartläggning av mångspråkigheten vid finländska universitet.

Innehåll

Sammanfattning.....	327
1. Inledning.....	329
1.1 Helsingfors universitet.....	337
1.2 Jyväskylä universitet.....	340
1.3 Åbo Akademi.....	342
2. Universitetens språkdokument.....	345
2.1 Språkdokument vid Helsingfors universitet.....	345
2.2 Språkdokument vid Jyväskylä universitet.....	349
2.3 Språkdokument vid Åbo Akademi.....	352
2.4 Sammanfattning om universitetens språkdokument.....	355
3. Publiceringsspråk.....	357
3.1 Publiceringsspråket inom det humanistiska ämnesområdet.....	361
3.2 Publiceringsspråket inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet.....	363
3.3 Publiceringsspråket inom det naturvetenskapliga ämnesområdet.....	365
3.4 Sammanfattning om publiceringsspråk.....	367
4. Undervisningsspråk.....	369
4.1 Undervisningsspråket inom det humanistiska ämnesområdet.....	373
4.2 Undervisningsspråket inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet.....	379
4.3 Undervisningsspråket inom det naturvetenskapliga ämnesområdet.....	384
4.4 Magisterprogram.....	390
4.5 Sammanfattning om undervisningsspråk.....	392
5. Mobilitet.....	395
5.1 Mobilitet inom det humanistiska ämnesområdet.....	398
5.2 Mobilitet inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet.....	403
5.3 Mobilitet inom det naturvetenskapliga ämnesområdet.....	408
5.4 Sammanfattning om mobilitet.....	414
6. Sammanfattande diskussion.....	415
Litteratur.....	419
English Summary.....	423

Sammanfattning

Rapporten diskuterar internationalisering, flerspråkighet och parallellspråkighet i relation till universitetsutbildningen i Finland från fyra perspektiv. De fyra perspektiven är (i) språkdokument, (ii) publiceringsspråk, (iii) undervisningsspråk och (iv) mobilitet. Vart och ett av dessa teman tas upp i tur och ordning i kap. 2–5. Rapporten är främst tänkt att läsas som ett uppslagsverk med informativa rubriker. Det här betyder att det finns en viss likriktning i presentationen som särskilt märks om arbetet läses från pärm till pärm.

Vi ser vidare på hur de fyra perspektiven (i–iv) tar sig uttryck inom humaniora, inom samhällsvetenskaperna och inom naturvetenskaperna. Eftersom data i flera fall var svåra att få tag på, såg vi oss nödgade att operationalisera insamlandet genom att avgränsa det till att gälla tre universitet med olika språkprofiler i Finland. Dessa är Helsingfors universitet, Jyväskylä universitet och Åbo Akademi. Rapporten blir då av naturliga skäl en "case" studie, med all den komplexitet som detta innebär. Helhetstolkningar av situationen i Finland kan naturligtvis inte göras förrän motsvarande resultat samlats in för alla universitet, men vi tror att de perspektiv, vetenskapsområden och universitet vi valt ger en rätt bra fingervisning om situationen i hela landet. I och med att olika universitet i Finland har olika språkliga status, fungerar de i språkligt hänseende på olika sätt. Vi ser därför att det är viktigt att betona varje universitets egenart och behandla dem separat – speciellt i detta data-insamlingsskede.

Rapporten är en kartläggning som vi hoppas kan användas som utgångspunkt för djupare vetenskapliga studier av de fenomen vi behandlar. Den ska inte främst ses som en vetenskaplig undersökning. Vi har varit måna om att i flera avseenden hålla tillbaka våra egna synpunkter och tolkningar av resultaten. Dock är det klart att varje försök att skriva ner "objektiva" data sker från ett visst perspektiv – i detta fall från vårt gemensamma perspektiv som språk- och policyforskare.

Vi har varit noga med att samla in material från de olika universiteten och från de olika vetenskapsområdena med samma kriterier. Det här betyder i praktiken att vi förlitat oss på de offentliga statistiska data som finns tillgängliga. Rapporten har varit på remiss till olika centrala aktörer.² Vi har fått mycket viktig tilläggsinformation från dessa. I flera fall har preciseringar för antalet avhandlingar, antalet magisterprogram etc. getts oss, men speciellt när det varit fråga om små justeringar har vi i rapporten behållit de uppgifter som införts och angetts i offentligt tillgänglig statistik.

Rapporten innehåller flera tabeller och figurer. Mängden figurer kan tyckas omotiverad, men vi vill hellre rapportera det som finns att rapportera på samma sätt för alla kategorier än att ge en del av informationen endast i textform. På det sättet kan läsaren själv dra slutsatser och göra tolkningar.

² Vi vill framföra vårt djupa tack till alla dem som hjälpt oss med denna rapport. Forskningsassistent Sonja Huhta samlade in, kopierade och sammanställde en del material för oss under vintern 2012. Vi har även diskuterat delar av innehållet med de övriga finländska medlemmarna i Nätverket för parallellspråkliga mål på Nordens internationaliserade universitet som leds av Frans Gregersen: Monica Londen och Paulina Tallroth. Därutöver har vi fått ovärderliga kommentarer från Solveig Corner, Caesar Paterlini och Janne Wikström vid Helsingfors universitet; Ulla Achrén, Mats Lindfelt och Urpo Nikanne vid Åbo Akademi; Anne Pitkänen-Huhta och Peppi Taalas vid Jyväskylä universitet; och Linus Salö och Gjert Kristoffersen från Parallellspråksnätverket.

1. Inledning

Enligt § 17 i Finlands grundlag har Finland två nationalspråk, finska och svenska. I samma paragraf nämns att de språkliga rättigheterna för samer, romer och teckenspråkiga ska tryggas genom lag. Språkligt betyder detta i praktiken att nordsamiska, enaresamiska, skoltsamiska, romani, finskt teckenspråk och finlandssvenskt teckenspråk har speciell status i Finland. För de två nationalspråken gäller att "[d]et allmänna skall tillgodose landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings kulturella och samhällseliga behov enligt lika grunder." Universitetsutbildning kan med fog tolkas som en viktig aspekt på en befolknings kulturella och samhällseliga behov trots att språklagen inte direkt kan tillämpas på universiteten eftersom universiteten enligt grundlagen är autonoma och om universitetens språk bestäms särskilt i universitetslagen, inte i språklagen eller i grundlagen (Statsrådet 2009: 64).

För diskussioner om fler- och mångspråkighet bör sålunda den allmänna språkliga kartan över Finland alltid hållas i minnet. Vad gäller högre utbildning och parallellspråkighet är det speciellt viktigt att komma ihåg att Finland har två nationalspråk,³ dvs. att parallell användning av flera språk är vardag i vissa delar av Finland; speciellt på universitetsnivå är individuell flerspråkighet och institutionell mångspråkighet utgångspunkten. Tidigare förväntades all undervisnings- och forskningspersonal vid universiteten åtminstone i någon mån kunna kommunicera på både finska och svenska. Den nya universitetslagen ger dock universiteten större friheter i detta avseende, speciellt vad gäller den internationella personalen. Administrationen vid alla övriga universitet förutom Åbo Akademi, Svenska handelshögskolan och Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet sker dock på finska (Universitetsla-

³ Nationalspråk betyder i det här sammanhanget landets officiella huvudspråk.

gen § 35); dessa tre institutioner har svenska inte bara som administrativt språk utan även som undervisnings- och examensspråk.

Vi använder här begreppet parallellspråkighet i den generella betydelsen att flera språk samtidigt används inom ett område så att inget av språken ersätter det andra/de andra helt och hållet; båda språken används parallellt. Parallellspråkighet kan enligt denna allmänna definition finnas i en grupp eller i en organisation (t.ex. vid ett universitet eller en fakultet), eller i ett politiskt definierat land eller på ett ännu större område, t.ex. i en (del av en) världsdel. Individuell fler- och parallellspråkighet fokuseras i denna översikt endast i förbigående – även om individuella språkfärdigheter ofta är ett *sine qua non* för att parallellspråkighet ska fungera i relation till större grupper.

Norden har en lång historia som parallellspråkigt territorium, där var och en kunnat använda sitt nationella språk – åtminstone till en anseelig del. Traditionellt har "skandinaviska" använts som *lingua franca*, men allt oftare övergår man numera till att använda engelska som *lingua franca* på samnordiska möten och seminarier. Den nordiska dimensionen behandlas inte heller i detalj i denna rapport, förutom att vi gärna håller paralleller till andra mångspråkiga territorier i Norden i bakhuvudet: till situationen på Grönland och på Färöarna, till den parallella användningen av nynorsk och bokmål i Norge, till användningen av danska och tyska i Schleswig och till användningen av samiska och norska i t.ex. Kautokeino. Ingen av dessa språk- och kulturkontakter överensstämmer dock till fullo med situationen i Finland, varför vi vill poängtera att Finland enligt vår syn *de facto* har en lång tradition och en lång rad erfarenheter av det som i dag kallas parallellspråkighet.

Inom universitetsutbildningen i Norden används begreppet parallellspråkighet främst vid diskussioner om engelskans ställning i relation till "nationalspråken". Samma typ av diskussion pågår i Finland som i de andra nordiska länderna. Inom naturvetenskaper, teknologi och medicin har engelskan helt tagit över som publiceringsspråk, medan t.ex. många läroämnen inom humanistisk forskning stretar emot – ofta med hänvisning till att humanistisk forskning inom speciellt historia, etnologi samt nationalspråken och -kulturerna är fast förankrad i språket, i sättet att uttrycka sig och i den kultur språket återspeglar och skapar. Samhällsvetenskaperna, juridiken, teologin och beteendevetenskaperna intar en mellanställning, där olika ämnen profilerar sig i olika riktningar.

Generellt ställer Undervisnings- och kulturministeriet i Finland och därmed också universitetens ledning höga krav på ökad internationalisering, ökad internationell publicering, ökat internationellt samarbete och mobilitet, en ökning i antalet internationella konferenser i landet etc. (Undervisnings- och kulturministeriet 2009, 2012). Och även om internationalisering kan ske i andra riktningar (t.ex. via samarbete med franska, tyska, spanska, kinesiska, arabiska eller nordiska forskare) får engelskan en allt större roll i all forskning på universitetsnivå. Under ledning av Vetenskapliga samfundens delegation har Finland under de senaste åren gjort upp en egen lista⁴ över vetenskapliga publikationers "status", dvs. i vilken utsträckning tidskrifter och förlag anses vetenskapliga och i så fall på vilken nivå de befinner sig; endast några procent av alla världens publikationskanaler finns på den högsta nivån, nivå 3. (Se TSV 2012.) I den nya modell för finansiering av universiteten som ministeriet gjort upp och som kommer att tillämpas fr.o.m. 2015, anges klara procentenheter för hur varje universitets budget ska kalkyleras utgående från bl.a. antalet publikationer på nivåerna 1, 2, respektive 3, samt internationell mobilitet. Största delen av de vetenskapliga tidskrifter och vetenskapliga förlag som ger ut publikationer på finska faller inom kategori 1, några enstaka finns inom kategori 2, men ingen inom kategori 3. Situationen är inte mycket annorlunda vad gäller klassificeringen av publikationer på svenska även om utbudet av svenskspråkiga vetenskapliga tidskrifter är större p.g.a. publiceringsmöjligheterna på svenska i Sverige. Trots detta kan man utan tvekan konstatera att majoriteten av de högt rankade vetenskapliga tidskrifterna publiceras på engelska, vilket i praktiken, även om inte officiellt, gör engelskan inte bara till det mest använda publiceringsspråket, utan i förlängningen även till forskningens och vetenskapens språk mer generellt.

I en rad undersökningar knutna till projektet *Moderne importord i språka i Norden* (MIN-projektet) undersöktes även finskspråkigas och finlandssvenskars⁵ åsikter om och attityder till engelskan (jfr Nuolijärvi 2006, Tamminen-Parre & Kristiansen 2006; respektive Mattfolk 2011a

⁴ Finland har alltså gått in för att inte använda t.ex. ERIH eller motsvarande norska eller danska listor.

⁵ Med "finlandssvensk" avses finländare som har svenska som modersmål eller hemspråk.

och 2011b). Resultaten från dessa undersökningar visar dels att det är viktigt att hålla isär vad folk explicit anser om engelskan (dess status och inverkan på nationalspråken) och vilka undermedvetna attityder folk har till engelskans vara eller icke-vara. Således visade sig finlandssvenskarna vara mer negativa till engelskan i sina explicita åsikter, medan de undermedvetet (enligt resultat från masktest och diskursanalys) var mer positiva till engelskan – ett resultat som t.ex. gick på tvärs i relation till danskarnas positiva explicita åsikter, men mer negativa undermedvetna attityder till engelskan (jfr Kristiansen 2006). För finskans del ser det allmänna språkklimatet lite annorlunda ut; dels upplever många finskspråkiga att engelskan är ett mer demokratiskt språk (än ”skandinaviska”) i nordiska sammanhang, dels anses engelskan ge direkt tillgång till EU-sammanhang. Skillnaderna i resultaten från MIN-projektet mellan åsikter och attityder var inte heller så utpräglade bland finskspråkiga som bland svenskspråkiga finländare.

Det finns helt klart många dimensioner på språk inom den högre utbildningen i Finland. Dels har olika universitet olika administrativa språk, dels finns det en- och tvåspråkiga universitet; vid flerspråkiga universitet kan olika fakulteter även ha mycket olika språkpolicyer. Utbildningen vid olika universitet kan även ha ”riksansvar”⁶ för olika läroämnena, så att t.ex. Helsingfors universitet har riksansvar för utbildning av svenskspråkiga geografer i och med att det är den enda högskola som utbildar geografer på svenska på universitetsnivå.

Det övergripande syftet med denna rapport är att ge en insyn i den språkliga situationen inom den högre utbildningen i Finland. Vid början av år 2013 fanns det 14 universitet (eller motsvarande) i Finland. Enligt universitetslagens § 11 har de flesta universitet och högskolor i Finland finska som undervisnings- och examensspråk. De tre som har svenska som undervisnings- och examensspråk nämndes ovan. Förutom Helsingfors universitet är Konstuniversitetet tvåspråkigt finskt och svenskt.⁷

⁶ ”Riksansvar” är inte en officiell term, men den term som används vid Helsingfors universitet; för diskussion, se Londen & Östman (2012).

⁷ Konstuniversitetet bildades år 2013 genom en sammanslagning av Bildkonstakademin, Sibelius-Akademien och Teaterhögskolan.

Även om också Aalto-universitetet är formellt tvåspråkigt finskt och svenskt (och har ansvar för svenskspråkig högre utbildning inom t.ex. teknik och arkitektur), fungerar universitetet till en del som utbildare enligt uppdragsgivande, vilket betyder att det har större juridisk möjlighet att t.ex. erbjuda undervisning på engelska.⁸ Sammanfattningsvis är den allmänna policyn för universiteten att nationalspråken (finska och svenska) ska vara huvudspråk för den högre utbildningen.

Vi avgränsar rapporten till en undersökning av de humanistiska, de samhällsvetenskapliga och de naturvetenskapliga områdena vid tre universitet i Finland: vid Helsingfors universitet, vid Jyväskylä universitet och vid Åbo Akademi. Det vore otvivelaktigt intressant att ta med alla 14 universiteten i en kartläggning som denna. Det hade varit speciellt intressant att se hur språkfrågor behandlas i de nybildade universiteten, i Aalto-universitetet och i Konstuniversitetet. Tyvärr finns det inget enkelt sätt att samla in material; vi har gjort det mesta "manuellt"; och i och med att de nya universiteten som sådana endast existerat en kort tid, anser vi att en djupare översikt av situationen i dem bör läggas på framtiden. Det material vi använt baserar sig dels på information i Undervisnings- och kulturministeriets databaser, dels på universitetens egna material och databaser. Figur 1 ger en översikt över de universitet och fakulteter som ingår i denna rapport.

Urvalet av fakulteter och institutioner gjordes för att ge en allsidig bild av verksamheten vid respektive universitet. De "hårda" vetenskaperna (naturvetenskap, medicin, teknologi, etc.) representeras av det naturvetenskapliga området; och som (extrem) motvikt valdes universitetens humanistiska fakulteter. Samhällsvetenskaperna intar i många avseenden en mellanställning mellan dessa två.

⁸ Aalto-universitetet utgörs av de tidigare högskolorna Tekniska högskolan, Helsingfors handelshögskola och Konstindustriella högskolan; universitetet påbörjade sin verksamhet i denna nya skepnad år 2010.

Figur 1: Översikt över universitet och fakulteter som ingår i rapporten

Universitet	Språklig status	Vetenskapsområde		
		Det humanistiska vetenskapsområdet	Det samhälls- vetenskapliga området	Det natur- vetenskapliga området
Helsingfors universitet	Tvåspråkigt (finskt och svenskt)	Humanistiska fakulteten	Statsvetenskapliga fakulteten ⁹	Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten
Jyväskylä universitet	Enspråkigt finskt	Humanistiska fakulteten	Samhällsvetenskapliga fakulteten	Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten
Åbo Akademi ¹⁰	Enspråkigt svenskt	Humanistiska vetenskapsområdet	Samhällsvetenskapliga fakultetsområdet	Fakultetsområdet för naturvetenskaper och teknik

Indelningen i "hårda" respektive "mjuka" vetenskaper är naturligtvis inte oproblematisht. Flera underkategorier existerar och beror på vilka ämnen de olika vetenskaperna representerar vid olika universitet.¹¹ Denna rapport omfattar således inte t.ex. teologi, juridik och beteendevetenskaper. Trots detta anser vi att de tre områden som valts ger en generell bild av respektive universitet. I och med att de tre universiteten dessutom är rätt olika till storlek och till internationell inriktning (jfr information nedan), ser vi också att de ger en allmän bild av universitetsutbildningen och dess internationalisering i dagens två-språkiga Finland. De tre universiteten presenteras närmare i kap. 1.1–1.3.

Vi presenterar förhållandena vid de tre universiteten och vid deras tre respektive fakulteter från fyra olika perspektiv: i relation till språkdokument, publiceringsspråk, undervisningsspråk och mobilitet.

Begreppet "språkdokument" innefattar i denna kartläggning alla policydokument som på något sätt tar upp språksituationen och valet av

⁹ Här bör noteras att det inom det samhällsvetenskapliga området vid Helsingfors universitet utöver Statsvetenskapliga fakulteten även finns en helsvensk enhet, Svenska social- och kommunalhögskolan.

¹⁰ Åbo Akademi har under de senaste åren genomgått relativt stora organisatoriska förändringar. Fakulteter har t.ex. nyligen ersatts av "fakultetsområden".

¹¹ I tillägg till distinktionen mellan "hårda" och "mjuka" vetenskaper borde dessutom parametern "rena"- "tillämpade" vetenskaper tas i beaktande; jfr Becher & Trowler (2001).

språk i relation till universitetsutbildning i Finland. Om en policy finns inskriven för ett universitet, kan denna åberopas i språkliga sammanhang. Språkdokumentet är dock av mycket olika karaktär och inte alltid lätta att tyda. Vi ser på språkpolicydokument som uttryck för intentioner som universitetsledningen har vad gäller språk. Om språkliga aspekter inte behandlas i universitetens policydokument betyder det här inte att universitetet nödvändigtvis har en *de facto* bristfällig språkpolicy; men det betyder att det inte finns något krav från universitetsledningen att en viss språkpolicy bör efterföljas t.ex. på institutionsnivå. Språkpolicyer kan vara mer eller mindre detaljerade; de kan kort repetera det som står i universitetslagen för Finland, eller de kan gå in på detaljer om mångspråkighet, publicering, undervisning och internationalisering.¹²

Publiceringsspråkets betydelse nämndes kort ovan. Utmaningen är att publicera forskningsresultat och andra resultat på ett sådant sätt att dessa läses av (eller åtminstone finns lätt tillgängliga för) den avsedda målgruppen. Här har språket en central roll, även om kutymen inom olika forskningsfält varierar, så att själva artefakten som publiceras (till pappers eller elektroniskt) även påverkar i hur hög grad något läses: nationella tidskrifter, internationella tidskrifter, kapitel i samlings-volymer, sammanfattningar i konferenspublikationer, monografier, eller som elektroniska arbeten som dessutom ofta är öppet tillgängliga ("open access", OA). Universiteten är dock som institutioner förbundna att "producera" arbeten och resultat av hög vetenskaplig kvalitet; det är utgångspunkten för att trygga finansieringen och universitetets fortsatta existens.

Undervisningsspråket ger också en fingervisning om vad som sker språkligt i de olika läroämnena. För denna kartläggning har vi inte gjort primärforskning i form av besök på specifika kurser, intervjuer eller enkätundersökningar. Vi har samlat information från studiehandböcker och studieprogram för att få en uppfattning om vilket språk som utannonseras som undervisningsspråk för kurser i ett visst program. (Se även Londen & Östman 2012.) Vi går inte in på problematiken om hur man t.ex. definierar

¹² Under den tid vi arbetat med denna rapport har ständigt nya policydokument sett ljuset, även vid de universitet vi kartlägger. Vi har i mån av möjlighet även tagit dessa i beaktande, men i vissa fall var de allra nyaste inte lätt tillgängliga för att möjliggöra en tillräckligt detaljerad analys för att tas med i denna översikt.

en "svensk kurs": ska all undervisning gå på svenska, är den mindre svensk om en engelskspråkig eller finskspråkig gästföreläsare håller några undervisningstimmar, ska all kurslitteratur vara på svenska, får studenterna ställa frågor på finska och engelska, får de skriva tentamenssvar på andra språk än svenska osv.? Vi kan dock konstatera att CLIL¹³ inte nämnvärt används som strategi vid något universitet, men att det allt oftare förekommer att undervisningen muntligt sker på ett språk, medan ett tillhörande bildspel samtidigt finns tillgängligt på ett annat språk. Vi hade ursprungligen också för avsikt att samla information om de olika utbildningsprogrammen, och i synnerhet magisterprogrammen som blivit allt vanligare under de senaste åren. Många av dessa magisterprogram har engelska som undervisnings- och examensspråk, men t.ex. vid Helsingfors universitet finns även ett svenskspråkigt magisterprogram. Det finns även tvåspråkiga utbildningsprogram vid universitetet. Det visade sig tyvärr praktiskt svårt att få tag på generell information om dylika program i Finland, varför en kartläggning av dem och av deras effekt också tyvärr hör framtiden till. Här kan dock nämnas att Helsingfors universitet under några år haft ett pilotprojekt med tvåspråkiga examina.¹⁴ Pilotprojektet har varit mycket lyckat: hösten 2013 startade sex nya utbildningsprogram med tvåspråkig examen och enligt universitetets strategi ska antalet program utökas och officiellt tas i bruk år 2015. (Se Multilingua 2013.)

Det fjärde perspektivet kallar vi mobilitet och innefattar dels i hur hög utsträckning universitetens studenter och personal tillbringar (forsknings)tid utomlands, dels i vilken grad utländska studenter och gästforskare uppehåller sig i Finland. Sådant utbyte kräver av naturliga skäl flerspråkighet hos individen och mångspråkighet på respektive institution, fakultet och universitet. Mobiliteten är sålunda nära förknippad med undervisningsspråket.

¹³ Dvs. "Content and Language Integrated Learning". Begreppet avser en språkinlärningsmetod där sakinnehållet i olika ämnen studeras på främmande språk.

¹⁴ Det framgår på examensbetyget att personen avlagt en tvåspråkig examen. För att en examen ska räknas som tvåspråkig, bör minst 30 % av studiekraven avläggas på vardera språket.

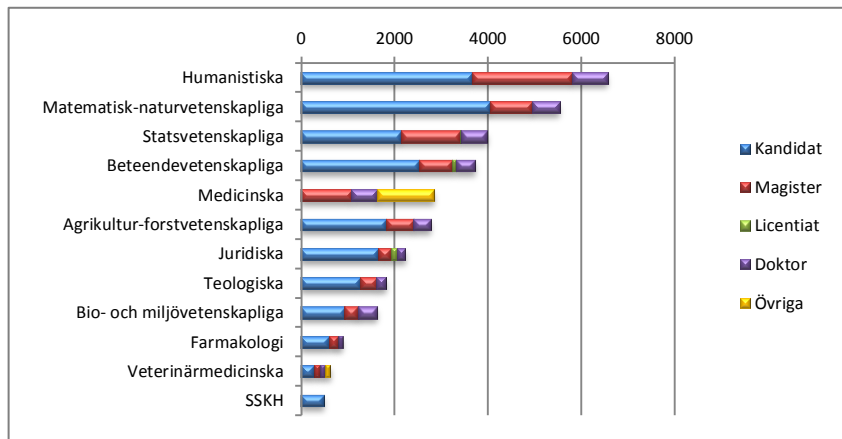
Rapporten avslutas med en sammanfattande diskussion i kap. 6. Här drar vi några preliminära slutsatser om läget i dag, även om vi vill betona att rapporten främst ska ses som en kartläggning.

Vi börjar med att ge detaljerad information om de tre universiteten. Alla universitet i Finland underlyder samma examensstruktur, men studentunderlaget vid varje universitet varierar. I och med att vi koncentrerar oss på tre universitet med olika språkbestämmelser bör universitetens språkpolicyer kunna relateras till hur universiteten ser ut vad gäller t.ex. antalet studenter.

1.1 Helsingfors universitet

Helsingfors universitet är Finlands största universitet med över 33 000 studenter (2011). Universitetet är beläget i södra Finland och var 2011 enligt Center for World-Class Universities (CWCU) rangordnat som det 74 bästa universitetet i världen. Universitetet är officiellt tvåspråkigt (på finska och svenska). Universitetet har 11 fakulteter och en fristående, fakultetsmotsvarande enhet (Svenska social- och kommunalhögskolan, SSKH) som har svenska som sitt främsta arbets- och undervisnings-språk. Fakulteterna har sin hemvist på ett (eller flera) av universitetets fyra campusområden, Centrum, Mejlans, Vik och Gumtåkt i Helsingfors. Dessutom finns en utbildningsenhet (i juridik) i Vasa. Figur 2 ger en översikt av antalet studerande vid de olika fakulteterna vid Helsingfors universitet; siffrorna är för år 2010.

Figur 2: Studenter per nivå och fakultet vid Helsingfors universitet år 2010 (N=33 129)

Källa: Helsingfors universitet (2011a).

Enligt universitetslagens (558/2009) § 74 ska det – i tillägg till professurerna vid Svenska social- och kommunalhögskolan – finnas minst 28 professurer med ansvar för undervisning på svenska vid Helsingfors universitet. De områden dessa professurer ansvarar för bestäms genom en särskild instruktion vid Helsingfors universitet (2009: 0). I praktiken ska en person som innehar ”en svenskspråkig professur” ge minst 50 % av sin undervisning på svenska (Helsingfors universitet 2009, § 78).

Denna rapport behandlar följande vetenskapsområden och fakulteter vid Helsingfors universitet:

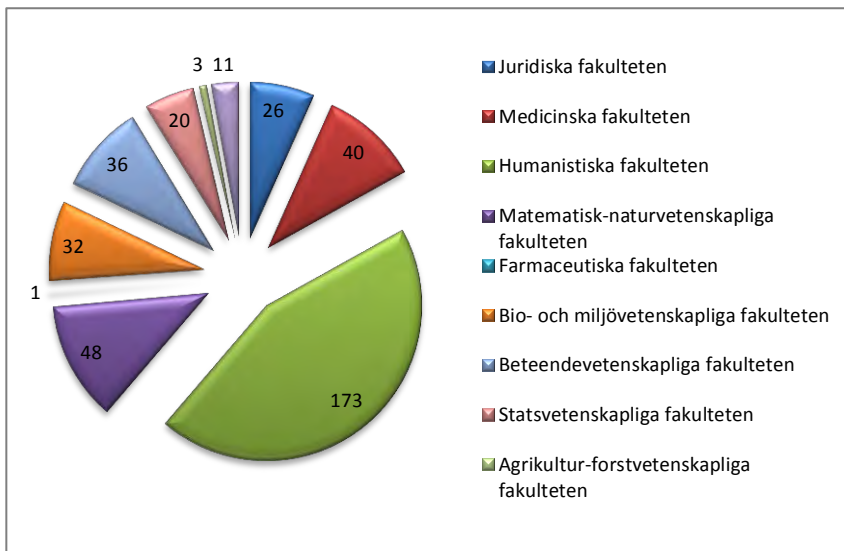
- För det humanistiska ämnesområdet vid Helsingfors universitet analyseras dess humanistiska fakultet som består av fyra institutioner, nämligen finska, finskugriska och nordiska institutionen, institutionen för filosofi, historia, kultur- och konstforskning, institutionen för moderna språk samt institutionen för världens kulturer. Sammanlagt omfattar dessa omkring 50 läroämnen.
- För det samhällsvetenskapliga ämnesområdet vid Helsingfors universitet analyseras dess statsvetenskapliga fakultet. Den består av två institutioner: institutionen för politik och ekonomi, som har sex läroämnen, nämligen u-landsforskning, praktisk filosofi, politisk

historia, samhällshistoria, ekonomi och allmän statslära; samt institutionen för socialvetenskaper, som har sju läroämnen, nämligen social- och kulturanthropologi, socialpsykologi, socialt arbete, sociologi, statistik, medier och kommunikation samt samhällspolitik. (Observera att data från den helsvenska Svenska social- och kommunalhögskolan inte ingår i denna rapport.).

- För det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Helsingfors universitet analyseras dess matematisk-naturvetenskapliga fakultet som består av sex institutioner, nämligen institutionen för fysik, institutionen för geovetenskaper och geografi, seismologiska institutet, kemiska institutionen, institutionen för matematik och statistik samt institutionen för datavetenskap. Totalt undervisas vid dessa institutioner i omkring 15 läroämnen.

Dessa tre fakulteter har det största antalet studenter (se figur 2) och de är representativa för fakulteter (se figur 3) med många kurser på svenska (humaniora), med relativt många kurser på svenska (naturvetenskaperna) och med relativt få kurser på svenska (samhällsvetenskaperna, undantaget Svenska social- och kommunalhögskolan, som inte heller finns med i figur 3).

Figur 3: Antalet erbjudna studiepoäng på svenska vid Helsingfors universitet per fakultet läsåret 2011–2012 (N=390)^{15 16}

Källa: Helsingfors universitet (2011b).

1.2 Jyväskylä universitet

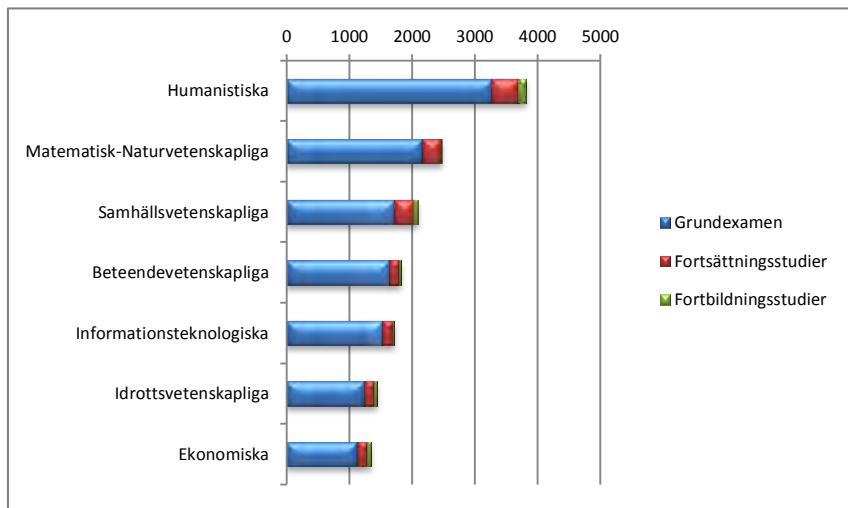
Jyväskylä universitet är Finlands sjunde största universitet med nästan 15 000 studenter (2010). Universitetet är beläget i mellersta Finland och är rangordnat bland de 500 bästa universiteten i världen (CWCU 2011). Universitetet är enspråkigt finskt. Universitetet har även riksomfattande uppgifter i anslutning till språkutbildningspolitik, språkutvärdering och teckenspråk. Den överlägset största fakulteten är humanistiska fakulteten, följt av matematisk-naturvetenskapliga fakulteten och den samhällsve-

¹⁵ De gemensamma kurserna på campus Vik och Gumtåkt arrangerades 2011–2012 främst i samarbete mellan matematisk-naturvetenskapliga fakulteten, agrikultur-forstvetenskapliga fakulteten och bio- och miljövetenskapliga fakulteten.

¹⁶ Utöver data som presenteras för statsvetenskapliga fakulteten i grafen erbjuder Svenska social- och kommunalhögskolan så gott som all undervisning på svenska.

tenskapliga fakulteten (yhteiskuntatieteellinen tiedekunta). Antalet studenter ges i figur 4.

Figur 4: Studenter per nivå och fakultet vid Jyväskylän universitet år 2010 (N=14 712)¹⁷

Källa: Jyväskylän universitet (2011).

Denna rapport behandlar de tre största vetenskapsområdena och fakulteterna vid Jyväskylän universitet, dvs.:

- För det humanistiska ämnesområdet vid Jyväskylän universitet analyseras dess humanistiska fakultet som består av fem institutioner, nämligen institutionen för historia och etnologi (historian ja etnologian laitos), institutionen för språk (kielten laitos), institutionen för musik (musiikin laitos), institutionen för konst- och kulturvetenskaper (taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos) och institutionen för kommunikationsvetenskaper (viestintätieteiden

¹⁷ I tabellen står "grundexamen" för kandidat- och magisterstuderande; "fortsättningsstudier" står för licentiat- och doktorandstudier.

laitos) samt centret för tillämpad språkvetenskap¹⁸ (Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Solki). Sammanlagt undervisas vid dessa i 23 läroämnen.

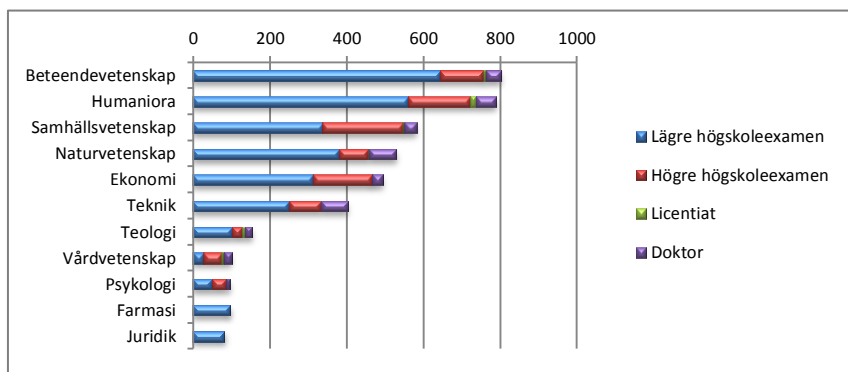
- För det samhällsvetenskapliga ämnesområdet vid Jyväskylän universitet analyseras dess samhällsvetenskapliga fakultet som består av två institutioner, nämligen institutionen för psykologi (psykologian laitos) samt institutionen för samhällsvetenskaper och filosofi (yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos); antalet läroämnen är 6.
- För det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Jyväskylän universitet analyseras dess matematisk-naturvetenskapliga fakultet som består av fyra institutioner, nämligen institutionen för bio- och miljövetenskaper (bio- ja ympäristötieteiden laitos), institutionen för fysik (fysiikan laitos), institutionen för kemi (kemian laitos) samt institutionen för matematik och statistik (matematiikan ja tilastotieteen laitos). Antalet läroämnen är 9.

1.3 Åbo Akademi

Åbo Akademi är Finlands nionde största universitet med dryga 4 100 studenter (Undervisnings- och kulturministeriet 2011a). Åbo Akademi är ett enspråkigt svenskt universitet med uppgift att "särskilt tillgodose den svenskspråkiga befolkningens behov av utbildning och forskning samt i sin verksamhet beakta landets tvåspråkighet" (Universitetslagen § 76). Universitetets huvudcampus är beläget i sydvästra Finland (Åbo) men universitetet har även ett campus i västra Finland (Vasa och Jakobstad). Universitetet fanns inte med på CWCUs rankinglista för år 2011. Antalet studerande vid de olika fakulteterna vid Åbo Akademi framgår av figur 5.

¹⁸ Centret för tillämpad språkvetenskap är ett forskningscentrum där grundexamensutbildning inte ges.

Figur 5: Studenter per nivå och område vid Åbo Akademi 2010 (N=4 110)¹⁹

Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011a).

Enligt Universitetslagens § 78–79 är språkraven för lärartjänster vid Åbo Akademi ”utmärkt förmåga att använda svenska i tal och skrift samt förmåga att förstå finska.” För att bli antagen som studerande vid Åbo Akademi ska man ha ”sådana kunskaper i svenska som är tillräckliga för studier på detta språk.”

Denna rapport behandlar följande vetenskapsområden och fakulteter vid Åbo Akademi:

- För det humanistiska ämnesområdet vid Åbo Akademi analyseras dess Humanistiska fakultet som består av 14 läroämnen, nämligen engelska språket och litteraturen, etnologi, filosofi, finska språket, franska språket och litteraturen, historia, konstvetenskap, litteraturvetenskap, musikvetenskap, nordisk folkloristik, religionsvetenskap, ryska språket och litteraturen, svenska språket samt tyska språket och litteraturen.
- För det samhällsvetenskapliga ämnesområdet vid Åbo Akademi analyseras dess statsvetenskapliga institution och dess socialvetenskapliga institution som tillsammans består av 9 läroämnen, nämligen kvinnovetenskap, socialpolitik, sociologi,

¹⁹ I tabellen står ”lägre högskoleexamen” för studenter på kandidatnivå och ”högre högskoleexamen” för studenter på magisternivå.

utvecklingspsykologi, vårdvetenskap, demografi och landsbygdsforskning, offentlig förvaltning, statskunskap samt statskunskap med masskommunikation.

- För det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Åbo Akademi analyseras dess fakultetsområde för naturvetenskaper och teknik och inom detta område institutionen för naturvetenskaper som består av sex läroämnen, nämligen matematik och statistik, fysik, organisk kemi, fysikalisk kemi, kvantkemi och molekylär spektrometri samt geologi och mineralogi.

Efter denna korta presentation av några olika perspektiv på språk inom den högre utbildningen i Finland och en redogörelse för rapportens fokus, dvs. hur detta kan ta sig uttryck i olika universitet och inom olika vetenskapsområden, presenterar vi i de följande kapitlen en översikt av språkets betydelse ur fyra olika perspektiv (jfr ovan): publiceringsspråk, undervisningsspråk, mobilitet samt universitetens språkdokument. Rapporteringen för de olika områdena inleds med en presentation av läget på nationell nivå. Därefter presenteras situationen för de tre specifika ämnesområdena, nämligen det humanistiska ämnesområdet, det samhällsvetenskapliga ämnesområdet och det naturvetenskapliga ämnesområdet. Efter varje presentation följer en kort sammanfattning.

2. Universitetens språkdokument

Av Finlands 14 universitet saknade fem lärosäten språkpolitiska dokument eller motsvarande policydokument vid början av 2013. Diskussionen av språkdokument har i denna rapport avgränsats till språkdokument på universitetsnivå och språkdokument på fakultetsnivå. Språkdokumentet på universitetsnivå representeras av språkprinciper, språkpolicyer, och språkpolitiska program, medan språkdokument på fakultetsnivå representeras av målprogram, verksamhetsplaner och verksamhetshandböcker eller dylikt. Nedan beskrivs hur de mest centrala dokumenten tar upp policyer för mångspråkighet, policyer för publiceringsspråk, policyer för undervisningsspråk samt policyer för internationalisering.

2.1 Språkdokument vid Helsingfors universitet

Det mest centrala språkdokumentet vid Helsingfors universitet är *Språkprinciper för Helsingfors universitet* (Helsingfors universitet 2007). Enligt dokumentet representerar Helsingfors universitet det akademiska flaggskeppet för ett officiellt tvåspråkigt samhälle och det betonar att flerspråkighet och internationalisering ska ses som en rikedom. Universitetet har enligt dokumentet ett särskilt ansvar för att bevara båda nationalspråken som vetenskapsspråk.

Bland de främmande språken uppges engelskan ha en central roll beträffande universitetets internationalisering men den ska inte ges en alltför dominerande ställning; därför uppmuntras användning av andra språk såsom de skandinaviska språken, estniska och ryska. Enligt språkprinciperna anses finska, svenska och engelska vara centrala beträffande universitetets flerspråkighet men även användningen av andra språk uppmuntras i form av exempelvis parallellspråkighet eller flerspråkiga studier och arbete.

Enligt dokumentet har engelskan en erkänt dominerande roll men man uppmuntrar också publicering på de inhemska språken,²⁰ speciellt på de områden som representerar nationell bildning och kultur. Engelskan har även en central roll beträffande mobiliteten vid universitetet med motiveringen att universitetet bör vara attraktivt för utländska studerande. De nordiska språken uppmärksammas även i dokumentet; de ska främja det nordiska samarbetet och samarbetet inom Östersjöregionen.

Språkprinciperna för Helsingfors universitet är principer, dvs. de är inte juridiskt bindande. Till skillnad från det som sägs i språkprinciperna finns flera bindande paragrafer i andra dokument, strategier och förordningar vid universitetets olika campus som berör användningen av språk vid Helsingfors universitet. Enligt dessa har t.ex. en student alltid rätt att avlägga sina tentamina på svenska, och varje fakultet ska ha en tvåspråkighetsdekanus med uppgift att utveckla tvåspråkigheten vid fakulteten. (Se vidare Moring *et al.* 2013.)

2.1.1 *Språkdokument inom det humanistiska vetenskapsområdet vid Helsingfors universitet*

Ett centralt språkdokument inom det humanistiska vetenskapsområdet vid Helsingfors universitet är Humanistiska fakultetens målprogram 2010–2012²¹ (Helsingfors universitet 2010a). Av målprogrammet framgår att fakulteten identifierar mångspråkighet som ett av dess centrala profileringsområden och det nämner mångspråkighet som en central framgångsfaktor i och med att den främjar en internationell inlärningsmiljö och flerspråkighet – sida vid sida med de inhemska språken (”kotimaisten kielten rinnalla”). I målprogrammet nämns inget om vilket språk publikationer bör skrivas på. Däremot nämns som ett mål för lednings- och stödtjänster att material ska finnas tillgängligt på engelska eller vid behov även på andra språk och att stödtjänster ska utvecklas så att alla direktiv ska finnas på de

²⁰ Med begreppet ”inhemska språk” avses i denna rapport nationalspråken finska och svenska.

²¹ Vi har inte haft möjlighet att i detalj analysera de allra senaste dokumenten, i detta fall speciellt fakulteternas målprogram för innevarande strategiperiod (2013–2016). Generellt kan dock sägas att språkfrågor blir allt mer synliga i universitetens och deras fakulteters språkdokument.

inhemska språken men att även centrala direktiv ska översättas till engelska och på institutionsnivå även till andra språk.

Målprogrammet betonar att ett centralt mål inom undervisningen är att främja en internationell inlärningsmiljö och flerspråkighet vid sidan av de inhemska språken. Av målprogrammet framgår att fakulteten även ansvarar för undervisningen i finska för internationella utbytesstudenter och att fakulteten aktivt deltar i ett nätverk som består av universitet i nordiska huvudstäder (Stockholm, Oslo, Köpenhamn). På vilket språk detta nätverkssamarbete sker nämns inte.

2.1.2 Språkdokument inom det samhällsvetenskapliga området vid Helsingfors universitet

Ett centralt språkdokument inom det samhällsvetenskapliga området vid Helsingfors universitet är statsvetenskapliga fakultetens målprogram 2010–2012 (Helsingfors universitet 2010b). Av målprogrammet framgår att fakultetens vision är att den ska vara ett mångkulturellt och flerspråkigt samfund och det nämns att fakulteten tillsammans med Svenska social- och kommunalhögskolan (som är helt svenskspråkig) profilerar sig som en tvåspråkig enhet. Fakulteten nämner som sina centrala framgångsfaktorer internationalisering, inklusive s.k. "heminternationalisering",²² och som den främsta strategiska utvecklingspunkten internationalisering av det vetenskapliga samfundet och studiemiljön. Programmet framhåller också att fakulteten ska öka sin internationella rekrytering och att den ska utveckla sin flerspråkighet både vad gäller intern och extern kommunikation (speciellt med avseende på fakultetens webbsidor).

Inom forskningen betonar fakulteten vikten av att forskarna stärker sina internationella kontakter genom att främja studenternas och personalens mobilitet, genom att de deltar i internationella forskningsprojekt, genom att mängden internationella publikationer utökas samt genom att man utvecklar tjänster för språkgranskning. Inom undervisningen betonar programmet vikten av att utveckla speciellt engelskspråkiga magisterpro-

²² Dvs. möjligheten och viljan att utnyttja den kunskap som utländska personer som bor i Finland har.

gram och handledning av utländska studenter. Beträffande den svenskspråkiga undervisningen nämns endast att dess behov inom olika ämnen ska utredas och att undervisningen sker i samarbete med den svenskspråkiga Svenska social- och kommunalhögskolan.

2.1.3 Språkdokument inom det naturvetenskapliga området vid Helsingfors universitet

Ett centralt språkdokument inom det naturvetenskapliga området vid Helsingfors universitet är matematisk-naturvetenskapliga fakultetens målprogram 2010–2012 (Helsingfors universitet 2010c). Av målprogrammet framgår att fakulteten strävar efter att vara en internationell miljö och den lyfter fram bland annat internationellt samarbete, utländska forskare och doktorander samt internationella magisterprogram som centrala framgångsfaktorer. I programmet nämns att en stor del av doktoranderna deltar i nordiska forskarskolor, vilket förväntas effektivisera den handledning doktoranderna behöver.

Fakulteten beskriver sin inlärningsmiljö som internationell, flerspråkig och mångkulturell. I programmet nämns att man satsar på utveckling av tvåspråkigheten och att fakulteten deltar i ett nätverk med samarbete över campusgränser. Institutionen för geovetenskaper ansvarar för den riksomfattande utbildningen av geografer och ämneslärare, dvs. även för den svenskspråkiga utbildningen. Det framgår även att fakulteten har som mål att utveckla sin tvåspråkighetsstrategi och sin internationella inlärningsmiljö genom att göra upp en internationaliseringsplan. Stödpersonalen ska även internationaliseras och fås att utveckla sina språkliga färdigheter genom att de ges möjlighet att delta i språkkurser. Vilket språk det i detta fall är fråga om framgår inte av programmet.

2.1.4 Sammanfattning om språkdokument vid Helsingfors universitet

Generellt kan om Helsingfors universitets språkdokument sägas att universitetet ser sig självt som ett trespråkigt universitet och det kan i det avseendet, enligt policydokumenten, klassificeras som ett mångspråkigt universitet. Så gott som alla policydokument på fakultetsnivå verkar även

betona fakulteternas roll som flerspråkiga, mångkulturella och internationella. De nationella språken uppges även ha en speciell status eftersom universitetet har på sitt ansvar att bevara dessa som vetenskapsspråk. Universitetets språkprinciper uppmuntrar publicering på de inhemska språken men på fakultetsnivå nämns sällan publiceringsspråken explicit. I dokumenten finns däremot flera omnämnanden av behovet att utveckla flerspråkiga och internationella studiemiljöer där tvåspråkighet (i betydelsen finska och svenska) har en relativt framträdande roll. Detta gäller speciellt inom det naturvetenskapliga området. Beträffande internationalisering betonas betydelsen av mobilitet bland annat inom Norden, men engelskan anses generellt vara det språk som direkt förknippas med internationalisering. Den ökade internationaliseringen verkar även ha resulterat i att fler stödtjänster utarbetats, speciellt på engelska.

2.2 Språkdokument vid Jyväskylä universitet

Det mest centrala språkdokumentet vid Jyväskylä universitet är universitetets språkpolitik som uppdaterades i januari 2012 (Jyväskylä universitet 2012a). Enligt dokumentet profilerar universitetet sig som ett finskspråkigt men även internationellt universitet. Arbetsspråken vid universitetet är finska och engelska, men enligt det språkpolitiska dokumentet ska svenska även kunna användas i administrativa ärenden. Mångspråkighet inom olika fora ses som en resurs. Enligt språkpolitiken bör även partiell språkkunskap utnyttjas för att kunna motsvara de krav som modern mångspråkighet ställer. Enligt dokumentet främjas universitetets synlighet av publicering på engelska och på andra främmande språk.

I maj 2012 godkände universitetet ett nytt språkpolitiskt verksamhetsprogram där konkreta mål ställs upp för perioden 2012–2013; programmet innehåller även principer för hur man vid slutet av 2013 ska övervaka att dessa mål förverkligats (Jyväskylä universitet 2012b). Språkpolitiken uppmuntrar publicering på engelska i internationellt prestigefyllda fora men säger sig också vara mån om publicering på finska. Undervisningsspråket är primärt finska men även andra språk kan användas i undervisningen. Bland dessa språk är engelska det främsta alternativet eftersom engelskspråkiga kurser förväntas attrahera utbytesstu-

denter. Studenterna vid universitetet uppmuntras även till mobilitet men de övriga nordiska länderna nämns inte som huvudsakliga resmål.

2.2.1 Språkdokument inom det humanistiska vetenskapsområdet vid Jyväskylä universitet

Ett centralt språkdokument inom det humanistiska vetenskapsområdet vid Jyväskylä universitet är fakultetens verksamhetsplan för 2013–2016 (Jyväskylä universitet 2012c). En av verksamhetsplanens ledande idéer är att stärka den finska kulturen och samhällslivet – även genom fakultetens internationella kontakter.

År 2011 utvärderades forskningen vid Jyväskylä universitet. Till följd av denna utvärdering framlades flera nya förslag till utveckling. Av dessa utvecklingsförslag berörde vissa även språkpolitik. Inom forskningen förväntas bland annat fakultetens mål främjas av internationella publikationer och genom att nätverk upprättas och görs attraktiva. Inom undervisningen vill fakulteten med finsk- och engelskspråkiga magisterprogram främja studenternas färdigheter med tanke på forskning och på studenternas framtida arbetsliv. I utvecklingsförslagen nämns som en ny punkt att mer stöd ska ges till språkgranskning. Ett annat mål som togs upp var att mobiliteten bland grundexamenstudenter ska ökas i båda riktningarna och att den så kallade heminternationaliseringen ska effektiviseras. I fakultetens verksamhets- och ekonomiplan nämns särskilt att fakulteten ska förverkliga de mål som Jyväskylä universitets språkpolitiska program lägger fram.

2.2.2 Språkdokument inom det samhällsvetenskapliga området vid Jyväskylä universitet

Ett centralt språkdokument inom det samhällsvetenskapliga området vid Jyväskylä universitet är samhällsvetenskapliga fakultetens verksamhets- och ekonomiplan 2010–2012 (Jyväskylä universitet 2010). I verksamhetsplanen anger fakulteten som sin uppgift att utöva nationellt och internationellt högtstående forskning och den har som vision att till år 2020 ha fördubblat mängden utbytesstudenter tack vare bland annat sina engelskspråkiga studiehelheter. De medel med hjälp av vilka detta mål ska uppnås är att fakulteten ska öka sin internationella rekrytering och international-

iseringen generellt inom utbildningen. Detta förväntas huvudsakligen ske genom utökat samarbete inom Erasmus- och Mundus-programmen. Genom att betona vikten av engelskspråkiga magisterprogram förväntas man få till stånd en bättre heminternationalisering (Jyväskylä universitet 2010).

2.2.3 Språkdokument inom det naturvetenskapliga området vid Jyväskylä universitet

Ett centralt språkdokument inom det naturvetenskapliga området vid Jyväskylä universitet är matematisk-naturvetenskapliga fakultetens verksamhets- och ekonomiplan 2013–2016 (Jyväskylä universitet 2012d). Även i denna plan hänvisas till utvärderingen av forskningen (se ovan) där man betonar betydelsen av internationalisering trots att fakulteten redan nu ser sig själv som internationell. Av planen framgår att ett av fakultetens mål är att lyfta fakultetens internationella profil genom att skapa nätverkssamarbete och utöka befintliga nätverk med andra nationella och internationella universitet. Vid fakulteten har man även skapat ett nytt engelskspråkigt magisterprogram med avsikt att förbättra de internationella examenstudenternas möjlighet att delta i utbildningen. Fakulteten betonar att doktorander ska rekryteras via internationella rekryteringskanaler och att en del av doktorandstudierna ska genomföras vid ett utländskt universitet. I planen betonas även vikten av en utökad satsning på rekrytering av utländska forskare enligt tenure track-principen. Trots att internationalisering har en framträdande roll i planen nämns inte andra språk än engelska i anslutning till fakultetens internationaliseringsmål.

2.2.4 Sammanfattning om språkdokument vid Jyväskylä universitet

Generellt kan om Jyväskylä universitets språkdokument sägas att finska och engelska explicit nämns som universitetets arbetsspråk. Till följd av det nationella uppdrag som Jyväskylä universitet har i relation till utbildning och forskning i teckenspråk nämns även teckenspråk explicit. Förutom i relation till några specifika läroämnens speciella behov, nämns svenskan i samband med administration och i relation till studenters färdighet i akademisk svenska. "Andra språk" hänvisas till på ett generellt plan: mång-

språkighet ska främjas, men detta operationaliseras inte, dvs. individuella språk nämns inte. Vad gäller publicering nämns finska och engelska explicit; även andra främmande språk ska stödjas, men det sägs inte på vilket sätt dessa ska stödjas. Finska och engelska omnämns som undervisningsspråk, men fakulteterna och läroämnena uppmuntras beakta sina egna speciella behov. Internationalisering ska ske huvudsakligen på engelska.

2.3 Språkdokument vid Åbo Akademi

Det mest centrala språkdokumentet vid Åbo Akademi är universitetets språkpolitiska program (Åbo Akademi 2009a). Enligt dokumentet har Akademien historiskt sett spelat en betydande roll för den svenskspråkiga universitetsutbildningen, den svenska kulturen och den svenska identiteten i Finland. Enligt programmet ska akademien beakta landets tvåspråkighet i sin verksamhet. Undervisning på engelska eller något annat språk kan ges i vissa fall med målet att bredda och fördjupa studenternas språkfärdigheter i enlighet med principerna för flerspråkighet (plurilingualism) i Europarådets europeiska referensram.

Enligt programmet blir den akademiska miljön alltmer internationell med åtföljande krav på en alltmer flerspråkig och mångkulturell verksamhet som även bör återspeglas i studenternas mångsidiga språkkunskaper. Undervisningen i främmande språk har således som mål att bredda och fördjupa studenternas språkfärdigheter. I programmet sägs att Åbo Akademi är medveten om att engelskan är det största språket inom vetenskaplig publicering. Men akademien uppmuntrar forskare att även publicera på svenska, särskilt inom vetenskapsområden som är knutna till finlandssvensk bildning och kultur. I programmet uppmuntras forskare att i en populärare form publicera forskningsresultat som redan har publicerats på engelska, och då på svenska och på finska. Vetenskapliga avhandlingar (licentiat- och doktorsavhandlingar) ska skrivas på svenska eller engelska samt i språkämnen på ämnets språk. Man kan endast i undantagsfall avvika från detta förfarande.

Enligt programmet värnar Åbo Akademi om att svenskan också i framtiden ska bevaras och utvecklas som vetenskapsspråk genom att bland annat garantera studenter undervisning på svenska i grund- och påbygg-

nadsutbildningen. Undervisning för lägre och högre högskoleexamen (kandidat- och magisterexamen) ges sålunda i utgångsläget på svenska och kan endast i undantagsfall ges på engelska eller på något annat språk. Undervisning kan dock ges på engelska i magisterprogram.

Enligt programmet är en central målsättning ökad mobilitet, vilket innebär att fördjupade kunskaper i främmande språk är av stor vikt. Det framgår även att Åbo Akademi, i egenskap av svenskspråkigt universitet, särskilt bör bemöda sig om att attrahera studenter, lärare och forskare från de övriga nordiska länderna. Detta förväntas i sin tur bidra till ett utvidgat nordiskt samarbete och att svenskans ställning förstärks inom den högre utbildningen och forskningen.

2.3.1 Språkdokument inom det humanistiska vetenskapsområdet vid Åbo Akademi

Humanistiska fakulteten vid Åbo Akademi har flera policydokument som berör språk. Ett centralt policydokument inom det humanistiska vetenskapsområdet vid Åbo Akademi är humanistiska fakultetens verksamhetshandbok (Åbo Akademi 2008). Av verksamhetshandboken framgår bland annat att fakultetens kärnuppgift är att sträva efter att tillgodose behovet av svenskspråkig utbildning och vetenskaplig verksamhet inom humaniora. Nordiska kontakter ses som ett mervärde för fakulteten och vikten av flerspråkighet understryks eftersom den förväntas ge fakulteten, dess personal och studenter internationell synlighet och mångkulturell förståelse.

De nordiska kontakternas betydelse framgår även av fakultetens strategi för 2010–2013 (Åbo Akademi 2010). I strategin beskrivs kontakterna till övriga Norden som en stark länk i Åbo Akademis profilering. Länken kan bli ännu starkare bland annat genom att forskare gör sina forskningsresultat mer kända i Norden, genom ett ökat antal projektansökningar på nordisk nivå, och genom ökade satsningar på nordisk studentrekrytering. Det nordiska samarbetets vikt poängteras även i fakultetens virtualiseringsstrategi (Åbo Akademi 2007: 4) där nätsamarbete kan leda till synergieffekter i form av bl.a. distanslärande och gästföreläsare.

2.3.2 *Språkdokument inom det samhällsvetenskapliga området vid Åbo Akademi*

Ett centralt policydokument inom det samhällsvetenskapliga området vid Åbo Akademi är samhälls- och vårdvetenskapliga fakultetens verksamhetshandbok (Åbo Akademi 2009b).²³ I verksamhetshandboken betonas fakultetens uppgift att stärka och vidga den finlandssvenska högre utbildningen och forskningen. Att vidta åtgärder för att främja det nordiska forskningssamarbetet ses som en naturlig och viktig strävan för akademien. Fakultetens personal förväntas även medverka i internationella organisationer och nätverk samt följa akademins rekommendationer för forskarmobilitet. Studentmobiliteten sköts huvudsakligen genom Nordplus- och Erasmusnätverk.

2.3.3 *Språkdokument inom det naturvetenskapliga området vid Åbo Akademi*

Ett centralt policydokument inom det naturvetenskapliga området vid Åbo Akademi är matematisk-naturvetenskapliga fakultetens verksamhetshandbok (Åbo Akademi 2009c). I verksamhetshandboken uppges det finlandssvenska arvet höra till fakultetens kärnverksamhet. Av verksamhetshandboken framgår även att avhandlingar för lägre och högre högskoleexamen vid fakulteten ska avfattas på svenska för studenter med finsk nationalitet. Utländska studenter skriver däremot oftast sin avhandling på engelska. I motsats till de övriga fakulteternas policydokument poängteras inte specifikt Norden inom fakultetens internationaliseringsmål utan internationaliseringen är riktad mer generellt till alla delar av världen. Det samma gäller det internationella lärarutbytet och planeringen av internationella utbildningar, vilka uppges gå på engelska.

²³ Vi är medvetna om att samhälls- och vårdvetenskapliga fakulteten som enhet inte mera existerar i den form den fanns när verksamhetshandboken skrevs 2009. Det här är dock det enda policydokument som finns.

2.3.4 Sammanfattning om språkdokument vid Åbo Akademi

Generellt kan om Åbo Akademis språkdokument sägas att svenskan har en mycket stark ställning. Samtliga policydokument betonar akademins roll som den instans som upprätthåller den svenskspråkiga utbildningen och forskningen i Finland. Trots detta finns det på fakultetsnivå relativt få policydokument som berör språk, förutom vid Åbo Akademis humanistiska fakultet. Av de dokument som denna rapport särskådat framgår att mångspråkighet ses som central för att öka internationell synlighet. Norden och nordiska kontakter uppges vara av stor betydelse för ökad internationalisering i nästan alla dokument. Det naturvetenskapliga forskningsområdet är ett undantag eftersom internationalisering i dess policydokument uppges rikta sig överallt i världen och betydelsen av Norden eller nordiska kontakter inte nämns explicit. Publicering på svenska uppmuntras trots att man är medveten om att engelskan ofta ses som det största språket inom vetenskaplig publicering. Undervisningsspråket uppges däremot huvudsakligen vara svenska förutom inom magisterprogram, där engelskan kan vara undervisningsspråk.

2.4 Sammanfattning om universitetens språkdokument

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att flera av de universitet och fakulteter som ingick i kartläggningen för denna rapport har formulerat språkdokument där betydelsen av tvåspråkighet och flerspråkighet understryks. Trots att alla universitet har sina specifika lagstadgade språk uppger exempelvis Helsingfors universitet sig vara så gott som trespråkigt (finska, svenska, engelska), Jyväskylä universitet tvåspråkigt (finska, engelska), och Åbo Akademi tvåspråkigt (svenska, engelska). Om vi ser på likheterna mellan universiteten kan vi notera att nästan alla språkdokument betonar vikten av flerspråkighet speciellt i anslutning till internationalisering. Samtliga universitet är medvetna om engelskans dominerande ställning som vetenskapsspråk men uppmuntrar användningen av de inhemska språken i publikationer. Huruvida det finns reella möjligheter till användning av finska och svenska för publicering av vetenskapliga resultat

är en fråga som inte tas upp i denna rapport. Nationalspråken betonas dock starkt inom områden där universiteten har "riksansvar" eller ett speciellt ansvar för att utbilda ämneslärare på svenska eller finska.

Det råder ingen oklarhet i dokumenten om att internationalisering är av ytterst stor betydelse. Nordiska kontakter och nätverk lyfts också ofta fram i dessa sammanhang, men språket på vilket detta samarbete ska ske förblir en aning oklart. Språket i magisterprogrammen, som verkar få en allt mer framträdande roll vad gäller internationalisering vid samtliga universitet, uppges nästan uteslutande vara engelska. Vetenskapsområdena följer huvudsakligen samma mönster vid alla universitet som kartlagts för denna rapport. De humanistiska vetenskapsområdena förhåller sig mest öppna till flerspråkighet och mångkulturell förståelse. Det naturvetenskapliga vetenskapsområdet, och till viss del även det samhällsvetenskapliga, skiljer sig från det humanistiska i och med att de i en högre utsträckning betonar internationalisering som något som sker utanför Norden.²⁴

Resultaten i denna rapport är i linje med aktuell forskning på området (jfr Moring *et al.* 2013). Denna forskning beskriver hur policydokument ofta presenterar ideala förhållanden med tanke på flerspråkighet, men noterar även skillnaden mellan förekomsten av policyformuleringar och verkligheten. Trots att denna rapport inte tar ställning till vilken effekt de ovanstående policyformuleringarna har haft kan man se vissa likheter mellan dessa och resultaten av forskning på området. Denna forskning antyder att ord som "uppmuntras", "värnas om", och "rekommendera" sällan ger upphov till bindande handlingar. För att genuin flerspråkighet ska vara möjlig krävs såväl kapacitet, möjlighet såsom även en vilja att genomföra det som står som vision i dokumenten. (Se Moring *et al.* 2013; Harder 2009 talar om hård och mjuk flerspråkighetspolitik.)

²⁴ Det här är dock ett allmänt fenomen. I en intervju om internationalisering vid Roskilde universitetsbibliotek säger t.ex. en av våra informanter att hen nog har kontakter med Sverige, men det är säkert inte sådana kontakter som räknas.

3. Publiceringsspråk

Så som vi noterade i kapitel 1 har internationell publicering kommit att spela en allt större roll vid finländska universitet under de senaste åren. I den nya finansieringsmodellen som undervisnings- och kulturministeriet kommer att tillämpa fr.o.m. 2015 står dessutom antalet internationella publikationer för en viss procentandel av den finansiering som ett universitet kan räkna med från ministeriet. Som vi såg i kapitel 1 betyder detta att publiceringsspråket därmed i praktiken allt oftare blir engelska.

Universiteten följer upp den internationella publiceringen med olika system. Vid Helsingfors universitet används exempelvis rapporteringssystemet TUHAT där personalen redogör för sina aktiviteter. Rapporteringssystemet kräver även att man fyller i publikationslandet och uppger huruvida aktiviteten kan klassificeras som internationell. I rapporteringssystemet anges också det språk en publikation skrivits på. Ett liknande rapporteringssystem finns vid Jyväskylä universitet vid namn TUTKA. Forskare i Jyväskylä ska i TUTKA-systemet ange det språk som respektive publikation skrivits på. Åbo Akademi har för tillfället inget specifikt rapporteringssystem men information om publiceringsspråk sammanställs i Akademiens databas ALMA.

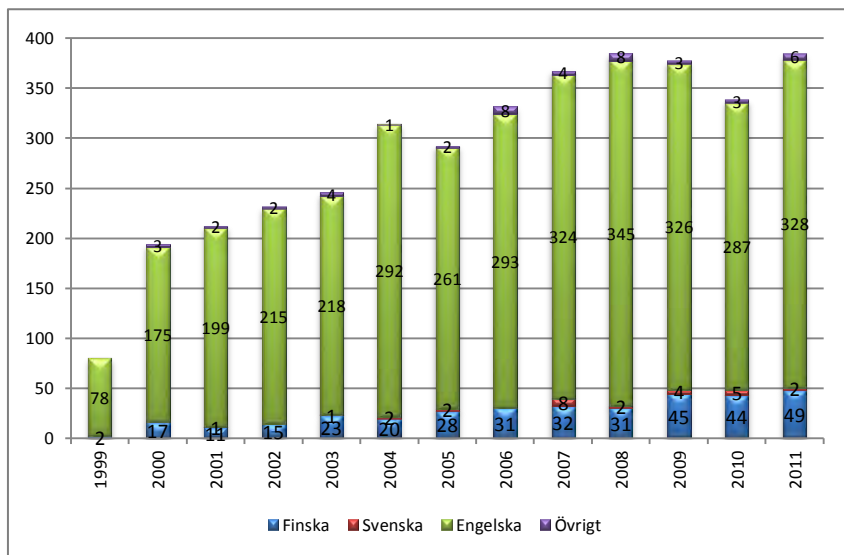
Trots att information om publiceringsspråket på detta sätt samlas in, är information om publiceringsspråk generellt sett inte lätt tillgänglig utan avancerade datakörningar. Vi kommer därför i denna rapport att fokusera doktorsavhandlingar och deras språk. Doktorsavhandlingar är visserligen endast en typ av offentliggörande, men som sådana visar de i vilka banor relativt unga forskare tänker vad gäller publiceringsspråket: språket i doktorsavhandlingar säger mycket om de språkliga miljöer som

doktoranderna ska socialiseras in i. En annan orsak till att vi fokuserar doktorsavhandlingar är att vetenskapliga publikationer kan variera stort beroende på publiceringssättet och peer-review processerna vid olika universitet och inom olika vetenskapsområden. Vi börjar med att ge en allmän profil över vilket språk doktorsavhandlingar skrivits på vid de tre universiteten som kartlagts.

Tillgången till information om doktorsavhandlingarnas publicerings-språk vid de olika universiteten och fakulteterna varierar. Vid Helsingfors universitet överförs exempelvis numera omkring 80 % av alla avhandlingar till elektronisk form (Helsingfors universitet 2012a); detta gör att de är enkelt tillgängliga för envar och att deras språk lätt kan kontrolleras. När information om doktorsavhandlingarnas språk saknats, har dessa avhandlingars språk inte noterats i rapporten. Antalet doktorsavhandlingar i figurerna gäller sålunda endast elektroniskt tillgängliga doktorsavhandlingar.

Som vi ser i figur 6 har antalet doktorsavhandlingar vid Helsingfors universitet under de senaste tolv åren stigit markant. År 1996 publicerades sammanlagt 80 doktorsavhandlingar medan det år 2011 publicerades 385. Detta innebär en ökning på över 380 %. Den överväldigande majoriteten av alla doktorsavhandlingar publiceras på engelska. Andelen doktorsavhandlingar som publiceras på finska har under de senaste 12 åren stigit markant men representerade trots detta år 2011 endast 13 % av det totala antalet avhandlingar vid Helsingfors universitet. På svenska publiceras endast enstaka avhandlingar per år vilket även är fallet för doktorsavhandlingar på övriga språk.

Figur 6: Doktorsavhandlingarnas språk vid Helsingfors universitet 1999–2011 (N=3 762)

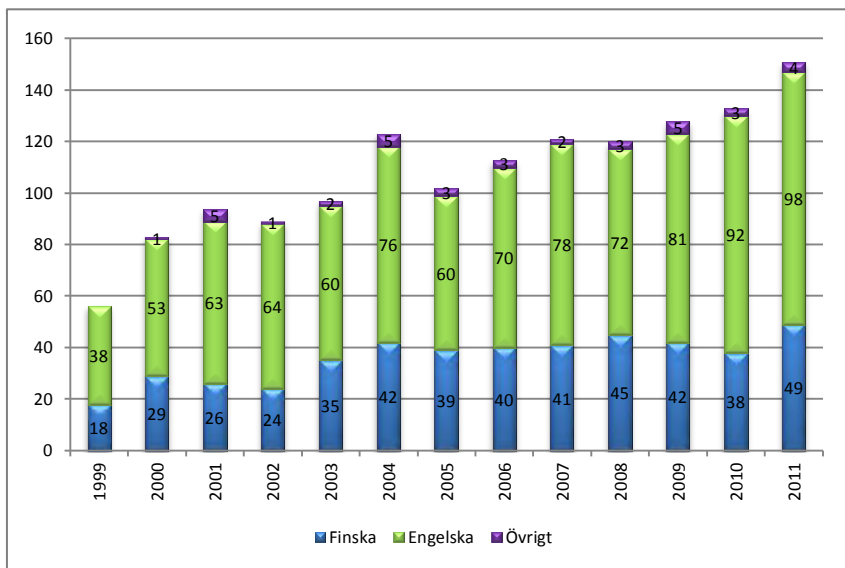

Källa: Helsingfors universitet (2012b).

Procentuellt sett är det oklart om vi kan säga att ”engelskan tar över” vid Helsingfors universitet. Doktorsavhandlingar har skrivits på engelska i lika hög grad under hela 2000-talet. Figuren visar t.o.m. att engelskspråkiga avhandlingar procentuellt sett har minskat. Det här torde dock bero mera på att doktorsavhandlingarnas antal har ökat drastiskt och att avhandlingar under senare tider skrivits i ämnen som inte tidigare har haft en lika hög avhandlingsproduktion. (Se också diskussionen i Londen & Östman 2012.)

Som vi ser i figur 7 har antalet doktorsavhandlingar vid Jyväskylän universitet stadigt ökat från slutet av 1990-talet till i dag. Det skrevs 56 doktorsavhandlingar år 1999, medan siffran var 151 avhandlingar år 2011. Den här utvecklingen är i linje med de utbildningspolitiska riktningsslinjerna för universitetsutbildning i Finland sedan slutet av 1990-talet. Det verkar inte finnas någon stor procentuell förändring mellan engelska och finska som avhandlingsspråk under den undersökta tidsperioden. Mellan 59–72 % av avhandlingarna under 1999–2011 var engelskspråkiga, medan de finskspråkiga stod för 27–38 %. Ingen klar tendens till förändring över tid kan skönjas.

Figur 7: Doktorsavhandlingarnas språk vid Jyväskylä universitet 1999–2011 (N=1 410)

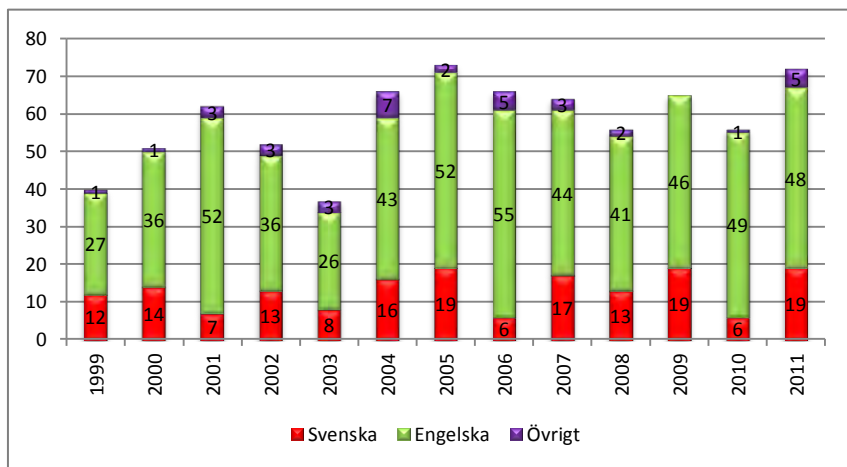

Källa: FENNICA (Finlands nationalbibliografi).

Endast tre svenskspråkiga avhandlingar skrevs under 1999–2011 vid Jyväskylä universitet; dessa har klassificerats som en del av kategorin "övrigt". Procentuellt har antalet "övriga" avhandlingar (dvs. avhandlingar på andra språk än finska och engelska) ökat en aning, men förändringen är knappt märkbar. En kuriositet för Jyväskylä universitet är att de flesta avhandlingarna på "andra språk" är på ungerska (ca 2 %, N=15, av alla elektroniska avhandlingar efter 2006). Sammantaget utgör avhandlingar på svenska, tyska, franska och ryska endast ca 1 % av alla elektroniska avhandlingar under denna tidsperiod.

Som framgår av figur 8 har antalet doktorsavhandlingar vid Åbo Akademi som sig bör ökat från slutet av 1990-talet. Det skrevs 40 avhandlingar år 1999, medan siffran var 72 avhandlingar år 2011 (Finlands nationalbibliografi). Antalet svenskspråkiga avhandlingar varierar mellan 9,1 % (2006) och 30,0 % (1999); andelen avhandlingar på svenska var i genomsnitt 22,2 %. Mängden engelskspråkiga avhandlingar varierade mellan 65,2 % (2004) och 87,5 % (2011), med ett genomsnitt på 73 %. Omkring 2 % av alla avhandlingar var skrivna på finska.

Figur 8: Doktorsavhandlingarnas språk vid Åbo Akademi 1999–2011 (N=760)

Källa: FENNICA (Finlands nationalbibliografi).

3.1 Publiceringsspråket inom det humanistiska ämnesområdet

I detta kapitel presenteras publiceringsspråken för doktorsavhandlingar inom det humanistiska ämnesområdet vid Helsingfors universitet och vid Jyväskylä universitet. Information om publiceringsspråket inom det humanistiska ämnesområdet vid Åbo Akademi var inte tillgänglig då denna rapport skrevs.

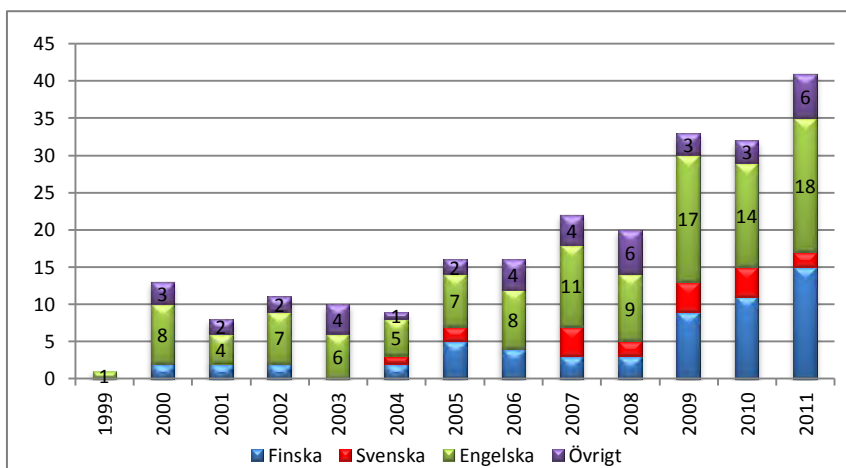
3.1.1 *Publiceringsspråket inom det humanistiska ämnesområdet vid Helsingfors universitet*

Figur 9 visar att antalet avhandlingar inom det humanistiska vetenskapsområdet under de senaste 10 åren har ökat markant vid Helsingfors universitet. År 2000 publicerades 13 avhandlingar medan det år 2011 publicerades 41 och antalet verkar fortsätta stiga. Inom det humanistiska vetenskapsområdet har det huvudsakliga publiceringsspråket för avhandlingar varit engelska under hela 2000-talet, men en stor del av avhandlingarna publiceras även på finska eller övriga språk. Antalet avhandlingar på

svenska är även relativt sett högt. Vi ser att antalet avhandlingar skrivna på finska har ökat stadigt under de senaste åren. Dock bör noteras att det inte är helt ovanligt att avhandlingar också skrivs på flera språk, t.ex. kan en sammanläggningsavhandling vid humanistiska fakulteten bestå av någon artikel på finska, någon på svenska och några på engelska.

Under uppföljningsperioden (1999–2012) har i medeltal 55 % av avhandlingarna skrivits på engelska, 20 % på finska, 6 % på svenska och 18 % på övriga språk.

Figur 9: Doktorsavhandlingarnas språk vid Helsingfors universitet inom det humanistiska vetenskapsområdet 1999–2011 (N=232)

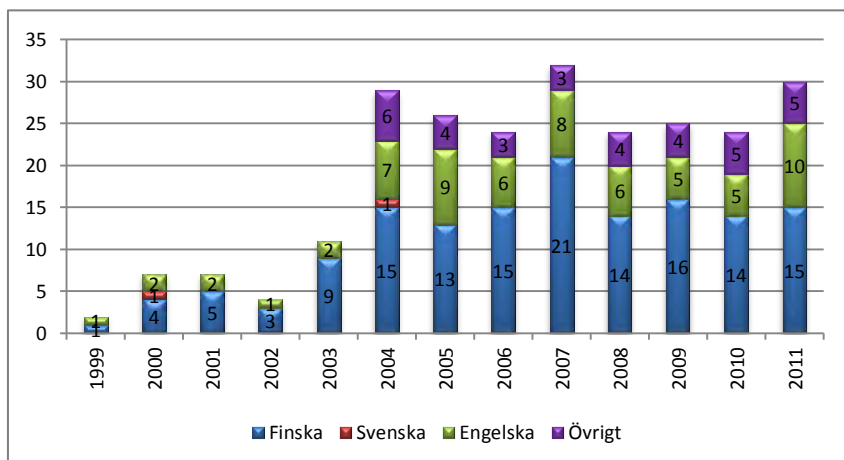
Källa: Helsingfors universitet (2012b).

3.1.2 Publiceringsspråket inom det humanistiska ämnesområdet vid Jyväskylä universitet

Vid Jyväskylä universitet har antalet avhandlingar inom det humanistiska ämnesområdet stadigt ökat, från 13 avhandlingar år 1999 till 37 år 2011. Av alla elektroniska avhandlingar (ca 75 % av alla avhandlingar inom området) är ca 65 % på finska, ca 25 % på engelska, ca 6 % på ungerska och ca 3 % på andra språk. Det höga antalet avhandlingar på ungerska kan förklaras med fakultetens och många av dess institutioners aktiva inter-

nationella samarbete med olika ungerska universitet (främst i Pécs, Debrecen och med ELTE i Budapest och med Kodály institutet).

Figur 10: Doktorsavhandlingarnas språk vid Jyväskylä universitet inom det humanistiska vetenskapsområdet 1999–2011 (N=245)

Källa: TUTKA 22.1.2013.

3.2 Publiceringsspråket inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet

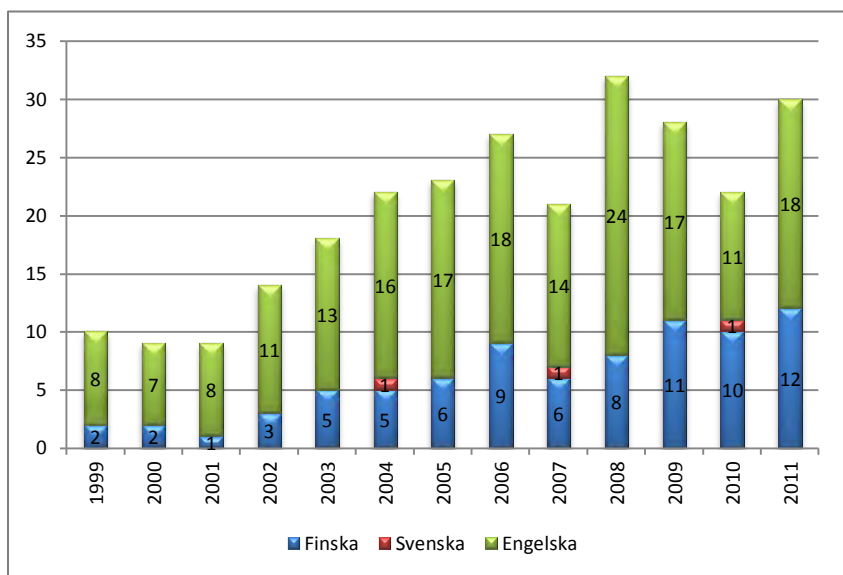
I detta kapitel presenteras publiceringsspråken för doktorsavhandlingar inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet vid Helsingfors universitet och vid Jyväskylä universitet. Information om publiceringsspråket inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet vid Åbo Akademi var inte tillgänglig då denna rapport skrevs.

3.2.1 Publiceringsspråket inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet vid Helsingfors universitet

Antalet avhandlingar inom det samhällsvetenskapliga området har under de senaste tio åren ökat med omkring 40 % vid Helsingfors universitet. År 2000 publicerades 9 avhandlingar medan det år 2011 publicerades 30.

Trots en generell stigande trend i antalet avhandlingar har utvecklingen varierat från år till år. Inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet är det huvudsakliga publiceringsspråket för avhandlingar engelska men en knapp tredjedel av alla avhandlingar skrivs även på finska. Under uppföljningsperioden (1999–2012) har i medeltal 71 % av avhandlingarna skrivits på engelska, 28 % på finska och 1 % på svenska.

Figur 11: Doktorsavhandlingarnas språk vid Helsingfors universitet inom det samhällsvetenskapliga området 1999–2011 (N=265)

Källa: Helsingfors universitet (2012b).

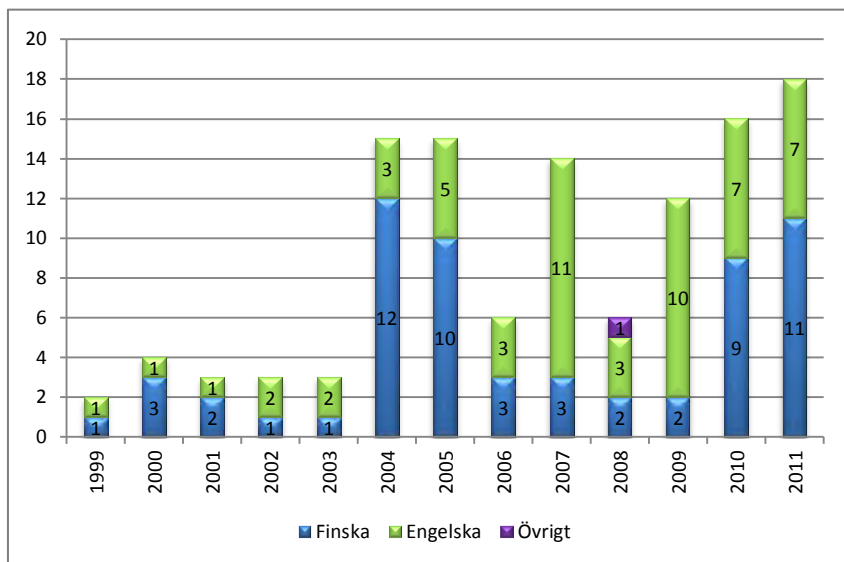
3.2.2 Publiceringsspråket inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet vid Jyväskylä universitet

Antalet avhandlingar har ökat relativt stadigt från 13 (år 2000) till 20 (år 2011) vid Jyväskylä universitets samhällsvetenskapliga fakultet. Av de elektroniska avhandlingarna vid samhällsvetenskapliga fakulteten (ca 50 % av alla avhandlingar), var ca 44 % på finska och 56 % på engelska.

Såsom ovan nämndes, består Samhällsvetenskapliga fakulteten av två avdelningar: psykologi, samt samhällsvetenskap och filosofi. På avdel-

ningen för psykologi är avhandlingarna oftast engelskspråkiga sammanläggningsavhandlingar (förutom kliniskt inriktade avhandlingar, som mestadels är på finska). På avdelningen för samhällsvetenskap och filosofi har finskspråkiga monografier dominerat, men engelskspråkiga avhandlingar blir allt vanligare. (Jyväskylä universitet, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta 2012).

Figur 12: Doktorsavhandlingarnas språk vid Jyväskylä universitet inom det samhällsvetenskapliga området 1999–2011 (N=117)

Källa: TUTKA 22.1.2013.

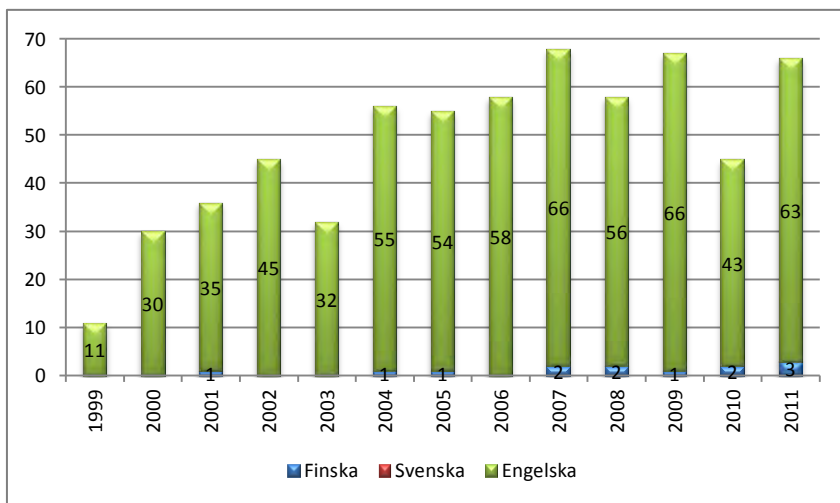
3.3 Publiceringsspråket inom det naturvetenskapliga ämnesområdet

I detta kapitel presenteras publiceringsspråken för doktorsavhandlingar inom det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Helsingfors universitet och vid Jyväskylä universitet. Information om publiceringsspråket inom det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Åbo Akademi var inte tillgänglig då denna rapport skrevs.

3.3.1 Publiceringsspråket inom det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Helsingfors universitet

Antalet avhandlingar inom det naturvetenskapliga området har under de senaste 10 åren ökat med 120 % vid Helsingfors universitet. År 2000 publicerades 30 avhandlingar medan det år 2011 publicerades 66. Antalet avhandlingar har under de senaste åren varit relativt konstant. Inom det naturvetenskapliga området har engelskan dominerat som publiceringsspråk för doktorsavhandlingar – och engelskans dominans fortsätter. Endast ett fåtal finskspråkiga avhandlingar har publicerats och inga avhandlingar har under de senaste 10 åren skrivits på svenska. Det är kanske något överraskande att procentandelen finskspråkiga avhandlingar har ökat under de senaste åren. Skillnaderna är dock marginella.

Figur 13: Doktorsavhandlingarnas språk vid Helsingfors universitet inom det naturvetenskapliga området 1999–2011 (N=627)

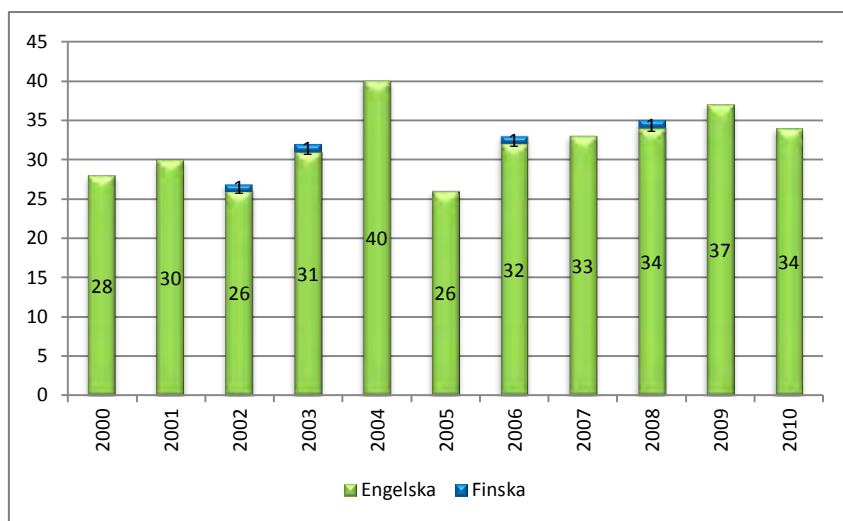

Källa: Helsingfors universitet (2012b).

3.3.2 Publiceringsspråket inom det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Jyväskylä universitet

År 2000 publicerades 28 avhandlingar medan det år 2011 publicerades 43 avhandlingar inom det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Jyväskylä universitet (TUTKA 2013). Antalet avhandlingar har alltså ökat något under de senaste åren inom det här ämnesområdet. Under tidsperioden 2000–2010 var fyra avhandlingar (ca 1 %) på finska.

Figur 14: Doktorsavhandlingarnas språk vid Jyväskylä universitet inom det naturvetenskapliga området 2000–2010 (N=355)

Källa: Jyväskylä universitet, naturvetenskapliga fakulteten (2012).

3.4 Sammanfattning om publiceringsspråk

Vi har ovan fokuserat på doktorsavhandlingar och deras språk, även om vi är medvetna om att doktorsavhandlingar endast ger ett perspektiv – om än ett mycket viktigt perspektiv – på publiceringsverksamheten i ett land. Enligt Ylönen (2012) har andelen avhandlingar på engelska för hela landet under de senaste 40 åren hållit sig kring 70 % (variation mellan 64–74 %); andelen finskspråkiga avhandlingar har varit ca 25 % (variation mellan 19–32 %), medan andelen avhandlingar på andra språk (särskilt på

tyiska och svenska) har minskat betydligt (svenskspråkiga från 3,9 % till 1,8 % och tyskspråkiga från 6,3 % till 0,5 %).

Vid de tre universiteten vi analyserat för de senaste tolv åren skrivs i genomsnitt ca 65 % av doktorsavhandlingarna på engelska vid Jyväskylä universitet, ca 70 % skrivs på engelska vid Åbo Akademi och i genomsnitt skrivs nästan 90 % av avhandlingarna på engelska vid Helsingfors universitet. Det som något förvånar är att inga markanta förändringar i dessa procentandelar skett under 2000-talet: nationalspråken har stått sig bra, även om orsakerna till detta kan ligga i ett ökat antal avhandlingar generellt sett (speciellt inom humaniora och samhällsvetenskaperna) och i de allt strängare kraven på att alla läroämnena av ekonomiska orsaker i allt högre grad förväntas "producera" allt fler doktorer.

På basis av de data vi fått tillgång till har språkdistributionen på doktorsavhandlingar i de humanistiska läroämnena hållit sig relativt oförändrad med ca hälften på engelska och den andra hälften på de nationella språken. Inom samhällsvetenskaperna ser trenden ut att vara något stigande för avhandlingar på finska under 2000-talet, medan siffrorna för naturvetenskaperna är stadigt höga för engelskan (95–100 %).

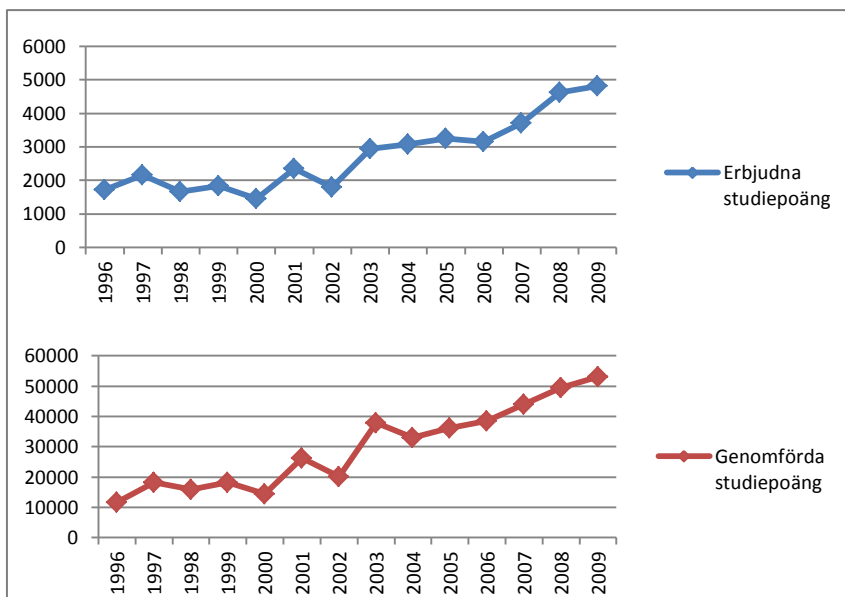
Det kanske viktigaste resultatet av denna kartläggning av publiceringsspråk är att språket som sådant inte systematiskt registreras nationellt eller i detalj vid alla universitet. Olika universitet har olika kutymer men fokus ligger på att registrera vilken typ av publikation det är fråga om och om publikationen är internationell eller inte. Det här är i sig lovvärt; i en ideal värld ska det inte vara någon skillnad på vilket språk ett offentliggörande av forskningsresultat sker. Men att inte registrera språket betyder dels att t.ex. förändringar över tid kan ske utan att de noteras, dels att riskbenägna situationer lättare uppstår om indikatorerna är oklara. Det har i slutändan att göra med i vilken mån universiteten vill göra sin verksamhet (här, publicering) mer eller mindre synlig.

4. Undervisningsspråk

Undervisningsspråkets betydelse för den internationella respektive nationella framtoningen vid ett universitet kan inte överskattas. Begreppet "undervisningsspråk" har i detta avsnitt i rapporten avgränsats till att gälla undervisning på främmande språk för grundexamen, vilket i praktiken innebär undervisning på annat språk än på de inhemska språken på kandidat- och magisternivå per kalenderår. Inhemska språk definieras som finska eller svenska. Undervisningen mäts i studiepoäng. De tidigare studieveckorna (som användes under perioden 1996–2004) har räknats om till studiepoäng med koefficienten 1,8. Undervisning som arrangerats i samarbete mellan flera universitet har registrerats efter det universitet som haft huvudansvaret för undervisningen. Detta inkluderar studiehelheter riktade till utbytesstudenter. Undervisning som ingår i språkkämnena (t.ex. engelsk, spansk, fransk, germansk etc. filologi) har inte tagits med i tabellerna.²⁵ Figur 15 ger en allmän bild av situationen i Finland.

²⁵ Studiehelheter som endast består av skriftligt material på ett främmande språk har exkluderats.

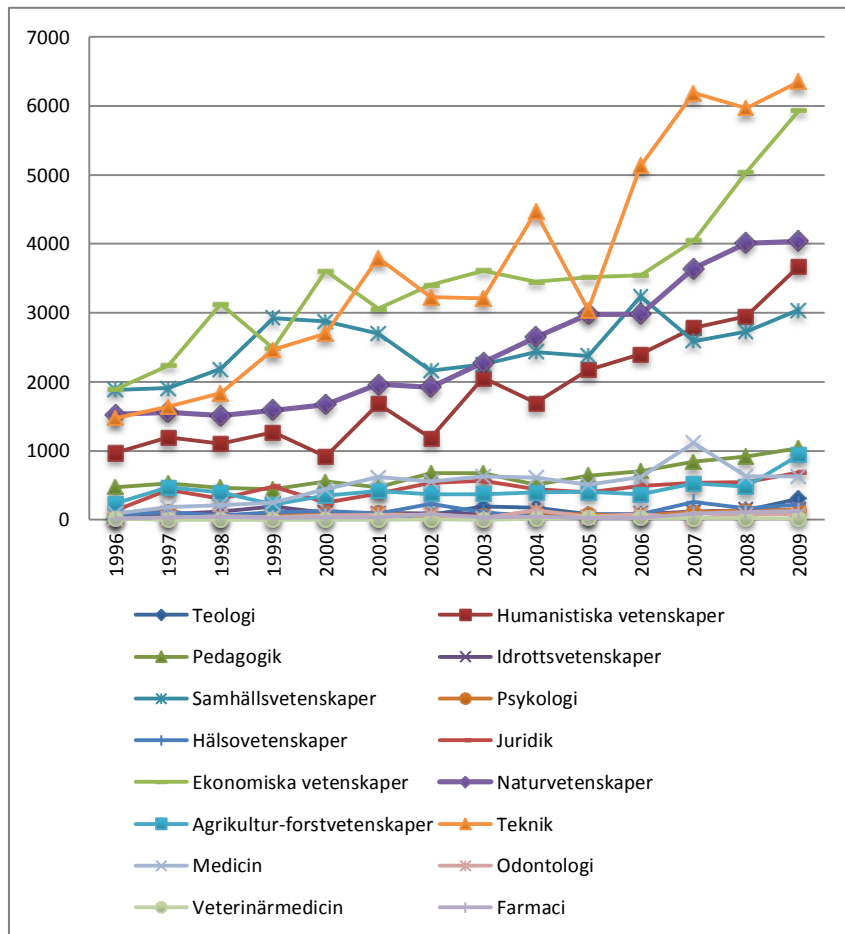
Figur 15: Utvecklingen av undervisning på främmande språk för grundexamen i Finland 1996–2009

Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011a).

Figuren ska tolkas så att antalet erbjudna studiepoäng ingår i den kursbeskrivning som finns; genomförda studiepoäng står i relation till hur många studenter som avlagt avsnittet i fråga. (Observera skillnaden i skalan på y-axeln.) Både antalet erbjudna studiepoäng på främmande språk och antalet genomförda studiepoäng har ökat under de senaste 15 åren. Det är dock stor skillnad mellan de olika ämnesområdena, som vi ser i figurerna 16 och 17.

Figur 16: Utvecklingen av erbjuden undervisning på främmande språk för grundexamen i Finland inom olika ämnesområden 1996–2009

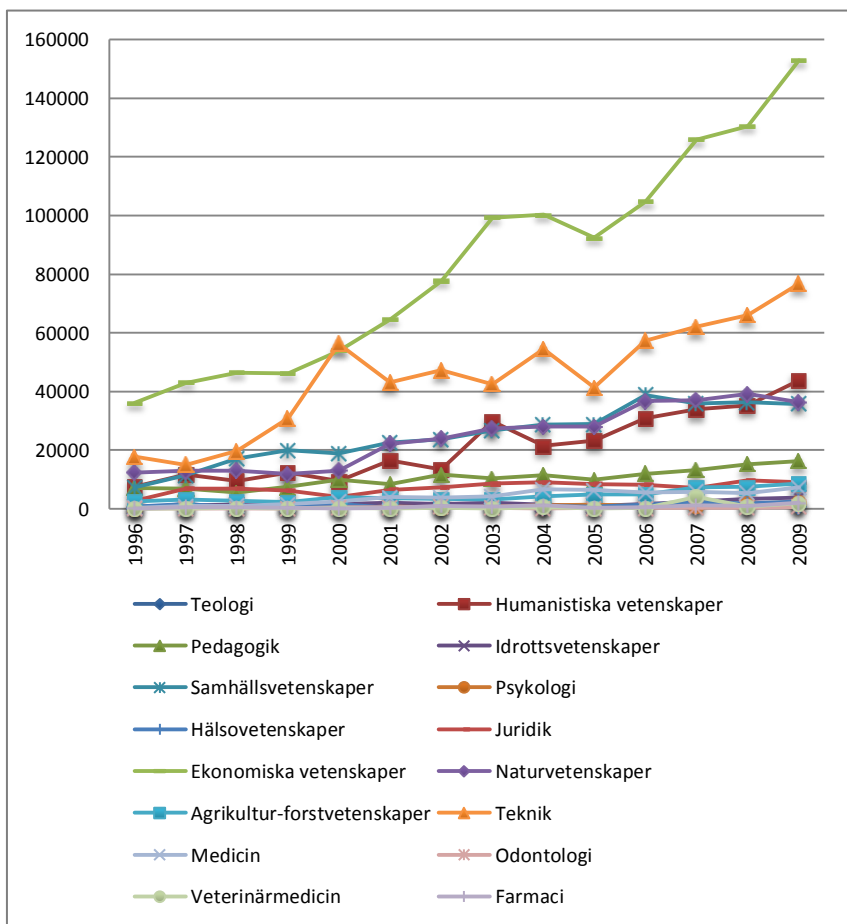
Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011a).

I figur 16 kan vi klart urskilja fem vetenskapsområden där utvecklingen av erbjuden undervisning på främmande språk har ökat markant. Dessa vetenskapsområden är de tekniska, ekonomiska, naturvetenskapliga, humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnesområdena. Utvecklingen har varit speciellt stark inom det tekniska ämnesområdet och det ekonomiska ämnesområdet.

Utvecklingen av det som undervisnings- och kulturministeriet kallar "genomförd undervisning" följer relativt långt samma utvecklingstrend som

den för erbjuden undervisning på främmande språk. Ministeriet använder begreppet "genomförd undervisning" för "avlagda studiepoäng", dvs. de studiepoäng som studenter avlagt i relation till de erbjudna studiepoängen för en kurs eller ett studieavsnitt. Vi har bibehållit otympligheten "genomförd undervisning" för att minska chanserna att vi gör feltolkningar.

Figur 17: Utvecklingen av genomförd undervisning på främmande språk för grundexamen i Finland inom olika ämnesområden 1996–2009

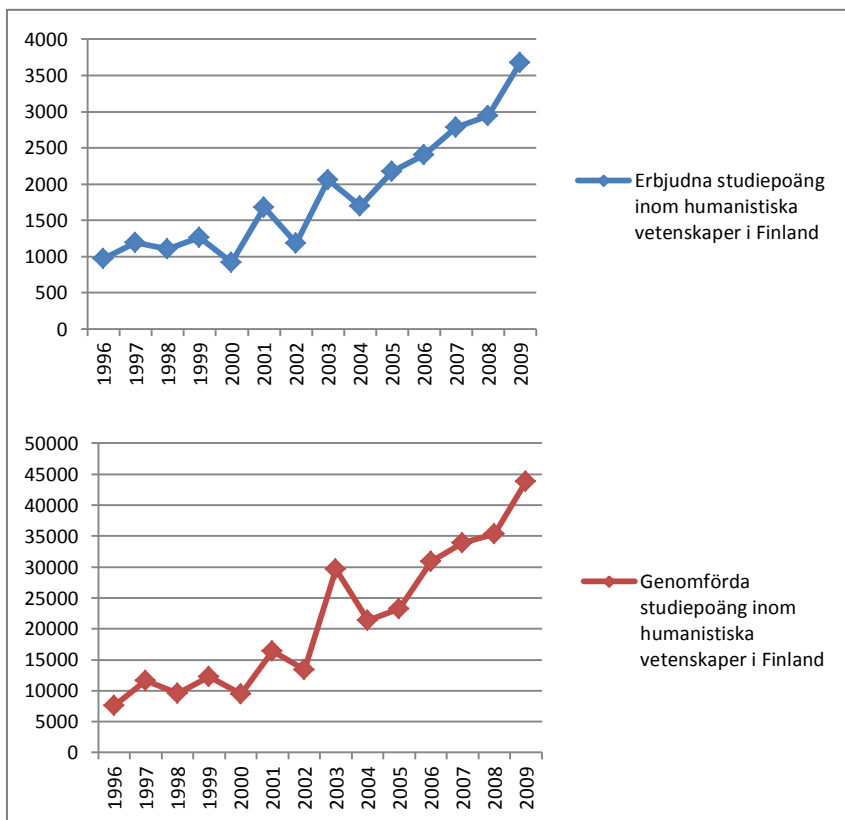
Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011a).

I figur 17 ser vi att det är samma fem vetenskapsområden inom vilka de flesta studiepoäng avlagts på främmande språk och att antalet har ökat markant under de senaste tolv åren. Utvecklingen har varit speciellt stark inom de ekonomiska vetenskaperna men mängden genomförd undervisning på främmande språk har även stigit inom andra vetenskapsområden under de senaste åren.

4.1 Undervisningsspråket inom det humanistiska ämnesområdet

Både efterfrågan och utbudet på undervisning på främmande språk har vuxit inom det humanistiska vetenskapsområdet i Finland. Antalet erbjudna studiepoäng inom de humanistiska vetenskaperna har under de senaste 14 åren stigit från 972 studiepoäng år 1996 till 3 679 studiepoäng år 2009 vilket innebär en ökning på nästan 280 %. Antalet genomförda studiepoäng inom de humanistiska vetenskaperna har under dessa år stigit från 7 588 studiepoäng år 1996 till 43 814 studiepoäng år 2009, vilket innebär en ökning på nästan 480 %. Trots att antalet studenter, inklusive utbytesstudenter, också under denna period vuxit markant kan ökningen speciellt beträffande de avlagda studiepoängen på främmande språk anses vara signifikant.

Figur 18: Utvecklingen av undervisning på främmande språk för grundexamen inom humanistiska vetenskaper i Finland 1996–2009

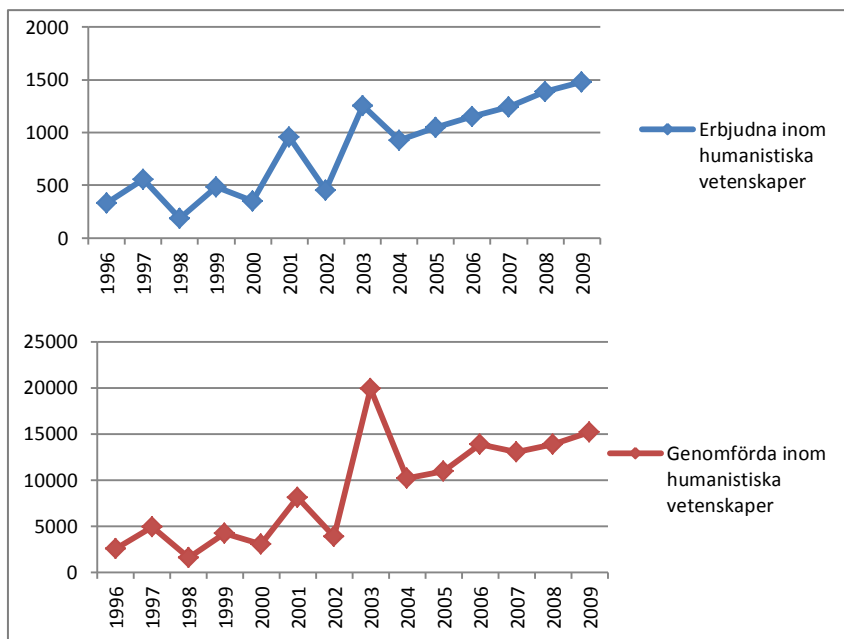
Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011a).

4.1.1 Undervisningsspråket inom det humanistiska ämnesområdet vid Helsingfors universitet

Både efterfrågan och utbudet på undervisning på främmande språk har inom det humanistiska vetenskapsområdet vid Helsingfors universitet vuxit. Antalet erbjudna studiepoäng inom de humanistiska vetenskaperna har under de senaste 14 åren stigit från 329 studiepoäng år 1996 till 1.481

studiepoäng år 2009 vilket innebär en ökning på 350 %. Antalet avlagda studiepoäng inom de humanistiska vetenskaperna vid Helsingfors universitet har under de senaste 14 åren stigit från 2 547 studiepoäng år 1996 till 15 154 studiepoäng år 2009, vilket innebär en ökning på nästan 500 %.²⁶

Figur 19: Undervisning på främmande språk för grundexamen inom humanistiska vetenskaper vid Helsingfors universitet 1996–2009

Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011a).

²⁶ Här bör vi dock komma ihåg att både antalet studenter från Finland och antalet utbytesstudenter under de senaste åren har stigit, vilket i sig innebär fler erbjudna och fler avlagda studiepoäng. Trots detta kan ökningen anses som markant och tyder på att ett stort antal kurser på främmande språk avläggs av andra än utbytesstudenter.

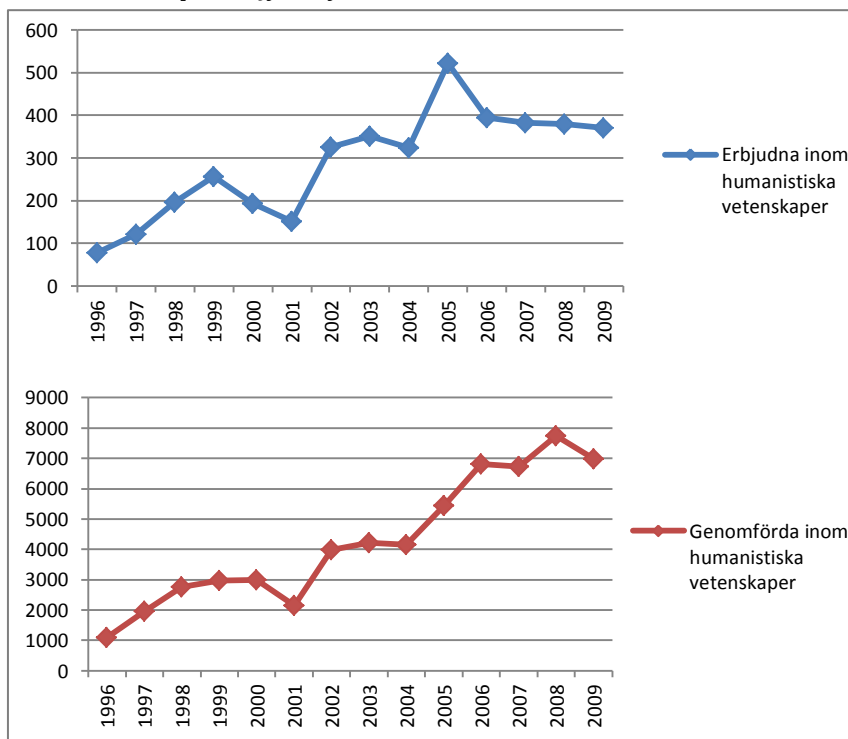
Orsaken till toppen för 2003 i figur 19 kan ligga i att universitetslagen förnyades för undervisningsspråkets del vid den här tiden; den nya universitetslagen trädde i kraft år 2004. Vid vissa universitet ville man kanske (genom att starta nya program på främmande språk) förutse den kommande lagändringen som gjorde det möjligt för universiteten att själva bestämma examensspråket via förordning. Före det var examensspråket antingen finska eller svenska.

År 2010 fanns största andelen utländska studenter på doktorandnivå (15 %). På magisternivå hade 7 % av studenterna utländsk bakgrund medan 4 % av studenterna hade utländsk bakgrund på kandidatnivå (BA).

4.1.2 Undervisningsspråket inom det humanistiska ämnesområdet vid Jyväskylä universitet

Både efterfrågan och utbudet på undervisning på främmande språk har inom det humanistiska vetenskapsområdet vid Jyväskylä universitet vuxit. Antalet erbjudna studiepoäng inom de humanistiska vetenskaperna har under de senaste 14 åren stigit från 77 studiepoäng år 1996 till 371 studiepoäng år 2009, vilket innebär en ökning på 380 %. Antalet genomförda studiepoäng inom de humanistiska vetenskaperna vid Jyväskylä universitet har under dessa år stigit från 1 087 studiepoäng år 1996 till 6 990 studiepoäng år 2009 vilket innebär en ökning på över 540 %. Vi kan dock notera att antalet erbjudna studiepoäng inte har ökat under de senaste åren.

Figur 20: Undervisning på främmande språk för grundexamen inom humanistiska vetenskaper vid Jyväskylä universitet 1996–2009

Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011a).

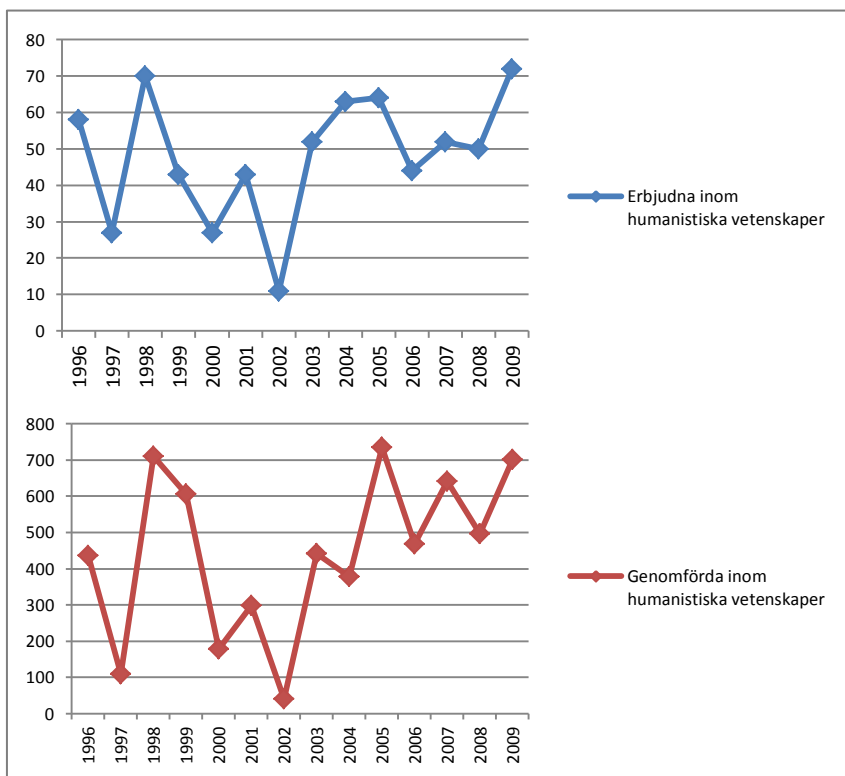
År 2009 var ca. 10 % av doktoranderna vid Jyväskylä universitet utländska (Undervisnings- och kulturministeriet 2011b). På magisternivå var 7 % av studenterna utländska medan andelen utländska studenter på kandidatnivå var endast 1 %.

4.1.3 Undervisningsspråket inom det humanistiska området vid Åbo Akademi

Som vi sett har både efterfrågan och utbudet på undervisning på främmande språk inom det humanistiska vetenskapsområdet vid Helsingfors universitet och vid Jyväskylä universitet vuxit. Utvecklingen har däremot varit betydligt mildare vid Åbo Akademi än vid de andra två universiteten. Antalet erbjudna studiepoäng inom de humanistiska vetenskaperna vid

Åbo Akademi har under de senaste 14 åren stigit från 58 studiepoäng år 1996 till 72 studiepoäng år 2009, vilket innebär en ökning på lite över 20 %. Antalet avlagda studiepoäng inom de humanistiska vetenskaperna vid Åbo Akademi har under dessa år stigit från 437 studiepoäng år 1996 till 701 studiepoäng år 2009, vilket innebär en ökning på 60 %.

Figur 21: Undervisning på främmande språk för grundexamen inom humanistiska vetenskaper vid Åbo Akademi 1996–2009

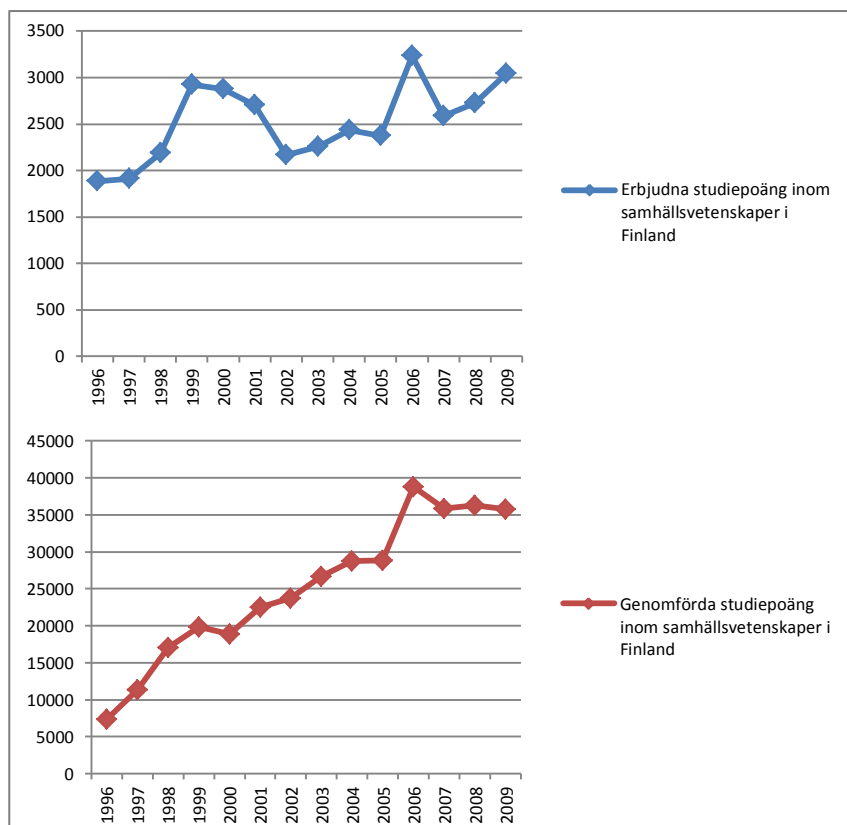

Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011a).

4.2 Undervisningsspråket inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet

Både efterfrågan och utbudet på undervisning på främmande språk har inom det samhällsvetenskapliga området vuxit. Antalet erbjudna studiepoäng inom de samhällsvetenskapliga ämnena har under de senaste 14 åren stigit från 1 887 studiepoäng år 1996 till 3 040 studiepoäng år 2009, vilket innebär en ökning på ca 60 %. Antalet avlagda studiepoäng inom samhällsvetenskaperna har under dessa år stigit från 7 343 studiepoäng år 1996 till 35 738 studiepoäng år 2009, vilket innebär en ökning på nästan 390 %.

Figur 22: Utvecklingen av undervisningen på främmande språk för grundexamen inom samhällsvetenskaperna i Finland 1996–2009

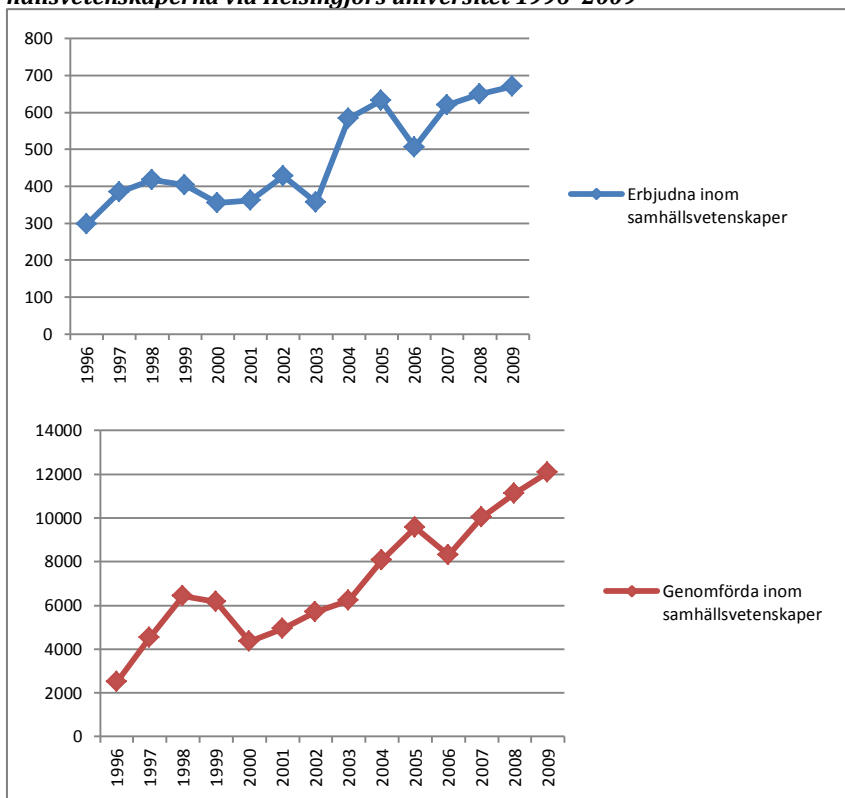

Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011a).

4.2.1 Undervisningsspråket inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet vid Helsingfors universitet

Både efterfrågan och utbudet på undervisning på främmande språk har inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet vid Helsingfors universitet vuxit. Antalet erbjudna studiepoäng inom samhällsvetenskaperna har under de senaste 14 åren stigit från 297 studiepoäng år 1996 till 671 studiepoäng år 2009, vilket innebär en ökning på över 120 %. Antalet genomförda studiepoäng inom samhällsvetenskaperna vid Helsingfors universitet har under dessa år stigit från 2 507 studiepoäng år 1996 till 12 072 studiepoäng år 2009, en ökning på över 380 %.

Figur 23: Undervisning på främmande språk för grundexamen inom samhällsvetenskaperna vid Helsingfors universitet 1996–2009

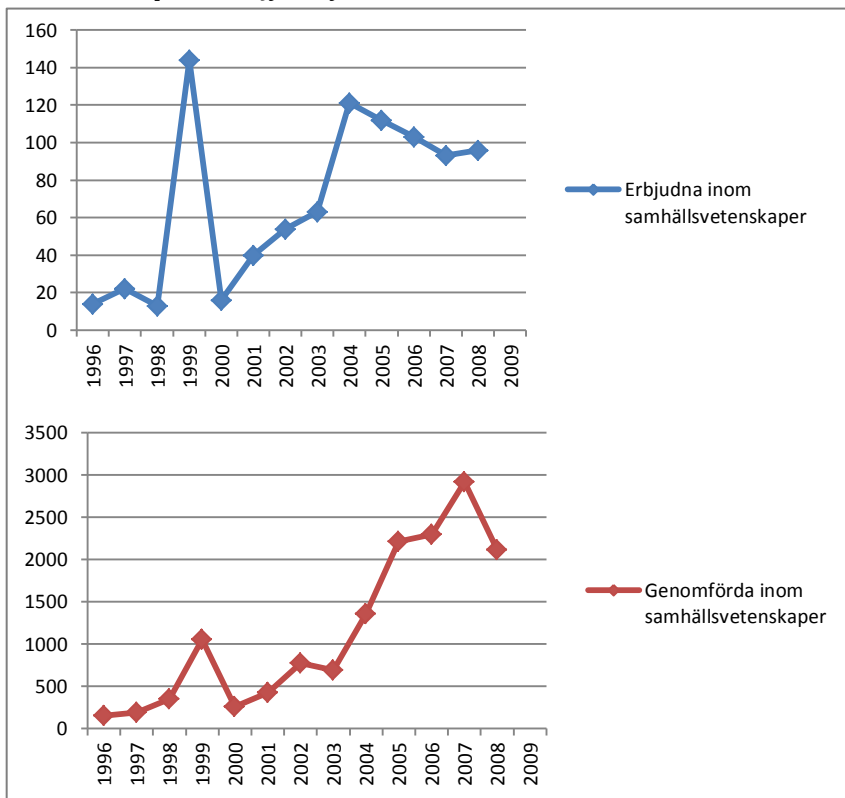
Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011a).

År 2010 fanns den största andelen utländska studenter på doktorandnivå (14 %). På magisternivå hade 9 % av studenterna utländsk bakgrund, på kandidatnivå endast 2 % av studenterna.

4.2.2 Undervisningsspråket inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet vid Jyväskylä universitet

Både efterfrågan och utbudet på undervisning på främmande språk har inom det samhällsvetenskapliga området vid Jyväskylä universitet vuxit. Antalet erbjudna studiepoäng inom samhällsvetenskaperna har under de senaste 13 åren stigit från 14 studiepoäng år 1996 till 96 studiepoäng år 2008 vilket innebär en ökning på nästan 590 %. Antalet genomförda studiepoäng inom samhällsvetenskaper vid Jyväskylä universitet har under dessa år stigit från 157 studiepoäng år 1996 till 2 119 studiepoäng år 2008, vilket innebär en signifikant ökning på nästan 1 250 %.

Figur 24: Undervisning på främmande språk för grundexamen inom samhällsvetenskaperna vid Jyväskylä universitet 1996–2009

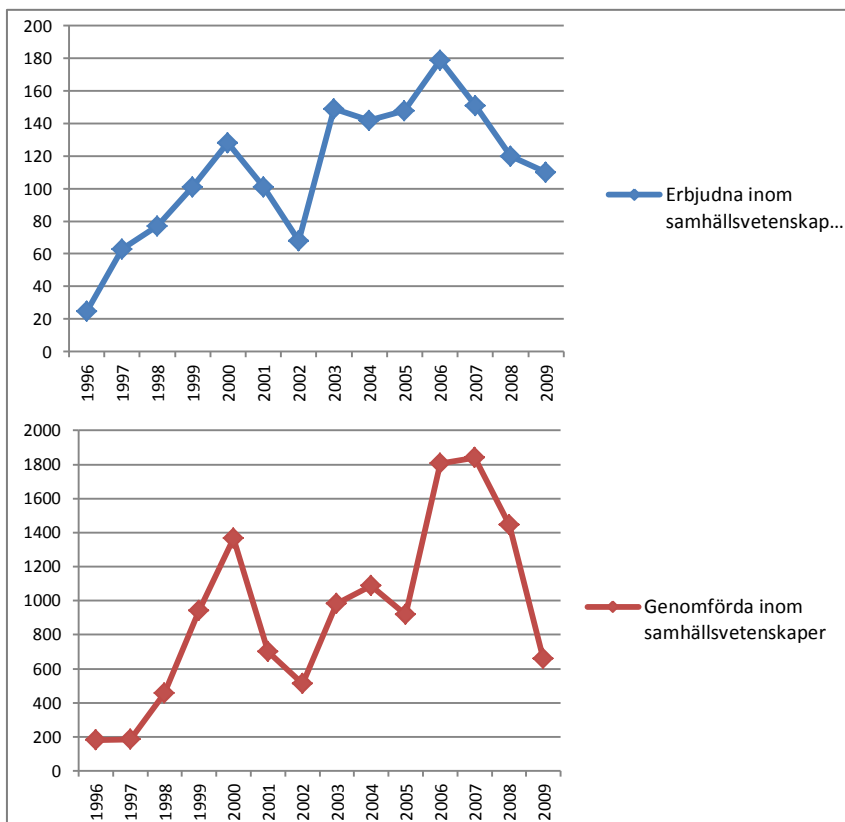
Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011a).

Också vid samhällsvetenskapliga fakulteten fanns den största andelen utländska studenter år 2009 på doktorandnivån, ca 9 % av alla doktorander. Endast 5 % av studenterna på magisternivå var utländska, och ännu färre på kandidatnivå. Det förekommer även relativt stor variation inom de olika institutionerna (psykologi, samhällsvetenskaper och filosofi) vad gäller antalet utländska studenter inom fakulteten. Psykologi har t.ex. få utländska studenter på alla nivåer.

4.2.3 Undervisningsspråket inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet vid Åbo Akademi

Både efterfrågan och utbudet på undervisning på främmande språk har inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet vid Åbo Akademi vuxit. Antalet erbjudna studiepoäng inom samhällsvetenskaperna har under de senaste 14 åren stigit från 25 studiepoäng år 1996 till 110 studiepoäng år 2009 vilket innebär en ökning på 340 %. Antalet avlagda studiepoäng inom samhällsvetenskaperna vid Åbo Akademi har under dessa år stigit från 182 studiepoäng år 1996 till 658 studiepoäng år 2009, vilket innebär en ökning på över 260 %. Trots att både antalet erbjudna och genomförda studiepoäng visar en generell ökning har en avsevärd minskning av både erbjudna och genomförda studiepoäng ägt rum sedan år 2006.

Figur 25: Undervisning på främmande språk för grundexamen inom samhällsvetenskaperna vid Åbo Akademi 1996–2009

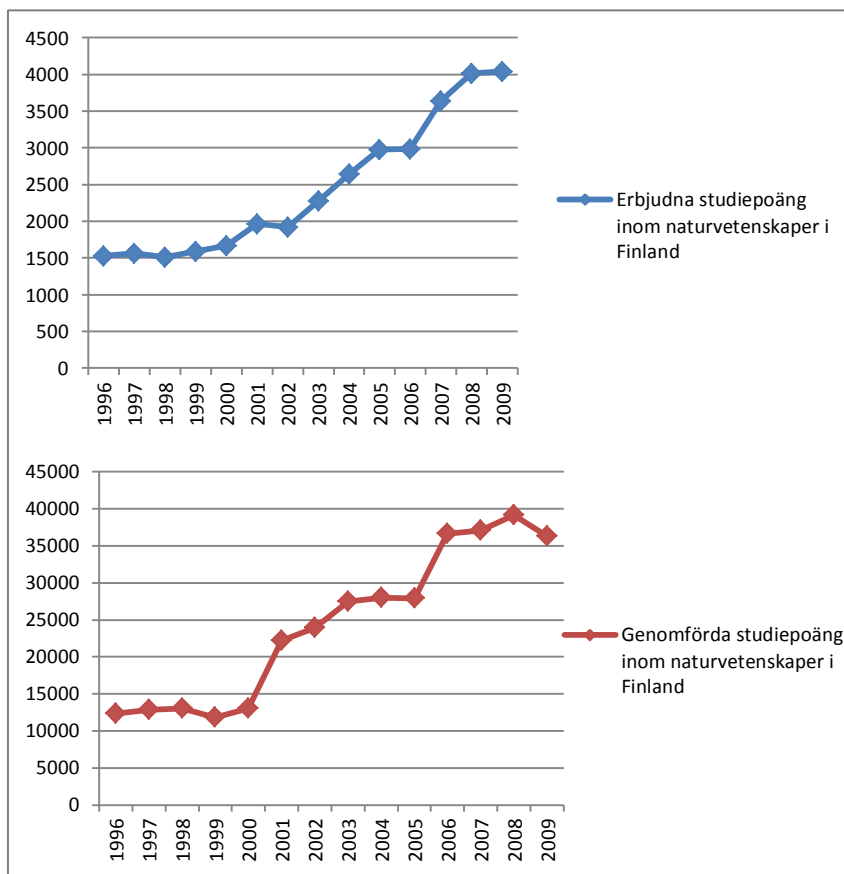
Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011a).

4.3 Undervisningsspråket inom det naturvetenskapliga ämnesområdet

Både efterfrågan och utbudet på undervisning på främmande språk har inom det naturvetenskapliga området vuxit. Antalet erbjudna studiepoäng inom naturvetenskaperna har under de senaste 14 åren stigit från 1 527 studiepoäng år 1996 till 4 039 studiepoäng år 2009, vilket innebär en ökning på ca 160 %. Antalet avlagda studiepoäng inom naturvetenskaper-

na har under dessa år stigit från 12 358 studiepoäng år 1996 till 36 302 studiepoäng år 2009, vilket innebär en ökning på dryga 190 %.

Figur 26: Utvecklingen av undervisning på främmande språk för grundexamen inom naturvetenskaper i Finland 1996–2009

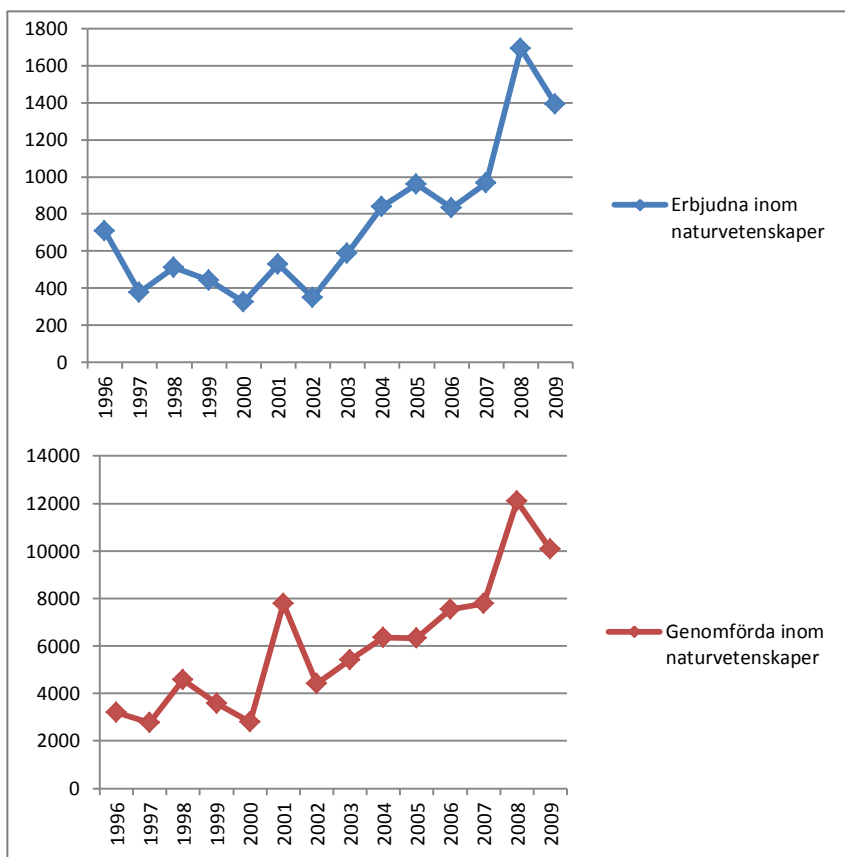
Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011a).

4.3.1 Undervisningsspråket inom det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Helsingfors universitet

Både efterfrågan och utbudet på undervisning på främmande språk har inom det naturvetenskapliga området vid Helsingfors universitet vuxit. Antalet erbjudna studiepoäng inom naturvetenskaperna har under de

senaste 14 åren stigit från 709 studiepoäng år 1996 till 1 393 studiepoäng år 2009, vilket innebär en ökning på nästan 100 %. Antalet avlagda studiepoäng inom naturvetenskaperna vid Helsingfors universitet har under dessa år stigit från 3 193 studiepoäng år 1996 till 10 064 studiepoäng år 2009, vilket innebär en ökning på nästan 220 %.

Figur 27: Undervisning på främmande språk för grundexamen inom naturvetenskaperna vid Helsingfors universitet 1996–2009

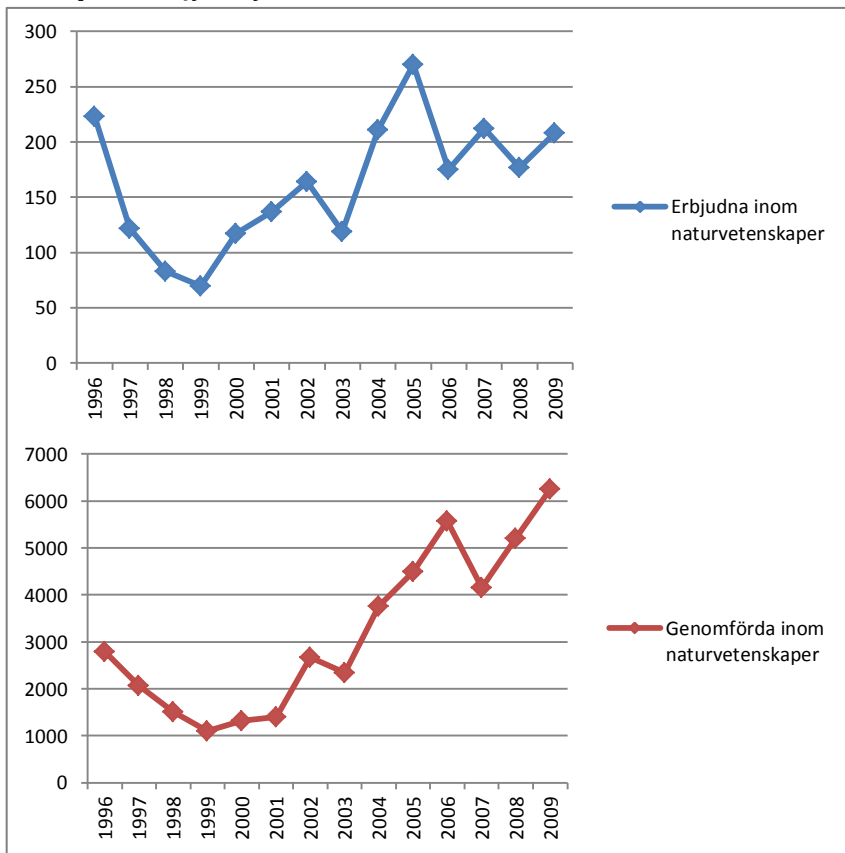
Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011a).

I motsats till resultaten för de andra vetenskapsområdena vid Helsingfors universitet fanns den största andelen utländska studenter på magisternivå (14 %) inom naturvetenskaperna år 2010. Utländska studenter på doktorandnivå utgjorde 13 % av studenterna medan endast 2 % av studenterna på kandidatnivå var utländska.

4.3.2 Undervisningsspråket inom det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Jyväskylä universitet

Vid Jyväskylä universitet har de erbjudna studiepoängen på främmande språk inom naturvetenskaperna under de senaste 14 åren sjunkit från 223 studiepoäng år 1996 till 208 studiepoäng år 2009, vilket innebär en minskning på nästan 7 %. Antalet genomförda studiepoäng har däremot under dessa år stigit från 2 795 studiepoäng år 1996 till 6 260 studiepoäng år 2009, vilket innebär en ökning på över 120 %.

Figur 28: Undervisning på främmande språk för grundexamen inom naturvetenskaperna vid Jyväskylä universitet 1996–2009

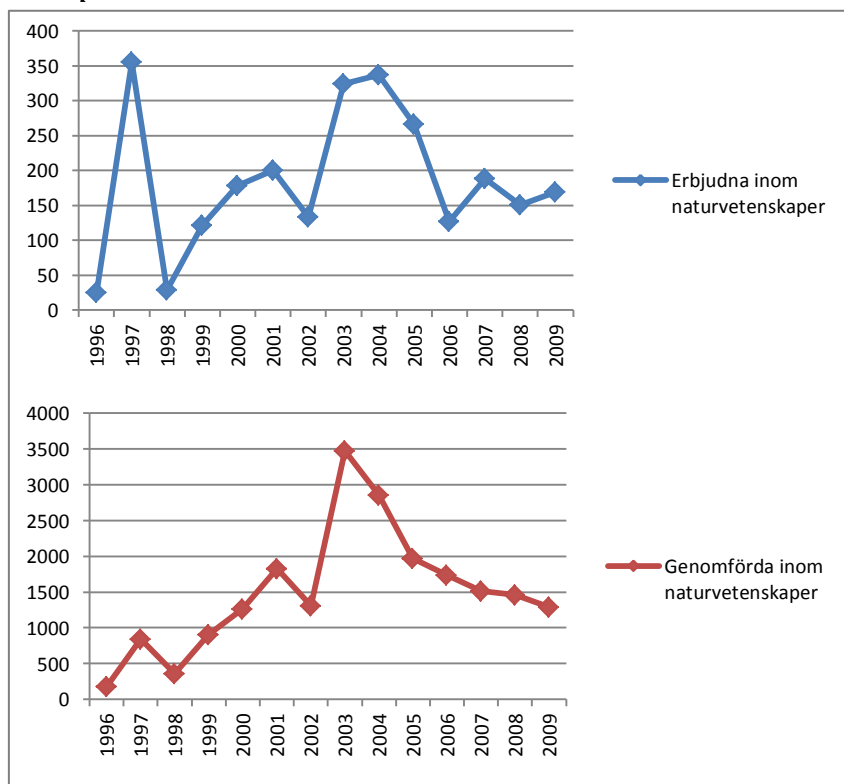
Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011a).

I motsats till situationen vid de samhällsvetenskapliga och humanistiska fakulteterna, fanns den största andelen (13 %) utländska studenter på magisternivå vid matematisk-naturvetenskapliga fakulteten år 2009. Av doktoranderna var 11 % utländska. Bara 1 % av kandidatstudenterna var utländska.

4.3.3 Undervisningsspråket inom det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Åbo Akademi

Både efterfrågan och utbudet på undervisning på främmande språk har vuxit inom det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Åbo Akademi. Antalet erbjudna studiepoäng inom naturvetenskaperna har stigit från 25 studiepoäng år 1996 till 169 studiepoäng år 2009, vilket innebär en ökning på nästan 580 %. Antalet avlagda studiepoäng inom naturvetenskaperna vid Åbo Akademi har under dessa 14 år stigit från 182 studiepoäng år 1996 till 1 288 studiepoäng år 2009, vilket innebär en ökning på över 600 %. Trots den stora procentuella ökningen speciellt beträffande de avlagda studiepoängen på främmande språk har trenden varit avtagande sedan 2003.

Figur 29: Undervisning på främmande språk för grundexamen inom naturvetenskaperna vid Åbo Akademi 1996–2009

Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011a).

Det vi har sett i figurerna i kapitlen 4.1–4.3 visar att de tre universitet vi kartlagt, trots att de till sina språkliga utgångspunkter är olika, i stora drag visar samma utveckling vad gäller utbudet och efterfrågan på undervisning på främmande språk. Universiteten har m.a.o. samma relation (mätt i procentuella styrkeförhållanden) till engelskan vad gäller de nationella språken oberoende av om universiteten är enspråkigt finska, enspråkigt svenska eller tvåspråkigt finsk-svenska.

4.4 Magisterprogram

I anslutning till omstruktureringen²⁷ av den finländska examensreformen för universitet och högskolor som gjorde att de lägre och högre högskole-examina (BA-examen och MA-examen) i större grad skiljdes åt och studenterna gavs utvidgade möjligheter att välja inriktning för sina studier för magisterexamen, skapade en stor del av universiteten och yrkeshögskolorna speciella magisterprogram. Eftersom kravet på internationalisering från ministeriehåll blev allt större, sågs magisterprogram på engelska som en reell möjlighet för universiteten att locka till sig internationella studenter.

I början av 2013 fanns det 285 internationella program på olika nivåer (BA, MA, PhD) vid universiteten i Finland; av dessa gick 280 på engelska och fem gick på "andra språk" (dvs. på finska)²⁸ (*Study in Finland Database*, 2013). Inom området *Art, Culture and Interdisciplinary* (som innehåller både humanistiska och samhällsvetenskapliga program) fanns 103 internationella program (36,1 % av alla). Inom *Technology and natural sciences* fanns 132 program (46,3 %) och antalet inom *Business, social*

²⁷ Jfr den s.k. Bologna-reformen som började planeras år 1999.

²⁸ Det är något oklart vilka program som ingått i denna statistik (som baserar sig på CIMO:s databas och som i sin tur baserar sig på de uppgifter som universiteten gett CIMO). T.ex. saknas i denna förteckning magisterprogrammet "Kultur och kommunikation" vid Helsingfors universitets humanistiska fakultet. Det här programmet går på svenska och har internationella studenter. (CIMO står för Centret för internationell mobilitet och internationellt samarbete.).

sciences and law var 103 program.²⁹ Vid Helsingfors universitet dominerade "Arts" något över "Technology" (17 vs 16 program); i Jyväskylä hade både "Arts" och "Technology" sex program vardera. Vid Åbo Akademi dominerade teknologiska och naturvetenskapliga program över humanistiska program med siffrorna 6–0.

Vi har ovan noterat att andelen studiepoäng som genomförs på engelska stadigt har ökat. Eftersom antalet utländska studenter är lågt (se kap. 5 nedan), är det i allt högre grad finländska studenter som genomför studieprestationer (i form av studiepoäng) på främmande språk (dvs. på engelska). Garams (2009) studie visar att ca 25 % av universitetsstudenterna på internationella magisterprogram är finländska.³⁰

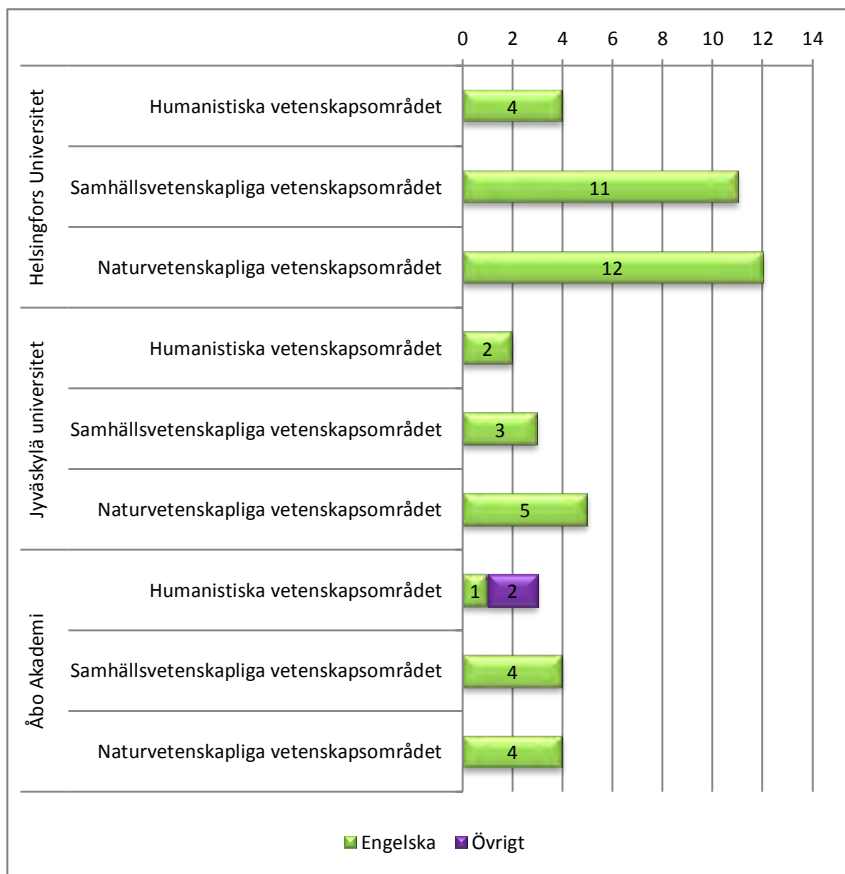
Vid Helsingfors universitet fanns det vid samma tidpunkt totalt 27 magisterprogram inom de vetenskapsområden som ingår i denna rapport. De flesta av dessa erbjöds inom det naturvetenskapliga området (12 program). Vid Jyväskylä universitet fanns det totalt 10 magisterprogram av vilka de flesta (fem program) också erbjöds inom det naturvetenskapliga vetenskapsområdet. Vid Åbo Akademi fanns det totalt 11 magisterprogram av vilka de flesta erbjöds inom det samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga vetenskapsområdena (4 program vardera). De enda magisterprogrammen som inte erbjöds på engelska fanns enligt CIMO:s statistik inom Åbo Akademis humanistiska vetenskapsområde där ett magisterprogram var på franska³¹ och ett på tyska. (CIMO 2012a).

²⁹ Det sammanlagda antalet program för de tre vetenskapsområdena överstiger 285 eftersom databasen är gjord för studenterna och deras möjlighet att söka bland programmen; flera program har registrerats som tillhörande flera vetenskapsområden.

³⁰ För yrkeshögskolorna är procentandelen ännu högre: 45 % av studenterna är här inhemska. (Se Garam 2009.).

³¹ Våra kontakter vid Åbo Akademi har informerat oss om att det inte finns något magisterprogram på franska. Det här är ett ytterligare tecken på att statistiken från CIMO haltar.

Figur 30: Magisterprogram vid Helsingfors universitet, Jyväskylä universitet och Åbo Akademi (N=48)

Källa: CIMO (2012a).

4.5 Sammanfattning om undervisningsspråk

Sammanfattningsvis kan vi se en klar trend både vad gäller majoriteten av alla universitet och majoriteten av alla vetenskapsområden. Både antalet erbjudna och antalet genomförda studiepoäng på främmande språk har ökat markant sedan 1999. Trenden är tydlig inom alla de vetenskapsområden som kartlagts i denna rapport. Det enda undantaget utgörs av Åbo

Akademi, speciellt samhällsvetenskaperna och naturvetenskaperna, där antalet genomförda studiepoäng på främmande språk har minskat.

Resultaten väcker onekligen frågan om vem det är som genomför dessa studiepoäng på främmande språk om antalet utländska studenter är lågt (se kap. 5). Den enda förklaringen vi kan tänka oss är att inhemska studenter också i allt större utsträckning avlägger fler studier på främmande språk. Resultaten som denna rapport presenterar är också i linje med övrig forskning på området som noterar att 25 % av studenterna inom internationella magisterprogram består av inhemska studenter (se 4.4 ovan).

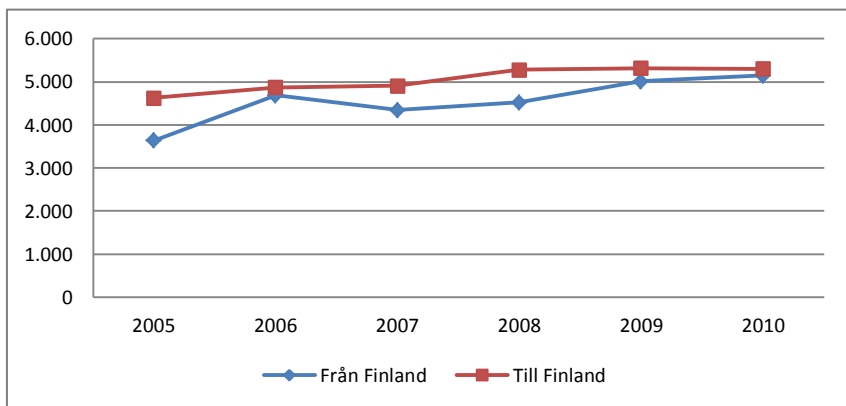
5. Mobilitet

Internationalisering tar för givet att mobiliteten mellan universitet på olika håll i världen ska öka. Det här är också den mantra som universiteten för fram. Dock är det klart att allt mer kontakt upprätthålls i dagens forskningsvärld via nätet. Det är också oerhört viktigt för *de facto* internationalisering att de kontakter och den mobilitet som sker, är av hög kvalitet. Att resa för att bekanta sig med arbetet på en annan institution ger sällan långtgående internationella kontakter. Det här är aspekter som vi inte kunnat ta i beaktande i denna rapport, men som bör hållas i minnet.

För denna rapport har begreppet "mobilitet" avgränsats till internationell studentmobilitet per kalenderår. I begreppet mobilitet ingår både inkommande och utgående mobilitet som varat i minst tre månader på kandidat- eller magisternivå. Mobilitet bland exempelvis undervisningspersonal och doktorander ingår därmed inte i de siffror som presenteras nedan. Som mobilitet räknas både utbytesstudier och internationella praktikperioder ifall de ingått i en students studiehelhet. I kapitel 4 relaterade vi undervisningsspråket till vem som deltog i undervisningen. Det kapitlet ger således information om vilka kurser studenter från utlandet deltar i, medan vi i det här kapitlet fokuserar mobiliteten som sådan.

Enligt undervisnings- och kulturministeriets rapporteringsportal Vipunen idkade omkring 10 000 studenter utbytesstudier i Finland år 2010. Den inkommande mobiliteten under de senaste sex åren har hållits relativt konstant medan en liten ökning beträffande den utgående mobiliteten kan urskiljas. (Se figur 31.)

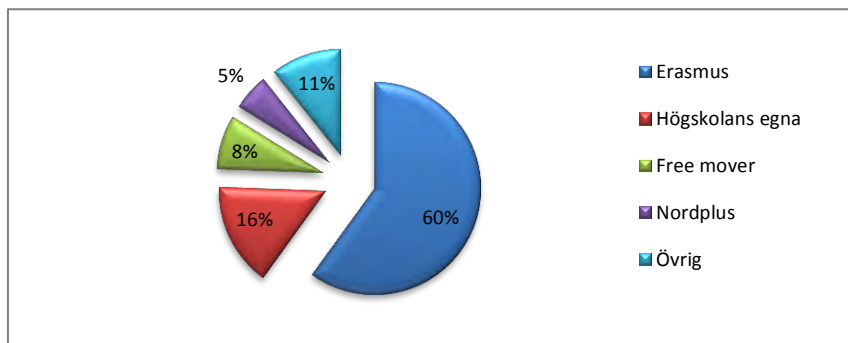
Figur 31: Mobilitet vid finländska universitet 2005–2010 (N=57 647)

Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011b).

Största delen av mobiliteten varade mellan fyra och fem månader. Erasmus-utbyten har under de senaste sju åren varit den överlägset populäraste formen av utbyte (60 %; se figur 32) följt av universitetens egna bilaterala och multilaterala avtal (16 %). Nordplus-utbyten stod för 5 % av samtliga utbyten. Den höga andelen Erasmus-utbyten förklarar även den höga andelen mobilitet mellan Finland och övriga europeiska länder (77 %). Mobiliteten inom Erasmus-utbytena består däremot av flera olika typer av utbyten av vilka utgående personalmobilitet under de senaste åren har stigit med hela 19 % (CIMO 2012b: 100). Översikten i detta kapitel har avgränsats till en kartläggning av mobilitet inom Europa. Speciell uppmärksamhet har dessutom riktats på mobiliteten inom Norden och de universitet samt ämnesområden som denna rapport fokuserar på eftersom universiteten i dessa länder representerar språk som är av speciellt intresse för det tvåspråkiga (finska, svenska) Finland med tanke på parallellspråkighet.

Figur 32: Typ av och medel för studentmobilitet (över 3 månader) i Finland år 2004–2010 (N=61 988)

Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011b).

Mest mobilitet sker mellan Finland och Tyskland (17 %), Finland och Frankrike (13 %) samt Finland och Spanien (11 %). Största delen av den europeiska mobiliteten *från Finland* riktade sig till Tyskland (15 %), Sverige (12 %), Frankrike (10 %) och till Spanien (11 %). Mobilitet till övriga nordiska länder³² stod för 18 % av mobiliteten. Största delen av den europeiska mobiliteten *till Finland* kom från Tyskland (19 %), Frankrike (15 %) och från Spanien (11 %). I motsats till den relativt höga andelen mobilitet från Finland till övriga nordiska länder, står de övriga nordiska ländernas mobilitet till Finland för endast 3 % av den totala inkommande mobiliteten. Bland dessa representerade Sverige det överlägset populäraste nordiska mobilitetslandet, men Sverige stod trots det för endast 1 % av den inkommande mobiliteten.

Största delen av den europeiska mobiliteten *från Finland* sker inom de humanistiska och ekonomiska vetenskapsområdena som tillsammans representerar 43 % av all utgående mobilitet. Mobilitet till övriga nordiska länder ägde mest rum inom de humanistiska (23 %), tekniska (16 %) och ekonomiska (15 %) vetenskapsområdena. Största delen av den europeiska mobiliteten *till Finland* sker inom de ekonomiska och tekniska

³² Sverige, Norge, Danmark och Island.

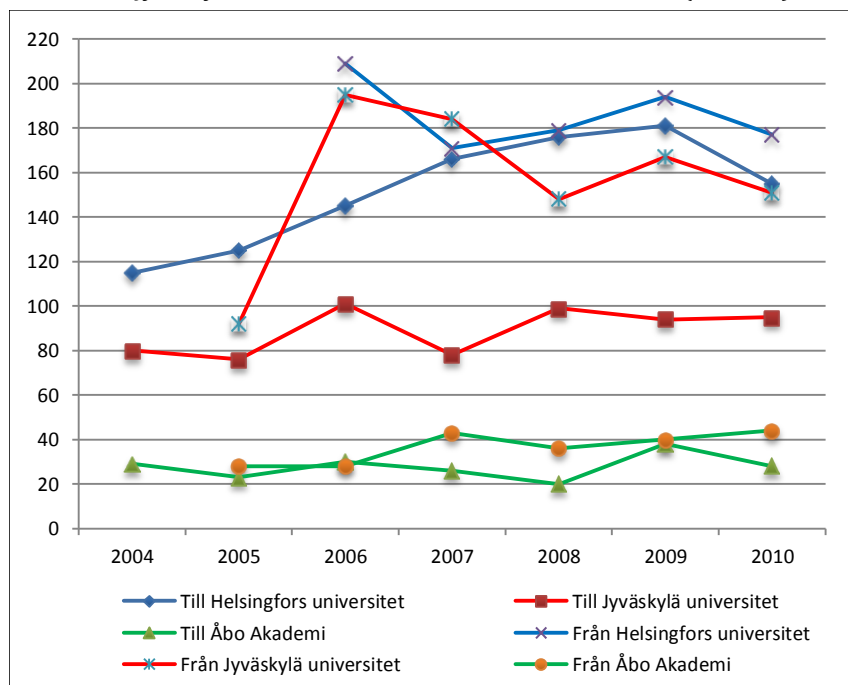
vetenskapsområdena som tillsammans representerar 40 % av all inkommande mobilitet. Vetenskapsområdena för den inkommande mobiliteten visar samma mönster som den utgående mobiliteten inom Norden. De ekonomiska (18 %) och tekniska (14 %) vetenskaperna dominerar. Ett litet undantag utgörs här av det samhällsvetenskapliga området som representerar 13 %.

5.1 Mobilitet inom det humanistiska ämnesområdet

Mobiliteten inom det humanistiska vetenskapsområdet sker huvudsakligen via nio universitet i Finland och har under de senaste sju åren som helhet hållits relativt konstant. År 2010 utgjordes exempelvis mobiliteten inom det humanistiska vetenskapsområdet av 1 248 personer av vilka 725 reste från Finland och 523 till Finland. Majoriteten av dessa deltog i utbyte då de studerade på kandidatnivå. Denna utveckling har visserligen förändrats en aning från och med 2007 då mobiliteten i allt större utsträckning börjat beröra även studenter på magisternivå.

Inom de tre universitet som vi har som fallstudier för denna rapport har utvecklingen vad gäller mobilitet varierat. Figur 33 visar att både utgående och inkommande studenter har ökat vid Helsingfors universitet. Den största förändringen skedde vid Jyväskylä universitet år 2005 då antalet utgående studenter ökade kraftigt. Utvecklingen vid Åbo Akademi har hållits relativt konstant.

Figur 33: Mobilitet inom det humanistiska vetenskapsområdet vid Helsingfors universitet, Jyväskylä universitet och Åbo Akademi 2004–2010 (N=3 966)³³

Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011b).

5.1.1 Mobilitet inom det humanistiska vetenskapsområdet vid Helsingfors universitet

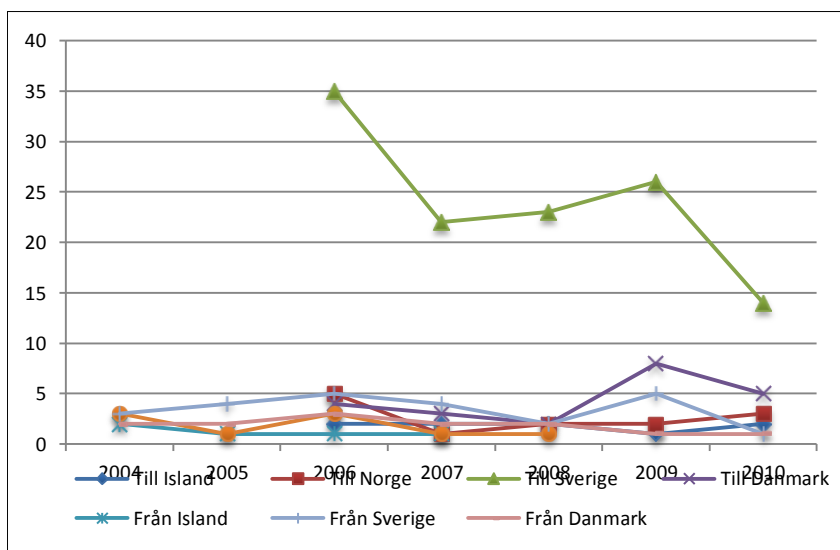
Det humanistiska vetenskapsområdet vid Helsingfors universitet har under de senaste sju åren stått för 23 % av all mobilitet vid Helsingfors universitet. År 2010 stod det humanistiska området för 24 % av mobiliteten vid universitetet. Under de senaste åren har största delen av den utgående mobiliteten riktat sig till Tyskland, Frankrike och Sverige. Dessa utbyten varade för det mesta antingen fem eller nio månader. Den inkommande mobiliteten har huvudsakligen kommit från Tyskland, Italien och Ryss-

³³ Y-axeln anger antalet studenter.

land. Utbytet från dessa länder varade för det mesta i antingen fyra eller nio månader. Studenter som antingen kommer till Helsingfors universitet eller åker från universitetet på utbytesstudier har huvudsakligen (80 %) bestått av studenter på magisternivå.

Enligt Undervisnings- och kulturministeriet i Finland har utbytet mellan Helsingfors universitet och övriga nordiska universitet inom det humanistiska vetenskapsområdet varit litet (mindre än fem personer per år). Sedan 2004 har 11 % av allt europeiskt utbyte vid universitetet skett inom Norden. Utbytet från Finland till Sverige har under de senaste åren minskat betydligt. (Se figur 34.) Den inkommande nordiska mobiliteten representeras av studenter från Sverige och Danmark men även denna mobilitet har under de senaste åren varit liten till omfånget.

Figur 34: Mobilitet mellan Helsingfors universitet och övriga nordiska länder inom det humanistiska vetenskapsområdet 2004–2010 (N=215)³⁴

Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011b).

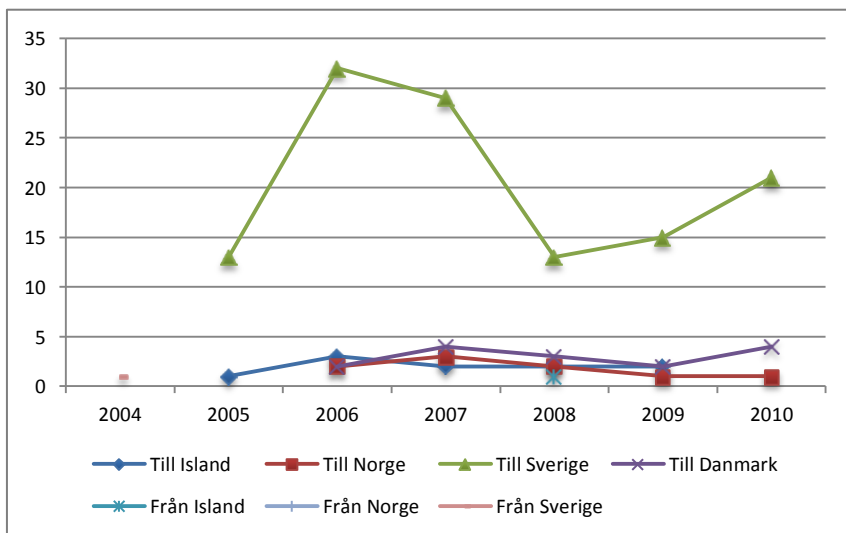
³⁴ Om ett land eller en riktning inte finns med i figurerna, betyder det att ett sådant utbyte saknas; i denna figur finns ingen information för kategorin "Från Norge", vilket betyder att det inte funnits sådant utbyte med Norge.

5.1.2 *Mobilitet inom det humanistiska vetenskapsområdet vid Jyväskylä universitet*

Det humanistiska vetenskapsområdet vid Jyväskylä universitet har sedan 2005 stått för största delen av all mobiliteten som Jyväskylä universitet haft inom Europa, med ett genomsnitt på 35 %. År 2010 stod det humanistiska vetenskapsområdet också för 35 % av all mobilitet vid universitetet. Under de senaste åren har största delen av mobiliteten riktat sig till Tyskland, Sverige och Frankrike. Utbytet till dessa länder varade för det mesta fem månader. Jyväskylä universitet skiljer sig från Helsingfors universitet i och med att över hälften (65 %) av dess utbytesstudenter har befunnit sig på kandidatnivå. Majoriteten av den inkommande mobiliteten har kommit från Tyskland (20 %), men också från Italien och Ungern. Utbytet från dessa länder varade för det mesta fem månader. Jyväskylä universitet skiljer sig även i detta avseende från Helsingfors universitet i och med att nästan hälften (45 %) av utbytet har skett på kandidatnivå.

Enligt undervisnings- och kulturministeriet i Finland har utbyte mellan Jyväskylä universitet och övriga nordiska länder inom det humanistiska vetenskapsområdet varit minimalt. (Se figur 35.) Sedan 2004 har 10 % av allt europeiskt utbyte vid universitetet skett inom Norden. En person kom till universitetet år 2004 och 3 personer år 2008.

Figur 35: Mobilitet mellan Jyväskylä universitet och övriga nordiska länder inom det humanistiska vetenskapsområdet 2004–2010 (N=161)

Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011b).

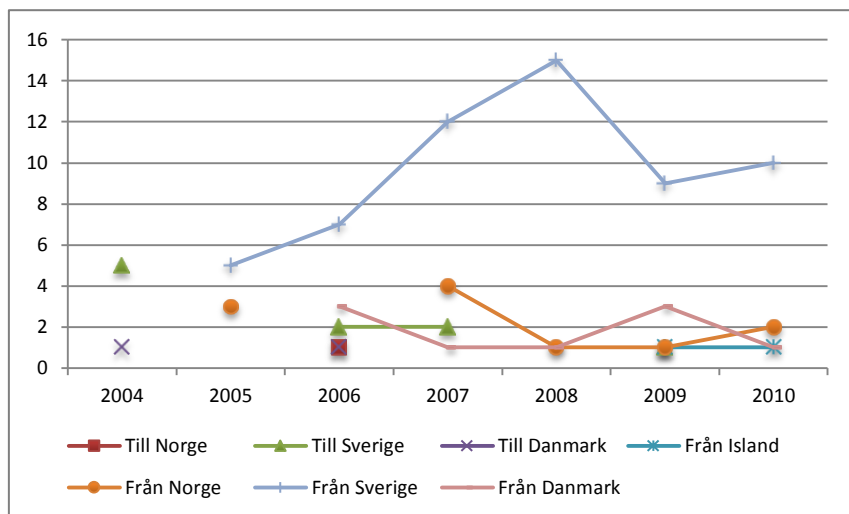
5.1.3 Mobilitet inom det humanistiska vetenskapsområdet vid Åbo Akademi

Det humanistiska vetenskapsområdet har under de senaste sex åren stått för största delen av all europeisk mobilitet vid Åbo Akademi, med i genomsnitt 21 %. År 2010 stod det humanistiska vetenskapsområdet för 22 % av all mobilitet vid universitetet. Under de senaste fem åren har största delen av mobiliteten riktat sig till Sverige, Tyskland och Frankrike. Utbytet till dessa länder varade för det mesta nio månader. Majoriteten av utbytesstudenterna från Åbo Akademi till dessa länder har varit på kandidatnivå (69 %). Den överväldigande majoriteten av den inkommande mobiliteten har kommit från Tyskland (56 %) men i viss utsträckning också från Frankrike, Ryssland och Sverige. Utbytet från dessa länder varade för det mesta fyra månader förutom för de tyska studenternas del; deras vistelser varade ofta i nio månader. Majoriteten av utbytesstudenterna som kommer till Åbo Akademi från dessa länder har varit på kandidatnivå (84 %).

Enligt undervisnings- och kulturministeriet i Finland har utbytet mellan Åbo Akademi och övriga nordiska länder inom det humanistiska ve-

tenskapsområdet varit relativt stort. Sedan 2004 har 23 % av allt europeiskt utbyte vid universitetet skett inom Norden. Största delen av de nordiska studenterna kommer från Sverige, jfr figur 36.

Figur 36: Mobilitet mellan Åbo Akademi och övriga nordiska länder inom det humanistiska vetenskapsområdet 2004–2010 (N=93)

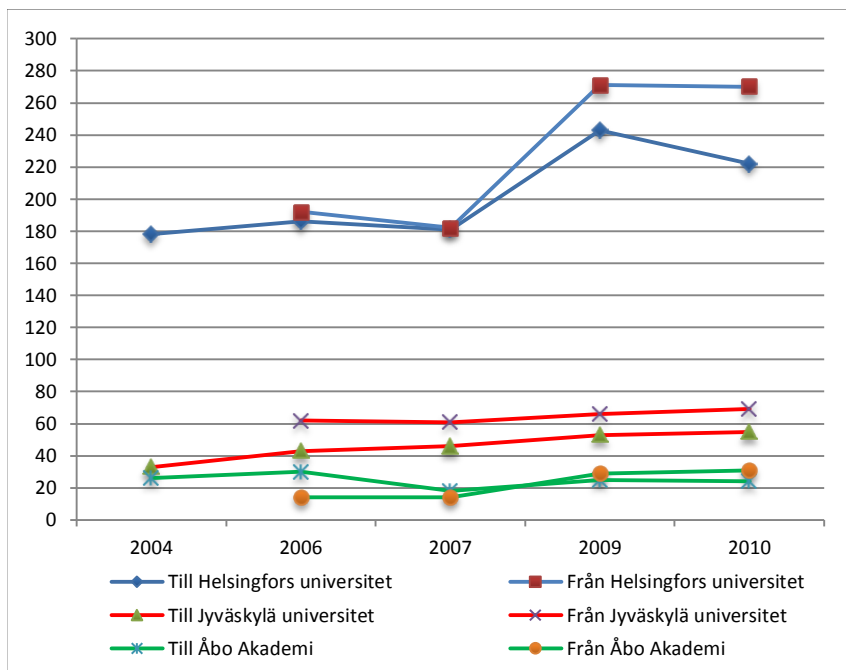
Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011b).

5.2 Mobilitet inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet

Mobiliteten inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet sker huvudsakligen via nio universitet i Finland och har under de senaste åren hållits relativt konstant förutom för Helsingfors universitets och Tammerfors universitets del, där mobiliteten under de senaste åren har ökat. År 2010 utgjordes exempelvis mobiliteten inom det samhällsvetenskapliga området av 1 370 personer av vilka 685 reste från Finland och 685 reste till Finland. Majoriteten av dessa studenter deltog i utbyte då de studerade på kandidatnivå och utvecklingen här har hållits relativt konstant sedan 2004. Sedan 2006 har det däremot skett en stark ökning av mobilitet bland studenter på magisternivå.

Inom våra tre case-universitet har utvecklingen av mobiliteten under de senaste fem åren varit relativt konstant förutom för Helsingfors universitets del där det under de senaste tre åren skett en ökning i antalet både utgående och inkommande studenter. Vid Jyväskylä universitet och Åbo Akademi är skillnaderna mellan utgående och inkommande studenter inom det samhällsvetenskapliga vetenskapsområdet marginella. Se figur 37.

Figur 37: Mobilitet inom det samhällsvetenskapliga området vid Helsingfors universitet, Jyväskylä universitet och Åbo Akademi 2004–2010 (N=7 186)

Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011b).

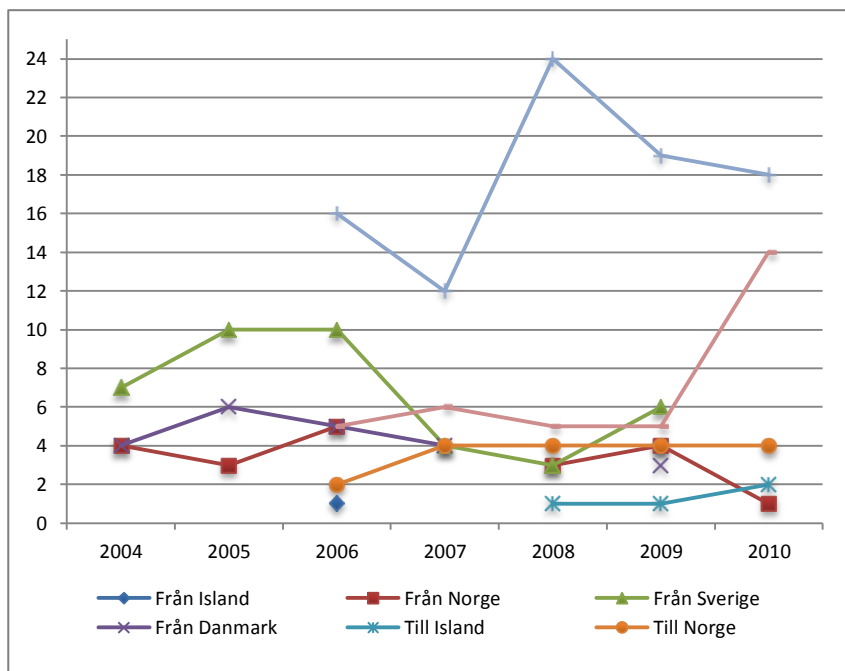
5.2.1 Mobilitet inom det samhällsvetenskapliga området vid Helsingfors universitet

Det samhällsvetenskapliga området vid Helsingfors universitet har under de senaste fem åren stått för 24 % av all mobilitet vid Helsingfors universitet. År 2010 stod området även för 24 % av mobiliteten vid universitetet. Under de senaste åren har största delen av mobiliteten riktat sig till Tysk-

land, Frankrike och Storbritannien. Utbytet till dessa länder varade för det mesta i tre till fem månader. Majoriteten (79 %) av studenterna reste från Helsingfors universitet till dessa länder och studerade på kandidatnivå. Den inkommande mobiliteten har huvudsakligen kommit från Tyskland, Frankrike och Italien. Utbytet från dessa länder varade för det mesta i nio eller fyra månader. Majoriteten (91 %) av studenterna som kommit till Helsingfors universitet från dessa länder har studerat på kandidatnivå.

Enligt undervisnings- och kulturministeriet i Finland har utbytet mellan Helsingfors universitet och övriga nordiska universitet inom det samhällsvetenskapliga området varit relativt litet. Sedan 2004 har 12 % av allt utbyte med Europa vid universitetet skett inom Norden. Det vanligaste inom vetenskapsområdet var för studenter att resa till Sverige; se figur 38. Den inkommande mobiliteten har minskat drastiskt under de senaste åren och uppgick år 2010 till endast en student från Norge.

Figur 38: Mobilitet mellan Helsingfors universitet och övriga nordiska länder inom det samhällsvetenskapliga området 2004–2010 (N=229)

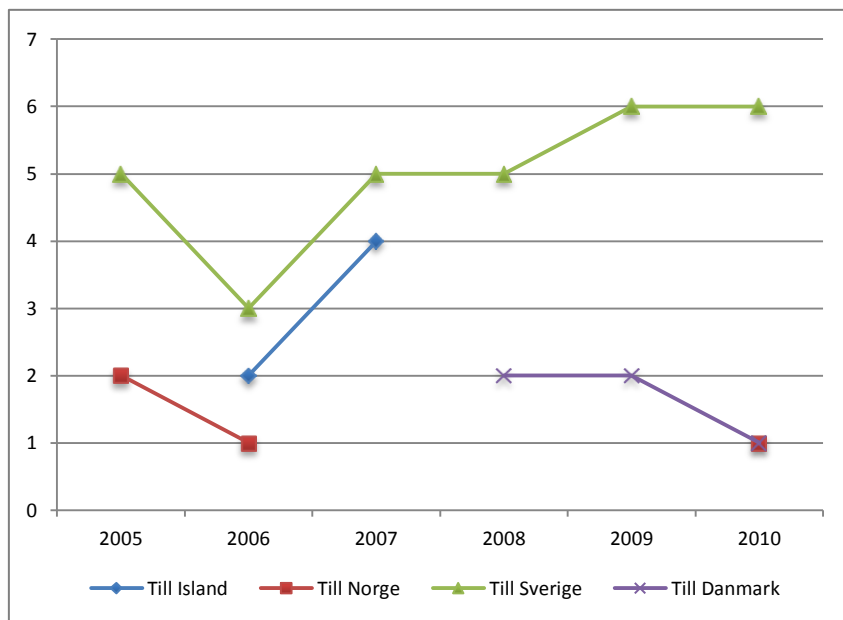
Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011b).

5.2.2 *Mobilitet inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet vid Jyväskylä universitet*

Det samhällsvetenskapliga ämnesområdet vid Jyväskylä universitet har under de senaste sju åren i genomsnitt stått för 13 % av universitetets mobilitet inom Europa. År 2010 stod det samhällsvetenskapliga området också för 13 % av all mobilitet vid universitetet. Under de senaste åren har största delen av mobiliteten riktat sig till Sverige, Tyskland och Spanien. Utbytet till dessa länder varade för det mesta i fyra till fem månader. Majoriteten (53 %) av de studenter som kommer till Jyväskylä universitet från dessa länder har varit studenter på kandidatnivå. Den inkommande mobiliteten har huvudsakligen kommit från Tyskland, Frankrike och Italien. Utbytet från dessa länder varade för det mesta i fyra till fem månader. Majoriteten (56 %) av dem som kommit till Jyväskylä universitet från dessa länder har varit studenter på magisternivå.

Enligt undervisnings- och kulturministeriet har utbytet mellan Jyväskylä universitet och övriga nordiska universitet inom det samhällsvetenskapliga området varit litet. Sedan 2004 har 8 % av allt europeiskt utbyte vid universitetet skett inom Norden. Endast en handfull (≤ 9) studenter per år har rest till de övriga nordiska länderna, av vilka Sverige varit mest populärt; se figur 39. Inga nordiska studenter har kommit till Jyväskylä universitet för att studera samhällsvetenskap.

Figur 39: Mobilitet mellan Jyväskylä universitet och övriga nordiska länder inom det samhällsvetenskapliga området 2004–2010 (N=45)

Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011b).

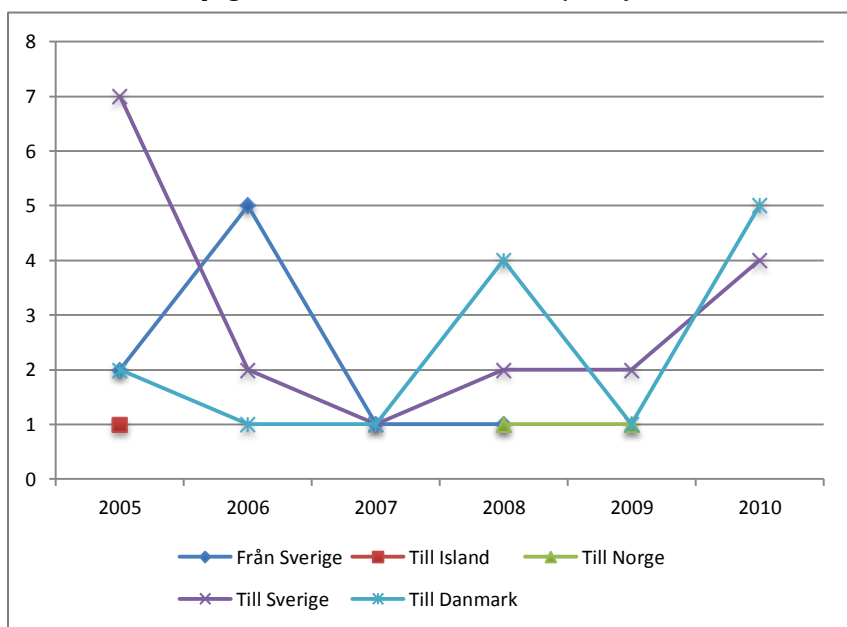
5.2.3 Mobilitet inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet vid Åbo Akademi

Det samhällsvetenskapliga området vid Åbo Akademi har under de senaste sju åren i genomsnitt stått för 12 % av universitetets mobilitet inom Europa. År 2010 stod det samhällsvetenskapliga området för 9 % av all mobilitet vid universitetet. Under de senaste åren har största delen av mobiliteten riktat sig till Sverige, Danmark och Tyskland. Utbytet till dessa länder varade för det mesta i fem månader. Majoriteten (52 %) av de studerande som kommer till Åbo Akademi från dessa länder har varit studenter på kandidatnivå. Den inkommande mobiliteten har huvudsakligen kommit från Tyskland, Frankrike och Italien. Utbytet från dessa länder varade för det mesta i fem månader. Majoriteten (75 %) av de studenter som kommer till Åbo Akademi från dessa länder har studerat på kandidatnivå.

Enligt undervisnings- och kulturministeriet i Finland har utbytet mellan Åbo Akademi och övriga nordiska universitet inom det samhällsvetenskap-

liga området varit förhållandevis omfattande. Sedan 2004 har 19 % av allt utbyte med Europa vid universitetet skett inom Norden. Sverige och Danmark har varit de mest populära destinationerna men antalet studenter som rest har varit få. Det enda nordiska landet från vilket det kommit studenter till Åbo Akademi mellan 2005 och 2008 är Sverige; se figur 40.

Figur 40: Mobilitet mellan Åbo Akademi och övriga nordiska länder inom det samhällsvetenskapliga ämnesområdet 2005–2010 (N=44)

Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011b).

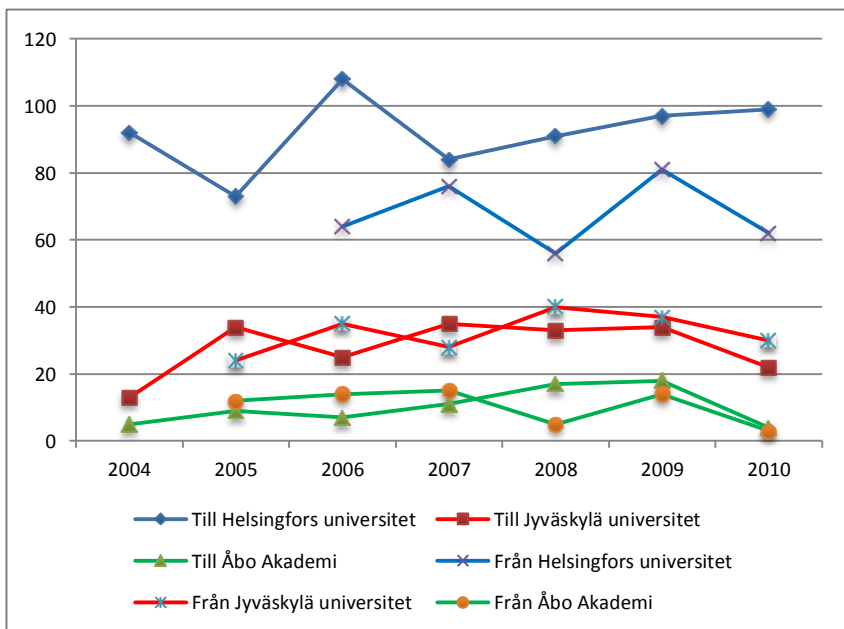
5.3 Mobilitet inom det naturvetenskapliga ämnesområdet

Mobiliteten inom det naturvetenskapliga området sker huvudsakligen via 10 universitet i Finland och har sedan 2006 varit på en relativt konstant nivå. Mobiliteten vid Östra Finlands universitet (tidigare Joensuu universitet) och Jyväskylä universitet visar 2008 en liten uppgång medan mobiliteten vid Helsingfors universitet och Åbo Akademi har minskat en aning.

År 2010 utgjordes exempelvis mobiliteten inom det naturvetenskapliga ämnesområdet av 513 personer av vilka 214 reste från Finland och 299 reste till Finland. Majoriteten (75 %) av studenterna inom detta område deltar i utbyte då de studerar på kandidatnivå och ökningen av mobiliteten bland studenterna på denna nivå var kraftig mellan 2004 och 2006. Sedan år 2006 har det däremot skett en stark ökning av mobiliteten bland magisterstudenter och i samband med denna ökning har antalet utbytesstudenter på kandidatnivå minskat.

Vid våra case-universitet har utvecklingen av mobiliteten hållits relativt konstant. Skillnaden mellan utgående och inkommande studenter inom det naturvetenskapliga området har varit marginell för Jyväskyläs universitet och Åbo Akademi. Helsingfors universitet är ett undantag eftersom det är fler studenter som åker till Helsingfors universitet än dem som reser från universitetet; se figur 41.

Figur 41: Mobilitet inom det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Helsingfors universitet, Jyväskyläs universitet och Åbo Akademi 2004–2010 (N=1 507)

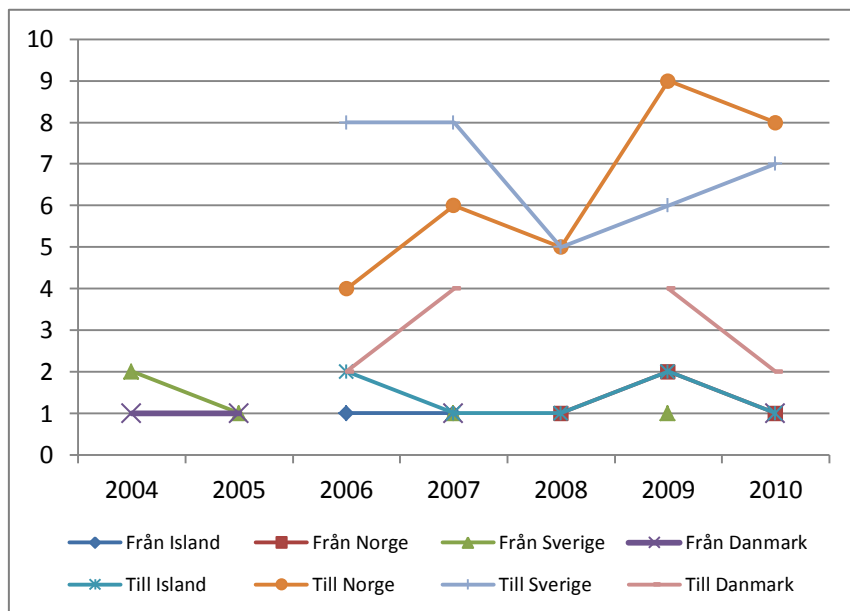
Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011b).

5.3.1 *Mobilitet inom det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Helsingfors universitet*

Det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Helsingfors universitet har under de senaste sju åren i genomsnitt stått för 12 % av universitetets mobilitet inom Europa. I genomsnitt har 11 % av all mobilitet vid Helsingfors universitet skett inom det naturvetenskapliga området. År 2010 stod naturvetenskapen för 11 % av all mobilitet vid universitetet. Under de senaste åren har största delen av mobiliteten riktat sig till Tyskland och Spanien samt till Storbritannien. Utbytet till dessa länder varade för det mesta i fyra till fem månader. Majoriteten (86 %) av de studenter som reser från Helsingfors universitet till dessa länder har studerat på kandidatnivå. Den inkommande mobiliteten har huvudsakligen kommit från Tyskland, Spanien och Frankrike. Utbytet från dessa länder varade för det mesta i fyra eller nio månader. Majoriteten (84 %) av de studenter som kommit till Helsingfors universitet från dessa länder har studerat på kandidatnivå.

Enligt data från undervisnings- och kulturministeriet i Finland har utbytet mellan Helsingfors universitet och övriga nordiska universitet inom det naturvetenskapliga ämnesområdet varit lågt. Sedan 2004 har 10 % av allt europeiskt utbyte vid universitetet skett inom Norden. Det vanligaste inom vetenskapsområdet var för studenter att resa till Sverige eller Norge; se figur 42. Den inkommande mobiliteten var betydligt mindre och har hållits på samma nivå sedan 2004.

Figur 42: Mobilitet mellan Helsingfors universitet och övriga nordiska länder inom det naturvetenskapliga området 2004–2010 (N=100)

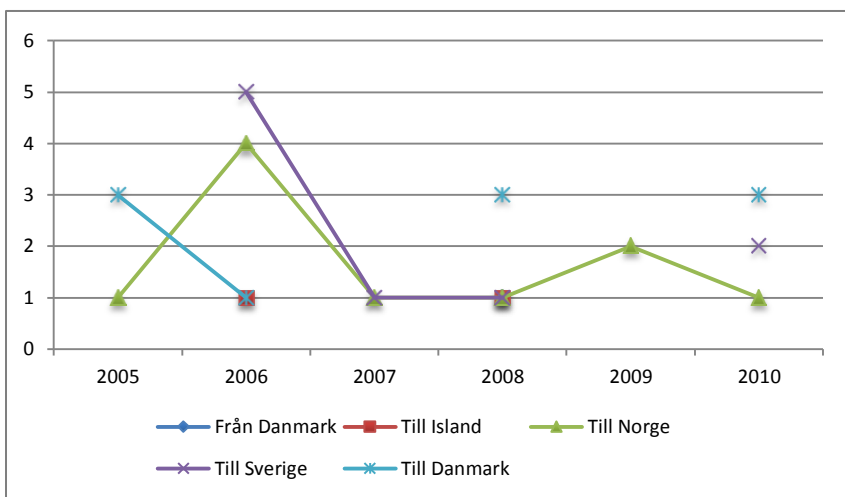
Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011b).

5.3.2 Mobilitet inom det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Jyväskylä universitet

Det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Jyväskylä universitet har under de senaste sju åren i genomsnitt stått för 8 % av universitetets mobilitet inom Europa. År 2010 stod naturvetenskapen också för 8 % av all mobilitet vid universitetet. Under de senaste åren har största delen av mobiliteten riktat sig till Storbritannien, Tyskland och Spanien. Utbytet till dessa länder varade för det mesta i fyra till fem månader. Majoriteten (65 %) av de studenter som reser från Jyväskylä universitet till dessa länder har studerat på kandidatnivå. Den inkommande mobiliteten har huvudsakligen kommit från Tyskland, Frankrike och Spanien. Utbytet från dessa länder varade för det mesta i fyra eller nio månader. Majoriteten (67 %) av de studenter som kommit till Jyväskylä universitet från dessa länder har studerat på magisternivå.

Enligt undervisnings- och kulturministeriet i Finland har utbytet mellan Jyväskylä universitet och övriga nordiska universitet inom det naturvetenskapliga området varit minimalt. Sedan 2005 har 8 % av allt utbyte vid universitetet skett inom Norden. Sedan 2005 har endast en dansk student kommit till universitetet och antalet studenter som reser till övriga nordiska universitet har sedan 2008 legat under fyra. (Se figur 43.)

Figur 43: Mobilitet mellan Jyväskylä universitet och övriga nordiska länder inom det naturvetenskapliga ämnesområdet 2005–2010 (N=32)

Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011b).

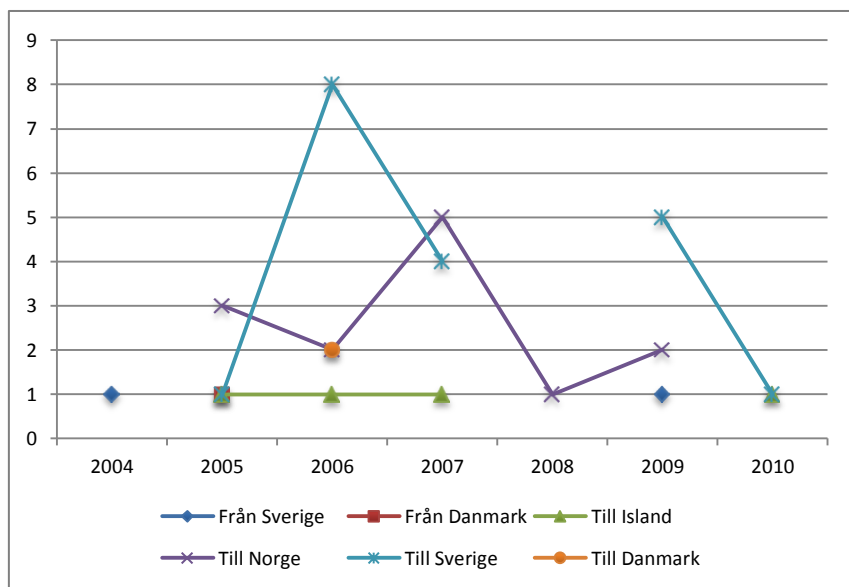
5.3.3 Mobilitet inom det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Åbo Akademi

Det naturvetenskapliga ämnesområdet vid Åbo Akademi har under de senaste sju åren i genomsnitt stått för 6 % av universitetets mobilitet inom Europa. År 2010 stod naturvetenskapen däremot endast för 2 % av all mobilitet vid universitetet. Under de senaste åren har största delen av mobiliteten riktat sig till Sverige, Norge och Storbritannien. Utbytet till dessa länder varade för det mesta i nio månader. Majoriteten (66 %) av de studenter som reste från Åbo Akademi till dessa länder har studerat på kandidatnivå. Den inkommande mobiliteten har huvudsakligen skett från

Polen, Italien och Tyskland. Utbytet från dessa länder varade för det mesta i fem månader. Majoriteten (61 %) av de studenter som kommit till Åbo Akademi från dessa länder har studerat på kandidatnivå.

Enligt undervisnings- och kulturministeriet i Finland har utbytet mellan Åbo Akademi och övriga nordiska universitet inom det naturvetenskapliga området varit förhållandevis omfattande. Sedan 2005 har 31 % av allt utbyte inom det naturvetenskapliga ämnesområdet vid universitetet skett inom Norden. Sedan 2004 har dock endast två svenska studenter och en dansk student kommit till Åbo Akademi medan exempelvis 19 studenter från Åbo Akademi under samma tidsperiod rest till Sverige. Se figur 44.

Figur 44: Mobilitet mellan Åbo Akademi och övriga nordiska länder inom det naturvetenskapliga ämnesområdet 2004–2010 (N=41)

Källa: Undervisnings- och kulturministeriet (2011b).

5.4 Sammanfattning om mobilitet

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att mobiliteten vid finländska universitet under de senaste åren har hållits relativt konstant. Mobiliteten följer även till viss del samma mönster som utvecklingen för undervisningsspråk, dvs. det ekonomiska vetenskapsområdet representerar en stor del av både den inkommande och utgående mobiliteten i Europa. För studenterna var Tyskland och Sverige de vanligaste resmålen inom Europa. Situationen inom de vetenskapsområden som fokuserats i denna rapport är också relativt tydlig. Studenter inom de humanistiska vetenskapsområdena är mest aktiva.

Den inkommande mobiliteten ser däremot annorlunda ut då man ser på mobiliteten inom Norden. Trots att 18 % av all mobilitet i Finland riktar sig till övriga nordiska länder består den inkommande mobiliteten från dessa länder av endast 3 % av all mobilitet till Finland. Denna trend är också tydlig vid de universitet som ingår i rapporten. Fler studenter reser till övriga nordiska universitet än dem som reser till Finland. Trots att antalet studenter som rör sig antingen till eller från case-universiteten är svåra att jämföra sinsemellan på grund av skillnader i universitetens och vetenskapsområdenas storlek kan man ändå konstatera att det endast rör sig om en handfull studenter, och att det populäraste resmålet inom Norden överlag tenderar att vara Sverige.

6. Sammanfattande diskussion

Enligt undervisnings- och kulturministeriets (2011c) förslag till ny finansieringsmodell ska kvalitet, internationalisering, profilering och möjlighet att utnyttja forskningsresultat vara de riktgivande begreppen för universiteten i framtiden. I den här rapporten har vi främst fokuserat internationalisering och i synnerhet engelskans ställning i relation till de nationella språken finska och svenska på fyra områden: (1) vad sägs i språkpolicydokumenten, (2) vilka språk används i undervisningen, (3) vilka språk publicerar sig forskare (i vårt fall, doktorander) på, och (4) hur ser den internationella mobiliteten ut?

Det positiva vad gäller språkpolicydokument är att sådana i allt högre grad skrivs, antingen som separata språkstrategier eller som delar av respektive universitets allmänna policydokument. Två tredjedelar av landets universitet har policydokument, men även om ett universitet har explicita strategier, saknas det i många fall strategier på fakultetsnivå och institutionsnivå. Generellt kan sägas att engelskan i universitetens språkpolitik alltmer har stärkt sin ställning men samtidigt – kanske som en följd av detta – har flera universitet speciellt börjat uppmärksamma de nationella språken och deras särbehov. (Se vidare sammanfattningen för kap. 2.)

Vad gäller undervisningsspråket och den litteratur som används i universitetsutbildningen (se vidare Londen & Östman 2012), är det mest framträdande resultatet i denna rapport det faktum att ingen systematisk uppföljning görs, vare sig nationellt eller på universitetsnivå, om vilka språk som används i undervisningen. I och för sig ska forskning naturligtvis kunna bedrivas utan att språket för forskningen och undervisningen ska vara avgörande, men i och med avsaknaden av denna information blir det svårt att se vart vi är på väg, och det är svårt att följa upp undervisningsspråket på universitets-, fakultets- och institutionsnivå och få en bild av t.ex. hur mycket undervisning som meddelas på engelska. Generellt kan dock sägas att engelskan på de flesta områden fungerar ”parallellt” med de nationella språken i undervisningen; speciellt kan detta ses i det stora

utbudet av internationella, engelskspråkiga magisterprogram. Frågan är dock om "samma" innehåll ges på engelska och på de nationella språken. (Se vidare sammanfattningen för kap. 3).

För publikationsspråket har vi här endast redogjort för språket i doktorsavhandlingar. Även om det finns skillnader i de olika läroämnena och vid olika fakulteter och universitet, tycks engelskans ställning vad gäller doktorsavhandlingar ha stabiliserat sig. Kandidat- och magisteravhandlingar skrivs fortfarande huvudsakligen på nationalspråken. Under de senaste 40 åren har det inte skett stora förändringar i andelen engelskspråkiga doktorsavhandlingar. Vad gäller vetenskapliga publikationer generellt noterar vi även här samma problem som för undervisningsspråket: i och med att många databaser inte offentligt registrerar språket på publikationerna, är det svårt att få en konkret uppfattning om vart vi är på väg. När det inte finns en nationell databas med information om språket är det också svårt att jämföra situationen i Finland med motsvarande förhållanden i bl.a. de övriga nordiska länderna. (Se vidare sammanfattningen för kap. 4).

Trots att studenternas mobilitet är en av de viktigaste faktorerna vad gäller internationalisering, har de tre universitet vi kartlagt inte speciellt väl lyckats mobilisera sina studenter att åka utomlands eller att få internationella studenter att komma till Finland.³⁵ Det kan naturligtvis finnas flera orsaker till detta – en orsak som ofta förs fram är att man i dagens senmoderna samhälle inte behöver resa för att vara i internationell kontakt: de sociala medierna och Internet räcker. Men den här restriktiva uppfattningen om vad mobilitet innebär bör tas upp till diskussion och särskådas på nationell nivå. (Se vidare sammanfattningen för kap. 5).

På basis av detta kan vi säga att det som sägs i språkdokumentens de facto kan tas som goda förutsättningar för parallellspråkighet vid de universitet vi kartlagt, även om själva begreppet "parallellspråkighet" används sparsamt i dokumenten. Parallellspråkigheten tar sig uttryck på olika sätt. Vid alla universitet och fakulteter är nationalspråken finska och/eller

³⁵ Här bör dock noteras att det finns stora skillnader universiteten emellan. Vissa universitet, t.ex. Svenska handelshögskolan vid Aalto-universitetet har en obligatorisk utbytesperiod för alla studenter, vilket gör att deras mobilitetssiffror är höga.

svenska fortfarande förhärskande på kandidat- och magisternivå medan studier för doktorsgraden i allt högre grad går på engelska. Vid Helsingfors universitet ser den traditionella finsk-svenska parallellspråkigheten ut att ersättas av en trespråkig parallellspråkighet (finska, svenska, engelska). Huruvida svenskan och finskan kan klara sig i ett längre perspektiv återstår att se. (Se även diskussionen i Londen & Östman 2012.)

För att konkreta uppföljningar ska kunna göras är det viktigt att all typ av information insamlas mera systematiskt i framtiden, om policydokument, om undervisningsspråk, om publiceringsspråk och om mobilitet. Den här rapporten är ett första försök till kartläggning av hur situationen ser ut i dagens Finland. Vi är medvetna om att den inte är uttömmande men hoppas att den väcker många frågor och vi ser fram emot djupare studier i ämnet.

Litteratur

- Becher, T. & Trowler, P. (2001): *Academic tribes and territories. Intellectual enquiry and the culture of disciplines*. Second edition. Buckingham: SRHE & OUP.
- CIMO Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus (2012a): Study programmes database. [Tillgänglig: http://www.studyinfinland.fi/study_options/study_programmes_database/] (25.1.2013).
- CIMO Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus (2012b): *Erasmus Suomessa. Tilastoja suomalaisten korkeakoulujen osallistumisesta Erasmus-ohjelmaan vuosina 2007–2010*. [Tillgänglig: http://www.cimo.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/23805_Erasmus_tilastojulkaisu_web.pdf] (21.3.2012).
- CWCU, Center for World-Class Universities of Shanghai Jiao Tong University (2011): *Academic Ranking of World Universities*. [Tillgänglig: <http://www.shanghairanking.com/ARWU2011.html>] (5.12.2011).
- FENNICA. *Finlands nationalbibliografi*. [Tillgänglig: https://fennica.linneanet.fi/vwebv/searchBasic?sk=fi_FI] (1.11.2012).
- Finlands grundlag 73/1999. [Tillgänglig: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731>] (25.1.2013).
- Garam, I. (2009): *Vieraskieliset tutkinto-ohjelmat suomalaisissa korkeakouluissa*. Helsingfors: CIMO.
- Harder, Peter (red.) (2009): *English in Denmark. Language Policy, Internationalization and University Teaching. Angles on the English-Speaking World*, 9. Köpenhamn: Museum Tusculanum.
- Helsingfors universitet (2007): *Språkprinciper för Helsingfors universitet*. Helsingfors: Yliopistopaino (Godkända av konsistoriet 14.3.2007). [Tillgänglig: <http://www.helsinki.fi/ml/hallinto/tavoiteohjelma.pdf>] (19.3.2012).
- Helsingfors universitet (2009): *Instruktion för Helsingfors universitet*. [Tillgänglig: http://www.helsinki.fi/svenskaarenden/hy_instruktion_12102011.pdf] (7.3.2013).
- Helsingfors universitet (2010a): H40 Humanistinen tiedekunta. *Tavoiteohjelma 2010–2012* (Godkänd 30.1.2010). [Tillgänglig: <http://www.helsinki.fi/hum/hallinto/tavoiteohjelma.pdf>] (19.3.2012).
- Helsingfors universitet (2010b): H70 Valtiotieteellinen tiedekunta. *Tavoiteohjelma 2010–2012* (Godkänd 21.12.2009). [Tillgänglig: <http://www.helsinki.fi/valtiotieteellinen/tietoa/tiedekunnan%20tavoiteohjelma%202010-2012.pdf>] (19.3.2012).

- Helsingfors universitet (2010c): H50 Matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta. *Tavoiteohjelma 2010–2012* (Godkänd 8.2.2010). [Tillgänglig: <http://www.helsinki.fi/ml/hallinto/tavoiteohjelma.pdf>] (19.3.2012).
- Helsingfors universitet (2011a): *Statistik 2010*. [Tillgänglig: <http://notes.helsinki.fi/halvi/tilast10.nsf/webkotisivu>] (4.12.2011).
- Helsingfors universitet (2011b): *Svenska ärenden. Svenska kurser läsåret 2011–2012*. Opublicerad.
- Helsingfors universitet (2012a): *E-thesis – Helsingin yliopiston verkkojulkaisut. E-thesiksen aineisto ja tiedonhaku*. [Tillgänglig: <http://ethesis.helsinki.fi/ohjeet/tiedonhaku.html>] (3.4.2012).
- Helsingfors universitet (2012b): *HELDA-databasen, E-thesis*. [Tillgänglig: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/18060>] (3.4.2012).
- Jyväskylä universitet (2010): *Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan 2010–2012 strategisten tavoitteiden toteuttamissuunnitelma*. [Tillgänglig: <https://www.jyu.fi/ytk/hallinto/TTS/TTStarken/view>] (3.4.2012).
- Jyväskylä universitet (2011): *Tutkinnot 2010*. [Tillgänglig: <https://www.jyu.fi/hallintokeskus/tilastot/tutkintotilastot/vuosi10/tutkinnot10>] (5.12.2011).
- Jyväskylä universitet (2012a): *Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka*. [Tillgänglig: <https://www.jyu.fi/hallinto/strategia/politiikat/Jyvaeskylaen%20yliopiston%20kielipolitiikka%2025012012.pdf>] (19.3.2012).
- Jyväskylä universitet (2012b): *Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan toimenpideohjelma 2012–2013*. [Tillgänglig: <https://www.jyu.fi/hallinto/strategia/politiikat/jyvaskylan-yliopiston-kielipolitiikan-toimenpideohjelma/view>] (22.1.2013).
- Jyväskylä universitet (2012c): Humanistinen tiedekunta. *Toiminta- ja taloussuunnitelma vuosiksi 2013–2016*. [Tillgänglig: https://www.jyu.fi/hum/esittely/toiminta-ja-taloussuunnitelma/HTK_TTS_20132016_soveltuvinosin.pdf] (22.1.2013).
- Jyväskylä universitet (2012d): Matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta. *Vuosi-en 2013–2016 toiminta- ja taloussuunnitelma*. [Tillgänglig: <https://www.jyu.fi/science/tiedekunta/TTS/tts20132016>] (22.1.2013).
- Jyväskylä universitet naturvetenskapliga fakultet (2012): *Väitöskirjojen kielet 2000–2010. Personlig kommunikation, Marja Korhonen, 4.11.2012*.
- Jyväskylä universitet, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta (2012): *Väitöskirjojen kielet 2000–2010. Personlig kommunikation, Tiina Hokkanen, 4.11.2012*.
- Kristiansen, Tore (red.) (2006): *Nordiske sprogholdninger. En masketest*. Oslo: Novus forlag.
- Londen, Monica & Östman, Jan-Ola (2012): Ambivalens och ansvar: domänförlost som implicit process vid ett tvåspråkigt universitet, *Nordand Nordisk tidsskrift for andrespråksforskning*, 7 (2), 113–141.
- Mattfolk, Leila (2011a): *Attityder till det globala i det lokala*. Oslo: Novus forlag.
- Mattfolk, Leila (2011b): *Finlandssvenska åsikter om och attityder till modern språk-påverkan* (Nordica Helsingiensia 26). Helsingfors universitet, Nordica.

- Moring, Tom, Godenhjelm, Sebastian, Haapamäki, Saara, Lindström, Jan, Östman, Jan-Ola & Sylvén, Jenny (2013): *Language Policies in Universities and Their Outcomes*. Berthoud, Grin & Lüdi (red.): *Multilingualism and Diversity Management*. Amsterdam: John Benjamins, 299–321.
- Multilingua (2013): *Kaksikielinen tutkinto Helsingin yliopistossa – Tvåspråkig examen vid Helsingfors universitet*. [Tillgänglig: <http://blogs.helsinki.fi/multilingua/>] (2.4.2013).
- Nuolijärvi, Pirkko (2006): Finskspråkigt. Kristiansen & Vikør (red.): *Nordiske språkhaldningar. Ei meningsmåling*. Oslo: Novus forlag, 180–198.
- Statsrådet (2009): *Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2009*. Sastamala: Vammalan kirjapaino.
- Tamminen-Parre, Saija & Kristiansen, Tore (2006): Finskspråkigt. Kristiansen (red.) (2006), 142–161.
- TSV Tieteellisten seurain valtuuskunta (2012): *Julkaisufoorumi*. [Tillgänglig: <http://www.tsv.fi/julkaisufoorumi/>] (25.1.2013).
- TUTKA, Jyväskylän yliopiston tutkimus- ja julkaisutietojärjestelmä. (2013). [Tillgänglig: <http://tutka.jyu.fi/tutka/>] (26.1.2013).
- Undervisnings- och kulturministeriet (2009): *Internationaliseringsstrategi för högskolorna 2009–2015* (Undervisningsministeriets publikationer 2009:22). Helsingfors: Undervisnings- och kulturministeriet.
- Undervisnings- och kulturministeriet (2011a): *Rapporteringsportalen Vipunen*. [Tillgänglig: <http://vipunen.csc.fi/sv-fi/Pages/default.aspx>] (1.12.2011).
- Undervisnings- och kulturministeriet (2011b): *KOTA-databasen*. [Tillgänglig: <https://kotaplus.csc.fi/online/Etusivu.do?lng=sv>] (1.12.2011).
- Undervisnings- och kulturministeriet (2011c): *Laadukas, kansainvälinen, profiloitunut ja vaikuttava yliopisto – ehdotus yliopistojen rahoitusmalliksi vuodesta 2013 alkaen* (Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:26).
- Undervisnings- och kulturministeriet (2012): *Utbildning och forskning 2011–2016*. Utvecklingsplan. Helsingfors: Undervisnings- och kulturministeriet.
- Universitetslag 558/2009. [Tillgänglig: <http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2009/20090558>] (10.4.2012).
- Ylönen, Sabine (2012): Internationalisierung der Hochschulen und die Rolle des Deutschen und anderer Fremdsprachen aus finnischer Perspektive. Bonner, Liimatainen, Salminen & Schopp (red.): *Deutsch im Gespräch*. Berlin: Saxa Verlag, 81–97.
- Åbo Akademi (2007): *Humanistiska fakultetens virtualiseringsstrategi*. [Tillgänglig: <https://www.abo.fi/institution/media/14150/virtualiseringsstrategi20072010.pdf>] (24.1.2013).
- Åbo Akademi (2008): *Humanistiska fakultetens verksamhetshandbok Version 1.0*. [Tillgänglig: https://www.abo.fi/media/19126/hfverksamhetshandbok_version1.pdf] (19.3.2012).
- Åbo Akademi (2009a): *Språkpolitiskt program för Åbo Akademi*. [Tillgänglig: https://www.abo.fi/personal/media/2522/sprakprogram_nyutgava_4.pdf] (19.3.2012).

Åbo Akademi (2009b): *Samhälls- och vårdvetenskapliga fakultetens verksamhets-handbok*. [Tillgänglig: <http://www.abo.fi/media/19126/fakultetsvfhandbok.pdf>] (24.1.2013).

Åbo Akademi (2009c): *Verksamhetshandbok för Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten*. [Tillgänglig: https://www.abo.fi/media/19126/mnf_version_11_2009.pdf] (19.3.2012).

Åbo Akademi (2010): *Humanistiska fakultetens strategi*. [Tillgänglig: <https://www.abo.fi/institution/media/14150/strategi20102013hf.pdf>] (24.1.2013).

English Summary

Towards parallel language use in higher education in Finland

The present report on issues related to language use in higher education at universities in Finland gives an overview of the situation at hand. Finland is different from the other Nordic countries in that it has always had two national languages, Finnish and Swedish. This *de facto* means that parallel language use has been practiced for a century in most spheres of the Finnish society. The major linguistic challenge that higher education at universities in Finland is faced with in these days of globalization is thus that a third language, English, needs to be reconciled with existing educational practices.

The report discusses internationalization, multilingualism and parallel language use in university education from four different perspectives, (i) the existence of language policy documents at universities; (ii) the language(s) of research publications; (iii) the language(s) of instruction at different levels of education; and (iv) from the point of view of students' international mobility.

A recurring issue in the report is that statistical information about especially points (ii) and (iii) are often fragmented and difficult to get hold of. Comprehensive databases that can be consulted are, however, under development. This is clearly something that needs to be taken care of on a national level in order for actors within higher education administration and for politicians to be able to address current problems and to foresee future challenges.

Because of a general lack of easy accessibility of information, we have had to make this report an exploratory one. We have operationalized our task of presenting a general overview of the situation in Finland by focusing on three fields of research: the Humanities, the Social Sciences, and the Natural Sciences. We have furthermore restricted our overview to cover the situation in only three universities in Finland: the University of Helsinki, the Åbo Akademi University, and the University of Jyväskylä. These

three have been chosen primarily because they have three different linguistic profiles. The University of Jyväskylä is a Finnish-medium university, the Åbo Akademi University is a Swedish-medium university, and the University of Helsinki is a bilingual, Finnish- and Swedish-medium university. The three universities are also different in that they represent universities of different sizes and of different international ranking. Taken together, these three universities do, however, represent Finnish university education generally, although we are very much aware that what we ultimately present are three “case” universities.

Language policy documents

The report shows that with respect to (i) language policy documents, the situation at Finnish universities is a respectable one, with two thirds of the universities having such documents. The policy documents are naturally constantly refined, and language policy issues are noted in several places in the universities’ documents. In fact, new policy documents and strategic plans were so frequent that we had a hard time making the dynamic strategic activities at universities stand still in order for us to note them down for this report. However, even when a university has explicit strategies spelled out in its policy documents, corresponding statements at faculty levels and at departmental levels are often missing. Generally speaking, English has strengthened its position in the universities’ language policies, but – maybe as a consequence of this – the national languages receive increasing attention in the documents.

Language of publication

With respect to language of publication, we were forced to only consider the languages in which PhD dissertations were written. This clearly does not give a reliable account of the language of publication generally, but the results may at least to some extent be seen as symptomatic in view of the fact that young scholars’ choice of language of publication may be indicative about what direction we are moving in. The general results show that BA- and MA-theses are typically written in the national languages and the position of English as the language of doctoral candidates’ dissertation is fairly stable: during the last 40 years, there have not been any major changes in the relative share of PhD dissertations written in English.

Language of instruction

As for the language of instruction used at our case universities, the report again notes that the general lack of systematic follow-up is problematic in that without these data, it is difficult to see in what direction the universities are heading. Generally speaking, English is used “in parallel” with the national languages in teaching. This can most clearly be seen in the fact that there is now a large number of international, English-medium Master Programs at Finnish universities. The general issue of whether “the same” content is taught in English and in the national languages at the universities is seldom raised.

Mobility

In terms of mobility, the report shows that, despite the fact that the Ministry of Education and Culture, as well as the universities themselves acknowledge that student mobility is one of the most important factors with respect to internationalization, the three case universities have not been notably successful in mobilizing their own students to go abroad, nor in getting international students to come to Finland. It may be true that physical travelling across national boundaries is not as important in our late modern society as it used to be – social media and video conferencing help researchers to get in touch virtually. Still, this is a very restrictive view of how to increase student mobility and of how to build lasting international contacts. There is clearly a national need to look closer into what mobility really means and what concrete consequences it can have.

Generally, with respect to the issues addressed in this report, we find that prerequisites for attaining a three-way parallel language use at the three case universities exist, even though the very term “parallel language use” is used sparingly in language policy documents. We hope this report will function as an inspiration for further systematic analyses.

Landerapport Island:

Islandsk eller engelsk i islandsk universitets-virksomhed?

*Af Ari Páll Kristinsson, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
og Haraldur Bernharðsson, Háskóli Íslands*

Indhold

Sammenfatning.....	431
1. Indledning.....	433
2. Dokumenteret sprogpolitik.....	437
3. Udgivelsessprog.....	449
3.1 Akademikeres videnskabelige udgivelser	449
3.2 Doktorafhandlinger.....	455
4. Undervisningssprog.....	463
4.1 Oversigt.....	463
4.2 Udviklingen 2007–2011.....	464
4.3 Grunduddannelser og overbygningsuddannelser	465
4.4 Effekten af studie- og undervisningsmetoder	467
5. Universitetsvirksomhed på tværs af landegrænser og nationaliteter	469
6. Konklusion.....	479
Litteratur	481
Útdráttur.....	483
English Summary.....	485

Sammenfatning

Islandsk eller engelsk i islandsk universitetsvirksomhed?

Universiteter i Island

Der er syv universiteter i Island (med studenteroptaget efterår 2011 anført i parentes): Islands Universitet (13.919), Reykjavik Universitet (2.468), Universitetet i Akureyri (1.493), Bifröst Universitetet (431), Det islandske Kunstakademi (414), Islands Landbrugsuniversitet (238), Hólar Universitetshøjskole (172). Islands Universitet har det bredeste udbud af uddannelser og har forskeruddannelser inden for samfundsvidenskaberne, sundhedsvidenskab, humaniora, uddannelsesforskning, ingeniørvidenskaberne og naturvidenskaberne.

Lovgivning og sprogpolitik

I 2011 vedtog Altinget en lov om det islandske sprogs og om islandsk tegnsprogs status. Heri præciseres at islandsk er skolesprog på alle uddannelsesniveauer. Seks af syv universiteter har en egentlig sprogpolitik. Sprogpolitikkerne indeholder alle følgende tre synspunkter: 1) Islandsk er hovedsproget på universitetet. 2) Undervisning på engelsk skal væsentligst ske på kandidatniveauet og 3) man bør have vigtigheden af en islandsk terminologi for øje og samtidig lægge vægt på at sproget bruges med omtanke og skønsomhed.

Publikationer

Forskningspublicering: I 2011 var ca. 70 % af de videnskabelige publikationer som blev skrevet af ansatte ved Islands Universitet, på engelsk mens det tilsvarende tal for publikationer fra Reykjavik Universitet var 92 % (Fig. 1). Andelen af publikationer på engelsk er steget i de seneste år (Fig. 2 og 3). Det sprog der skrives på, varierer imidlertid ganske betydeligt afhængigt af videnskabeligt felt. Således varierede andelen af videnskabelige publikationer fra Islands Universitet i 2011 skrevet på islandsk helt fra 3.3% inden for ingeniør- og naturvidenskaberne og 17,9 % inden for sundhedsviden-

skaberne og til 47,5 % inden for socialvidenskaberne, 50% i uddannelsesforskning og 55 % i humaniora (Fig. 4).

Doktordisputatser: I perioden 2000–2011 var 84,2 % af alle disputatser fra Islands Universitet skrevet på engelsk; 15,8 % var på islandsk (Tabel 2). I perioden 2007–2011 var samtlige medicinske disputatser og disputatser inden for ingeniør- og naturvidenskaberne skrevet på engelsk (Fig. 12).

Undervisningssproget

Andelen af hold som bliver undervist på engelsk på de syv islandske universiteter, varierer fra 0 % (Islands Landbrugsuniversitet) og til 23 % (Reykjavik Universitet) (Fig. 13). Der er betydelig flere hold der bliver undervist på engelsk på kandidatniveau end på bachelorniveauet. Eksempelvis bliver på Akureyri Universitet 8,6 % af kurser på bachelorniveau afholdt på engelsk mens den tilsvarende procent på kandidatniveau er 36. Omkring 90 % af den kursuslitteratur som bruges på universitetskurser i Island, er på engelsk (Hafþís Ingvarsdóttir & Birna Arnbjörnsdóttir 2010).

Læreres og studenteres nationalitet

Antallet af internationale studerende i Island er steget med 740 % i perioden fra 1997 til 2010 (Fig. 18), men antallet af islandske studerende som studerer i udlandet, overstiger stadig antallet af udenlandske studerende ved islandske universiteter (Fig. 23). Der er ca. 6,2 % udenlandske studerende på Islands Universitet. Omkring 6,1% af de ansatte videnskabelige medarbejdere på fakulteterne ved Islands Universitet har andet statsborgerskab end islandsk (Fig. 16).

1. Indledning

Der er ingen tvivl om, at engelsk i dag er det dominerende sprog i det internationale uddannelses- og forskningsmiljø, som de islandske universiteter er en del af (se fx Ammon 2010: 113–116). Det er planen, at denne rapport skal være et skridt mod at gøre det lettere for universitetsmyndigheder at forme og efterleve politikken om samspillet mellem islandsk og engelsk i administration, forskning, undervisning og kommunikation i almindelighed i det islandske universitetsmiljø; et samspil, som sikrer det islandske sprogs vækst og trivsel som undervisnings- og forskningssprog, hvorudover engelsk og engelskkundskaber bliver anvendt på en passende måde i et internationalt uddannelses- og universitetsmiljø.

I kapitel 2 herunder, Dokumenteret sprogpolitik, redegøres der for den islandske sprogpolitik, loven om det islandske sprog samt islandske universiteters dokumenterede sprogpolitik i så stort et omfang, det foreligger. I kapitel 3, som hedder Udgivelsessprog, findes en oversigt over sproget i udgivelser, som de akademiske medarbejdere ved islandske universiteter publicerer, og en oversigt over, hvilke sprog doktorafhandlinger bliver skrevet på ved islandske universiteter. Kapitel 4 hedder Undervisningssprog, og her vil man kunne læse hvilke andele engelsk og islandsk udgør på de islandske universiteters grund- og overbygningsuddannelser. I kapitel 5, Universitetsvirksomhed på tværs af landegrænser og nationaliteter, redegøres der bl.a. for sammensætningen af studerende og undervisere ved de islandske skoler med hensyn til statsborgerskab. I kapitel 6, Konklusion, findes et kort sammendrag samt en afslutning.

Rapporten er udarbejdet som en del af et fællesnordisk projekt. I 2011 støttede Nordisk Ministerråd et samarbejdsprojekt hos 18 nordiske forskere, der skulle indsamle og analysere oplysninger om brugen af dels engelsk, dels af det pågældende nationalsprog på universiteter i Norden (Netværk for parallelsproglige mål på Nordens internationaliserede universiteter, se <http://nordiskparallelsprogsnet.blogs.ku.dk/>). Samarbejdsprojektets mål var at finde og gøre universitetsmyndigheder opmærksomme på nyttige veje til at

nå den todelte målsætning at støtte forskningsprojekter og vidensformidling lokalt, på nationalsproget, samtidig med at universiteterne skal kunne tiltrække studerende og forskere fra nær og fjern, yde fremragende uddannelse og udgive forskningsresultater, som henvender sig til et internationalt forskningsmiljø.

Rettesnoren i samarbejdsprojektet er en fælles erklæring om målsætninger på sprogområdet, som undervisningsministrene i Norden underskrev i 2006 (*Yfirlýsing um málstefnu Norðurlanda* 2007). Erklæringen er dog ikke juridisk bindende for medlemslandene. Selvom iværksættelse af erklæringens hovedmålsætninger kan variere fra et land til et andet, bærer vedtægten præg af, at alle de nordiske lande er bekymrede for deres nationalsprogs status over for engelsk i akademisk undervisning og forskning. I erklæringen anbefales det, at universiteterne udformer en politik om den parallelle brug af de vedkommende nationalsprog og engelsk. Målet er, at intet af sprogene skal rydde det andet af vejen i universitetsvirksomheden.

Der findes syv universiteter i Island (antallet af studerende efteråret 2011 vises i parentes efter hvert universitet; kilde: *Ný sýn. Breytingar á vísinda- og nýsköpunarkerfinu* 2012: 23). Følgende drives fuldstændigt af staten: Islands Universitet (13.919), Universitetet i Akureyri (1.493), Islands Landbohøjskole (238) og Hólaskóli – Universitetet i Hólar (172). Andre islandske universiteter: Universitetet i Reykjavík (2.468), Universitetet i Bifröst (431) og Islands Kunstakademi (414).

Islands Universitet er altså det langt største af de islandske universiteter og har det mest varierede uddannelsesudbud. Universitetet inddeles i fem anerkendte videnskabelige områder: socialvidenskab, sundhedsvidenskab, humaniora, undervisningsvidenskab samt ingeniørvidenskab og naturvidenskab. Universitetet har hjemmel til at tilbyde forskeruddannelser på alle disse områder.

De resterende islandske universiteter tilbyder til dels samme anerkendte videnskabelige områder som Islands Universitet, nemlig socialvidenskab (Universitetet i Akureyri, Universitetet i Bifröst, Universitetet i Reykjavík), sundhedsvidenskab (Universitetet i Akureyri), naturvidenskab (Islands Landbohøjskole) og ingeniør- og teknologividenskab (Universitetet i Reykjavík) – og dels har de videnskabelige områder, som ikke findes ved Islands Universitet, nemlig naturresurse- og landbrugsvidenskab (Universitetet i

Akureyri, Hólaskóli – Universitetet i Hólar, Islands Landbohøjskole) og kunst (Islands Kunstakademi) (*Ný sýn. Breytingar á vísinda- og nýsköpunarkerfinu* 2012: 21). Her trækkes blot hovedlinjerne, billedet er i virkeligheden mere komplekst. Man kan tage kunst som eksempel: På Islands Universitets Humanistiske Fakultet undervises der også i kreativ skrivning, og der undervises i flere kunstformer i forbindelse med undervisningsvidenskab ved det Undervisningsvidenskabelige Fakultet ved Islands Universitet.

Uanset størrelse og uddannelsesudbud skal alle islandske universiteter opfylde en todelt rolle: at tage sig af både hjemlige behov og det internationale akademiske samfund. De følgende kapitler handler på en eller anden måde om denne krævende rolle.

2. Dokumenteret sprogpolitik

I 2011 vedtog Altinget en lov om det islandske sprogs og det islandske tegnsprogs status (*Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls*, nr. 61/2011), efter et forslag fra et ekspertnævn under undervisnings- og kulturministeren. Lovgivningen markerer et vendepunkt i den islandske sprogrøgts og sprogpolitiske historie. Af loven fremgår det, at islandsk er islændingenenes nationalsprog og Islands officielle sprog (art. 1), og at islandsk er Islands officielle sprog internationalt (art. 12). Loven bestemmer, at staten og kommunerne skal være ansvarlige for at bevare og styrke det islandske sprog og sørge for, at det bliver anvendt (art. 5); nationalsproget skal være fælles sprog for alle borgere, og statsmagten skal sikre, at det bliver muligt at anvende det på alle domæner i det islandske folkeliv (art. 2). Sidstnævnte bestemmelse indebærer bl.a. tydeligvis en målsætning om at det islandske sprog skal være brugbart i samtlige videnskabsgrene, der forskes i i Island.

Loven om det islandske sprogs og det islandske tegnsprogs status indeholder en bestemmelse om islandsk som "sproget i Altinget, ved domstole, i regeringen, i staten som i kommunerne, i alle skoler på alle skoletrin og i andre institutioner som har ansvar for iværksættelse og yder offentlig service" (art. 8). Bestemmelsen om islandsk som sproget for "skoler på alle skoletrin" vedrører naturligvis de islandske universiteter og vil blive nærmere omtalt herunder.

I loven findes ligeledes en særlig paragraf om islandsk fagterminologi. "Regeringen skal bidrage til at islandsk fagterminologi på forskellige områder konstant styrkes, er tilgængelig for alle og anvendes i videst muligt omfang" (art. 11). Det er klart, at denne bestemmelse utvetydigt viser, at lovgiveren har til hensigt, at universitetslærere og andre islandske forskere i den islandske stats institutioner bør tænke på den islandske fagterminologis vækst og trivsel i deres arbejde og skrifter. Bestemmelsen er en meget vigtig vejledning til universitetsledelser ved udformning og gennemførelse af universiteternes sprogpolitik.

Af andre bestemmelser i loven, der vedrører islandsk, kan det nævnes, at artikel 10 bekendtgør, at "[s]proget, som anvendes i statens og kommunernes virksomhed, eller på deres vegne, skal være velformet, enkelt og klart," og at staten og kommunerne skal arbejde sammen med Islandsk Sprognævn om sprogpolitik og det islandske sprogs status (art. 5).

Ifølge universitetsloven (*Lög um háskóla*, nr. 63/2006, *Lög um opinbera háskóla*, nr. 85/2008) varetager islandske universiteter en todelt rolle som nævnt i indledningen. Dels er de en del af et internationalt uddannelses- og forskningsmiljø, dels har de som islandske videnskabs- og undervisningsinstitutioner særlige opgaver at varetage for det islandske samfund, og de har pligt til at styrke dets fundament. Universitetsloven siger intet om undervisnings- og forskningsanliggender. Til dokumenterne kommer derimod loven om det islandske sprogs og det islandske tegnsprogs status (*Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls*, nr. 61/2011) diskuteret ovenfor.

I den islandske sprogpolitik (*Íslenska til alls* 2009), som Altinget vedtog i 2009¹ (*Pingsályktun um íslenska málstefnu* 2009), står der bl.a., at selvom der ingen steder i loven om universiteter (*Lög um háskóla*, nr. 63/2006) "nævnes direkte, at islandsk er det primære sprog ved islandske universiteter," må det dog være "afgørende for at universiteterne skal kunne styrke kernen i det islandske samfund."

Uden sprogets solide status vakler samfundet som et islandsk samfund, og dets indre struktur brister. Universiteternes rolle ifølge [loven om universiteter] er blandt andet at bidrage til formidling af viden og kompetencer til hele samfundet. Der modtager de studerende undervisning i de fleste områder af videnskab og teknologi og spredes efter studierne i samfundet for at arbejde med deres specialfelter og formidle deres viden til samfundet. Viden og kompetencer bliver dog ikke formidlet til det islandske samfund på andre sprog end islandsk, hvis flest muligt skal kunne drage fordel af hvad der er til rådighed. Det skal derfor være muligt at anvende islandsk inden for videnskaben, og det skal råde over en terminologi, som er nød-

¹ Ved resolutionen 12. marts 2009 accepterede Altinget Undervisnings- og Kulturministeriets forslag om at indføre Islandsk Sprognævns forslag i skriftet *Íslenska til alls* som en islandsk sprogpolitik. I resolutionen står: "Altinget støtter hovedmålsætningen i forslagene fra Islandsk Sprognævn om at islandsk skal anvendes i alle domæner i det islandske samfund."

vendig for at en naturlig kommunikation skal kunne finde sted mellem dem, som har tilegnet sig viden og dem, som modtager den.

(*Íslenska til alls* 2009: 42).

Dette citat fra Islandsk Sprognævn afspejler den sproglige ideologi, der er dominerende i Island.

Som nævnt ovenfor siger artikel 8 i loven om det islandske sprogs og det islandske tegnsprogs status, nr. 61/2011, at islandsk skal være sproget "på alle skoletrin" (*Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls*, nr. 61/2011). Der er ingen tvivl om, at formuleringen "alle skoletrin" betyder, at universiteterne på ingen måde er undtagne.

Ikke desto mindre skal universiteterne på grund af deres særstatus dog have et vist råderum, især i kandidat- og ph.d.-uddannelser, til at undervise enkelte kurser, sågar hele studieretninger på et andet sprog. I den islandske sprogpolitik (*Íslenska til alls* 2009: 48) anføres det som et særligt mål, at "[i]slandsk er det officielle sprog i alle islandske universiteter, og at undervisningen som hovedregel skal foregå på islandsk." Om grunduddannelser står der: "Al undervisning på grunduddannelserne bør foregå på islandsk, undtagen hvis der er tale om uddannelser i fremmedsprog, og afhandlinger på grunduddannelserne bør også skrives på islandsk," men hvad angår overbygningsuddannelserne er politikken, at "[o]verbygningsuddannelser som hovedregel skal foregå på islandsk."

Af ovenstående er det klart, at Altinget i de seneste år, dvs. i resolutionen om den islandske sprogpolitik 2009 og lovgivningen om det islandske sprogs status 2011, har givet udtryk for en klar vilje og ordre om fortrinsret for islandsk i islandsk universitetsvirksomhed, men samtidig anerkender den virkelighed, at islandsk ikke er det eneste sprog, som behøves og må anvendes i videnskab og akademisk undervisning i Island.

Undervisnings- og kulturministeren gav i 2010 alle islandske universiteter besked på at udarbejde og udgive sprogpolitikker for vedkommende skoler.

På seks ud af syv universiteters hjemmesider kan man finde dokumenterede sprogpolitikker, som har fået samtykke fra skolemyndighederne. Der er her tale om Islands Universitet siden 2004, Universitetet i Akureyri siden 2008, Islands Landbohøjskole og Hólaskóli – Universitetet i Hólar siden 2011, og endelig Universitetet i Bifröst og Islands Kunstakademi siden 2012.

I Universitetet i Reykjavíks politik (*Stefna Háskólans í Reykjavík*) omtales undervisnings- og forskningssprog ikke direkte, men ud fra den kan man slutte, at ansatte og studerende er stærkt afhængige af fremmedsprog foruden islandsk.

Universitetet i Reykjavík: Universitetet i Reykjavík er et internationalt akademisk miljø, som anvender internationale retningslinjer i forskning, undervisning og ledelse. Universitetet i Reykjavík arbejder målrettet med førende universiteter i udlandet og lægger vægt på at træne de studerende i international kommunikation.

Foruden sin primære politik har Universitetet i Reykjavík vedtaget politikker hvad angår undervisning, kvalitet, helbred, forskning og menneskelige resurser. I undervisningspolitikken står der bl.a.: "Studerende og undervisere ved Universitetet i Reykjavík skal have mulighed for at studere og arbejde i et internationalt miljø" (*Stefna Háskólans í Reykjavík*). I politikken om menneskelige resurser står bl.a.:

Universitetet i Reykjavík: Universitetet i Reykjavík er en international arbejdsplads [...] Universitetet i Reykjavík er en attraktiv arbejdsplads for udenlandske såvel som hjemlige ansatte, og mulighed for at arbejde ved universitetet beror ikke på islandsk bopæl [...] Universitetet i Reykjavík støtter ansatte i at pleje internationale forbindelser [...] Det er universitetets målsætning at øge medarbejdernes udveksling med udenlandske universiteter.

Som nævnt har de andre seks universiteter i Island vedtaget og udgivet sprogpolitikker, som er tilgængelige for alle på disse universiteters hjemmesider: Islands Universitet (*Málstefna Háskóla Íslands*), Universitetet i Akureyri (*Málstefna Háskólans á Akureyri*), Universitetet i Bifröst (*Málstefna Háskólans á Bifröst*), Hólaskóli – Universitetet i Hólar (*Málstefna Hólaskóla – Háskólans á Hólum*), Islands Landbohøjskole (*Málstefna Landbúnaðarháskóla Íslands*) og Islands Kunstakademi (*Málstefna [Listaháskóla Íslands]*).

De seks universiteters sprogpoltiske dokumenter angiver alle, at islandsk skal være hovedsproget ved de pågældende universiteter.

Islands Universitet: Sprogpolitikken har som rettesnor, at sprog i tale og skrift ved universitetet skal være islandsk, i undervisning og forskning som i ledelsen.

Universitetet i Akureyri: Universitetet i Akureyri arbejder i det islandske samfund, i det islandske sproglige samfund, og islandsk er universitetets officielle sprog.

Universitetet i Bifröst: Islandsk er det officielle sprog ved Universitetet i Bifröst, og islandsk er det almene sprog i tale og skrift i alle skolens afdelinger i undervisning, forskning og ledelse.

Hólaskóli – Universitetet i Hólar: Islandsk er universitetets sprog, men kundskaber i andre sprog er tillige nødvendig [...] Islandsk er [...] Hólaskólis officielle sprog [...] alle dokumenter som skolen udgiver skal findes som originaler på islandsk. [...] Møder inden for administrationen skal som hovedregel foregå på islandsk, og det skal meddeles særskilt i mødeindkaldelsen hvis de kommer til at foregå på engelsk eller andre fremmedsprog.

Islands Landbohøjskole: Islandsk er alment tale- og skriftsprog i alle skolens afdelinger, i undervisning, forskning og ledelse.

Islands Kunstakademi: Islandsk er skolens vigtigste kommunikationsprog, både talt og skrevet, både i undervisning, forskning og ledelse.

Hvad angår undervisningssprog gør Islands Universitet, Universitetet i Akureyri, Hólaskóli – Universitetet i Hólar, Islands Landbohøjskole og Islands Kunstakademi på den ene eller den anden måde forskel på grund- og overbygningsuddannelser.

Islands Universitet: [...] undervisning og eksamination på bacheloruddannelser foregår for det meste på islandsk. Afgivelser fra denne hovedregel kan finde sted, hvis særlige årsager gør sig gældende, såsom ved undervisning i fremmedsprog, hvis underviser er udenlandsk eller hvis undervisningen er møntet på udlændinge. Til forskning og overbygningsuddannelser hører kommunikation med udlandet, og andre sprog end islandsk bliver ofte anvendt i dette arbejde, især engelsk. Hovedsproget i undervisningen på overbygningsuddannelserne er dog islandsk så vidt det er muligt [...] Universitetets afdelinger kan tilbyde hele uddannelser eller enkelte kurser på overbygningen på et fremmedsprog alt efter hvad forholdene tillader.

Universitetet i Akureyri: Der skal sikres et tilstrækkeligt udbud af studieprogrammer (sågar hele studieretninger, især på overbygningsuddannelser) på engelsk for at imødekomme behovene hos de udvekslingsstuderende.

Hólaskóli – Universitetet i Hólar: Studerende ved Hólaskóli kommer vidt omkring, men undervisning på grunduddannelserne foregår dog for det meste på islandsk.

Íslands Landbohøjskole: [...] at al undervisning og eksamination på bacheloruddannelser foregår på islandsk. Afvigelser herfra kan dog forekomme hvis underviser er udenlandsk eller hvis undervisningen hovedsageligt er møntet på udlændinge. For overbygnings- og ph.d.-uddannelser gælder andre retningslinjer, da uddannelser på disse niveauer i vid udstrækning drives i internationalt samarbejde.

Íslands Kunstakademi: Der undervises på islandsk på grunduddannelserne i alle afdelinger, og på overbygningsuddannelserne i kunstundervisning. [...] Overbygningsuddannelserne i design- og arkitekturafdelingen, billedkunstafdelingen og musikafdelingen er internationale, og her er engelsk det vigtigste kommunikationssprog. Ikke desto mindre lægges der vægt på, at de studerende er aktive i miljøet i kunstdiskussioner, og at de i disse formidler deres viden og kompetencer på området.

De seks skoler lægger i deres sprogpolitikker stor vægt på sprogrøgt, islandsk fagterminologi, og at det er nødvendigt, at studerende og undervisere skal kunne beskæftige sig med deres specialer på islandsk.

Íslands Universitet: Universitetet vil bidrage til at gøre det muligt for undervisere, specialister og studerende at tale og skrive om alle videnskabsgrene på islandsk og desuden gøre disse tilgængelige for offentligheden så vidt det er muligt. Sprogbrugen ved Íslands Universitet skal være eksemplarisk [...] Universitetet opfordrer sine ansatte til at være aktive sprogrøgere, f.eks. ved at skrive om deres videnskabsgrene på islandsk samt udarbejde ordlister.

Universitetet i Akureyri: Universitetet stiller krav til sig selv og sine ansatte om at være gode eksempler på brug, undervisning og udvikling af det islandske sprog [...] For at opfylde sine pligter over for eget samfund skal Universitetet i Akureyri bestræbe sig på at styrke brugen af islandsk i så mange afdelinger af universitetet som muligt. I denne sammenhæng har de studerende brug for at blive fortrolige med islandsk fagterminologi og særligt fokusere på at blive bekendt med det, når kurser undervises på engelsk eller et andet fremmedsprog, da de har brug for at kunne tale og skrive om deres videnskabsgrene på modersmålet og derved støtte universitetets uddannelsesmæssige rolle i deres eget samfund. Der skal lægges særlig vægt på, at sproget i de studerendes afhandlinger bliver velformet og flydende.

Universitetet i Bifröst: I undervisningen lægges der vægt på at de studerende skal blive fortrolige med islandsk fagterminologi, især hvis kurser undervises på et fremmedsprog, da det er vigtigt, at de studerende kan ud-

tale sig om deres videnskabsgrene på modersmålet og derved støtte universitetets uddannelsesmæssige rolle i deres eget samfund. Undervisere opfordres særskilt til at vejlede de studerende i sprogbrug så vidt det er muligt, foruden traditionel faglig vejledning. Universitetet skal på en bestemt måde opfordre de ansatte til at være aktive sprogrøgttere, f.eks. ved at udgive forskning på islandsk såvel som på fremmedsprog og gøre deres udgivelser tilgængelige for offentligheden så vidt muligt [...] Universitetets sprogbrug skal være eksemplarisk. Alt materiale som kommer fra universitetet, dvs. på hjemmesiden eller på sociale medier, skal være på velformet islandsk [...] Universitetet i Bifröst bestræber sig på at tilbyde ansatte og studerende mangfoldig hjælp i skriveprocesser og præsentationsteknik med henblik på at fremme bedre sprogbrug. Undervisere modtager bl.a. vejledning i præsentationsteknik og sprogbrug på årlige efteruddannelseskursusdage. Studerende modtager lignende vejledning, bl.a. metodekurser og kurser i progression og udtryk [...] Universitetet stiller krav til sine ansatte om, at de skal præsentere deres videnskabsgrene for offentligheden på fejlfrit islandsk, både på skrift og i tale [...] Der skal lægges særlig vægt på, at sproget i de studerendes afhandlinger bliver velformet og flydende. I kriterierne for evaluering af afhandlinger står der bl.a., at disse også bedømmes ud fra udførelse, opsætning, sprogbrug, stil og retskrivning [...] Universitetet i Bifröst vil bidrage til og tage del i et samarbejde mellem alle islandske universiteter om fagterminologier i den hensigt at lette diskussioner om specialiserede emner på islandsk.

Hólaskóli – Universitetet i Hólar: Universitetet stiller krav til sig selv og sine ansatte om at være gode eksempler på brug, undervisning og udvikling af det islandske sprog, og at de med dette bidrag fremmer islandsk kultur [...] Hólaskóli søger at fremme brugen af islandsk inden for flest mulige af skolens afdelinger [...] I kurser som undervises på engelsk lægges der vægt på, at islandske studerende tilegner sig fagudtryk på islandsk, og at de er i stand til at udtrykke sig om pensummet på islandsk. Der skal lægges vægt på, at sproget i de studerendes afhandlinger er velformet og flydende [...] Hólaskóli stræber efter at tilbyde universitetets undervisere omfattende hjælp til sprogbrug, såvel på islandsk som på fremmedsprog, eller til oversættelse mellem islandsk og andre sprog.

Íslands Landbohøjskole: Universitetet skal på en bestemt måde opfordre sine ansatte til at røgte sproget, f.eks. ved at udarbejde fagordlister og udgive forskning på islandsk såvel som på engelsk eller andre fremmedsprog. Undervisere opfordres særskilt til at vejlede studerende i sprogbrug så vidt muligt, foruden traditionel faglig vejledning. Landbohøjskolen lægger vægt på både at arbejde for at bevare det eksisterende ordforråd samt at videreudvikle det ved nydannelser på de videnskabelige grene, som universitetet råder over. Derved tager universitetet aktivt del i nyskabelse, vedligeholdelse og udvikling af det islandske sprog.

Islands Kunstakademi: Islands Kunstakademi stiller krav til sine ansatte om at være forbilleder med hensyn til brugen af islandsk i undervisning og forskning [...] Der lægges vægt på, at studerende ved Kunstakademiet bliver i stand til at deltage i faglige diskussioner på skrift og i tale på det kunstvidenskabelige felt [...] I undervisningen om akademisk læring lægges der vægt på, at studerende er omhyggelige med deres sprogbrug og anvender det islandske sprog som en styrke i videnskabelse og -formidling [...] I undervisningen anvendes islandske oversættelser af udenlandske akademiske tekster hvor det er muligt. Dertil opfordres undervisere til i fællesskab med de studerende at drøfte mulige neologismer og oversættelser af enkelte begreber fra fremmedsprog [...] Studerende på bacheloruddannelserne skriver deres afhandlinger på islandsk, hvori der kræves omhyggelig stavning og sprogbrug. I skriveprocessen opfordres studerende til at oversætte begreber og citater til islandsk med henblik på at styrke sprogets anvendelse i teoretiske diskussioner [...] skolen øger udviklingen af islandsk diskurs [...] Kunstakademiet opfordrer sine ansatte til at udarbejde ordlister på deres pågældende fagområde i samarbejde med andre forskere og forskningsinstitutioner.

Hertil kommer, at Universitetet i Akureyri, Universitetet i Bifröst og Hólaskóli – Universitetet i Hólar lægger vægt på, at det er vigtigt, at undervisere og studerende kan begå sig på engelsk og andre fremmedsprog, og at de opfordres til god sprogbrug, lige meget hvilket sprog der er tale om.

Universitetet i Akureyri: [...] Ansatte skal have mulighed for at undervise kurser på engelsk, bl.a. for at styrke deres egne færdigheder og selvtilid, såvel som de studerendes, i anvendelsen af det pågældende sprog. Der stilles store krav om god sprogbrug i undervisning på engelsk såvel som på islandsk [...] Målet er, at undervisere ved universitetet bliver forbilleder for sprogbrug, hvad enten det drejer sig om islandsk, engelsk eller andre sprog.

Universitetet i Bifröst: Der stilles store krav til god sprogbrug i undervisning på fremmedsprog såvel som på islandsk.

Hólaskóli – Universitetet i Hólar: Et levende universitet bestræber sig på at gøre sig umage [...] Hólaskóli stræber efter at tilbyde universitetets undervisere omfattende hjælp til sprogbrug, såvel på islandsk som på fremmedsprog, eller til oversættelse mellem islandsk og andre sprog.

Alle universiteter opfordrer deres udenlandske ansatte til at lære islandsk. Det er stærkest udtrykt i sprogpolitikken fra Universitetet i Akureyri, hvori der for de udenlandske ansatte fastsættes en tidsramme til at opnå et godt resultat i islandskstudiet.

Islands Universitet: Udenlandske ansatte ved universitetet opfordres til at tage kurser i islandsk.

Universitetet i Akureyri: Det forventes, at fastansatte udenlandske undervisere gør deres bedste for at lære islandsk, og universitetet yder dem støtte hertil. Fastansatte undervisere som ikke har islandsk som modersmål skal inden for fem år opnå tilstrækkelig færdighed i sproget til at kunne kommunikere almindeligt, kunne deltage i møder og kunne drage nytte af oplysninger fra universitetets ledelse [...] Universitetet tilbyder kurser i islandsk og islandsk kultur for fastansatte undervisere fra udlandet.

Universitetet i Bifröst og Islands Landbohøjskole (enslydende): Udenlandske ansatte skal oplyses om muligheder for at lære islandsk og hvor det er muligt at finde oplysninger om islandsk kultur.

Hólaskóli – Universitetet i Hólar: Det forventes, at fastansatte udenlandske undervisere gør deres bedste for at lære islandsk. I Hólaskólis medarbejderpolitik omtales ligeledes udenlandske ansatte: "Udenlandske ansatte opfordres til at tage kurser i islandsk så vidt muligt."

Islands Kunstakademi: Udenlandske ansatte ved Kunstakademiet opfordres til at tage kurser i islandsk og lære sproget. Der lægges vægt på, at udenlandske undervisere som har faste stillinger ved Kunstakademiet begynder at undervise på islandsk hurtigst muligt.

Islands Universitet og Universitetet i Akureyri angiver særskilt udbuddet af kurser som undervises på engelsk for udenlandske udvekslingsstuderende, som ikke forstår islandsk.

Islands Universitet: Islands Universitet modtager udenlandske udvekslingsstuderende, der studerer ved universitetet i kortere tid i overensstemmelse med internationale aftaler. Universitetet bestræber sig på at sikre udenlandske udvekslingsstuderende et tilstrækkeligt udbud af specialiserede kurser på engelsk. Herudover definerer de enkelte afdelinger ved universitetet minimumskrav for engelskkundskaber for udenlandske udvekslingsstuderende for at sikre, at de kan drage nytte af den uddannelse, de tilbydes.

Universitetet i Akureyri: Der skal sikres et tilstrækkeligt udbud af uddannelsesprogrammer (og sågar hele studieretninger, især på overbygningssuddannelser) på engelsk for at imødekomme behovene hos de udvekslingsstuderende.

Desuden understreges det, at Universitetet i Akureyri tilbyder "kurser i islandsk sprog og kultur for udenlandske udvekslingsstuderende."

Universitetet i Bifröst nævner hverken udenlandske udvekslingsstuderende som en afgrænset gruppe eller har engelsk frem for andre fremmedsprog.

Universitetet i Bifröst: [...] en af målsætningerne ved [Universitetet i Bifröst er] at opbygge et stærkt internationalt universitet. For at gøre det, skal den kunne tilbyde hele uddannelsesprogrammer eller enkelte kurser på fremmedsprog, efter hvad forhold og efterspørgsel tillader.

Hólaskóli – Universitetet i Hólar nævner heller ikke udvekslingsstuderende særskilt, i stedet henvises der til udenlandske studerende generelt. Tillige lægges der vægt på, at engelsk ikke er det eneste fremmedsprog i et internationalt samarbejde. Derudover understreges det, at studerende skal være i stand til at studere på islandsk.

Hólaskóli – Universitetet i Hólar: [...] det forventes, at udenlandske studerende kan gennemføre deres studier på islandsk. Hólaskóli stræber efter at tilbyde udenlandske undervisere og studerende ambitiøs islandskundervisning i samarbejde med andre skoler [...] Hólaskóli deltager aktivt i et internationalt arbejde. I et sådant arbejde spiller engelsk en vigtig rolle, men engelsk er ikke det eneste fremmedsprog, universitetets ansatte og studerende bruger. I Hólaskóli arbejder og studerer personer, som har modtaget undervisning i udlandet, uden for den engelsktalende verden, og har rigt varierende sprog som modersmål. Sådanne kundskaber er dyrebare for Hólaskóli, og de tilskynder til et alsidigere arbejde på internationalt plan end engelsk alene kan lede til.

Islands Kunstakademi anfører bestemte metoder ved vurdering af de studerende for at imødekomme studerende med andre modersmål end islandsk.

Islands Kunstakademi: Om bachelorafhandling: I tilfælde hvor studerendes modersmål er et andet end islandsk, kan studerende få dispensation til at skrive deres afhandling på deres eget sprog. Om afhandlinger i kunstundervisning: Studerende med andet modersmål end islandsk kan få dispensation til at skrive afhandlingen eller redegørelsen om den på deres modersmål.

I indledningen redegjordes der for den fælles erklæring fra de nordiske undervisningsministre, underskrevet 2006, om politik om parallel brug af pågældende nationalsprog og engelsk i universitetsvirksomhed (*Yfirlýsing um málstefnu Norðurlanda* 2007). Der er sat et mål om, at intet af sproge-

ne skal rydde det andet af vejen. I sprogpolitikken fra Universitetet i Akureyri henvises der til et sådant samspil mellem de to sprog: "Hovedreglen om samspillet mellem islandsk og engelsk ved universitetet er, at de ansatte anvender engelsk sammen med islandsk, ikke i stedet for." I Islands Kunstakademis sprogpolitik står der, at de ansatte, udover at skolen stiller krav om, at akademiske ansatte formidler viden til nærmiljøet, "skal deltage aktivt i internationale faglige diskussioner på andre sprog". Desuden står om overbygningsuddannelsen ved design- og arkitekturafdelingen, billedkunstaftelingen og musikafdelingen, at engelsk er afdelingernes vigtigste kommunikationssprog, men at der ikke desto mindre "lægges vægt på, at de studerende er aktive i miljøet i diskussioner om kunstarter, og at de herved formidler deres viden og kompetencer."

Af de sprogpolitikker, som er blevet diskuteret ovenfor, går tre vigtige temaer igen:

- Islandsk er universiteternes primære sprog.
- Afviges der fra hovedreglen om at undervise på islandsk, vedrører det snarere overbygningsuddannelserne end grunduddannelserne.
- Der lægges stor vægt på islandsk fagterminologi og god islandsk sprogbrug.

3. Udgivelsessprog

3.1 Akademikeres videnskabelige udgivelser

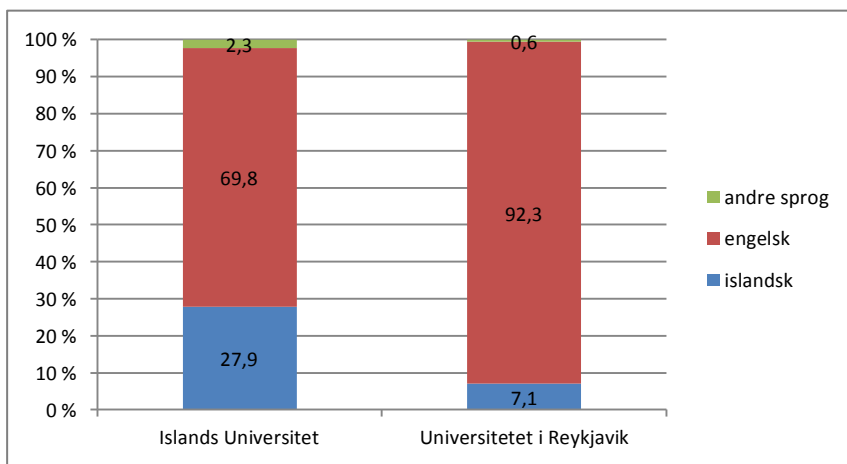
Selvom det er den erklærede politik, at islandsk er det primære sprog ved islandske universiteter, er dette langt fra tilfældet i videnskabelige udgivelser. Tal baserede på akademikeres arbejdsudgivelser ved de to største universiteter i Island, Islands Universitet og Universitetet i Reykjavik, viser, at engelsk i 2011 var det primære sprog i universiteternes videnskabelige udgivelser, som vist på figur 1. Disse og andre tal i dette kapitel er baserede på data fra Videnskabs- og Nyskabelsesafdelingen ved Islands Universitet og Forskningstjenesten ved Universitetet i Reykjavik.²

I 2011 var 27,9 % af de angivne udgivelser af akademiske ansatte ved Islands Universitet islandsksprogede, 69,8 % engelsksprogede, og kun 2,3 % var skrevet på andre sprog. Af udgivelser af akademiske ansatte ved Universitetet i Reykjavik var 92,3 % skrevet på engelsk, 7,1 % på islandsk og kun 0,6 % på andre sprog. Det skal imidlertid holdes for øje, at disse data ikke er fuldkommen sammenlignelige. For det første er der en vis forskel på uni-

² Data fra Islands Universitet er baserede på årlige akademiske medarbejderes selvangivelser af arbejde, som opbevares i en database i Videnskabs- og Nyskabelsesafdelingen. Der blev analyseret data for tidsrummet 2005–2011 i denne database, i alt godt 13.200 poster. Her er dataene grupperet efter *De statsejede universiteters vurderingssystem = Matskerfi opinberra háskóla* (se http://www.hi.is/adalvefur/framtal_starfa_0/), og Haraldur Bernharðsson er ansvarlig for analysen af værkernes sprog. Det blev forsøgt at udrydde dobbeltregistrering eller multiregistreringer af værker med flere forfattere, men dette er dog ganske vanskeligt på grund af uoverensstemmelser i registreringen af værkerne. Man skal også være opmærksom på, at vurderingssystemet er blevet ændret en del i løbet af dette tidsrum. Til trods for disse fejl burde dataene give et godt billede af situationen. Forfatterne takker de ansatte i Videnskabs- og Nyskabelsesafdelingen ved Islands Universitet, især Reynir Örn Jóhannsson, for at få adgang til dataene og for uhindret funktionalitet på mange punkter i forbindelse med deres bearbejdning. Data fra Universitetet i Reykjavik er baserede på rapporten *Universitetet i Reykjavíks styrke i forskning = Styrkur Háskólans í Reykjavík í rannsóknunum* (se <http://www.ru.is/rannsóknir/um/rannsóknarhjonusta-hr/>) og ekstrap materiale fra Forskningstjenesten ved Universitetet i Reykjavik. Forfatterne takker Kristján Kristjánsson, leder af Forskningstjenesten ved Universitetet i Reykjavik, for hjælp og givne oplysninger.

versiteternes vurderingssystemer.³ For det andet er universiteterne selv vældigt forskellige.

Figur 1: Sproget i akademikeres videnskabelige udgivelser ved Islands Universitet og Universitetet i Reykjavik 2011

Ved Universitetet i Reykjavik er der fire afdelinger, nemlig Handelsafdelingen, Den Datalogiske Afdeling, Den Juridiske Afdeling samt Teknik- og Ingeniøraftdelingen, hvor der ved Islands Universitet findes fem fakulteter, Socialvidenskabeligt Fakultet, Sundhedsvidenskabeligt Fakultet, Humanistisk Fakultet, Undervisningsvidenskabeligt Fakultet samt Ingeniørvidenskabeligt og Naturvidenskabeligt Fakultet. Der er flest videnskabelige udgivelser på islandsk fra de Humanistiske, Socialvidenskabelige og Undervisningsvidenskabelige Fakulteter, som vi ser nedenfor. Derimod er der intet humanistisk fakultet ved Universitetet i Reykjavik, og Den Juridiske Afdeling ved Universitetet i Reykjavik svarer kun på få punkter til Islands Universitets Socialvidenskabelige Fakultet. Det er derfor ikke

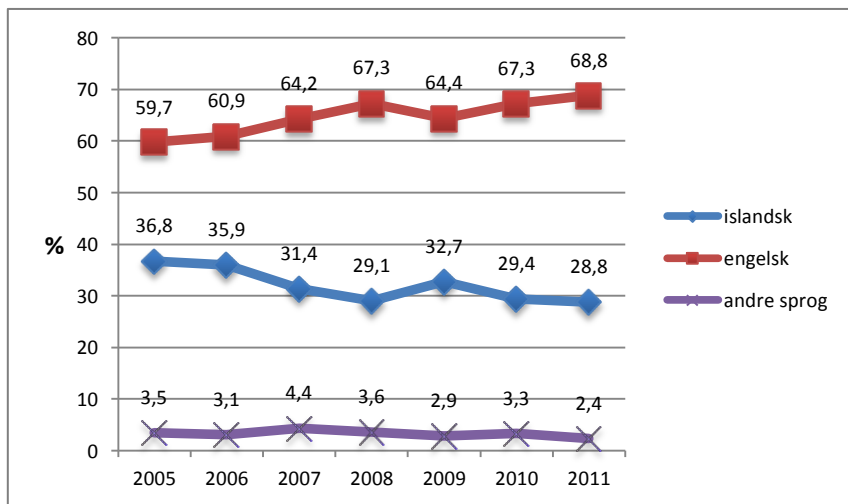
³ Det er vanskeligt at få fuldkommen sammenlignelige data. I tallene herover sås der bort fra kategorien boganmeldelser ved Islands Universitet, da denne kategori ikke blev talt med i dataene fra Universitetet i Reykjavik. Når vi medregner boganmeldelserne ved Islands Universitet, ville islandssprogede tekster udgøre 28,8 %, engelsksprogede tekster 68,8 % og tekster på andre sprog 2,4 %.

overraskende, at andelen af videnskabelige udgivelser på islandsk er så meget mindre ved Universitetet i Reykjavik end ved Islands Universitet. Muligvis er det naturligt at sammenligne Universitetet i Reykjavik med Ingeniørvidenskabeligt og Naturvidenskabeligt Fakultet ved Islands Universitet (se herunder).

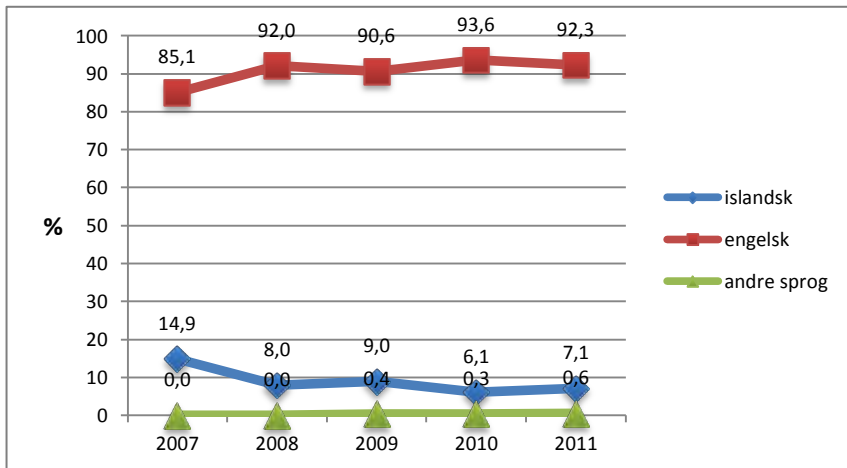
Ved både Islands Universitet og Universitetet i Reykjavik har der de senere år været en vis stigning i udgivelser på engelsk på bekostning af andre sprog, selvom ændringerne i realiteten ikke er så store, som figur 2 og figur 3 viser.

Sproget i de videnskabelige udgivelser varierer betydeligt efter videnskabsgrene, som nævnt herover. Det ses tydeligt, når data om udgivelser af akademiske ansatte ved Islands Universitet 2011 indedeles efter fakulteter, som det er gjort på figur 4.

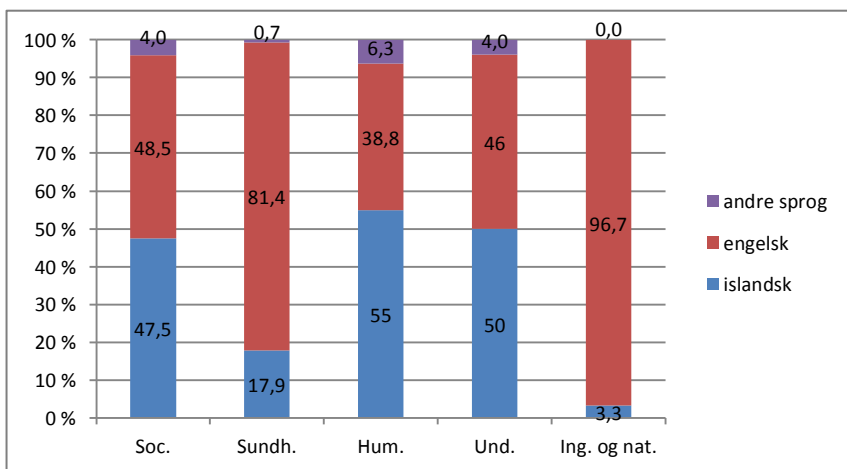
Figur 2: Sprog i videnskabelige udgivelser ved Islands Universitet 2005–2011

Figur 3: Sprog i videnskabelige udgivelser ved Universitetet i Reykjavik 2007–2011

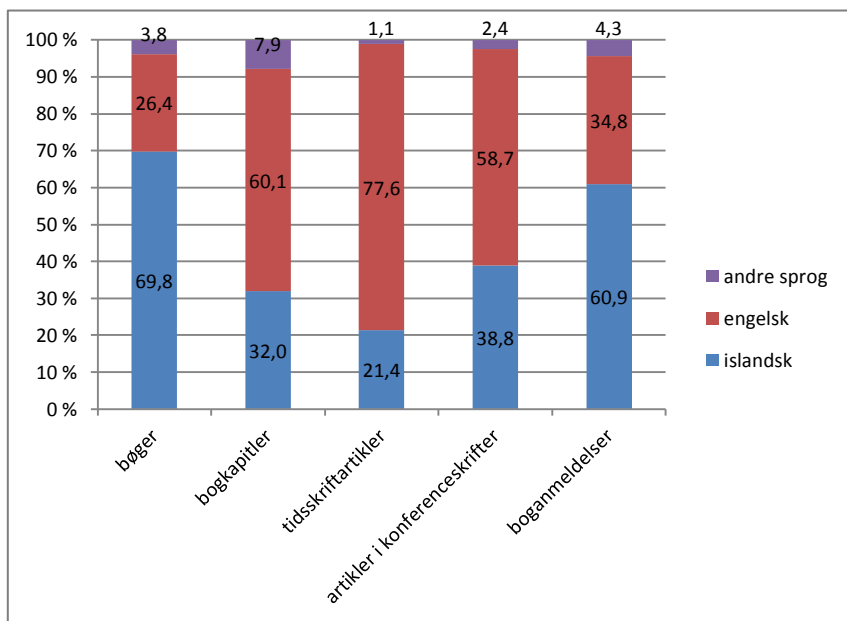
Figur 4: Sproget i videnskabelige udgivelser ved Islands Universitet i 2011 efter fakulteter: Socialvidenskabeligt Fakultet (Soc.), Sundhedsvidenskabeligt Fakultet (Sundh.), Humanistisk Fakultet (Hum.), Undervisningsvidenskabeligt Fakultet (Und.) og Ingeniørvidenskabeligt og Naturvidenskabeligt Fakultet (Ing. og nat.)

Flest udgivelser på islandsk finder man ved Humanistisk Fakultet (55 %), Undervisningsvidenskabeligt Fakultet (50 %) og Socialvidenskabeligt Fakultet (47,5 %), og der skrives der også lidt på andre sprog end islandsk og engelsk, selvom det ikke er meget. Ved Ingeniørvidenskabeligt og Naturvidenskabeligt Fakultet samt ved Sundhedsvidenskabeligt Fakultet er akademiske ansattes udgivelser derimod langt oftest engelsksprogede (96,7 % hhv. 81,4 %).

I de statsejede universiteters vurderingssystem er akademiske værker inddelt i grupper. På figur 5 vises en analyse af angivne udgivelser ved Islands Universitet i 2011 i fem kategorier: bøger, bogkapitler, tidsskriftartikler, artikler i konferenceskifter samt boganmeldelser. Her er der flest tekster på islandsk i kategorien bøger og boganmeldelser, men tekster i disse to kategorier findes næsten udelukkende ved Humanistisk Fakultet, Undervisningsvidenskabeligt Fakultet samt Socialvidenskabeligt Fakultet. Status for islandsk er allerringest i kategorien tidsskriftartikler.

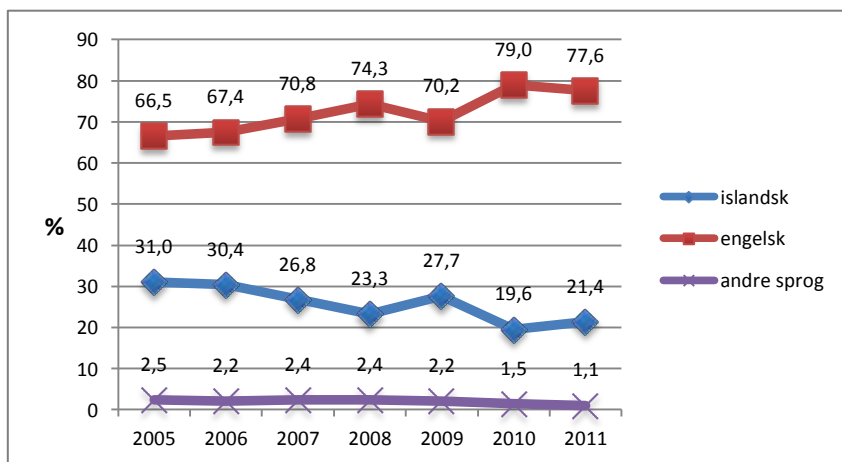
Figur 5: Sproget i videnskabelige udgivelser ved Islands Universitet i 2011 efter kategorier

I kategorien tidsskriftartikler ved Islands Universitet er der i løbet af de senere år sket en langsom stigning i engelsksprogede artikler på bekostning af artikler på andre sprog. På figur 6 vises en oversigt over angivne tidsskriftartikler af akademiske ansatte fra 2005–2011 efter sprog. I dette tidsrum er de allerfleste artikler på engelsk, i gennemsnit 72 %, og artikler på islandsk udgør i gennemsnit 26 %. Tidsskriftartikler på nordiske sprog, færøsk, norsk, dansk eller svensk, og på andre sprog (derimellem tysk, fransk og spansk) udgør i gennemsnit 2 %.

I det islandske universitetssamfund lægges der som i de fleste andre lande stor vægt på forskerbedømmelse af alle videnskabelige artikler; tekster, som ikke opfylder disse krav, vægtes ikke højt. Herudover vægtes tekster på internationalt plan sædvanligvis højere end andre tekster. Værker af akademiske ansatte ved Islands Universitet vurderes efter *De stats-ejede universiteters vurderingssystem = Matskerfi opinberra háskóla*. Som eksempel gives der her 15–20 point for en artikel i et tidsskrift på den internationale liste *Thomson Reuters Web of Knowledge (ISI Web of Knowledge)* eller i gruppe A eller B på listen *European Research Index for the Humanities (ERIH)*. Forskerbedømte tekster udgivet andre steder vurderes til 5–10 point. En andel (12,5 %) af alle akademiske ansattes løn går ind i et særligt fond (Arbejdsfondet eller Professorernes Honorar- og Forskningskasse), hvorfra der udbetales én gang om året i overensstemmelse med den forskningsaktivitet, der måles i forskningspoint. Disse udbetalinger kan være anseelige, og de modsvarer ofte en til to måneders lønudbetalinger. Formålet med denne ordning er naturligvis at stimulere forskningsaktiviteten, og samtidig betyder det meget ved valget af udgivelsessted, og hermed ligeledes valget af sprog, for det er særdeles svært at få islandske tekster vurderet til den højeste kategori. Bogforlag i den højeste vurderingskategori udgiver ikke islandsksprogede bøger, og kun meget få i den højeste vurderingskategori udgiver artikler på islandsk.

Figur 6: Sproget i tidsskriftartikler ved Islands Universitet 2005–2011

3.2 Doktorafhandlinger

Islands Universitet grundlagdes i 1911 og er det ældste og tillige langt største i Island. Den første doktorafhandling blev forsvaret i 1919, men til at begynde med var der kun få ph.d.-forsvar, og da Islands Universitet fejrede sit halvtredsindstyvende jubilæum d. 17. juni 1961, var der kun blevet forsvaret 25 doktorafhandlinger (Guðni Jónsson 1961: 129). Der skete dog en betragtelig stigning i doktorafhandlinger efter årtusindskiftet, som beskrevet nedenfor.

Blot tre doktorafhandlinger blev forsvaret ved Islands Pædagogiske Universitet, før det sammenlagdes med Islands Universitet d. 1. juli 2008. De blev alle tre forsvaret i Islands Pædagogiske Universitets allersidste arbejdsår. To af dem er skrevet på islandsk, én på engelsk (*Doktorsritgerðaskrá Landsbókasafns Íslands-Háskólabókasafns*; også: *Háskóli Íslands – Doktorsvarnir*).

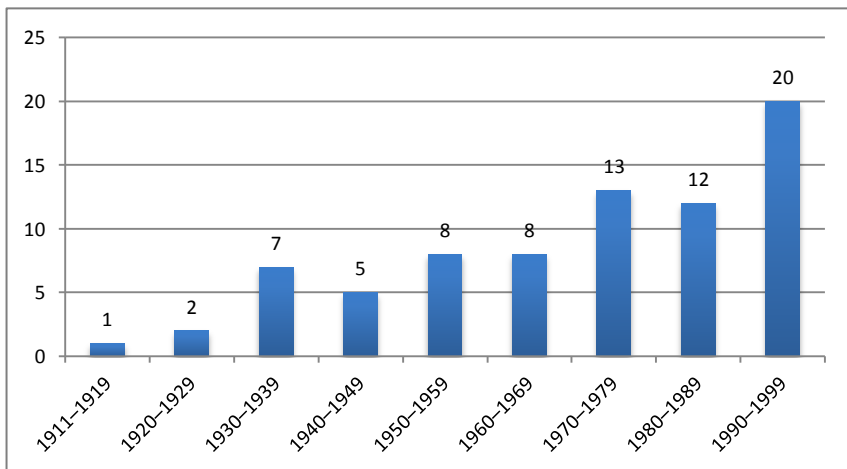
Ved Universitetet i Reykjavik tilbydes der ph.d.-studier ved skolens fire afdelinger, nemlig Den Datalogiske Afdeling, Teknik- og Ingeniøraftdelingen, Handelsafdelingen og Den Juridiske Afdeling. Det første ph.d.-forsvar ved Universitetet i Reykjavik fandt sted i slutningen af 2009 i datalogi, og afhandlingen er skrevet på engelsk (Nyhedsdatabase ved Universitetet i

Reykjavík = *Fréttasafn á vef Háskólans í Reykjavík* og Universitetet i Reykjavík – Ársrapport 2010 = *Háskólinn í Reykjavík – Ársskýrsla 2010*: 10).

Der er ikke blevet forsvaret doktorafhandlinger ved andre universiteter i Island. Diskussionen om sproget i doktorafhandlinger ved islandske universiteter skal derfor først og fremmest rettes mod doktorafhandlinger ved Islands Universitet.

Der blev forsvaret 75 doktorafhandlinger ved Islands Universitet fra dets grundlæggelse i 1911 til 1999. Der mangler derfor en smule i, at der gennemsnitligt ville være forsvaret en doktorafhandling om året i dette tidsrum. Antallet af doktorafhandlinger steg dog støt i løbet af tidsrummet, som det er vist på figur 7.

Figur 7: Antallet af doktorafhandlinger ved Islands Universitet 1911–1999

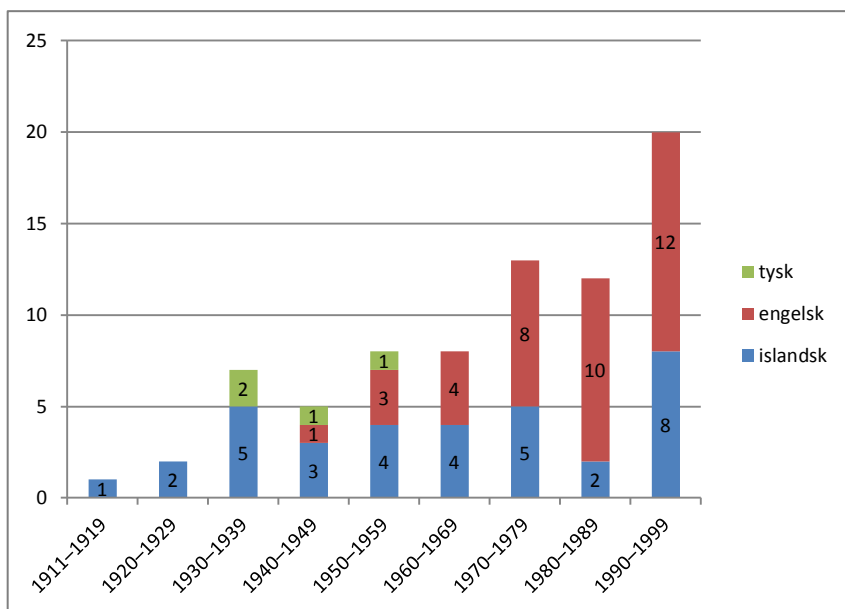

Forsvarede doktorafhandlinger ved Islands Universitet i dette tidsrum var på tre sprog. Der mangler ikke meget for, at islandssprogede og engelsksprogede afhandlinger er jævnbyrdige, hvilket kan aflæses i tabel 1, men der er dog flest på engelsk. Halvdelen af afhandlingerne (50 %) var på engelsk, knap halvdelen, 44,7 %, var på islandsk, og fire afhandlinger, 5,3 %, var på tysk. Tre islændinge, alle på medicinstudiet, skrev deres afhandlinger på tysk og forsvarede dem i 1933, 1935 og 1959. Forfatteren til den fjerde afhandling, som handlede om musik, og som blev forsvaret i 1959, var oprindeligt tysk (*Doktorsritgerðaskrá Landsbókasafns Íslands-Háskólabókasafns*).

Tabel 1: Sproget i doktorafhandlinger ved Islands Universitet 1911–1999

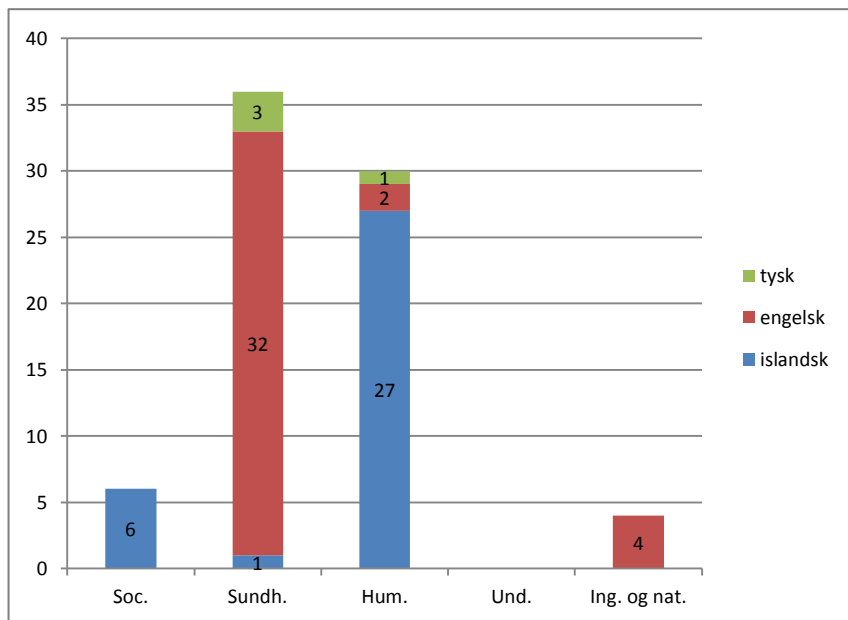
Sprog	Antal	Procentdel
Tysk	4	5,3
Islandsk	34	44,7
Engelsk	38	50,0
<i>I alt</i>	76	100,0

Andelen af hvert af de tre sprog i tidsrummet 1911–1999 vises på figur 8. Det er bemærkelsesværdigt, hvor meget andelen af engelsk er steget i de sidste tre årtier af det 20. århundrede. I denne tidsperiode ser vi også, at brugen af tysk allerede er forsvundet for en del årtier siden.

Figur 8: Antallet af og sproget i doktorafhandlinger ved Islands Universitet 1911–1999 efter årtier

Afhandlinger på andre sprog end islandsk skal i langt de fleste tilfælde findes på medicinstudiet og andre sundhedsvidenskabelige fag (psykiatri, tandlægevidenskab og farmakologi), nogle få i geologi og geofysik, desuden findes én engelsksproget afhandling i teologi, én tysksproget i musik samt én engelsksproget i islandsk litteratur. På figur 9 har man forsøgt at inddele doktorafhandlingerne fra tidsrummet 1911–1999 på de nuværende fakulteter ved Islands Universitet.

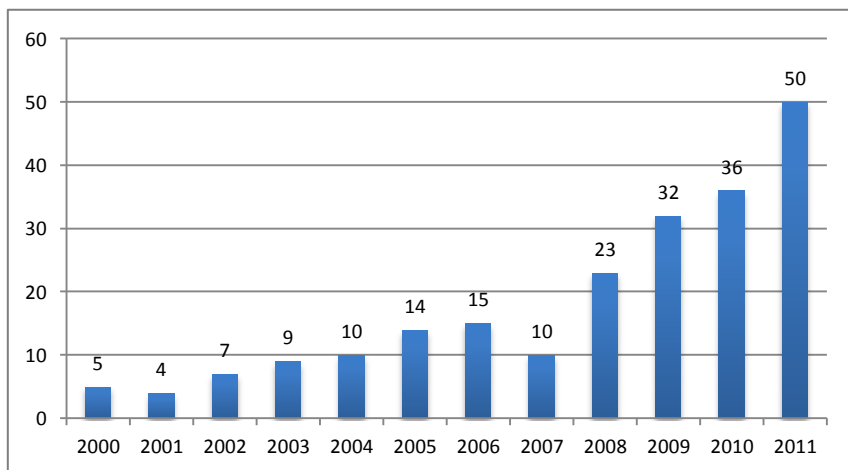
Figur 9: Antallet af og sproget i doktorafhandlinger ved Islands Universitet 1911–1999 i forhold til universitetets nuværende fakultetsinddeling

Afhandlingerne, som er regnet under Socialvidenskabeligt Fakultet (Soc.), er alle indenfor jura, og de, som er regnet under Ingeniør- og Naturvidenskabeligt Fakultet (Ing. og nat.) er i geologi, geofysik og ingeniørvidenskab. Ved Sundhedsvidenskabeligt Fakultet (Sundh.) er det først og fremmest afhandlinger i medicin, og endelig falder afhandlinger ved Humanistisk Fakultet (Hum.) ind under det, man kunne kalde islandske studier (islandsk litteratur, grammatik og historie), men også i teologi, kunsthistorie og musik.

I 1990'erne indledtes et organiseret ph.d.-studie ved Islands Universitet; derforinden havde ph.d.-studerende ved universitetet ikke fået tildelt nogen formel vejledning til deres ph.d.-forskning (Gunnar Karlsson *et al.* 2011: 671–675). Omkring årtusindskiftet begynder det nye ph.d.-studie at bære frugt, og dette bliver et vendepunkt, idet antallet af doktorafhandlinger begynder at vokse meget. Den allerstørste stigning er sket fra 2008, hvilket vises på figur 10 (*Islands Universitet – Ph.d.-forsvar = Háskóli Íslands – Doktorsvarnir*).

Figur 10: Antal doktorafhandlinger ved Islands Universitet 2000–2011

I tidsrummet 2000–2011 blev der i alt forsvaret 215 afhandlinger ved Islands Universitet. Størstedelen af disse er på engelsk, i alt 181 afhandlinger eller 84,2 %, hvilket kan ses i tabel 2. Kun 34 er på islandsk, 15,8 %. Der bliver ikke brugt andre sprog (*Háskóli Íslands – Doktorsvarnir*).

Tabel 2: Sproget i doktorafhandlinger ved Islands Universitet 2000–2011

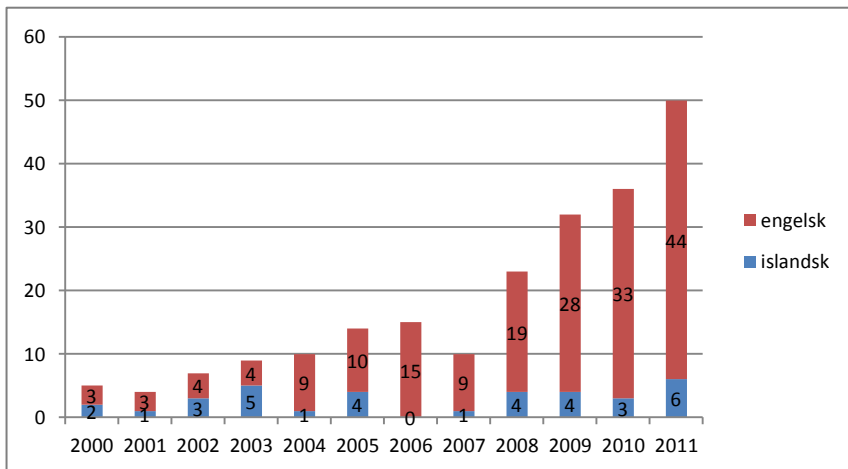
Sprog	Antal	Procentdel
Islandsk	34	15,8
Engelsk	181	84,2
I alt	215	100,0

Den store stigning, som sker i doktorafhandlinger i dette tidsrum, sker udelukkende i de engelsksprogede afhandlinger, som det vises på figur 11.

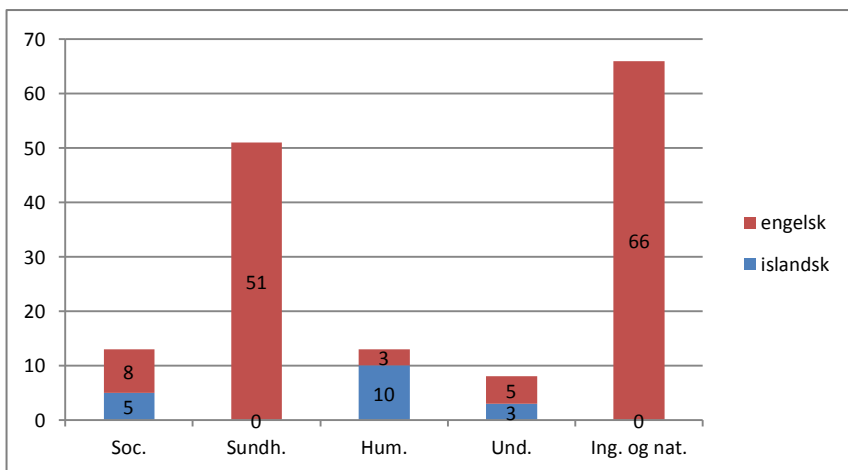
Hvis doktorafhandlingerne fra 2007–2011, i alt 151, inddeles efter universitetets fakulteter, ses det tydeligt, at langt de fleste doktorafhandlinger i dette tidsrum er fra det Sundhedsvidenskabelige Fakultet, 51 afhandlinger eller 33,8 %, og fra Ingeniørvidenskabeligt og Naturvidenskabeligt Fakultet, 66 afhandlinger eller 43,7 %. Et overvældende flertal af doktorafhandlinger ved Islands Universitet i dette tidsrum, 77,5 %, er fra disse to fakulteter, og de er alle på engelsk, som man kan se på figur 12. Størstedelen af afhandlingerne fra Socialvidenskabeligt Fakultet og Un-

dervisningsvidenskabeligt Fakultet er på engelsk, men Humanistisk Fakultet adskiller sig herfra, da de fleste af disse er skrevet på islandsk.

Figur 11: Antallet af og sproget i doktorafhandlinger ved Islands Universitet 2000–2011

Figur 12: Antallet af og sproget i doktorafhandlinger ved Islands Universitet 2007–2011 efter fakultet

Íslands Universitets nye organisationsstruktur og inddeling i fem fakulteter trådte i kraft 1. juli 2008, og efterfølgende har diverse omstruktureringer og fornyelse af regler fundet sted, herunder regler for ph.d.-studier (*Háskóli Íslands – Yfirlit um reglur HÍ*).

I reglerne om ph.d.-studier og -grader ved Sundhedsvidenskabeligt Fakultet (nr. 1252/2011) bekendtgøres det, at doktorafhandlinger skal skrives på engelsk og indeholde et resumé på både islandsk og engelsk (art. 18). Der nævnes intet om eventuel dispensation fra dette krav.

I reglerne om ph.d.-studier ved Humanistisk Fakultet (nr. 154/2011), Undervisningsvidenskabeligt Fakultet (nr. 641/2011) samt Socialvidenskabeligt Fakultet (nr. 500/2011) står der, at afhandlingen sædvanligvis skal skrives på islandsk eller engelsk, og på alle tre fakulteter forventes det, at resuméer på begge sprog inkluderes. I reglerne ved Humanistisk og ved Undervisningsvidenskabeligt Fakultet står der ligeledes, at doktorafhandlinger må skrives på andre fremmedsprog, såfremt ph.d.-udvalg eller -råd giver deres samtykke. Ved Humanistisk Fakultet kan man også få tilladelse til at tale et fremmedsprog ved ph.d.-forsvaret.

I reglerne om ph.d.-studier ved Ingeniørvidenskabeligt og Naturvidenskabeligt Fakultet (nr. 642/2011) står der ikke noget særskilt om sproget i doktorafhandlinger eller resuméer.

På alle fakulteter ved Íslands Universitet lægges der vægt på, at én af eller begge opponenter ved ph.d.-forsvar kommer udefra, dvs. at de ikke tilhører vedkommende afdeling eller fakultet. Alle fakulteter undtagen Undervisningsvidenskabeligt Fakultet lægger vægt på, at i hvert fald én af opponenterne kommer andetsteds fra end Íslands Universitet, hvis det er muligt. Det betyder i praksis, at man ofte må vende sig til forskere fra udenlandske forskningsinstitutioner, hvis muligt. Denne bestemmelse om opponenter sætter visse begrænsninger for sproget i afhandlingerne og ved forsvarene, da det inden for mange felter kan være vanskeligt at skaffe udefrakommende opponenter, der er islandsskyndige.

4. Undervisningssprog

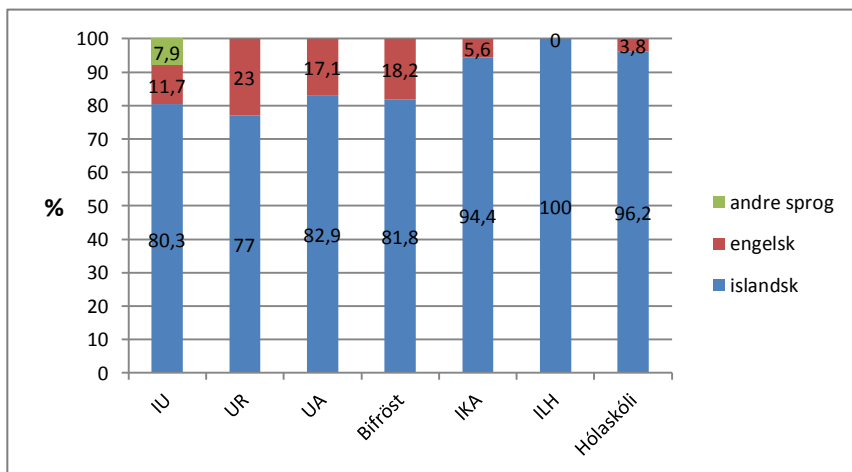
4.1 Oversigt

Islandsk er det primære undervisningssprog ved alle islandske universiteter. Ved Islands Universitet undervises der i mange fremmedsprog, og naturligvis foregår meget af denne undervisning på fremmedsprog. Undervisning i fremmedsprog er ubetydelig eller ikkeeksisterende ved andre universiteter i Island. Ved de fleste universiteter findes der nogen undervisning på engelsk (uden at der direkte er tale om undervisning i engelsk). På figur 13 vises procentdele baserede på antallet af kurser i skoleåret 2011–2012 (dog 2010–2011 for Islands Universitet og Universitetet i Bifröst).⁴

Ved Islands Landbohøjskole (ILH) foregik al undervisning på islandsk i skoleåret 2011–2012, hvorimod 3,8 % af kurserne ved Hólaskóli er på engelsk, og ved Islands Kunstakademi (IKA) 5,6 %. Engelsksproget undervisning er hyppigere ved de andre skoler: 11,7 % ved Islands Universitet (IU), 17,1 % ved Universitetet i Akureyri (UA), 18,2 % ved Universitetet i Bifröst og 23 % ved Universitetet i Reykjavík (UR).

⁴ Oplysninger om kurser ved Islands Universitet fra Sveinn Klausen (via e-mail i marts 2012), kurser ved Universitetet i Reykjavík fra Steinn Jóhannsson (via e-mail i april 2012), kurser ved Universitetet i Akureyri fra Steinunn Aðalbjarnardóttir og Stefán Jóhannsson (via e-mail i april 2012), kurser ved Islands Kunstakademi fra Björg Jóna Birgisdóttir (via e-mail i april 2012), kurser ved Islands Landbohøjskole fra Þórunn Edda Bjarnadóttir (via e-mail i april 2012) og i Hólaskóli fra Hjördís Gísladóttir (via e-mail i april 2012). Oplysninger om kurser ved Universitetet i Bifröst stammer fra Kursuskataloget for Universitetet i Bifröst for skoleåret 2010–2011. Grunduddannelser ved alle afdelinger = Kennsluskrá Háskólans á Bifröst skólaárið 2010–2011. Grunnám í öllum deildum. Tilgængeligt på http://bifrost.is/Files/Skra_0051427.pdf og Kursuskataloget for Universitetet i Bifröst for skoleåret 2010–2011. Overbygningsuddannelser ved alle afdelinger = Kennsluskrá Háskólans á Bifröst skólaárið 2010–2011. Meistaránám í öllum deildum. Tilgængeligt på: http://bifrost.is/Files/Skra_0051428.pdf

Figur 13: Sproget i undervisningen ved islandske universiteter i skoleåret 2011–2012 (eller 2010–2011). Procentdele af samtlige kurser på grund- og overbygningsuddannelser

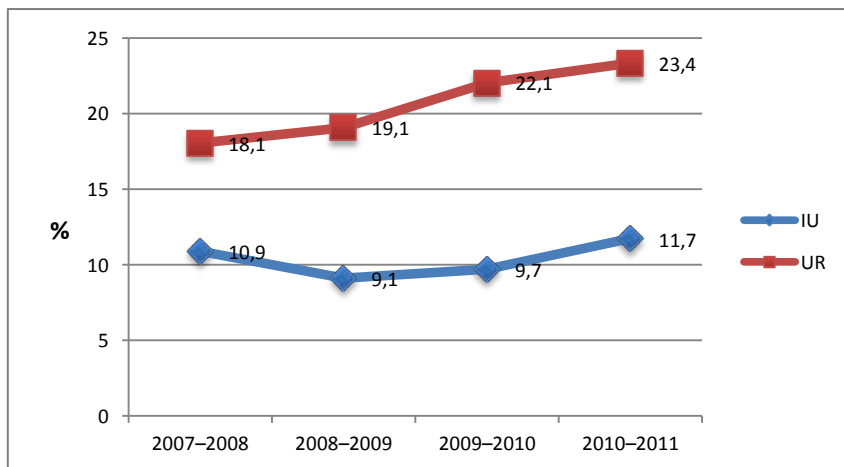
4.2 Udviklingen 2007–2011

Det er vanskeligt at få fat i tal fra langt tilbage i tiden om antallet af kurser ved islandske universiteter, der er blevet undervist på engelsk, men man kan trygt påstå, at engelsksproget undervisning (hvis man ser bort fra de kurser, som direkte har skullet undervise i sproget) har været ganske usædvanlig før slutningen af 1900-tallet. Engelsk begynder først virkeligt at få en vigtig rolle som arbejdsprog i undervisningslokalet i løbet af de første år i det nye århundrede.

Hvis man sammenligner tal om antal engelsksprogede kurser som andel af samtlige underviste kurser i skoleårene 2007–2011 fra de to største universiteter, Islands Universitet og Universitetet i Reykjavik, viser det sig, at andelen i gennemsnit for Islands Universitet er 10,4 % og 20,6 % for Universitetet i Reykjavik. Ved Islands Universitet ligger andelen i intervallet 10,9–11,7 % i dette tidsrum og voksede en del i tidsrummet 2009–2011 efter et vist fald fra skoleåret 2007–2008 til 2008–2009, hvilket kan ses på figur 14. Ved Universitetet i Reykjavik er andelen derimod vokset fra år til år i alle disse fire skoleår og når som det højeste 23,4 % i skoleåret 2010–

2011. Det skal dog tilføjes, at andelen var 23 % i skoleåret 2011–2012 ved Universitetet i Reykjavik (jf. figur 14), dvs. at stigningen er stoppet der.

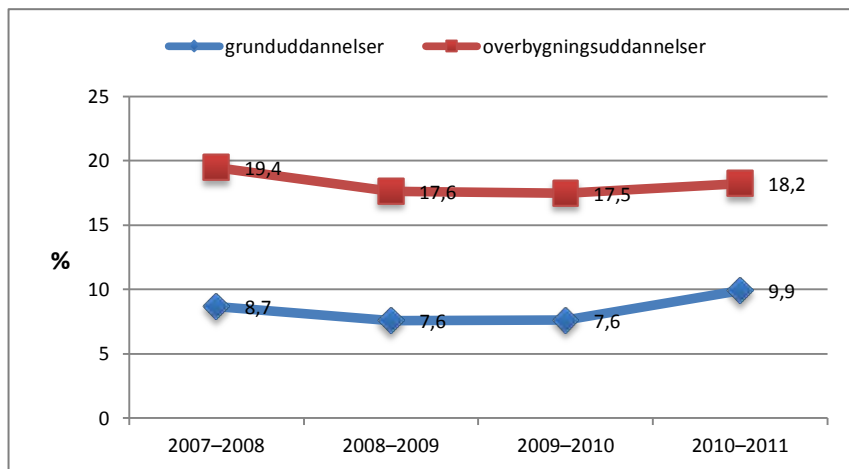
Figur 14: Procentdel af kurser på engelsk af samtlige kurser ved Islands Universitet (IU) og Universitetet i Reykjavik (UR) i 2007–2011

4.3 Grunduddannelser og overbygningsuddannelser

Hvis der skelnes mellem grund- og overbygningsuddannelser ved Islands Universitet, viser det sig, at andelen af engelsksprogede kurser er betragteligt større på overbygningsuddannelserne end på grunduddannelserne. I skoleårene 2007–2011 var andelen af engelsksprogede kurser i snit 8 % på grunduddannelserne, mens det på overbygningsuddannelserne var 18 %. Tallene for disse år vises på figur 15.

Figur 15: Procentdel af kurser på engelsk ved Islands Universitet efter uddannelsenstrin for skoleårene 2007–2011

Ved Universitetet i Akureyri er der også betydelig mere engelsksproget undervisning på overbygningssuddannelser end på grunduddannelser. I skoleåret 2011–2012 blev 8,6 % af grunddannelseskurserne undervist på engelsk, hvorimod andelen på overbygningssuddannelserne var 36 %.⁵ I årsrapporten fra Universitetet i Akureyri i 2010 (*Ársskýrsla 2010*) fremgår det, at der undervises på engelsk i ganske mange kurser i den socialvidenskabelige og i den juridiske afdeling ved universitetet (s. 20). Ved den juridiske afdeling undervises BA-studiet i jura til dels på engelsk, og endvidere tilbydes der et internationalt MA-studie i polarlovgivning, hvilket udelukkende undervises på engelsk (s. 23–24).

Det er bemærkelsesværdigt, at dette er lige omvendt ved Universitetet i Bifröst; der finder man først og fremmest den engelsksprogede undervisning på grunduddannelserne. I lektionskataloget for grunduddannelser i alle afdelinger fra Universitetet i Bifröst var der 53 kurser i skoleåret 2010–2011. Af kataloget fremgår det, at 36 kurser eller 68 % blev undervist på islandsk. 17 kurser eller 32 % blev undervist på engelsk. Engelsksprogede kurser fandtes hovedsageligt i økonomi. I lektionskataloget for

⁵ Ifølge oplysninger via e-mail fra Steinunn Aðalbjarnardóttir og Stefán Jóhannsson i april 2012.

overbygningsuddannelser i alle afdelinger fra Universitetet i Bifröst var der 46 kurser. Af disse skulle 44 være undervist på islandsk, ét undervistes på islandsk og til dels på engelsk (på overbygningsuddannelsen i jura), og ét kursus skulle være engelsksproget, hvis der var udenlandske studerende til stede, hvis ikke ville kurset blive undervist på islandsk. I dette kursus kunne de studerende vælge, om de ville aflevere opgaver på engelsk eller islandsk, og det oplystes, at diaspræsentationer og andet materiale ville være på engelsk. Mange steder blev det oplyst, at undervisningsmateriale til dels ville være på engelsk.

4.4 Effekten af studie- og undervisningsmetoder

Undersøgelser tyder på, at det kan have en betydelig indvirkning på undervisning og læring at erstatte det nationale sprog med engelsk som undervisningssprog. Alt i alt tyder størstedelen af undersøgelserne på, at dette har en negativ snarere end en positiv effekt på eksamensresultater (se Salö 2010: 17–19). Der er dog stadig meget, som ikke er undersøgt. Svensk forskning viser, at studerende stiller og svarer på spørgsmål i mindre grad, hvis der undervises på engelsk i stedet for svensk, de har sværere ved at følge underviserens argumentation og holde tråden i forelæsninger, tager færre notater af det, underviseren siger, men koncentrerer sig i stedet om at lytte. Andre ændringer er bl.a., at de hellere læser undervisningsmaterialet, før de kommer til time, og taler mindre i timerne (Salö 2010: 18). Ifølge en hollandsk undersøgelse fører et undervisningssprog andet end nationalsproget i begyndelsen til et ringere eksamensresultat. Imidlertid ser det ud, som om de studerende kommer sig, efter de har vænnet sig til det nye undervisningssprog (ibid.).

Undersøgelser af det engelske sprogs status i Island har bl.a. vist, at omkring 90 % af undervisningsmaterialet på universitetsniveau er engelsksproget, og at islandske universitetslærere overordnet set mener, at dette skaber få eller slet ingen problemer (Hafðís Ingvarsdóttir og Birna Arnbjörnsdóttir 2010). Det fremgår faktisk af samme undersøgelse, at langt de fleste hjælper deres islandske studerende med det engelske ordforråd på forskellige måder. Desuden viser forskning i studerendes holdninger (Birna Arnbjörnsdóttir og Hafðís Ingvarsdóttir 2010), at mindst en

tredjedel af universitetsstuderende i Island i en eller anden grad har vanskeligheder med at forstå videnskabelige tekster på engelsk, hvilket dog varierer efter fag. Islandske studerende mener generelt, at de er gode til engelsk, når de starter på universitetet, men at det alligevel øger deres arbejdspress at anvende engelsk i stedet for islandsk på studiet, samt at de bliver nødt til at benytte forskellige fremgangsmåder for at lære pensum (Birna Arnbjörnsdóttir og Hafdís Ingvarsdóttir 2010). Som følge af den kraftige stigning af engelsksprogede kurser på det europæiske fastland, især på overbygningsstudier, har fx tyskerne nogle steder prøvet sig frem med at undervise dele af kurser på nationalsproget, dvs. på en eller anden måde, fx før den engelsksprogede undervisning, parallelt med den eller efterfølgende (House 2008: 78).

Det er værd at gentage, at forskning af ovenstående art, i Island og i nabolandene, endnu ikke er nået særlig langt. Det er det langt fra, når alt kommer til alt. Der er især behov for yderligere islandsk sprogpædagogisk forskning, som kan sætte os i stand til at måle tabet – eller udbyttet – ved at bruge engelsk som undervisningssprog i stedet for islandsk. Det bør måles både i grupper af islandske og udenlandske studerende for at kunne vejlede undervisere på de islandske universiteter om, hvorvidt og hvordan de skal tilpasse deres undervisning.

5. Universitetsvirksomhed på tværs af landegrænser og nationaliteter

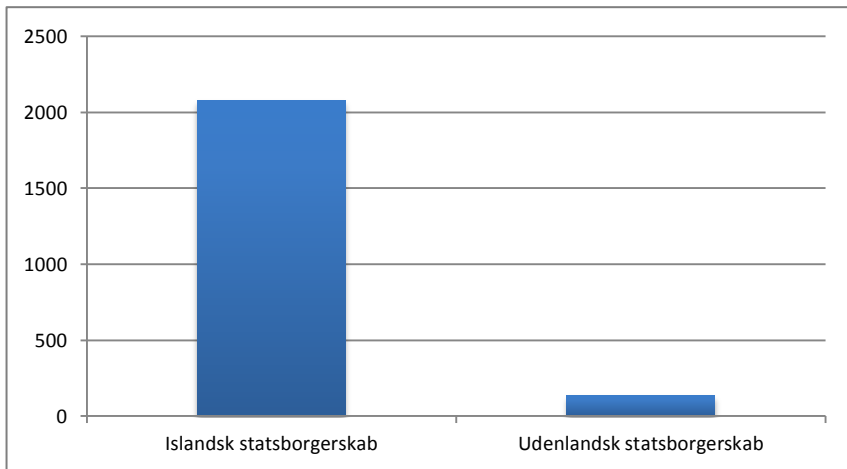
Samtlige islandske universiteter rykker frem på internationalt plan. Det ligger dem meget på sinde at opfylde den rolle, det er at være en del af et internationalt undervisnings- og forskningsmiljø. De lægger yderligere vægt på forskning og forskningsstudier og på at tiltrække udenlandske studerende og forskere.

Tilstrømningen af udenlandske studerende, som vil studere på islandske universiteter, er vokset kraftigt siden årtusindskiftet, udveksling af undervisere med udenlandske universiteter er blevet langt hyppigere end før, og stadig flere udenlandske forskere ansøger om arbejde ved islandske universiteter. Islands største universitet, Islands Universitet, har sat sig det mål at blive et af de 100 "bedste universiteter i verden" på listen hos *Times Higher Education Supplement* og har allerede formået at blive placeret blandt de 300 bedste universiteter på denne liste. De islandske universiteter lægger i større grad vægt på overbygningsuddannelser, udveksling af undervisere og studerende, et internationalt samarbejdsnetværk samt udgivelse af forskningsresultater hos anerkendte udenlandske forlag.

Ifølge tal fra Islands Statistik⁶ var der 2.216 akademiske medarbejdere (svarende til 1.455 fuldtidsstillinger) ved de islandske universiteter i november 2010. Deraf var ansatte med udenlandsk statsborgerskab 135 (svarende til 90 fuldtidsstillinger), eller hvad der svarer til 6,1 % (6,2 % af de fuldtidsansatte).

⁶ Tak til Ásta Urbancic, afdelingsleder på undervisnings- og kulturafdelingen ved Islands Statistik, for at skaffe dataene.

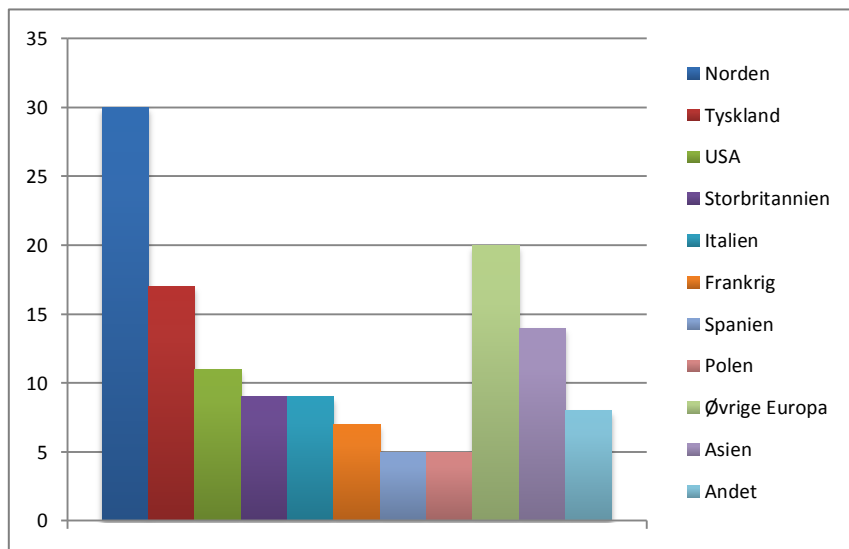
Figur 16: Akademiske ansatte ved islandske universiteter i november 2010, inddelt efter islandsk/udenlandsk statsborgerskab

Kilde: Afdelingsleder på undervisnings- og kulturafdelingen ved Islands Statistik, januar 2013.

De 135 udenlandske akademiske ansatte i efteråret 2010 kom fra mange forskellige steder, som vist på figur 17. De akademiske ansatte stammer langt fra udelukkende fra de traditionelle engelske sprogområder i verden, jf. listens kun 11 amerikanere og 9 briter. Det er en anden sag, at man må regne med, at mange eller de fleste af de udenlandske akademiske ansatte kommer med gode engelskkundskaber i bagagen, når de ansættes i Island.

Figur 17: Udenlandske akademiske ansatte ved islandske universiteter (135 personer) i november 2010, inddelt efter statsborgerskab

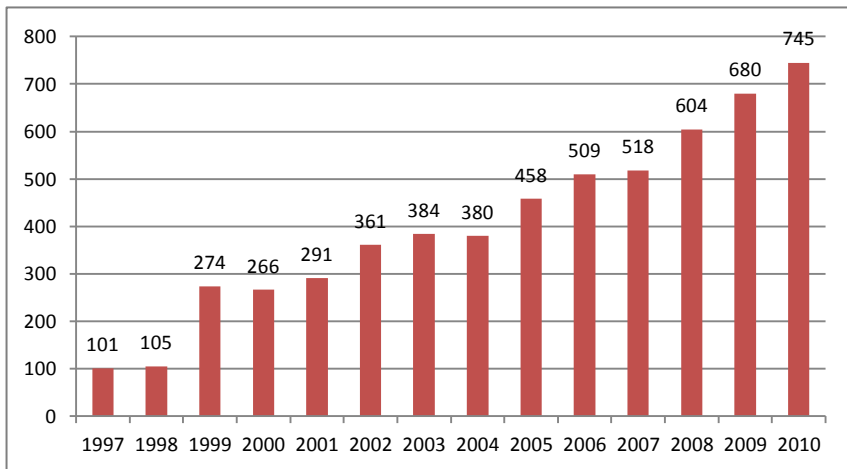
Kilde: Afdelingsleder på undervisnings- og kulturafdelingen ved Islands Statistik, januar 2013.

Island var blandt de lande, som stod bag Bolognaerklæringen i 1999. Erklæringens mål er, at Europa skal være én sammenhængende undervisningsregion på universitetsniveau. Ved at samordne uddannelsesbeskrivelse og -krav bliver det muligt for studerende at studere i forskellige lande til en universitetsgrad. Foruden udvekslingsstuderende, som tager kurser ved islandske universiteter som en del af deres studie, er der sket en stigning i de udlændinge, der kommer til Island for en længere periode og helt afslutter deres studier i Island.

Hvordan man end analyserer, ses det, at antallet af udenlandske studerende er steget betydeligt ved islandske universiteter i løbet af det sidste halvandet årti.

Antallet af nye studerende med udenlandsk statsborgerskab, som indledte studier ved islandske universiteter i efteråret 2010, var 745, hvorimod der til sammenligning kom 101 studerende i efteråret 1997. Figur 18 er baseret på tal fra Islands Statistik (*Talnaefni*), som når frem til 2010.

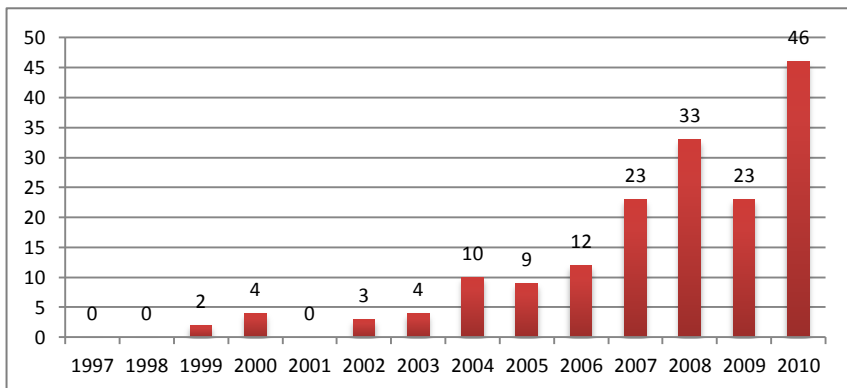
Figur 18: Nye studerende ved islandske universiteter med udenlandsk statsborgerskab 1997–2000

Kilde: Baseret på tal fra Islands Statistik (Talnaefni).

Hvis vi kun betragter de udlændinge, der starter på ph.d.-uddannelser ved islandske universiteter hvert efterår, viser det sig, at tilstrømningen her er vokset forholdsmæssigt mere end på andre studier.

Figur 19: Nye ph.d.-studerende ved islandske universiteter med udenlandsk statsborgerskab 1997–2010

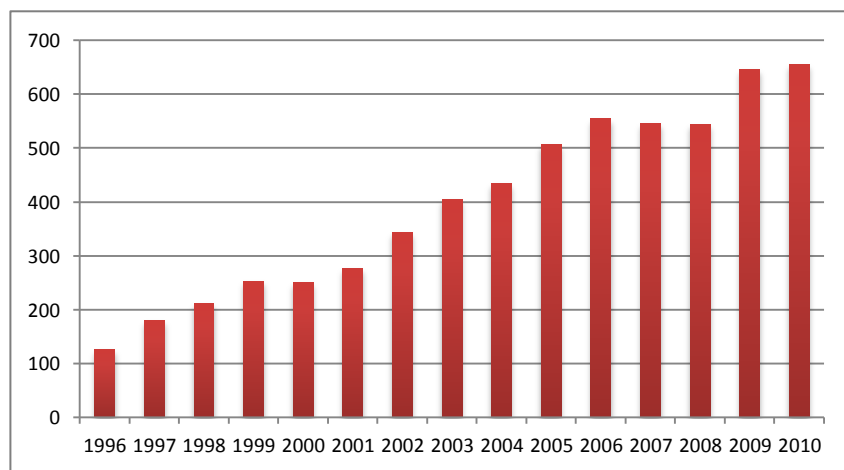

Kilde: Baseret på tal fra Islands Statistik (Talnaefni).

I 1997 og 1998 begyndte ingen nye studerende med udenlandsk statsborgerskab på ph.d.-uddannelser i Island, og i tidsrummet 1997–2003 kun meget få. I 2004 var der imidlertid 10. Tallet er siden da steget betragteligt, og der var således 46 i efteråret 2010 (*Talnaefni*). Ifølge Islands Statistiks inddeling var de studerende med udenlandsk statsborgerskab, som påbegyndte ph.d.-uddannelser i 2010, fordelt på følgende områder: naturvidenskab 17, biovidenskab 9, datalogi 4, humaniora 4, sundhedsvidenskab 3, ingeniørvidenskab og teknologi 3, lærerstudier og uddannelsesvidenskab 3, arkitektur og byggeri 1, social- og adfærdsvidenskab 1, jura 1.

Antallet af udenlandske studerende ved islandske universiteter steg med mere end 500 % i tidsrummet 1996–2010, dvs. fra 126 om året til 656 om året. Figur 20 er baseret på tal fra Det Internationale Kontor for Universitetsniveauet 2012.⁷

Figur 20: Udenlandske udvekslingsstuderende ved islandske universiteter 1996–2010

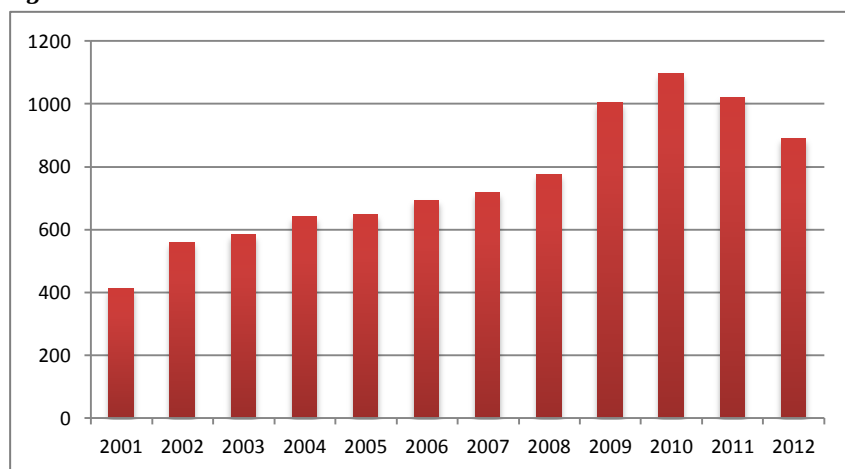
Kilde: Baseret på data fra Det Internationale Kontor for Universitetsniveauet.

⁷ Tak til Óskar Eggert Óskarsson for at skaffe dataene.

Omkring to tredjedele af udvekslingsstuderende i Island kommer via Erasmus-programmet. I begyndelsen af tidsrummet 1996–2010 studerede udenlandske udvekslingsstuderende oftest ved Islands Universitet og Islands Pædagogiske Universitet (i alt omkring 83 % af alle udvekslingsstuderende), men i de seneste år er der sket en stor stigning i nogle af de yngre universiteters andel. I skoleåret 2010–2011 søgte 16 % af de udvekslingsstuderende ind på Universitetet i Reykjavik, omkring 8 % på Universitetet i Akureyri og omkring 7 % af dem på Universitetet i Bifröst. Omkring 62 % af de udvekslingsstuderende var da ved (det sammenlagte) Islands Universitet.

Andelen af udenlandske studerende af det samlede antal studerende ved Islands Universitet var 6,2 % i studieåret 2011–2012, ifølge tal om antallet af studerende på universitetets hjemmeside (*Erlendir nemendur í Háskóla Íslands*). Det samlede antal studerende i dette studieår var lidt over 14.000 (14.442 i februar 2012), og deraf var der 891 udenlandske studerende. Antallet af de udenlandske studerende var da faldet en smule, efter at deres antal havde været over tusind fra 2009 til 2011, hvilket kan ses på figur 21.

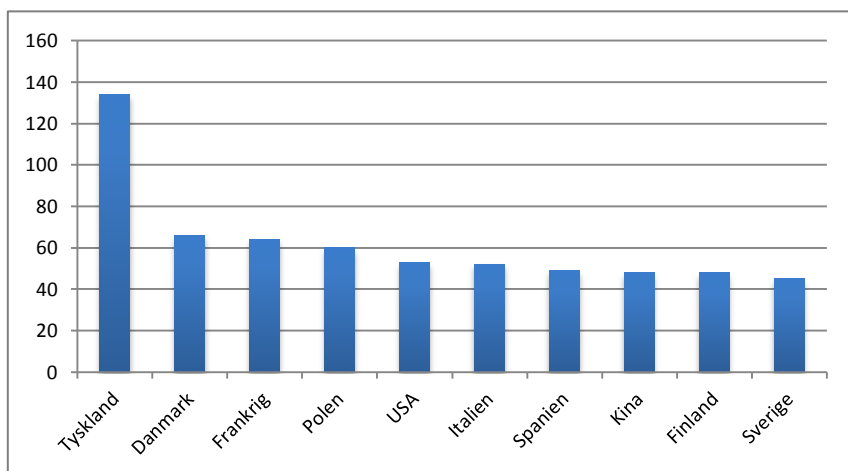
Figur 21: Udenlandske studerende ved Islands Universitet 2001–2012

Kilde: Baseret på tal, som kan findes på Islands Universitets hjemmeside (*Erlendir nemendur í Háskóla Íslands*).

Tallene fra Islands Universitet viser, at de udenlandske studerende kommer fra stadig flere forskellige lande. I 2001 kom der studerende fra 53 lande, hvorimod der et årti efter, i 2011, kommer studerende fra 86 lande. Figur 22 viser de 10 hyppigste oprindelseslande for 2011. Som man kan se, er engelsk ikke hovedsproget i de hyppigste oprindelseslande, hvis man ser bort fra USA.

Figur 22: De 10 hyppigste oprindelseslande for udenlandske studerende ved Islands Universitet i 2011

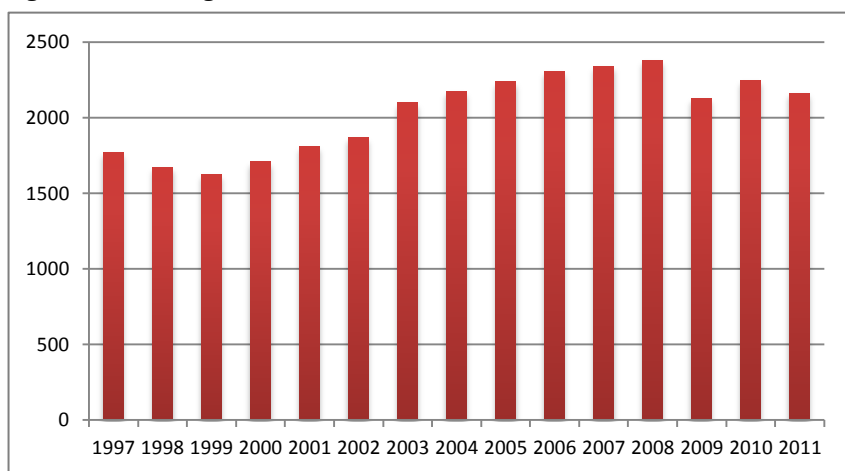
Kilde: Baseret på tal, som kan findes på Islands Universitets hjemmeside (*Erlendir nemendur í Háskóla Íslands*).

Islandske studerende studerer i stort tal ved udenlandske universiteter, og det er der en lang tradition for. Tal fra Islands Statistik (*Talnaefni*) findes fra 1997 til 2011, og det kan aflæses af figur 23, at disse islændinge er blevet lidt flere i løbet af dette tidsrum, dog med det forbehold, at tallene kun medregner studerende, som modtager støtte fra Islandske Studerendes Lånefond (LÍN) og ikke resterende islændinge, som studerer i udlandet, oplyser Islands Statistik (*Talnaefni*).

Det skal bemærkes, at kun en lille del af de studerende studerer på grunduddannelser ved de udenlandske universiteter (20 personer i 2011 ifølge data fra Islands Statistik; heraf dog 15 i Danmark), dvs. at tallene først og fremmest siger noget om antallet af islændinge, som studerer på

overbygnings- og ph.d.-uddannelser i udlandet. Man skal også være opmærksom på, at der i tallene mangler de overbygningsstuderende, som ikke modtager støtte fra Islandske Studerendes Lånefond, men modtager stipendier eller finansierer deres studier på anden måde. Det må formodes, at faldet mellem 2008 og 2009 bl.a. skyldes den islandske kroners fald i efteråret 2008.

Figur 23: Islændinge ved udenlandske universiteter 1997-2011

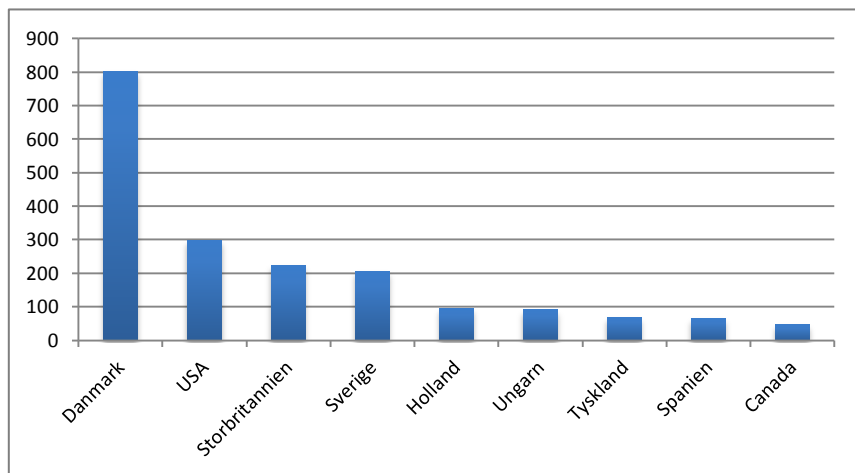
Kilde: Baseret på tal fra Islands Statistik (Talnaefni).

Islændinge studerer i mange lande. Figur 24 viser de 10 lande, hvor flest islandske studerende studerede på universitetsniveau i 2011 (*Talnaefni*).

Dataene om studerende i udlandet viser, at det i høj grad kommer an på, hvilket fakultet de studerende tilhører, når de vælger destinationsland for deres udveksling. Således studerede fx 61 % af de studerende, som var i Holland, humaniora og kunsthøgskoler, men kun 1 % studerede sundheds- og velfærdsvidenskabelige fag. Derimod var der ingen islændinge i Ungarn, som studerede humaniora og kunsthøgskoler, her studerede langt de fleste (90 %) sundheds- og velfærdsvidenskabelige fag.

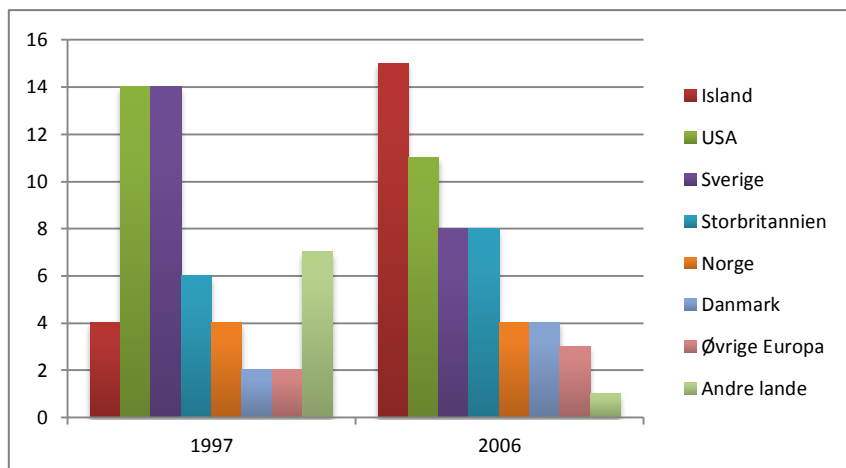
Islands Statistik har samlet tal om islændinges ph.d.-forsvar efter studieland for tidsrummet 1997-2006 (*Talnaefni*). På figur 25 sammenlignes dette tidsrums første og sidste år.

Figur 24: De 10 hyppigste fremmede studielande for islændinge på universitetsstudier i 2011

Kilde: Baseret på tal fra Íslands Statistík (Talnaefni).

Figur 25: Íslendinges ph.d.-forsvar eftir studieland í 1997 og 2006

Kilde: Baseret på tal fra Íslands Statistík (Talnaefni, Hagstofa Íslands 2013).

Af figur 25 ses det, at antallet af islændinges ph.d.-forsvar på Ísland er vokset betydeligt (og andelen voksede endnu mere herefter, jf. figur 10 i kapitel 3). Dette stemmer overens med den vægt, de islandske universiteters ledel-

ser har lagt på den øgede betydning af overbygningsuddannelserne. Antallet af ph.d.-forsvar hos islændinge, som studerer i udlandet, falder desuden en smule i dette tidsrum. Bemærkelsesværdigt er det ligeledes, at selvom langt de fleste islændinge, som studerer i udlandet, tager til Danmark, jf. figur 24, er det ikke almindeligt, at de får en ph.d.-grad derfra.

Engelsks status som universitetsundervisnings- og forskningssprog ses bl.a. ved, at det bliver synligere i undervisning, opgaveskrivning, forskning og kommunikation ved islandske og andre nordiske universiteter – også selvom udenlandske studerende, som kommer dertil, ikke kommer fra "traditionelle" engelsksprogede områder. Figur 22, som viser landene, hvorfra udenlandske studerende, som tager til Island, kommer, viser for eksempel, at forskellige lande, hvor en stor del af befolkningen har engelsk som modersmål eller førstesprog (såsom Storbritannien, Irland, Canada, Australien, New Zealand og Sydafrika), slet ikke figurerer på listen over de 10 lande, hvorfra flest udenlandske studerende, der tager til Island, kommer. Imidlertid er antallet af amerikanere vokset siden 2001, dog med en forholdsvis mindre stigning end hos studerende fra Tyskland, Frankrig, Polen, Kina og andre lande, hvor modersmålet eller førstesproget ikke er engelsk. En lignende udvikling er sket hos universitetslærerne. Af de udenlandske akademiske ansatte (135 personer) ved islandske universiteter i efteråret 2010, se figur 16 og figur 17, var der fx kun i alt 17 % (23 personer) fra Storbritannien, USA og Canada. Dette viser, at den øgede brug af engelsk i universitetsvirksomhed, bl.a. i Island, først og fremmest skyldes, at engelsk er et internationalt kommunikations- og forskningssprog, som verdens nationer bruger som supplement til deres egne sprog. Det er med andre ord utroligt almindeligt, at man i universiteter som i andre områder af samfundet anvender engelsk, både mundtligt og skriftligt, som kommunikationssprog mellem to eller flere individer, som ikke taler det som modersmål eller førstesprog.

6. Konklusion

I løbet af de sidste årtier er engelsk kommet til at fylde mere og mere i den islandske universitetsundervisning og forskning, især efter årtusindskiftet. Antallet af udenlandske studerende og ansatte er sideløbende steget kraftigt, jf. oversigten i kapitel 5 ovenfor. Undervisningen foregår til dels på engelsk, især på overbygningsuddannelserne. Af kapitel 4 ovenfor fremgik det bl.a., at 11,7 % af alle kurser ved Islands Universitet og 23,4 % af alle kurser ved Universitetet i Reykjavik i skoleåret 2010–2011 blev undervist på engelsk. Antallet af engelsksprogede slutaftagelser er stigende. Figur 12 i kapitel 3 viser fx, at samtlige 117 doktorafhandlinger i sundhedsvidenskab samt ingeniør- og naturvidenskab ved Islands Universitet gennem årene 2007–2011 var på engelsk. Hovedandelen af undervisningsmaterialet ved islandske universiteter er på engelsk, dvs. omkring 90 %, ifølge undersøgelser foretaget af Hafðís Ingvarsdóttir og Birna Arnbjörnsdóttir (2010). Herudover udgiver islandske forskere i høj grad deres resultater på engelsk. I kapitel 3 fremgik det bl.a., at 78 % af alle tidsskriftartikler fra akademiske medarbejdere ved Islands Universitet i 2011 var skrevet på engelsk.

Det gennemgående aspekt i de islandske universiteters sprogpolitiske profil,⁸ som vi så nærmere på i kapitel 2, er, at islandsk er deres primære sprog. Desuden lægges der i universiteternes sprogpolitikker stor vægt på islandsk fagterminologi samt god islandsk sprogbrug.

Når vi ser på den dokumenterede sprogpolitik for universiteterne, må man imidlertid ikke glemme, at teori er noget andet end praksis. Sprogpolitikkerne skal gås efter, og dette kan medføre uenigheder, når forskellige synspunkter skal prioriteres. Akademikernes tid er begrænset, og ligeledes deres økonomiske midler.

⁸ Der er tale om dokumenter fra seks af syv universiteter, dvs. dem alle, undtagen Universitetet i Reykjavik.

Selvom der skal yderligere forskning til for at sige mere om, hvordan sproget påvirker universitetsvirksomheden, er det imidlertid klart og sikkert at hævde, at dette valg påvirker

- uddannelse
- undervisning
- de valgte områder, hvorpå forskningsresultater bliver udgivet
- udfaldet af vidensformidling til det omgivende samfund.

Det er desuden klart af de seneste få årtiers hastige forandringer, især efter årtusindskiftet, at det ikke er tilstrækkeligt at vente med at handle; universiteterne og forskningsmiljøet som helhed bliver nødt til at reagere målrettet på de ændrede forhold i den nærmeste fremtid, hvis det skal lykkes at kontrollere situationen og styre den i den mest gunstige retning.

Her er der meget på spil: det moderne islandske samfunds infrastruktur, islændingenes nationalsprog og dets anvendelsesdomæner, uddannelsesmæssig og teknologisk udvikling i Island samt de islandske universiteters konkurrenceforudsætninger i international sammenligning.

Litteratur

Ammon, Ulrich (2010): World Languages. Trends and Futures. Coupland (red.): *The Handbook of Language and Globalization*. Malden/Oxford: Blackwell, 101–122.

Ársskýrsla 2010. Háskólinn á Akureyri. <http://www.unak.is/static/files/Arsskyrsla%20HA%202010-vefutg%203.pdf>

Birna Arnbjörnsdóttir & Hafdís Ingvarsdóttir (2010): Coping with English at University. Students' Beliefs. *Ráðstefnurit Netlu – Menntakvika 2010*. Reykjavík: Menntavísindasvið Háskóla Íslands.

Doktorsritgerðaskrá Landsbókasafns Íslands–Háskólabókasafns. <http://doktor.landsbokasafn.is/>

Erlendir nemendur í Háskóla Íslands. http://www.hi.is/adalvefur/erlendir_nemendur_i_haskola_islands

Fréttasafn á vef Háskólans í Reykjavík. <http://www.ru.is/haskolinn/frettir/nr/24310>

Guðni Jónsson (1961): *Saga Háskóla Íslands. Yfirlit um hálfrar aldar starf*. Reykjavík: Háskóli Íslands.

Gunnar Karlsson (red.), Guðmundur Hálfðanarson, Sigríður Matthíasdóttir & Magnús Guðmundsson (2011): *Aldarsaga Háskóla Íslands 1911–2011*. Reykjavík: Háskólaútgáfan.

Hafdís Ingvarsdóttir & Birna Arnbjörnsdóttir (2010): Coping with English at Tertiary Level. Instructors' Views. *Ráðstefnurit Netlu – Menntakvika 2010*. Reykjavík: Menntavísindasvið Háskóla Íslands.

Háskóli Íslands — Doktorsvarnir. <http://www.hi.is/adalvefur/doktorsvarnir> *Háskóli Íslands — Yfirlit um reglur HÍ*. http://www.hi.is/is/skolinn/yfirlit_um_reglur_hi

Háskólinn í Reykjavík — Ársskýrsla 2010. <http://www.ru.is/>

House, Juliane (2008): English as lingua franca in Europe today. Extra & Gorter (red.): *Multilingual Europe. Facts and Policies*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 63–86.

Íslenska til alls. Tillögur Íslenskrar málnefndar að íslenskri málstefnu samþykktar á Alþingi 12. mars 2009. 2009. Reykjavík: Mennta- og menningarmálaráðuneytið. http://www.islenskan.is/islenska_til_alls_2009-11-06.pdf

Kennsluskrá Háskólans á Bifröst skólaárið 2010–2011. Grunn nám í öllum deildum. http://bifrost.is/Files/Skra_0051427.pdf

Kennsluskrá Háskólans á Bifröst skólaárið 2010–2011. Meistaránám í öllum deildum. http://bifrost.is/Files/Skra_0051428.pdf

Lög um háskóla, nr. 63 13. júní 2006. <http://www.althingi.is/lagas/140b/2006063.html>

Lög um opinbera háskóla, nr. 85 12. júní 2008. <http://www.althingi.is/lagas/nuna/2008085.html>

Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls, nr. 61 7. júní 2011. <http://www.althingi.is/lagas/140a/2011061.html>

Matskerfi opinberra háskóla: http://www.hi.is/adalvefur/framtal_starfa_0

Málstefna [Listaháskóla Íslands]. http://lhi.is/media/filer_private/2012/08/14/malstefna_listahaskola_islands_1.pdf

Málstefna Háskóla Íslands. Samþykkt á 13. háskólafundi 21. maí 2004. http://www.hi.is/adalvefur/malstefna_haskola_islands

Málstefna Háskólans á Akureyri. Samþykkt í háskólaráði 22. febrúar 2008. http://www.unak.is/static/files/Stjornsysla_stefnumal/Malstefna%20HA_%20samthykkt%20220208.pdf

Málstefna Háskólans á Bifröst. Samþykkt í háskólaráði 29. ágúst 2012. <http://www.bifrost.is/isenska/um-haskolann/stefna-og-hlutverk/malstefna-haskolans-a-bifrost/>

Málstefna Hólaskóla - Háskólans á Hólum. http://holar.is/almennt_efni/malstefna

Málstefna Landbúnaðarháskóla Íslands (Lbhf). <http://www.lbhi.is/forsida/Haskolinn/Malstefna>

Ný sýn. Breytingar á vísinda- og nýsköpunarkerfinu. 2012. Reykjavík: Forsætisráðuneytið. http://www.rannis.is/media/72153/Ný_sýn_vef.pdf

Salö, Linus (2010): *Engelska eller svenska? En kartläggning av språksituationen inom högre utbildning och forskning*. Stockholm: Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen.

Stefna Háskólans í Reykjavík. <http://www.ru.is/haskolinn/stefna/>

Styrkur Háskólans í Reykjavík í rannsóknum. 2012. Reykjavík: Rannsóknarþjónusta HR. <http://www.ru.is/rannsoknir/um/rannsoknarthjonusta-hr/>

Talnaefni. <http://www.hagstofa.is>

Yfirlýsing um málstefnu Norðurlanda. 2006. 2007. ANP 2007:746. Kaupmannahöfn: Norræna ráðherranefndin. <http://www.norden.org/da/publikationer/publikationer/2007-746>

Pingsályktun um íslenska málstefnu. Samþykkt á Alþingi 12. mars 2009. <http://www.althingi.is/altext/136/s/0699.html>

Útdráttur

Íslenska eða enska í íslensku háskólastarfi?

Markmið

Skýrslan er rituð í þeim tilgangi að auðvelda íslenskum háskólayfirvöldum að móta og framfylgja stefnu um sambúð íslensku og ensku í stjórnun, rannsóknunum, kennslu og samskiptum almennt í íslenska háskóla-samfélaginu. Slík sambúð þarf að tryggja vöxt og viðgang íslensku sem kennslu- og vísindamáls jafnframt því sem kostir ensku og enskukunnáttu eru nýttir eins og við á í alþjóðlegu menntunar- og fræðumhverfi.

Íslenskir háskólar

Sjö háskólar starfa á Íslandi (nemendafjöldi haustið 2011 í svigum): Háskóli Íslands (13.919), Háskólinn í Reykjavík (2.468), Háskólinn á Akureyri (1.493), Háskólinn á Bifröst (431), Listaháskóli Íslands (414), Landbúnaðarháskóli Íslands (238), Hólaskóli – Háskólinn á Hólum (172). Háskóli Íslands hefur fjölbreyttasta námsframboðið og getur boðið doktorsnám á öllum sínum fræðasviðum: félagsvísindum, heilbrigðisvísindum, hugvísindum, menntavísindum og verk- og náttúruvísindum.

Íslensk lög og málstefna

Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls (2011) kveða m.a. svo á að íslenska sé mál skóla á öllum skólastigum. Sex af háskólunum sjö hafa skjalfesta málstefnu. Sjá má þrjú meginstef í þeim: 1) íslenska er aðaltungumál háskólanna, 2) sé vikið frá meginreglunni um að kenna á íslensku á það fremur við á framhaldsstigi en í grunnnámi, 3) mjög rík áhersla er lögð á íslenskan íðorðaðforða og vandaða íslenska málnotkun.

Útgáfumál

Fræðileg skrif háskólamanna: Árið 2011 voru um 70% fræðilegra skrifa akademískra starfsmanna við Háskóla Íslands og um 92% við Háskólann í Reykjavík á ensku (Mynd 1). Bilið milli skrifa á íslensku og ensku vex

(Myndir 2 og 3). Mjög mikill munur er eftir fræðasviðum. Í Háskóla Íslands (2011) voru skrif á íslensku 3,3% í verk- og náttúruvísindum, 17,9% í heilbrigðisvísindum, 47,5% í félagsvísindum, 50% í menntavísindum og 55% í hugvísindum.

Doktorsritgerðir: Á tímabilinu 2000–2011 voru 84,2% doktorsritgerða á ensku en 15,8% á íslensku. Árin 2007–2011 voru eingöngu skrifaðar doktorsritgerðir á ensku innan heilbrigðis-, verk- og náttúruvísinda.

Kennslumál

Hlutfall ensku sem kennslutungumáls í íslensku háskólunum sjö er frá 23% (Háskólinn í Reykjavík) og niður í 0% (Landbúnaðarháskólinn). Sjá Mynd 13. Yfirleitt er mikill munur á grunnnámi og framhaldsnámi, t.d. eru námskeið á ensku í Háskólanum á Akureyri 8,6% í grunnnámi en 36% í framhaldsnámi. Um 90% námsefnis í íslenskum háskólum eru á ensku (Ingvarsdóttir & Arnbjörnsdóttir 2010).

Uppruni kennara og nemenda

Nýnemum með erlent ríkisfang í íslenskum háskólum fjölgaði um 740% árin 1997–2010. Fleiri íslenskir stúdentar eru í erlendum háskólum en erlendir stúdentar á Íslandi. Hlutfall erlendra nemenda er um 6,2% í Háskóla Íslands. Um 6,1% akademískra starfsmanna íslensku háskólanna hafa annað ríkisfang en íslenskt.

English Summary

Icelandic or English at Icelandic Universities?

Universities in Iceland

There are seven universities in Iceland (enrolment in the fall of 2011 in parentheses): The University of Iceland (13,919), Reykjavik University (2,468), University of Akureyri (1,493), Bifröst University (431), Iceland Academy of the Arts (414), The Agricultural University of Iceland (238), Hólar University College (172). The University of Iceland has the broadest offerings of academic programs and has Ph.D. programs in the social sciences, medical sciences, humanities, education, engineering and the natural sciences.

Icelandic legislation and language policy

Recent law (2011) on the status of the Icelandic language and the Icelandic sign language stipulates that Icelandic is the language of schools at all levels of education. Six out of seven universities have a documented language policy. All of them feature three main points: 1) Icelandic is the principal language of the universities, 2) instruction in English should mostly be confined to the graduate level, 3) the importance of Icelandic terminology is emphasized as well as exquisite usage of the Icelandic language.

Publications

Scholarly publications: In 2011, approximately 70% of scholarly publications by faculty members at the University of Iceland were in English and around 92% at Reykjavik University (Figure 1). The proportion of academic publications in English has increased in recent years (Figures 2 and 3). The language of writing differs considerably from one field to another. At the University of Iceland (2011), academic publications in Icelandic were 3.3% in engineering and the natural sciences, 17.9% in the medical sciences, 47.5% in the social sciences, 50% in education, and 55% in the humanities (Figure 4).

Doctoral dissertations: In the period 2000–2011, 84.2% of all doctoral dissertations at the University of Iceland were in English, while 15.8% were in Icelandic (Table 2). In the period 2007–2011, dissertations in the medical sciences, engineering and the natural sciences were exclusively in English (Figure 12).

Language of instruction

The proportion of classes taught in English at the seven universities in Iceland ranges from 0% (The Agricultural University of Iceland) to 23% (Reykjavik University) (Figure 13). Instruction in English is significantly higher at the graduate level than at the undergraduate level. E.g., at the University of Akureyri, 8.6% of undergraduate courses are taught in English, while the percentage is 36% at the graduate level. Approximately 90% of the reading materials used in university courses in Iceland are in English (Hafðís Ingvarsdóttir & Birna Arnbjörnsdóttir 2010).

Nationality of teachers and students

The enrolment of international students in universities in Iceland increased by 740% in the period 1997–2010 (Figure 18), but the number of Icelandic students studying abroad still exceeds the number of international students studying in Iceland (Figure 23). The enrolment of international students at the University of Iceland is around 6.2%. Around 6.1% of the faculty at Icelandic universities are non-Icelandic citizens (Figure 16).

norden

Nordisk Ministerråd

Ved Stranden 18
DK-1061 København K
www.norden.org

Hvor parallelt

Sprogpolitik er blevet et hot emne på de nordiske universiteter. Det skyldes først og fremmest at brugen af engelsk har bredt sig til snart sagt alle områder, og at det i sig selv kalder på bevidst og informeret stillingtagen. I denne bog kan man finde materialer til at planlægge, iværksætte, evaluere og ændre et universitets sprogpolitik, særlig hvornår man bør bruge hvilket sprog og hvilke virkninger det kan have. Bogen er skrevet på tre nordiske sprog, dansk, svensk og norsk. Den kan således læses af alle i Norden. Hovedstammen i bogen er de såkaldte landerapporter hvor forholdene i de fem nordiske stater belyses så grundigt som det foreliggende datamateriale tillader det. Alle landerapporter forholder sig til fire fokuspunkter:

- formulerede sprogpolitikker
- sprogvvalg i publikationer
- sprogvvalg i uddannelserne
- internationalisering af sprogvvalg for studerende og ansatte fra andre lande.

Men herudover findes der en generel sprogpolitisk indledning og en gennemgang af hvilke forhold man skal tage hensyn til når man vælger undervisningssprog. Alle bogens elementer kan læses selvstændigt og vil også kunne findes som selvstændige publikationer.

TemaNord 2014:535
ISBN 978-92-893-2787-9
ISSN 0908-6692

9 789289 327879